

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yusuf SARI

11 EYLÜL SONRASI AMERİKA BİLEŞİK DEVLETLERİ'NİN GÜVENLİK ALGISININ
ORTADOĞU'YA YANSIMALARI

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

ANTALYA, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Yusuf SARI

11 EYLÜL SONRASI AMERİKA BİLEŞİK DEVLETLERİ'NİN GÜVENLİK ALGISININ
ORTADOĞU'YA YANSIMALARI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Durmuş Ali KOLTUK

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

ANTALYA, 2019

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Yusuf SARI' nın bu çalışması, jürimiz tarafından Arkeoloji Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Ü. Tolga ÖZTÜRK (imza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Ü. Durmuş Ali KOLTUK (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Ü. Ramazan İZOL (İmza)

Tez Başlığı: 11 EYLÜL SONRASI AMERİK BİLEŞİK DEVLETLERİ'NİN GÜVENLİK
ALGISİNİN ORTADOĞU'YA YANSIMALARI

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 28/06/2019

Mezuniyet Tarihi : 25/07/2019

(İmza)

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “11 Eylül Sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin Güvenlik Stratejiler: Bu Stratejilerin Ortadoğu Ülkeleri ile İlişkilerine Yansıması” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Yusuf SARI
(imza)

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Yusuf SARI
Öğrenci Numarası	20165238006
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Programı	Uluslararası İlişkiler
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-SOYADI	Dr. Öğr. Ü. Durmuş Ali KOLTUK
Tez Başlığı	11 EYLÜL SONRASI AMERİK BİLEŞİK DEVLETLERİ'NİN GÜVENLİK ALGISİNİN ORTADOĞU'YA YANSIMALARI
Turnitin Ödev Numarası	1150114996

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 156 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 08/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 13

alıntılar dahil % 17 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelerle sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

08/07/2019

Dr. Öğr. Ü. Durmuş Ali KOLTUK

İÇİNDEKİLER

TABLolar LİSTESİ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMI ve TEORİK BOYUTU

1.1. Güvenlik Kavramının Tanımı ve Tarihi.....	4
1.1.1. Güvenlik Kavramının Tanımı ve Kapsamı	4
1.1.2. Güvenliğin Tarihsel Gelişimi	9
1.2. Güvenlik Türleri.....	26
1.2.1. Ulusal Güvenlik.....	26
1.2.2. Uluslararası Güvenlik.....	29
1.2.3. Bölgesel Güvenlik	32
1.3. Güvenlik Alanındaki Bilimsel Çalışmalar	34
1.4. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik Anlayışı.....	39
1.4.1. Realizmin Güvenliğe Yaklaşımı	42
1.4.2. Eleştirel Kuramın Güvenliğe Yaklaşımı	46
1.4.3. İnşacı (Konstrüktivist) Kuramın Güvenliğe Yaklaşımı	50

İKİNCİ BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ve GÜVENLİK

2.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin Güvenlik Anlayışındaki Kurumsal Yapılar	54
2.1.1. Başkan	56
2.1.2. Kongre (Temsilciler Meclisi ve Senato)	57
2.1.3. Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı (Bakanlıklar)	58
2.1.4. Ulusal Güvenlik Konseyi ve Ulusal Güvenlik Danışmanı.....	60
2.1.5. Amerikan İstihbarat Topluluğu/Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA)	61
2.2. Amerikan Toplum Yapısı ve Güvenlik Algısı	62
2.3. Amerika Birleşik Devletleri'nin Güvenlik Algısı: Tarihi Olarak.....	68
2.3.1. Soğuk Savaş Öncesi Dönem	68
2.3.2. Soğuk Savaş Dönemi	71
2.3.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem.....	79
2.3.4. 11 Eylül Sonrası	87

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL SONRASI ABD-ORTADOĞU ve GÜVENLİK

3.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikasındaki Temel Değişkenleri.....	89
3.2. Amerika Birleşik Devletleri İçin Ortadoğu Kökenli Güvenlik Tehditleri	92
3.2.1. Terör ve Terörizm	92
3.2.2. Kitle İmha Silahları	94
3.3. 11 Eylül Sonrası Amerika Birleşik Devletleri Güvenlik Politikalarının Ortadoğu'ya Yansımaları.....	96
3.3.1. George W. Bush Dönemi Güvenlik Politikaları ve Ortadoğu.....	97
3.3.1.1. Büyük Ortadoğu Projesi'nin Uygulanmaya Başlaması	101
3.3.1.2. Afganistan İşgali (2001) ve Irak İşgali (2003)	103
3.3.1.3. Bush'un Filistin-İsrail Sorununa Bakışı	108
3.3.1.4. "Şer Eksenli" Ülkelerinden Biri: Suriye.....	109
3.3.2. Barack H. Obama Dönemi Güvenlik Politikaları ve Ortadoğu.....	110
3.3.2.1. Yarım Kalan İşler "Afganistan ve Irak"	114
3.3.2.2. Obama'nın "DAEŞ" Sınavı	117
3.3.2.3. İran ile "Anlaşma"	121
SONUÇ	125
KAYNAKÇA.....	129
ÖZGEÇMİŞ	146

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. 1. Güvenliğin Kapsamı.....	7
Tablo 1. 2. Uluslararası Sistemler	30
Tablo 1. 3. Buzan/Hansen Sınıflandırmasına Göre Güvenlik Konseptleri.....	37
Tablo 1. 4. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımları	40
Tablo 2. 1. ABD Anayasası ile Düzenlenmiş Bazı Özel Görevler.....	55
Tablo 2. 2. ABD Başkanlarının Doktrinleri	76
Tablo 2. 3. Güvenliğin Değişimi	82
Tablo 3. 1. 11 Eylül Sonrası Dönemde ABD Başkanlarının Stratejileri.....	97

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği		İslamiya
ABD	Amerika Birleşik Devletleri	IAEA	International Atomic Energy Agency
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi	IBRD	International Bank For Reconstruction And Development
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı	IMF	International Monetary Fund
AK	Avrupa Konseyi	ISAF	International Security Assistance Force
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu	MC	Milletler Cemiyeti
APEC	Asia Pasific Economic Co-operation	NAFTA	North American Free Trade Agreement
BAB	Batı Avrupa Birliği	NATO	North Atlantic Treaty Organization
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu	NED	National Endowment For Democracy
BM	Birleşmiş Milletler	NPT	The Non-Proliferation Treaty
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi	OBM	Office of Budget And Management
BOP	Büyük Ortadoğu Projesi	OECD	Organisation For Economic Co-operation and Development
CENTO	Central Treaty Organization	OEEC	Organisation of European Economic Co-operation
CIA	Central Intelligence Agency	PNAC	Project For New American Century
CND	Campaign For Nuclear Disarmament	SEATO	South-East Asia Treaty Organization
DAEŞ	ed-Devlet'ül İslammiye fi'l Irak ve's Şam	SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
DNI	Director of National Intelligence	WASP	White Anglo-Saxon Protestant ve diğerleri
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü		
END	European Nuclear Disarmament		
GATT	General Agreement on Tariffs And Trade		
HAMAS	Harakat al-Muqawama el		

ÖZET

Bu çalışmada kavram, algı ve kapsam boyutlarıyla güvenlik anlayışı ve bu anlayıştaki değişim ile Ortadoğu coğrafyasındaki tehditler ve fırsatlar karşında ABD'nin bunları değerlendirmek ya da bunlardan korunmak için gerçekleştirdiği faaliyetler incelenmektedir. Ortadoğu ülkeleri ve ABD arasındaki ilişkilerin başlangıcına değinerek 11 Eylül olaylarından itibaren ele alındığı bu çalışmanın esas odağını ve kapsamını, ABD'nin dış politikası ve bu bağlamda oluşturulan güvenlik politikaları doğrultusunda Ortadoğu topraklarında, terörle mücadele, silahlanmayı önleme (nükleer tehditler), bölgeye barış ve demokrasi getirme gibi gerekçelerle askeri ve diplomatik eylemlerin incelenmesi oluşturmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplinde, 11 Eylül sonrasında güvenlik algılaması değişmiş, iki kutuplu sistemden tek kutupluluğa geçilmesi ile ABD, tek süper güç olarak dünya siyasetine artan ağırlığını koymaya başlamıştır. Son yüz yılda Ortadoğu coğrafyasında petrolün bulunması ile birlikte, bölgedeki petro-doların hakimiyeti ele almak hedefi küresel güçlerin dikkati çekmiştir. Böylece en büyük küresel güç olan ABD'nin bu bölgede nüfuz alanı yaratmasından daha doğal bir şey yoktur. Bu doğrultuda üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde güvenlik kavramının mevcudiyeti ve bu alanda yapılan bilimsel çalışmalar incelenmiştir. İkinci ve üçüncü bölümde ise, ABD'nin 11 Eylül saldırılarına karşı toplumsal ve siyasi tutumları ve bu saldırılara karşı Ortadoğu'da yaptığı dış politika hamleleri analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Amerika Birleşik Devletleri, Ortadoğu, Güvenlik, el-Kaide, DAES, 11 Eylül.

SUMMARY
REFLECTIONS OF THE UNITED STATES SECURITY PERCEPTION TO THE
MIDDLE EAST AFTER SEPTEMBER 11

In our study, the concept of security, comprehension and scope of security with the understanding of security and change in this understanding, in the Middle East geography of the threats and opportunities in the United States to evaluate them or to protect their activities are examined. From the beginning of the relations between the Middle East countries and the United States, the events of September 11 and the following are discussed in detail, the main theme and scope of this study, the foreign policy of the US and the security policies in this context in the Middle East, anti-terrorism, anti-armament prevention (nuclear threats) examining military and diplomatic actions on the grounds of bringing peace and democracy to the region. In the discipline of international relations, the perception of security changed after September 11, and with the transition from bipolar system to uni-polarity, the US began to take the increasing weight into world politics as the only superpower. With the discovery of oil in the Middle East geography in the last hundred years, the aim of capturing the domination of the petro-dollar in the region has attracted the attention of the great powers. Thus, there is nothing more natural than creating the sphere of influence in this region, which is the largest global power. In this respect, the existence of the concept of security and the scientific studies in this field were examined in the first part of our study which consists of three parts. In the second and third chapter, the social and political attitudes of the United States against the September 11 attacks and the foreign policy moves of these attacks in the Middle East were analyzed.

Key Words: United States of America, Middle-East, Security, al-Qaeda, September 11.

GİRİŞ

Çalışmamızın ana başlığında belirtilen “güvenlik” kavramı, günümüzde uluslararası ilişkilerde en önemli meselelerden biridir. Güvenlik politikaları tarihten günümüze kadar gelen süreçte tüm beyliklerin, devletlerin, şehir devletlerinin, imparatorlukların, ... vd. devlet şeklinde yapılanan kurumların uluslararası sistem içerisinde birbirleriyle ilişkilerini belirleyen temel unsur olmuştur. Bu nedenle devletler açısından bireylerin ve kendi güvenliklerinin sağlanması temel amaçlarıdır. Bu amacın yerine getirilebilmesi için ülkeler, güvenlik politikaları oluşturmaktadır. Güvenlik politikaları özellikle 21. yüzyılda yaşanan teknolojik ve bilimsel gelişmelerin farklı alanlara sirayet etmesinden sonra ulusal sınırları tehdit eden unsurlara karşı değil, güvenlik kavramındaki yer alan ekonomik, siyasi, askeri, teknolojik, iklimsel, toplumsal, ... vd. gibi alanlarda da oluşturulmaktadır. Devletler oluşturdukları politikaları uluslararası sistemde günümüzde tek taraflı uygulayabilmeleri sonucu kısıtlı bir başarı elde edebilmektedirler. Başarıya ulaşabilmek için genelde çok taraflı, işlerliği daha iyi olan politikalar oluşturulmaktadır. Çünkü bir devletin güvenliği sadece kendi devletin güvenliği ile ilgili değildir. Bu politikaları geliştirirken ve uygularken başka devletlerin güvenliğini de gözden geçirmelidir. Bu doğrultuda çalışmamızın amacı, uluslararası ilişkilerin en önemli meselelerinden biri olan güvenliktir.

Çalışmamızın birinci bölümünde, güvenlik kavramının mevcudiyetini ele alacağız. Güvenlik kavramının tanımı, kapsamı, tarihi olarak gelişim süreci, Soğuk Savaş ve sonrası dönemde yapılan bilimsel çalışmaları ve güvenlik kavramının uluslararası ilişkiler disiplininin bir parçası olarak görülmesini sağlayan teorik çalışmalar incelenmiştir. İlk olarak güvenlik insanoğlunun yaşamını sürdürmeye başladığı günden beri hayatının her alanında karşılaştığı bir kavram olmuştur. Bunun için “güvende olma hissi en temel insani değer” olmuştur. Bu doğrultuda ilk çağlardan günümüze kadar geçen sürede insanlar toplumu, toplumlar da devletleri oluştururken güvenlik hepsi için vazgeçilmez olmuştur.

İkinci olarak güvenliğin tarihi süreci çalışmamızda yer almıştır. Güvenliğin tarihi süreci uluslararası ilişkiler açısından ilk yazılı anlaşma olan Kadeş Antlaşması'nın imzalandığı tarihe kadar uzanmaktadır. Daha sonraları Peleponnes Savaşı, Makedon Krallığı'nın yaptıkları ve Antik Yunan şehir devletlerinin tehditlere karşı yaptıkları uygulamalar ve önlemler uluslararası ilişkiler açısından tarihi süreçte önemli olmuştur. Keza Antik dönemde Roma İmparatorluğu'nun ülkeyi korumak ve ülke içinde barışı sağlamak amacıyla kullandığı pax romana anlayışı da güvenlik açısından öne arz etmektedir.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları insanoğlunun tarihi belleğinde derin izler bırakmıştır. Dünyayı derinden etkileyen bu iki savaş ülkelerin güvenlik anlayışlarında değişiklikler yaratmıştır. Uluslararası sistemde yeni güvenlik anlayışının çıkmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda küresel anlamda tehdit olan ve o güne kadar hiçbir savaşta kullanılmamış, nükleer silahın kullanılması insanlık ve devletler arasında büyük bir sorunun yaşanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde sonra bireyin temel anlayışı olan “güvende olma hissi” nin getirdiği istek, insanı güvenlikle ilgili teorik olarak düşünmeye itmiştir. Bu süreçten sonra insan savaş tehdidini engellemek ve daha güvenli bir hayat yaşama isteği nedeniyle düşünsel bir çaba sarf etmeye başlamıştır.

Güvenliğin mevcudiyetin incelenmesinden sonra teori kısmı ele alınmıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde kendini iyiden iyiye öne çıkaran Soğuk Savaş sonrası dönemde etkili olan realizm ve neo-realizm analiz edildi. Bu kısımda idealizmi ele almamızın sebebi, idealizmin “olanı değil, bir şeyin nasıl olması gerektiği” şeklinde uluslararası ilişkilerdeki olaylara yaklaşımından dolayı çalışmamızda teoriyi ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Realizm ve neo-realizmden sonra yeni güvenlik anlayışı çerçevesinde ortaya çıkan eleştirel teorilere yer verilmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde Barry Buzan'ın öncülüğünü ettiği Kopenhag Ekolü'nün getirdiği yeni güvenlik anlayışı etkili olmuştur. Buzan'ın siyasi, ekonomik, askeri, toplumsal ve çevresel güvenlikten oluşmuş beş boyutlu güvenlik anlayışını ortaya koyması ile, güvenlik anlayışının kapsamı genişledi ve derinleşti. Enerji güvenliği, sağlık güvenliği, birey güvenliği, siber güvenlik, ... vd. gibi bir çok alandaki unsurlar güvenlik anlayışının kapsamında yer aldı.

Hem Soğuk Savaş ve öncesindeki uluslararası arenaya hakim olan klasik güvenlik anlayışının, hem de Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni güvenlik anlayışının ana teması çıkar kavramı olmuştur. Ülkelerin sahip oldukları çıkar güdüsü güvenlik algısında değişimlere sebep olmuştur. Güvenlik algısındaki değişimler ise, doğrudan devletin dış politika stratejilerini etkilemiştir. Bu doğrultuda devletlerin politika yapıcıları, dış politikalarını güvenlik açısından analiz etmeleri elzem olmuştur. Bu bağlamda hazırladığım tezde ABD'nin dış ve güvenlik politikalarının Ortadoğu ülkelerine yansımaları ele alınmıştır. Çalışmamızın ikinci ve üçüncü bölümlerinde bu konu olayların ayrıntılı olarak güvenlik açısından ele alınması gerçekleştirilmiştir.

ABD, 1900'lü yılların başından itibaren sürekli güçlenen bir devlettir. Özellikle dünyada yeni bir düzenin oluşmasını sağlayan Birinci ve İkinci dünya savaşlarına ağırlığını koyarak savaşların kazananı belirlemesi, ABD'nin Soğuk Savaş döneminde iki süper güçten biri olmasını sağladı. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra SSCB'nin yıkılması ile, ABD

yerküredeki tek süper güç olarak kaldı. Günümüzde dünyadaki en büyük ekonomi, en fazla savunma bütçesi, en büyük askeri güç, “hi-tech” te öncü olması, kitlesel kültürü olarak dünya gençliğinin üzerinde manyetik çekim gücüne sahip olması, televizyon programlarının ve filmlerinin (Hollywood) küresel pazarın yaklaşık dörtte üçüne hakim olması, yüksek öğrenim görmek isteyenlerin Amerikan üniversitelerine gelmeleri, ... vd. gibi birçok durum ve veriler ABD'nin küresel üstünlüğünün sembolleridir/göstergeleridir. ABD'nin sahip olduğu bu gücünü sınırları dışına yayma stratejisi izlemesi kadar doğal bir durum yoktur herhalde.

ABD küresel güç olarak uluslararası politikada ekonomi ve siyaset alanında ağırlığını koymuştur. Uluslararası politikayı ciddi şekilde etkileyen kapasiteye sahiptir. Dünya üzerindeki nüfuz alanı oldukça geniştir. Doğal olarak bu kadar geniş nüfuz alanına sahip bir gücün dünyadaki her meseleyi etkileyebileceği gibi, dünyadaki herhangi bir bölgedeki bir sorundan veya meseleden de etkilenebilmektedir. İşte tam bu noktada, Ortadoğu kökenli bir güvenlik tehdidi olan, 11 Eylül 2001 günü ABD'nin önemli ticaret ve savunma merkezlerine yapılan kanlı bir olay yaşanmıştır. 11 Eylül terör saldırıları. Bu saldırıların ABD dış politikasında ve buna bağlı güvenlik politikalarındaki etkisi, saldırılar sonrası ABD toplumunun yaşadığı psikolojik durum ve güvenlik bunalımı, ABD liderlerinin kritik dönemlerde aldığı kararlar ve yaptıkları söylemler ve bu doğrultuda oluşturulan politikaların Ortadoğu'ya etkileri, kitle imha silahların ve terörizmin güvenlik tehdidi boyutları öne çıkarılarak ayrıntılı olarak çalışmamızın içeriğinde yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVENLİK KAVRAMI ve TEORİK BOYUTU

1.1. Güvenlik Kavramının Tanımı ve Tarihi

Güvenlik kavramı sadece uluslararası ilişkiler disiplinine özgü bir kavram değildir. Güvenlik kavramı farklı disiplinlerde ve çok farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır. Güvenlik insanoğlunun ortaya çıktığı dönemden itibaren geçirdiği her anda ve evrede hafızasında olan bir kavramdır. Ailenin güvenliği, evlatların güvenliği, mülklerin güvenliği, orman alanlarının güvenliği, devletin güvenliği, ekonomik güvenlik gibi pek çok farklı alanda güvenlik kavramı kullanılmaktadır. Kısacası güvenlik kavramı, varlığını koruma ve sürdürme amacı taşıyan bütün davranış biçimlerinde karşımıza çıkan bir olgudur.¹ Bu olgu uluslararası ilişkilerde de yukarıda verilen örnekleri ile hemen hemen aynı anlamları taşımaktadır. Bu doğrultuda güvenlik, hem bireyler hem devletler için son derece önemli ve en öncelikli gereksinimdir. Bu nedenledir ki, güvenliğe karşı oluşan tehditler devletlerin ve bireylerin diğer tüm sorunlarını (siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik,...) göz ardı ederek, tüm dikkatlerini ve odaklarını bu konuya çevirirler.

Nihayetinde, Martin Griffiths ve Terry O’Callaghan’ın yazdığı *International Relations: The Key Concepts* adlı kitapta yer verdikleri gibi “güvende olma hissi en temel insani değerlerden biridir.”²

1.1.1. Güvenlik Kavramının Tanımı ve Kapsamı

“Güvenlik kavramı nedir?” sorusunun cevabı tam olarak yoktur veya bu sorunun cevabı şudur diyebileceğimiz bir kavram değildir. Geçmişten günümüze farklı ideolojiler ve bakış açılarının kavrama değişik anlamlar yüklemesi sonucu kavram çok geniş bir içeriğe sahip olmuştur. Yani güvenlik kavramının birden çok tanımı yapılmıştır.³ Bu durum yukarıdaki sorunun tam bir cevabı olmamasına ve bu kavram hakkında çok çeşitli tanımların yapılmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak güvenlik kavramının kökeni, daha sonrasında ise güvenlik kavramının farklı tanımlarını ve bunlara ilaveten kavramın kapsamını inceleyeceğiz.

¹ Dedeoğlu, 2014: 28.

² Karabulut, 2015: 34.

³ Güvenlik kavramı, sosyal bilimlerde kapsamında yer alan diğer bilimsel kavramlar gibi komplike olarak kullanılmaktadır. Zamansal ve sistemsel boyutta güvenlik kavramı içinde bulunduğu şartları kapsamaktadır. Dolayısıyla farklı evrelerde ve dönemlerde güvenliğin kavramının tanımının, kapsamının ve niteliğinin değişmesi normaldir. (Brauch, 2008: 17.)

Güvenlik sözcüğü etimolojik olarak Türkçede “endişeden uzak” anlamındaki Latince “sine cura” sözcüğünden⁴ ve yine Türkçede “dikkat etmeksizin” anlamındaki Latince “securus” kökeninden türemiş olan “securitas”⁵ sözcüğünden gelmektedir.⁶ Latineden türeyen bu sözcükler, kavramı daha çok psikolojik açıdan tanımlamışlardır. Günümüzde yapılan tanımlar ise kavramın daha çok fiziksel yönünü ele almaktadır.

Güvenlik sözcüğünün en basit ve genel anlamı, “tehlikede bulunmaması hali, eminde ve rahat olmaktır.”⁷ Bu sözcük daha geniş anlamına *Türkçe Sözlük*’ te yer verilmiştir: “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet”⁸ anlamına gelmektedir. Yine Avrupa Birliği Standardizasyon Komitesi⁹ 2005 yılında güvenliğin geniş anlamda tanımı yapmıştır. Bu tanıma göre güvenlik, “bir kişi, toplum, örgüt, sosyal kuruluş, devlet ve onların vasıtalarının (eşyalar, altyapı, vb.), suç faaliyetleri, terörizm ve diğer saldırı veya düşmanca hareketler, afetler (doğal veya insan tarafından) gibi tehlike veya tehditlere karşı korunmasının gerekli olduğu sanılan veya teyit edilen durumdur.”¹⁰ Güvenlik kavramının ortak bir tanımı olmamasına rağmen, geniş kapsamlı veya dar kapsamlı tanımlarında görülen ortak nokta kaygı/tehlike/tehdit altında olma duygusudur. Doğal olarak güvenlik kavramını her kim tanımlarsa tanımlasın bu olgular çerçevesinde tanımlamıştır. Bu çalışmamın disiplini olan uluslararası ilişkilerde de bu olgular çerçevesinde güvenlik tanımları yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları;

Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik konusunda en önemli çalışmaları yapan bilim insanlarından biri olarak anılan Arnold Wolfers¹¹’in 1952 tarihinde yayımladığı “*National Security*” *As An Ambiguous Symbol* adlı makalesinde güvenliği şöyle tanımlamıştır: “Objektif anlamda güvenlik, kazanılmış değerlere yönelik tehditlerin varlığını ölçer, subjektif anlamda güvenlik ise bu değerlere saldıracağına dair korkunun olmamasıdır.”¹² Bu tanım doğrultusunda realistler, güvenlik kavramını tehdit-güç ilişkisi çerçevesinde ele almış ve bu çerçevenin dışında kalan unsurlara güvenlik çalışmalarında yer

⁴ Yılmaz, 2017: 66.

⁵ İngilizcede güvenlik kelimesinin anlam olarak karşılığı olan “security” kelimesinin kökenidir. İlk kez M. Ö. 106-43 yılları arasında yaşayan filozof ve devlet adamı Cicero tarafından eserlerinde kullanılmıştır. Bu sözcük “se” ve “cura” kelimelerinin birleşmesi ile oluşmuş, o dönemde “tehlikeden kurtulma” anlamında kullanılmaktaydı. (Şen, 2017: 22-23.)

⁶ Çalık, 2013: 5.

⁷ Kılıçlıoğlu vd., 1992a: 266.

⁸ Türk Dil Kurumu, 2011: 1012.

⁹ <https://www.cen.eu/about/Pages/default.aspx> (erişim tarihi: 14.11.2018)

¹⁰ Yılmaz, 2017: 67.

¹¹ <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00396336808440903?journalCode=tsur20> (erişim tarihi: 14.11.2018)

¹² Akgül Açıkmeşe, 2012: 12.

vermemiştir.¹³ Ayrıca Arnold Wollfers tarafından yapılan bu tanım, uluslararası ilişkiler alanında günümüzde yapılan güvenlik tanımlarına en yakın anlamı taşımaktadır.

Ole Wæver'in yaptığı *Securitization and Desecuritization* adlı çalışmada güvenlik kavramını şöyle tanımlamıştır: Güvenlik, bir güvenlik tehdidinin varlığı ve buna karşı birtakım tedbirlerin alındığı durumudur. Ek olarak, genellikle devletin acil olarak seferber edilmesi yoluyla tartışmalı veya tehdit eden ilişkilerin istikrarının sağlanmasıdır. Ole Wæver' a göre, güvenlik içinde yıkıcı özellikler bulundurabilen bir kavramdır.¹⁴ Wæver' in kavramla ilgili yaptığı kapsamlı tanımlamasında yer verdiği konular, günümüz dünyasındaki devletler ve devlet dışı aktörler arasındaki anlaşmazlıkların ve çatışmaların kaynaklarından olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır.

Alman siyaset bilimci Carlo Masala'ya göre güvenlik, bir devletin mensuplarının yaşam düzeylerini düşüren tehditlerle ve devlet güçleri veya devlet gücü dışındaki birimlerin karar alma yetilerini daraltan tehditlerle baş etme çabasıdır.¹⁵ Bu tanımlamasıyla Masala güvenlik kavramını farklı bir yönden ele almış ve güvenliği, bireyin hayat standardını ve kurumsal yapıların bağımsızlığının önünde tutmuştur.

Güvenlik kavramı üzerine çalışma yapan önemli bilim insanlarından biri olarak görülen Britanyalı siyaset bilimci Ken Booth, *Security and Emancipation* başlıklı makalesinde güvenliğin tanımını şöyle yapmıştır: Güvenlik, tehditlerin olmamasıdır. Özgürleşme, insanoğlunun birey yada toplu olarak özgürce yapmayı seçtikleri şeyleri yapmalarını engelleyen her türlü engelden kurtulmalarıdır. Savaş ve savaş tehdidi, fakirlik, cahillik, politik baskılar, ... vb. gibi durumlarla birlikte bu sınırlamalardandır. Ayrıca güvenlik ve özgürleşme kavramları madeni paranın iki tarafı (yazı-tura) gibidir. Bu benzetmeye ek olarak asıl güvenliğin güç (otorite) ya da düzenle olmayacağını, bu durumun özgürleşme ile sağlanabileceği görüşünü ileri sürmüştür.¹⁶

Son olarak ülkemiz sınırları içinde güvenlik konusunda çalışmalar gerçekleştiren Beril Dedeoğlu kitabında güvenlik kavramını, insanın var olduğu andan itibaren geçirdiği her türlü evrede kullanılan bir ıstılah olduğunu belirtmiştir.¹⁷ Diğer taraftan bu kavramını daha çok güvensizlik olasılıklarının yok edilmesi durumu şeklinde ifade etmiştir.¹⁸

Güvenlik alanında çalışmalar gerçekleştiren bilim insanlarının güvenlik kavramını tanımlamalarında da görüldüğü gibi farklı yaklaşımlar vardır ve tehdit, şiddet, caydırıcılık,

¹³ Ergül, 2012: 166-167.

¹⁴ Baysal ve Lüleci, 2015: 65-66.

¹⁵ Karabulut, 2015: 8.

¹⁶ Akgül Açıkmeşe, 2012: 12.

¹⁷ Dedeoğlu, 2014: 27.

¹⁸ Dedeoğlu, 2014: 29.

çatışma, savunma, algı, olgu, gerçeklik (realite), strateji gibi geniş perspektiften değerlendirilmiş bir kavramdır. Bu değerlendirmelerin ortaya çıkmasında içinde bulunulan toplumun bakış açısı, o toplumun bulunduğu dönem (zaman dilimi) ve o toplumun bulunduğu coğrafyanın etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin, Hobbes'un yaşamış olduğu o dönemde topluma büyük korku salan İngiliz iç savaşı yaşanmıştır. Savaşın yarattığı güvensizlik ortamını bilen Hobbes, ülkedeki iç huzursuzluğu ve iç savaşı önleyebilecek süper devlet¹⁹ (leviathan) idesini ortaya atmıştır. Başka bir örnek olarak, Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin Ortadoğu'da güvenliği sağlaması, İran için güvensizlik durumu yaratırken, başka bir Ortadoğu ülkesi Suudi Arabistan için güvenlik ve güç anlamı taşır. Bu örneklerde değindiğimiz gibi her ne biçimde olursa olsun güvenlik tehditleri; toplumdan topluma, dönemden döneme ve mekandan mekana göre değişiklik göstermektedir.

Günümüzde bireysel, ulusal, evrensel, uzaysal, çevresel, uluslararası, askeri, siyasi, ekonomik, toplumsal, insani güvenlik gibi konular güvenlik kavramı kapsamına girmektedir. Bu konular sosyal bilimlerin çeşitli dallarında farklı disiplinler tarafından incelenmesine rağmen uluslararası ilişkiler disiplinin çatısı altında tümü incelemekte ve güvenlik çalışmalarının kapsamı dahilinde yer almaktadır.

Tablo 1.1 Güvenliğin Kapsamı²⁰

Kapsam	Nitelik	Çeşit
Askeri	Devlet Kaynaklı	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Savaş ▪ Savaş Benzeri Operasyonlar ▪ Düşük Yoğunluklu Operasyonlar ▪ Barışı Koruma Operasyonları ▪ Devlet Terörü ▪ Yıkıcı Faaliyetler ▪ Silahlanma/Silahların Kontrolü ▪ Örtülü Faaliyetler
	Devlet Dışı Aktörler	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Terör ▪ İç Savaş ▪ Gerilla Savaşları

¹⁹ Detaylı olarak bkz. Göze, 2011: 147-148.

²⁰ Yılmaz, 2017: 70-71.

Kapsam	Nitelik	Tür
Askeri Olmayan	Ekonomik	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ekonomik Yaptırımları ▪ Finansman Oyunları ▪ Enerji Güvenliği ▪ Yoksulluk, Kıtılık, Açlık ▪ Ekonomik Depresyon ▪ Dış Borç ▪ İşsizlik
	Sosyal	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kültürel Yozlaşma ▪ Kimlik Çatışmaları ▪ Irk Ayrımcılığı ▪ Etnik ve Dini Çatışmalar ▪ Kadın ve İnsan Hakları İhlalleri ▪ Cinsel Konular ▪ Kentleşme ▪ Misyonerlik
	Sağlık	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Hastalıklar (AIDS, Ebola,...) ▪ Göç ▪ Su ve Su Kirliliği ▪ Beslenme ▪ Mülteciler
	Çevre	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Çevre Kirliliği, Kimyasallar ▪ Küresel Isınma, Ozon Delinmesi ▪ Asit Yağmurları ▪ Deniz Altı Kaynakları ▪ Çölleşme, Biyo-çeşitlilik ▪ Ormanların Yok Edilmesi
	Suçlar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Narkotik ▪ İnternet Suçları ▪ Adli Suçlar
	Kazalar	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ulaştırma Kazaları ▪ Bina Kazaları ▪ Kişisel Yaralanmalar

Tablo1.1’de güvenlik kavramının kapsamının modern dönemde genişlediğini ve güncellendiğini görmekteyiz. Artık güvenlik kavramının uluslararası siyasette birincil aktörün devlet olmadığını, devlet aktörünün yanında bireyler, toplumlar, sivil toplum örgütleri, farklı çıkar grupları, ulusal ve uluslararası örgütler gibi aktörler de güvenlik kavramının nesnelere haline gelmiştir. Kısacası güvenliğin kapsamı, bireyden gezegenin bütününe uzanan çeşitli alanlarda ele alınmaktadır.

1.1.2. Güvenliğin Tarihsel Gelişimi

İnsanoğlu, var olduğu M. Ö. 5000’ lerden günümüze kadar geçen yaklaşık yedi bin yıllık süreçte anlaşmalar-anlaşmazlıklar, savaşlar-barışlar, çatışmalar-uzlaşmalar gibi zıtlıklar içinde yaşamıştır. Bu derece zıtlıkların olması insan hafızanın bir yerlerinde sürekli olarak güvenlik sözcüğünün bulunmasına ve bu sözcüğün insan hafızasına kazınmasına sebep olmuştur. Tabi ki bu zıtlıkların meydana getirdiği olaylar sadece bireyi etkisine almamış, bireyin oluşturduğu sınıfları, toplumları, siyasal yapıları, devletleri ve daha birçok unsuru da etkilemiştir. Bu haliyle, güvenlik kavramı da geçmişi antik çağlara dayanan uluslararası ilişkiler tarihi kadar ve hatta bundan daha da eskiye uzanan insanlığın var oluşuna kadar dayanmaktadır ifadesini kullanmamız yanlış olmayacaktır. Kısacası, insanlık tarihi bir manada güvenlik kavramının tarihi olarak görülebilir.

M.Ö. 5000 yıllarında Mezopotamya’daki Sümer kent-devletleri arasındaki sınır belirsizliği, bu kent-devletleri arasında anlaşmazlıkların çıkmasına ve sonucunda da savaşmalarına sebep olmuştur. Ayrıca kent-devletlerinin bulunduğu Mezopotamya coğrafyası göçebe saldırılarına açık bir bölgedir.²¹ Sürekli sınır savaşlarının yaşandığı, siyasal istikrarsızlıkların ve kaosu olduğu bu bölgede, tarihte uluslararası ilişkilere disiplini açısından güvenlik kaygısının ortaya çıktığı görülmektedir. Mezopotamya’ya komşu coğrafyalardaki Hitit, Asur, Mısır ve bugünkü Suriye topraklarında bulunan küçük krallıklarda güvenlik kaygısı içinde bulunmuşlardır. Başlangıçta Hititler, kendi sınırları için tehdit olarak gördükleri Mısırlılar ve Asurlulara karşı Suriye’deki küçük krallıkları tampon bölge olarak kullanmak için bu krallıklarla anlaşmalar yapmışlardır. Fakat Hititler bu anlaşmaya güvenerek, bu krallıkların iç işlerine karışmaya başlayınca krallıklar anlaşmayı fesih etmişler ve Mısır tarafında yer almışlardır. Bu saflaşma sonucunda Kadeş Savaşı meydana gelmiş ve savaşın sonunda günümüzde tarihteki ilk yazılı anlaşma olarak bilinen Kadeş Antlaşması (M. Ö. 1283) imzalanmıştır.²² Bu antlaşmada,

²¹ Sander, 2013a: 32-33.

²² Dedeoğlu, 2014: 41.

“Mısır Memleketi Kralı, Büyük Kral, Kahraman Ra-maşe-şa mai Amana'nın Hatti memleketlerinin büyük Kralı Hattuşili ile iyi dostluklarının, kardeşliklerinin ve büyük krallıklarının devamı için yaptıkları antlaşmadır... Mısır memleketi ile Hatti memleketi arasındaki münasebete gelince, ezelden beri tanrı onlar arasında düşmanlığa müsaade etmediğinden antlaşma ebedidir. Büyük Kral, Mısır memleketi Kralı, Rea-Maşeşa Mai Amana, güneş ve fırtına tanrılarının münasebeti gibi öyle edebi bir münasebet tesis etti ki, o aralarında daima düşmanlık yapmağa mani olur. ... Eğer yabancı bir memlekette bir düşman Hatti memleketine gelirse ve Hatti memleketi Kralı, Büyük Kral Hattuşili bana “Ona karşı koymak için bana yardıma gel” diye bir haber gönderirse Mısır memleketi Kralı, Büyük Kral Rea-Maşeşa Mai Amana piyadesini süvarisini gönderecek onu öldürecek, Hatti memleketi için ondan intikam alacak. ... Eğer dış memleketlerden yabancı bir düşman Mısır Kralı kardeşin Rea-Maşeşa Mai Amana'ya ve Mısır memleketine karşı gelirse ve onun kardeşi Hatti memleketi Kralı Hattuşili'ye “Ona karşı koymak için bana yardıma gel” diye bir haber gönderirse Hatti memleketi Kralı Hattuşili piyadesini, süvarisini gönderecek ve benim düşmanımı öldürecek”²³

ifadeleri kullanılmıştır. Bu ifadeleri incelediğimizde bu anlaşmanın güvenlik-tehdit ilişkisi bağlamında iki tarafın güvenlik kaygılarını gidermek için yapıldığı aşıkardır. Bu örnekte görüldüğü gibi Antik dönemdeki monarşiye dayalı yapıların güvenlik anlayışı yönetimin devamlılığını tehdit eden iç ve dış düşmanlardır.²⁴ Bu tehditlerin yaratacağı savaşlar ve onun getireceği olumsuzluklar toplum ve devlet gözünde güvenlik kaygısı olarak görülmekteydi. Bu konuda M. Ö. 500 dolaylarında Doğu Çin'de Wu kralına hizmet etmiş olan general Sun Tzu'nun *Savaş Sanatı*²⁵ isimli derlemesinde²⁶, “Ordu komutanı halkın yaşamından ve milletin güvenliğinden sorumludur.”²⁷ ifadesini kullanmıştır.

Tarihsel dönemler içerisinde Antik dönem uygarlıklarını²⁸ Roma uygarlığı izlemektedir. Roma, dönemin süper gücü²⁹ (dünya devleti) niteliklerini taşımaktaydı. Dünya

²³ <http://www.corumkulturturizm.gov.tr/TR-58685/kades-savasi-ve-baris-antlasmasi.html> (erişim tarihi: 02.01.2019)

²⁴ Şen, 2017: 59.

²⁵ M. Ö. 400 dolaylarında, savaşan devletler döneminde derlenmiştir. Metin, Çin'de herhangi bir gücün hakim olmadığı dönemde, yani merkezi bir otoritenin olmadığı dönemde, bölgedeki güçsüz ve zayıf devletlerin birbirilerine karşı verdikleri mücadeleleri konu etmiştir. Günümüze kadar uzanan süreçte oldukça ciddi yorumlara konu olan bu metin, kendi ününü arttırmıştır. Metnin yazıldığı dönemden kalma birçok Çin askeri klasikleri vardır, fakat Sun Tzu (*Savaş Sanatı*) içlerinde en iyi tanınanıdır. Metinde taoist felsefeden etkilenilmiştir. Metnin konusu devlet işlerini kapsamaktadır. Doğu Asya'da generallerin okuduğu bir standart haline gelmiştir. Çin'in komünist lideri Mao Zedung'un yazılarında bile etkisi olduğu görülmektedir. Hatta Napoléon'un da *Savaş Sanatı*'nın bir Fransız Cizvit papazı tarafından çevrilmiş metnini okuduğu söylenmektedir. 20. yüzyılın başlarına kadar İngilizce çevirisi bulunmayan kitap zaman içerisinde askeri açıdan değişilmez bir kaynak oldu. 1980'lere gelindiğinde ise iş dünyasında bilgelik kaynağı olmaya başladı. (Freedman, 2017: 97-99; *detaylı bilgi için bkz.* Tzu, 2013: 28-42.)

²⁶ Freedman, 2017: 97.

²⁷ Tzu, 2013: 79.

²⁸ Dönemin başlıca uygarlıkları: Sümerler, Hititler, Asurlular, Mısırlılar, Grek Uygarlığı, Makedonya İmparatorluğu.

üzerinde geniş bir coğrafya üzerinde hakimiyet kurmuştu. Roma uygarlığı sırasında uluslararası sistemdeki ideolojik yaşamda stoacı öğretisi³⁰ egemendi.³¹ Roma uygarlığında temel siyasi kavram ise, M. S. 1. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlayan pax romana³² kavramıdır.³³ Bu kavram o dönemde süper güç durumunda olan ve çok geniş bir coğrafyaya hükmeden Roma İmparatorluğu tarafından, devlet içerisindeki istikrarı ve düzeni sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Yani toplum ve devlet güvenliğini sağlamak amacıyla kullanılan bir kavramdır. Roma İmparatorluğu'nda güvenlik kavramının kapsadığı diğer esaslar ise şunlardır: i- merkeze bağlı yaygın sistemin sürekliliği, ii- tüm diğer aktörlerin bu sistem içerisine dahil edilmesi, iii- güçlü bir ordu ile sistemin korunması, iv- hukuk kuralları ile iç düzenlenmelerin yapılmasıdır.³⁴ Diğer taraftan din olgusu, güvenliğin tarihsel gelişimine bu dönemde dahil olmaya başlamıştır. Roma İmparatorluğu Hristiyanlığın evrensel bir din hâline gelmesinde ve yayılmasında önemli etken olmuştur.³⁵ Bu dönemden önce de din-güvenlik ilişkisi çerçevesinde fetih, istila gibi kavramlarla bağlantılı olsa da, Orta Çağ'dan itibaren Cihat, Haçlı Seferleri gibi din eksenli güvenlik kavramları ön plana çıkmış ve farklı dinleri ötekileştirme anlayışı ile büyük din ve mezhep savaşları meydana gelmiştir.

Orta Çağ'dan itibaren savaş kavramına dahil olmaya başlayan din olgusu 15. yüzyılda II. Mehmet'in İstanbul'u fethiyle başlayan Yeni Çağ'da da devam etmiştir. Bu modern dönemde Coğrafi Keşifler, Reform ve Rönesans Hareketleri, Sanayi Devrimi gibi gelişmeler sonucunda uygarlıklar gelişmiş, gelişen uygarlıklar yükselen toplumlar haline dönüşmüştür.³⁶ 15. yüzyılda batılı devletlerin coğrafi keşiflerle başlattığı sömürgeci anlayış diğer toplumlar üzerinde güvenlik tehdidi haline dönüştü. Bu süreci takip eden dönemde Rönesans-Reform

²⁹ Detaylı olarak bkz. <http://www.tuicakademi.org/super-guc-superpower/> (erişim tarihi: 02.01.2019)

³⁰ Bu öğretinin temeli Eski Yunan uygarlığındaki Stoa Okulu'na dayanmaktadır. M. Ö. 3. yüzyılda Polis'lerin yıkıntıları üzerine kurulan okullardan biridir. Romalı ve Ortaçağ'da yaşayan birçok düşünür bu okulun öğretilerinden etkilenmişlerdir. Bu okulun düşünürleri 'İlk Dönem, Orta Dönem ve Roma'da gelişen İmparatorluk devri Stoacı düşünürler' olarak ayrıldığı görülmektedir. Öğreti ilk ortaya çıktığında yalnızca Yunanlıların özgür ve eşit kişiler sayıldıkları, diğer tüm kavimleri doğuştan aşağı tabakada sayan düşünce taşımaktaydı. Fakat Polis'lerin yıkılması ve Makedon İmparatorluğu'nun kurulması ile bu görüşten vazgeçilmiş ve diğer tüm insanların saygı değer, eşit ve özgür kişiler olabilecekleri düşüncesine geçiş yapmışlardır. Bu öğreتيye mensup düşünürlerin temel amacı mutluluğa erişebilmenin yolu bulmaktır. Roma İmparatorluğu devrindeki en tanınmış Stoacı ünlü devlet adamı Cicero'dur. (Göze, 2011: 60-61.)

³¹ Dedeoğlu, 2014: 46.

³² Roma Barışı anlamına gelen sözcük, Roma İmparatorluğu'nun ihtişamlı dönemlerinde, 'hukukla' yoğurulmuş olan, şiddetten arınmış güvenli Roma egemenliği altında bulunan topraklardaki siyasi-hukuki yapı için kullanılmış bir kavramdır. Roma egemenliğinin olmadığı yani Pax Romana'nın bittiği yerlerde, kişi özgürlüğü ve güvenliğinin olmadığı, şiddetin alabildiğine kol gezdiği, istikrarsız topraklar vardır. Bu topraklarda yaşayanlar 'barbar' olarak adlandırılmaktaydı. Pax Romana'nın olduğu topraklarda ise, 'insan' olarak adlandırılan kişiler yaşardı ve buradaki bireysel, toplumsal ve siyasi uzlaşmazlıklar hukukla çözümlenirdi. (http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2185/pax_romanenin_sinirlari erişim tarihi: 02.01.2019)

³³ Brauch, 2008: 3.

³⁴ Dedeoğlu, 2014: 46.

³⁵ Yalçınkaya, 2013: 47.

³⁶ Karabulut, 2015: 43.

Hareketleri ve Sanayi Devrimi ile bilim ve teknolojilerini ilerletmeye başlayan batılı devletler yeryüzünde başat güç³⁷ olmaya başladılar. Bu süreçte yapılan buluşlar, teknik ve bilimsel olguları, toplumların mevcut inanç sistemlerini, siyasal ve kurumsal yapılarını değiştirmiştir. Bu değişiklikler bireylerin, toplumları ve devletlerin güvenlik anlayışları üzerinde son derece etkili olmuştur.³⁸ Çünkü bilim ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte silahlarda gelişti ve savaşlar eskiye nazaran daha yıkıcı hale geldi. Güvenliğin kapsamının değişimi adına kırılma noktasındaki savaşlardan biri Otuz Yıl Savaşları³⁹'dır. Avrupa'da din alt yapılı çatışmalardan dolayı oluşan savaş, bölge halklarının büyük acılar çekmesine ve bölgenin büyük çapta yıkım yaşamasına neden olmuştur. Savaş, Avrupa'yı güvenliksiz bir kıta haline getirmiştir. 1648 yılında Vestfalya Barışı olarak adlandırılan bir dizi anlaşmalar⁴⁰ ile Otuz Yıl Savaşları sona ermiştir. Anlaşmaların temel amacı, (çağdaş terimlerle) iç ve dış politikanın ya da inanç ve diplomasinin birleştirilmesine son vermektir.⁴¹ Bu savaşın sonucunda imzalanan antlaşmanın getirdiği yeni düzenlemeler ve düzenlemelerin getirdiği Vestfalya Sistemi⁴² güvenlik anlayışının değişmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Güvenlik anlayışının değişmesinin en güzel örnekleri takip eden yüzyıllarda açıkça görülmüştür. Güçlü Avrupa ülkeleri yabancı ülkelerde üzerinde maceralara atıldılar ve hemen hemen dünyanın tamamına yakınına doğrudan veya dolaylı olarak yönettiler.⁴³ Deyim yerindeyse, bu anlaşmalar ile birbirlerinin güvenliklerine ve egemenliklerine saygı duyarken, kendileri dışında bulunan ülkelerin bu

³⁷ George Modeski tarafından geliştirilen kuramda, belirli devletlerin dünya tarihinde 15. yüzyıldan itibaren yüzer yıllık sürelerle uluslararası sistemde lider güç olmasına dayandırılır. Sonra bu lider güçler devrilir, yerini başka bir devlet alır. Kurama göre, başat gücün belirlenmesi şöyledir; dönemin başat gücüne başka bir güç savaş açar, bu savaşta iki güç te yıpranır, aradan sıyrılan üçüncü bir güç, "başat güç" haline gelir. Yine kurama göre, başat güç olmanın temel göstergesi okyanuslara egemen olmaktır. Modelski'nin kuramına göre; 15. ve 16. yüzyıllarda, sırasıyla Portekiz ve İspanya, 17. yüzyılda Hollanda, 18. yüzyılda Fransa, 19. yüzyılda İngiltere ve 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ve günümüzde de ABD başat güç olarak adlandırılmaktadır. Ek olarak, 15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu birden fazla kıtada egemen olan güçlü ve teritoryal olarak geniş alana sahip bir imparatorluk olmasına rağmen, okyanuslarda hakimiyet sağlayamadığı için kara devleti olarak kalmış ve 'başat güç' olarak sayılmamıştır. (Sander, 2013a: 96-97.)

³⁸ Dedeoğlu, 2014: 50.

³⁹ 1618'den 1648 tarihindeki Vestfalya Barışı'na kadar süren Avrupa tarihinin gördüğü en kanlı ve en yıkıcı savaşlardan biridir. Savaşın dini nitelikli olmasının yanında, Kutsal Roma-Germen İmparatoru II. Rudolf'un otoritesinin zayıflığından kaynakladığı da ifade edilir. Otuz Yıl Savaşları, Almanya topraklarında İspanya Habsburgları, Avusturya Habsburgları, Hollanda, Fransa, İsveç, Danimarka, Transilvanya ve Portekiz'in katıldığı uluslararası savaştır. Ayrıca denizlerde Hollanda'nın denizlerde yaptıkları seferlerle Brezilya, Angola ve Seylan'a saldırmaları, bu savaşın kimi tarihçiler tarafından ilk global savaş olarak adlandırılmasına sebep oldu. Otuz Yıl süren savaş, Protestanları zaferi ile sonuçlanmıştır. (Kennedy, 2015: 68-69.)

⁴⁰ En önemlileri; Osnabrück ve Münster Antlaşmalarıdır.

⁴¹ Kissinger, 2002: 215.

⁴² 1648 anlaşmasından günümüze yaklaşık 350 yılda gelişen devlet, devlet yönetimi ve devlet sisteminin değişen karakterini gösteren bir sistemdir. Sistem, dünya düzeninin yalnızca egemen devletlerin, ülkeye dayalı siyasal aktörlere tam katılımlı üyelik bahşeden devlet merkezli karakteridir. Sistemde, Avrupa merkeziliğin yükselişi ve düşüşüyle ilişkili önemli gelişmelerin yanı sıra, bununla ilişkili sömürgecilik ve sömürgeci kurtulmuş ögelerin, uluslararası kurumların ve kuruluşların oluşturulmasını, kitle imha silahlarının bulunmasını, küresel piyasa güçlerinin yükselmesi, global sivil toplumun ortaya çıkışını ve toplumsal faaliyet düzeyleri üzerinde yaşamı örgütleyen bir dizi yeni teknolojinin uygulanması dikkate alınmaktadır. (Falk, 2005: 26-27.)

⁴³ Nye ve Welch, 2015: 104.

haklarını göz ardı ettiler. Vestfalya Barışı'ndan sonra Batı Avrupa'da devletler (krallardan bağımsız kendi toprak parçaları üzerinde egemen) siyasal aktörler olarak ortaya çıkmışlar ve bu devletler iç-dış politika ayrımı yapmışlardır. Bu konuyla alakalı olarak British Columbia Üniversitesi'nden siyaset bilimci Kalevi Hosti,

“Antlaşmalar, Avrupa'nın gelişmekte olan teritoryal partikularizmleri (bölgeselcilik) için yasal temel sağlayarak ve İmparator ile Papa'dan aşağı doğru yayılan otoriteyle, ast-üst ilişkilerinin kalıntılarına son vererek anarşik bir hanedan devletleri sistemine ve sistem üyelerinin dahili kondolidasyonuna (ayrı ayrı ülkelerin birlik yaparak güçlenmesi) izin verdi”⁴⁴

ifadelerini kullanmıştır. Öte yandan insanların bireysel güvenlikleri, toplumsal ve manevi değerler uğruna feda edilebileceği anlayışı alışılmış bir durum haline geldi ve değişmedi.⁴⁵ Bu anlaşma ile bugün bildiğimiz şekliyle modern egemen devlete geçiş süreci başlamış ve bu süreç güvenlik bakımından milat niteliği taşıyan Fransız İhtilali'ne kadar devam etmiştir.

Vestfalya Barışı sonrası Avrupa'da savaş durumu ortadan kalkmamıştır, fakat sertliği ve yoğunluğu azalmıştır. Savaşların çoğu hanedan çatışmaları ve sınır anlaşmazlıkları nedeniyle, ya da bazı devletlerin fazla güçlenmesini engellemek için yapılmış savaşlardır.⁴⁶ Bu süreç Avrupa'da büyük güç çatışmalarının denge⁴⁷ ve uyum içerisinde yönetimi şeklinde geçirilmiştir. Zaten bu dönem öncesindeki uzun yıllar süren savaşlar sebebiyle, devletlerin harcamalarındaki genel artış yeni savaşlar yapmalarına cesaret etmelerini engellemiştir. Bazı devletler, tüm devlet harcamalarının yaklaşık dörtte üçü gibi yüksek bir kısmını savaşlar yüzünden alınan borç ödemelerine ayırmak zorunda kalmışlardır.⁴⁸ Bu dönemdeki savaşların yıkıcılığını ve ekonomik çöküntüsü en güzel anlatan dönemin önemli Fransız devlet adamı Kardinal Richelieu⁴⁹'nun Testament Politique'de yer alan şu sözleridir: “Tarihte, yokluk ve düzensizliğin mahvettiği orduların sayısı düşmanlarınca mahvedilenlerden çok daha

⁴⁴ Nye ve Welch, 2015: 105.

⁴⁵ Şen, 2017: 60.

⁴⁶ Nye ve Welch, 2015: 106.

⁴⁷ Bahsedilen 18. ve 19. Yüzyıllardaki Avrupa kıtasında uluslararası sisteme egemen olan Avrupa Güç Dengesidir. Morton Kaplan'ın Dünya Sistemi'nin saç ayaklarından biridir. Dönemin güç dengesi sistemine hakim olan ülkeler, Fransa, Habsburg İmparatorluğu, Prusya, Britanya, Rusya- Savoy gibi küçük ülkeler ve İspanya'dır. (<http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.XEZe1UzbIU> erişim tarihi: 04.01.2019)

⁴⁸ Kennedy, 2015: 104.

⁴⁹ Kral XIII. Louis döneminde (1601-1643), Fransa'yı eylemli olarak yöneten devlet adamıdır. Richelieu, Avrupa'daki uzun savaş dönemlerinde görev yapmasından dolayı dış politika ve diplomasiye çok önem vermiştir. Modern ve sürekli diplomasiye gelişmesine katkısı büyüktür. Dış politikanın yürütülmesini tek bir bakanlığın elinde toplamış ve 11 Mart 1626 tarihindeki kararname ile, Fransa'da Dış İşleri Bakanlığı'nı dış politika-diplomaside başlıca yekili konuma getirmiştir. Bunun dışında Richelieu, modern devlet sisteminin babasıdır. Raison D'état kavramını o yaratmıştır ve ülkesinin yararına kullanmıştır. Raison D'état, devletin iyiliğinin, onu ilerletmek için kullanılan her türlü aracın haklı olduğu uygulamadır. (Tuncer, 2005: 29-30; Kissinger, 2014: 50.)

fazladır.”⁵⁰ Fakirliğin, düzensizliğin, savaş giderlerinin, devlet borçlarının ve bu devlet borçlarının ödenmesinin vergilerle halka yüklendiği bu güvenliksiz dönem, daha büyük bir güvenliksiz ortamı yaratan dönem olan Napolyon Savaşları’na kadar sürecekti.

1789 Fransız İhtilali ile başlayan Yakın Çağ’da, birey-toplum ve devletlerin güvenlik anlayışları açısından köklü değişimlerin yaşanacağı birçok olaya tanık olunmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda ekonomik olarak merkantilizm⁵¹, ideolojik olarak liberalizm⁵² gibi fikirlerin yaygınlaşması, Fransız devriminin olduğu yüzyılda ve sonrasındaki dönemlerde ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşümün (değişimin) hızına ivme kazandırmıştır. Bu değişimlerin ilk basamağını, 28 Ağustos 1789’da yayımlanan İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirisi oluşturmaktadır. Bu bildiriye, “İnsanlar hakları bakımından hür ve eşit doğarlar ve öyle kalırlar. Bu haklar hürriyet, mülkiyet, güvenlik ve zulme karşı direnme haklarıdır”⁵³ şeklinde ifadeler kullanılmıştır. Bildiriye, güvenlik temel insan haklardan biri olarak gösterilmiş ve uluslararası toplumun gündemine getirilmiştir. İkinci olarak, Fransız Devrimi sonrası ortaya çıkan liberalizm, sosyalizm, demokrasi, anarşizm ve milliyetçilik gibi ideolojik fikir akımları güvenliğin değişiminde etkili olmuştur. İdeolojik akımlar Avrupa topraklarında hızlı bir şekilde yayılmaya başlamıştır. 1792’de başlayıp 1815 yılına kadar süren Fransız İhtilali Savaşları (Napolyon Savaşları) bu ideolojilerin yayılmasında büyük rol oynamıştır. Bu savaş, başta Avusturya, Prusya, Rusya ve İngiltere gibi büyük büyük devletlerle Avrupa’nın küçük krallıklarının Fransız Devrimi’ne karşı olmaları sebebiyle Fransız komutan Napolyon’un orduları arasında gerçekleşmiştir.⁵⁴ Tabi ki savaşların çıkmasındaki tek sebep bu değildi. Napolyon, savaşı seven bir kişilikti.⁵⁵ Henry Kissinger’ın söylediği üzere, “Fransa’daki gibi zalim muhafazakar monarşilerin arasındaki bir devrimci iktidar, kendisini ancak bütün

⁵⁰ Kennedy, 2015: 105.

⁵¹ Merkantilizm, 15. yüzyılın ortalarından 18. yüzyılın başlarına kadar Batı Avrupa ülkelerinde uygulanmış ekonomik ulusçuluk ve devletçilik akımıdır. Bu akımı göre, bir devletin zenginliğini hazinesinde bulundurduğu altın, gümüş gibi değerli madenler belirler. Bu akımın bu dönemde olmasının sebebi Coğrafi Keşiflerin olmasıdır. Merkantilist anlayışa göre, ulusal devletin güçlenmesi değerli maden stoklarının arttırılması ile sağlanacağından zengin madenleri ele geçirme yolundaki sömürgecilik bu dönemin zorunluluğu halini almıştır. Merkantilizmin, Fransa’daki uygulamasına Kolbertizm, Almanya ve Avusturya’daki uygulamasına Kameralizm, İspanya’dakine ise Bulyonizm denilmektedir. (<http://www.tuicakademi.org/merkantilizm/> erişim tarihi: 06.02.2019; Aydemir ve Güneş, 2006: 16-138.)

⁵² Uluslararası ilişkilerde temel teorik yaklaşımlardan biridir. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası ilişkilere yönelik oldukça iyimser varsayımlarda bulunulmaya başlanmıştır. Daha sonra idealizm olarak adlandırılacak on bu teorinin yaklaşımının temel hedefi, bir daha dünya savaşı gibi bir felaketin yaşanmaması için çeşitli yollar önermiştir. Bu iyimser varsayımlar, köklerini Avrupa aydınlanmasının öncü fikirlerinden biri olan liberalizme dayanmaktadır. Bu çerçevede insan doğası özünde “iyi” ve “işbirlikçi” dir. “Birey” in ön planda olduğu teoriye göre, bireyler arasında olduğu gibi devletler arasında “ortak çıkar” ve “uyum” çerçevesinde geliştirilmiş işbirliği uluslararası ilişkilerde barışın güvencesidir. (Sönmezoglu, 2017: 384-386.)

⁵³ Armaoğlu, 2015: 21.

⁵⁴ Armaoğlu, 2015: 22.

⁵⁵ Bu durumu anlatan en güzel cümle yine Napolyon’nun cümleleridir: “Benim gücüm şanımdan, şanım ise kazandığım zaferlerden gelir. Gücüm, yeni şan ve zaferlerle beslemediğim takdirde zayıflayacaktır. Beni ben yapan fetihlerimdir ve ancak fetih yaparak durumumu koruyabilirim.” (Kennedy, 2015: 174.)

potansiyel tehditlerin üstesinden gelerek güvende hissedebilirdi.”⁵⁶ Napolyon, savaşın ilk zamanlarında cesur taktikleri ve coşkulu ordusuyla Avrupa’nın hakimi haline geldi. Fakat bu sırada İspanya’daki gerilla savaşlarında yorulan ordularının karşısına İngilizler öncülüğündeki koalisyon çıktı. Bunların üstüne Rusya’nın ikliminde ve coğrafyasında bozguna uğradı. 1814 yılında Akdeniz’deki Elbe Adası’na sürgün edildi, ertesi sene savaş sonrası Avrupa’da yeni düzeni kurmak için yapılan Viyana Kongresi sırasında sürgünden kaçan ve ordusu tekrar toplayan Napolyon, Waterloo’da tekrar İngilizlere karşı savaştı. Bu savaşı da kaybeden Napolyon, St. Helena Adası’na sürgün edildi.⁵⁷ Napolyon, Avrupa’da Fransız egemenliği yaratmaya çalıştı, fakat başaramadı. Mücadelesi, diğer ülkelerin kendisine karşı düşman olmalarına ve aralarında koalisyon yapmalarına sebep oldu. Napolyon bu koalisyona karşı başarılı olsaydı, Avrupa’da sistemi tek kutuplu bir yapıya çevirmiş olacaktı. Ama 1815’te yenilgiye uğramasından sonraki Viyana Kongresi ile, birbirini dengeleyen beş büyük güç (Britanya, Rusya, Fransa, Prusya ve Avusturya) eski çok kutuplu düzeni devam ettirdi. Napolyon, bu çok kutuplu sisteme 20 yıl ara verdiyse de, Avrupa sisteminin yapısını tek kutuplu yapmayı başaramadı. Aslında Napolyon’un kurmak istediği sistem Fransa İhtilali’nin getirdiği temel ideolojilerle çelişiyordu. Özgürlük, kardeşlik ve eşitlik duyurusunda bulunan Fransız ulusu, Napolyon’un liderliğinde diğer halkların topraklarında asker bulunduruyor, mallarını yağmalıyor, ticaretlerini bozuyor, onlardan tazminat ve vergiler alarak, o ülkelerin özgürlük ve güvenliklerini hiçe sayıyorlardı.⁵⁸ Kısacası, Fransız İhtilali sonrası gerçekleşen bu savaşta, Orta Çağ’daki din temelli savaşlardan farklı olarak işin içine ideolojik fikir akımları da dahil olmuştur. Bu fikir akımlarının kavramsal tanımlarının yapıldığı bu süreçte, uluslararası ilişkilerde tehdit kavramı ve buna bağlı olarak güvenlik kavramında çeşitlenmeler başlamıştır.⁵⁹ Son olarak, güvenliğin değişmesinde Fransız İhtilali’nden 19. yüzyılın ortalarındaki devrim yılları arasındaki geçen süreçte egemen olan, dönemin Avusturya Başbakanı Metternich⁶⁰’in ve İngiltere Dışişleri Bakanı Castlereagh’ın uluslararası sistemi yönetmek için uyguladığı Metternich Politikaları⁶¹dır. Bu politikanın ilkelerine bakıldığında

⁵⁶ Roskin, 2014: 112-113.

⁵⁷ Sander, 2013a: 174.

⁵⁸ Kennedy, 2015: 176.

⁵⁹ Dedeoğlu, 2014: 51.

⁶⁰ Babası Prens Klein dönemin bir Habsburg toprağı olan Ren Bölgesi’nin batısındaki toprakların valiliğini yapmıştır. On üç yaşından önce Avusturya’yı hiç görmeyen von Metternich, on yedi yaşından öncede hiç Avusturya’da yaşamamıştır. Ağırbaşlı ve ılımlı stili ile ülkesini uyguladığı akıllıca politikalarla yaklaşık elli yıl yönetti. (Kissinger, 2014: 77-78.)

⁶¹ Galip devletlerin, mağlup devletler için, ‘cezalandırma’ yerine denge, ‘intikam’ yerine meşruiyet yönünde hareket ederek uyguladıkları politikadır. Bu politika Napolyon savaşlarından sonraki dönemde Viyana Kongresinde alınan kararlar doğrultusunda oluşturulan Viyana Düzenlemeleri ile hayata geçirilmiştir. Bu politikanın en güzel örnek uygulaması, Napolyon Savaşları sonrası Fransa için yapılmıştır. Politikanın temeli, o dönemde var olan devletlerin sınırlarının kutsal ve dokunulmaz olduğu, her ülkenin kendi sınırları içerisinde

savaşın mağlup devleti (karşı tarafları) olan Fransa'yı kontrol altına alan ılımlı bir düzenleme gibi görünse de, pratikte karşı tarafı tümüyle ezme anlayışı olan bir uygulama olmuştur. Dolayısıyla güvenlik anlayışı, devletlerin var olması ya da olmaması üzerine şekillenmiştir. Diğer taraftan, 1815 sonrası mutlak egemenliğe sahip hükümdarlar, bu dönemden sonra çıkabilecek olan hürriyetçi ve milliyetçi hareketleri bastırma kararı almışlardı. Bu rahatlık ve işbirliği içerisinde toplumlara eski düzene göre yönetmeye devam eden hükümdarlar, kısa zaman içinde bir dizi ayaklanma ve ihtilalle (1818-22, 1830 ve 1848 İhtilalleri) karşı karşıya kalmışlardır.⁶² Napolyon'dan sonra Fransa tahtına yeniden geçen XVIII. Louis'in yaptığı Bourbon Restorasyonu⁶³, bu devrimlerin çıkışının alt yapısını hazırlayan önemli etkenlerden biri olmuştur. Çünkü çoğu Fransız halkı, Bourbonlar⁶⁴ın geri dönüşünden ve eski haklarını talep etmelerinden hoşlanmamıştır.⁶⁵ Aslında bu ihtilallerin tekrarlanması Viyana Kongresi sonrası yapılan anlaşmaların ve uygulanan politikaların sadece bazı ülkelerin sınırları içerisinde kaldığını göstermiştir.⁶⁶

Genel olarak, 18. yüzyıldaki uluslararası sistemdeki başat güç unsuru olan devlet Fransa idi. Dünya üzerindeki sömürülerinden gelen ekonomik güçle, ülkenin ve halkının ekonomik refah düzeyini yükseltmişti. Ülkenin genelindeki bu bolluk, halkın artan beklentiler içine girmesine sebep olmuş ve sonucunda ihtilaller gerçekleşmiştir. Zaten Alexis Tocquevelli bu durumla ilgili şöyle bir tespit yapmıştır: “Devrimler, işler kötüye gittiğinde nadiren başlar, buna karşılık, çoğunlukla iyiye doğru giderken meydana gelir.”⁶⁷ Devrim sonrası, 19. yüzyılın başlarında gerçekleşen Napolyon Savaşları ve ardındaki yeni düzenlemeler, uluslararası sistemdeki yeni başat gücü belirlemiştir. Denizlerdeki üstünlük mücadelesini hem Hollanda'ya, hem de Fransa'ya kabul ettiren, Québec'teki, Abraham Ovalarında Fransızları yenen (1759), Trafalgar Muharebesi'nde birleşik Fransız ve İspanyol ordularını yenilgiye uğratan (1805), Waterloo'da Napolyon'un yenilmesine yardımcı olan (1815) Britanya adım adım üstünlüğünü tüm dünyaya kabul ettirmiş⁶⁸ ve 19. yüzyıldaki başat güç olmuştur. Britanya'nın denizleri kontrol etmesi, diğer Avrupa devletlerine nazaran daha erken sanayileşmesi, bu durumla ilişkili ekonomik olarak daha güçlenerek sermaye piyasalarına egemen olması ve sterlinin dünya rezerv parası olarak benimsenmesi, bu yüzyılın en güçlüsü olmasını sağlamıştır. Uluslararası sistemdeki bu güç yarışı ile birlikte tarihi gelişmeleri

istediği gibi davranabileceği ve rejim değişikliği yapabileceği anlayışına dayanmaktadır. (Sander, 2013a: 177-178.)

⁶² Armaoğlu, 2015: 22.

⁶³ http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/421268/Bourbons_Alla_Turca.html (erişim tarihi: 11.01.2019)

⁶⁴ Fransız Devrimi'nden önceki Fransız hanedanı.(Gelişim Hachette, 1993: 586.)

⁶⁵ Roskin, 2014: 114.

⁶⁶ Şen, 2017: 62-63.

⁶⁷ Roskin, 2014: 111.

⁶⁸ Nye ve Welch, 2015: 106.

değerlendirdiğimizde, 19. yüzyılın büyük devletleri için güvenlik, yalnızca ulusal sınırlarını korumak ve yakın çevresindeki topraklar üzerinde hakimiyet kurmak değil, dünya üzerindeki önemli stratejik yerler ve yeraltı zenginlikleri açısından değerli bölgeler üzerinde hakimiyet kurmaktı.⁶⁹ Böyle yerlerin güvenliğini korumak, vatani güvenliğini korumak gibiydi. Bu çıkar alanları üzerindeki hakimiyet kurma mücadelesi, 20. yüzyılın ilk yarısında gelindiğinde iki büyük dünya savaşına sebep olacaktı.

20. yüzyıla gelindiğinde uluslararası sistemin temel yapısını, tamamıyla egemen olma anlayışı ve sömürgecilik hareketleri oluşturuyordu. Devletler arasındaki bu yarış ve yarışın getirdiği rekabet ortamı, hiçbir devletin veya toplumun güvenlik içinde olmadığını gösteriyordu. Winston Churchill kitabı *The World Crisis*'te bu dönemi şöyle anlatıyordu:

“Havada tuhaf bir gerginlik vardı. Maddi refahla tatmin olmayan ülkeler, gözlerini vahşice iç ya da dış kavgalara diktiler. Din gerilerken gereğinden fazla yüceltilen milli tutkular, neredeyse her ülkenin altında, üstü örtülü de olsa harlı ateşler tutuşturdu. İnsanın neredeyse, acı çekmek istediğini düşüncesi geliyordu. İnsanların her yerde cüret etmeye can attığı muhakkaktı.”⁷⁰

İşte Churchill'in böyle tanımladığı ortamda, 28 Haziran 1914 günü Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük François Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp tarafından öldürülmesiyle Birinci Dünya Savaşı başlamıştır.⁷¹ Birinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen hava bombardımanları, zehirli gazlar ve bakteriyolojik silahların kullanımı, beş milyon sivil insanın, yaklaşık sekiz milyon askerin ölmesine, yedi milyon askerin sakat kalmasına ve on beş milyon kişinin hafif ya da ciddi yaralanmalarına sebep olmuştur.⁷² Savaş sonrası ağır bir bilançonun ortaya çıkması, 8 Ocak 1918'de ABD Başkanı Woodrow Wilson'ın 14 maddelik Wilson İlkeleri⁷³'nin yayınlanmasına neden olmuştur. Bu ilkeler, Wilson'un “organize rekabet sistemi”⁷⁴ olarak tanımladığı, bu uluslararası ortamdaki çatışmaların ve anlaşmazlıkların barış yoluyla çözümünü öneren ilkelerdi. On dört maddelik bu prensiplerin son maddesinde, “büyük ve küçük bütün devletlere siyasi bağımsızlıklarını ve toprak bütünlüklerini karşılıklı olarak garanti altına almak imkanını sağlamak amacıyla bir milletler teşkilatı kurulması”⁷⁵ ifadesi yer almaktadır. Bu ifade, herhangi bir uluslararası aktörün varlığını koruma ve sürdürme konusunda uluslararası sistemin tümünü belirlemesinin

⁶⁹ Dedeoğlu, 2014: 52.

⁷⁰ Nye ve Welch, 2015: 144.

⁷¹ Armaoğlu, 2015: 95.

⁷² Kennedy, 2015: 338.

⁷³ Oran, 2015: 100; Armaoğlu, 2015: 129-132.

⁷⁴ Kissinger, 2014: 43-44.

⁷⁵ Armaoğlu, 2015: 131.

mümkün olmadığını ve ittifaklar sisteminin daha iyi bir sistem olacağını belirtmektedir.⁷⁶ Kısacası, güç dengesine dayalı uluslararası sistemin yerine kolektif güvenliğe⁷⁷(Ortak Güvenlik) dayalı bir sistemin kurulması düşünülüyordu. Bunun için, 1919 yılında Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti-MC) kurulmuştur. Milletler Cemiyeti'nin temel kurulma amaçlarından biri olan ortak güvenlik sistemi⁷⁸, egemenlik ve uluslararası hukuk kavramlarını da içinde barındıran bir sistemdi. Çünkü bahsedilen üç kavram (ortak güvenlik, egemenlik ve uluslararası hukuk) sistem içerisinde birbirleriyle bağlantılı-iç içe olan kavramlardı. Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin uluslararası hukuk ulusal hukukun özel durumlarda egemenliğin üzerinde olduğunu ima etmesi⁷⁹, büyük devletlerin Milletler Cemiyeti'ne karşı tavır yarattı. Bunların başında, ortak güvenlik karşılığında egemenliklerinin bir kısmından vazgeçmek istemeyen ABD vardı ve ABD cemiyetin kuruluşuna katılmadı.⁸⁰ ABD'nin cemiyete katılmaması, iplerin Fransız ve İngiliz devlet adamlarının ellerine geçmesine sebep oldu. Bu gelişme, teoride kusurları bulunan bir sözleşmenin, uygulamada taraflı olması ihtimalini doğurmuş ve kurumsal inanılabilirliği zayıflatmıştır. Diğer taraftan, Cemiyet Sözleşmesi'nde tüm üyelere eşit muamele iddiasında olup, büyük güçlere Cemiyet Konseyi'nde daimi çoğunluk sağlanması da çelişkili bir durum yaratmıştır.⁸¹ Fakat bu olumsuz tabloya rağmen, Avrupa'nın savaştan yeni çıkmış olan devletleri, Dawes Planı⁸² (1924), Locarno Antlaşması⁸³ (1925), Young Planı⁸⁴ (1929) gibi uzlaşma ve antlaşmalarla kendilerini siyasi, ekonomik ve toplumsal olarak güvence altına almak isteyen ülkeler, Milletler Cemiyeti'ni uluslararası sistem içinde görünüşte yeni bir öge olarak kabul etmişler ve bir nebze diplomatik ilişkileri normale dönmüş gibi görünüyordu. Bu gelişmelere rağmen bir süre sonra kutuplaşmalar başlamış, savaştan önceki dönemdeki milliyetçilik ideolojisi ve sömürü mantığı tekrar canlanmaya başlamıştır. Bu bir nevi savaşın intikamını alma ve hesaplaşma boyutudur. Milletler Cemiyeti, bu hesaplaşmalar karşısında pasif kalmıştır. Japonya'nın Eylül 1931'de Mançurya'ya asker çıkarması, 1935 yılında İtalya'nın Habeşistan'a asker çıkarması, Avusturya'nın kuvvet

⁷⁶ Dedeoğlu, 2014: 53-54.

⁷⁷ Kolektif güvenlik, dünyadaki barışın ve güvenliğin ülkelerin birlikte katkıları ile sağlanmasına yönelik önlemlerdir. Kolektif güvenlik kavramı, ilk kez Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nde kullanılmış ve daha sonra Birleşmiş Milletler Şartı'nda (1945) geliştirilmiştir. (Brauch, 2008: 3.)

⁷⁸ *Detaylı olarak bkz.* Kissinger, 2014: 241.

⁷⁹ Nye ve Welch, 2015: 154.

⁸⁰ Nye ve Welch, 2015: 155.

⁸¹ Carr, 2015: 78.

⁸² Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın ödeyeceği savaş tazminatı sorunu çözen Amerikalı maliyeci Charles G. Dawes başkanlığındaki kurulun hazırladığı rapora verilen addır. Ayrıca bu plan tazminat borcu sorunu nedeniyle bozulan Alman-Fransız ilişkilerinin düzelmesine yardımcı olarak Almanya'yı Milletler Cemiyeti üyeliğine ve Locarno Antlaşması'na giden yolu açtı. (Oran, 2015: 402.)

⁸³ Sander, 2013b: 33-34.

⁸⁴ Dawes Planı'nın olumlu sonuç vermesi üzerine Almanya'nın üzerindeki sıkı denetimin kaldırılmasına ve toplam tazminat borcu miktarının belirlenmesine karar verilen planın adıdır. (Oran, 2015: 402.)

kullanılarak Almanya ile birleştirilmesi ve Çekoslovakya'nın özgürlüğünün elinden alınması gibi meşru olmayan olaylarda Milletler Cemiyeti'nin etkisiz bir rolü olmuştur. (Bahsedilen bu olaylardan Japonların Mançurya'ya asker çıkarması sırasında Milletler Cemiyet'nin yaptırım mekanizması yoktu. Fakat diğer olaylar sırasında bu eksiklik giderilmesine rağmen cemiyet herhangi bir yaptırım uygulayamadı.) İtalya'da Mussolini, Almanya'da Hitler gibi faşist iktidarların olması, İngiltere ve Fransa'nın kendi kafalarına göre cemiyeti kullanmaları ve eski düzene göre uluslararası sistemi yönetme istekleri ikinci bir felaketin yaşanmasının kapılarını sonuna kadar açmıştır. Bu dönemi en iyi özetleyen durum, Churchill'in 1932 yılında yaptığı konuşmada, söylediği sözlerdir: "Devlet adamlarının kullandığı kelimelerle pek çok ülkede gerçekten olanlar arasındaki uçurumun bu kadar geniş olduğu başka bir zaman hatırlamıyorum."⁸⁵

Gelişen silah teknolojileri ile birlikte soykırım teşebbüslerinin ve uygulamalarının yaşandığı İkinci Dünya Savaşı, 1945 yılında ABD tarafından üç gün ara ile Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki şehirlerine atılan atom bombası ile sona ermiştir.⁸⁶ Rasyonel bir akıl tarafından üretilen ve demokratik bir süreç sonucu oluşturulan hükümetin emriyle atılan bu bombalar insanlık tarihinde derin izler bıraktı. Bundan önceki dönemlerde kullanılan silahların tahribat gücü sınırlıydı, tarihte ilk defa etkileri bir nesille sınırlı olmayan gelecek nesillerin de güvenliğini ve özgürlüğünü sınırlayan bu silah, insan zihninde büyük bir devrime neden olmuştur.⁸⁷

Savaşın sona ermesiyle tarihte Soğuk Savaş⁸⁸ olarak adlandırılan 1947'den 1989'a kadar tam 42 yıl süren yeni bir döneme girilmiştir.⁸⁹ Dönemin getirdiği yeni düzenin baş aktörleri ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) olmuştur. Aslında savaş tüm hızıyla sürerken bu durum, Amerikalı savaş planlamacıların belgelerinde yer alıyordu. Bu belgelerde,

"Bugünkü düşmanlarımıza karşı yapılan savaşın başarıyla sonuçlanmasının ardından, nispi ulusal askeri güçler bakımından derinden değişmiş bir dünya gelecektir; bu, gerçekten de son beş bin yıldır meydana gelen değişikliklerden daha çok, Roma'nın çöküşü ile gelen değişikliklerle kıyaslanabilir. ... Japonya'nın yenilgisinden sonra, yalnızca Birleşik Devletler ve Sovyetler

⁸⁵ Carr, 2015: 80.

⁸⁶ Armaoğlu, 2015: 365.

⁸⁷ Davutoğlu, 2017: 24.

⁸⁸ Genel olarak Soğuk Savaş kavramı, tarafların karşılıklı olarak silaha ve savaşa başvurmadan imtina ettikleri çatışma durumudur. Kavram ilk kez 14. yüzyılda İspanya'da prens Juan Manuel tarafından kullanılmıştır. Bizim sözünü ettiğimiz Soğuk Savaş kavramı ise ilk kez 1947'de kullanılmıştır. Sonuç olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Hitler'e karşı oluşan ittifakın dağılmasının ardından ABD liderliğindeki Batı Bloku ile SSCB liderliğindeki Doğu Bloku arasındaki savaşı anlatır. (Tellal, 2013: 72.)

⁸⁹ Nye ve Welch, 2015: 189.

Birliği, birinci derecede askeri güç olacaklardır. Bu, her ikisi için de coğrafi konum ve genişlik ile çok büyük bir harp malzemeleri potansiyelinin bir arada bulunmasından doğacaktır.”⁹⁰

şeklinde ifade edilmiştir. Nitekim bu ifadelerin doğruluğu savaş sonunda tüm gerçekliğiyle ortaya çıkmıştır. ABD, büyük güçler arasında savaş sebebiyle fakirleşmeyen aksine zenginleşerek çıkan tek ülkedydi. Denizde ve havada ABD üstünlüđu⁹¹ varken, kara üstünlüğu ise savaşın tüm yıkıcılığına rağmen halen SSCB’nin elindeydi.

1945 ila 1949 yılları arası Soğuk Savaşı ilan edilmeye başladığı iki tarafın birbirilerine karşı cephe aldığı yıllardır. Bu cepheleşmenin oluşmasında ilk olarak, savaş sonrası galip devletlerin yeni düzeni oluşturmak amacıyla yaptığı Tahran, Yalta ve Postdam konferanslarında ABD ile Sovyetler arasında fikir ayrılıkları yaşanmıştır. İkinci olarak, savaş sırasında nükleer güç kullanan ABD’ye karşı, Sovyetlerin hep bir kuşku beslemesidir. Üçüncü olarak, ABD’nin Moskova Büyükelçiliği’nin diplomatlarından (1952’de büyükelçi oldu) ve Sovyet uzmanı olan George Kennan’ın raporları⁹² ve akabindeki Truman Doktrini ve Marshall Planı⁹³’nın açıklanmasıdır. Bu doktrin ve belgeler, hem ABD’nin ittifaklar sisteminin temelini oluşturan ve işlemlerini sağlayan, hem de ABD’nin dış politikasının temelini oluşturan ekonomi ve güvenlik alanlarında uygulanan pratik ilkelerdir.⁹⁴ Son olarak ise, Adam Smith’in “engellenmeyen ticaret sayesinde, kaynakların daha etkili bir biçimde dağılımı, verimliliği her yerde yükseltir ve böylece herkesin satım gücü artar.” düşüncesi doğrultusunda Uluslararası Para Fonu⁹⁵ (IMF) ve Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası⁹⁶ (IBRD) gibi araçlarla Amerikan kapitalizminin dünyayı etkisi altına almasıdır.⁹⁷ Tüm bu etkenler SSCB tarafından kabul edilmemiş ve tepki gösterilmiştir. Bunlara karşı SSCB, batısında ve güneybatısında bulunan Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Arnavutluk gibi uydularıyla yeni bir “cordon sanitaire”

⁹⁰ Kennedy, 2015: 426.

⁹¹ 1200 ana savaş gemisinden oluşan filosu (muharebe gemilerinden çok, düzinelerce uçak gemisi) bulunmaktaydı. 2000’den fazla ağır bombardıman uçağı mevcuttu. Bunlar; 1000 ultra uzun menzilli B-29’lar ve jet güdümlü stratejik bombardıman uçağı B-36’lardır. (Kennedy, 2015: 427-428.)

⁹² Rapor için detaylı olarak bkz. Kissinger, 2014: 429-430.

⁹³ Marshall Planı çerçevesinde verilen ekonomik yardımlardan en çok yararlananlar: Birleşil Krallık- 4,4 milyar dolar, Fransa- 1,9 milyar dolar, İtalya- yaklaşık 600 milyon dolar, Polonya- 251 milyon dolar, Danimarka- 272 milyon dolar, Yunanistan- 161 milyon dolar. (Judt, 2009: 121-122.)

⁹⁴ Öngör, 2005: 9-10.

⁹⁵ Birleşmiş Milletlerin uzmanlık kuruluşlarından biridir. Görevi, ülkelerin dış ödeme dengesizlikler nedeniyle uluslararası ticaretin daralmasını önlemek, aynı zamanda uluslararası alanda enflasyonu önlemektir. 3 ila 5 yıllık kısa vadeli borçlar verir. Günümüzde bu kuruluşun temel işlevi dünya ticaretinin serbest bir formda gelişmesinin parasal koşullarını gözetmek ve ek olarak, borçlu ülkelerin borçlarını ödeyebilmesinin koşullarını yaratmaktır. (Oran, 2015: 481; Hasgüler ve Uludağ, 2014: 156-161.)

⁹⁶ Birleşmiş Milletler uzmanlık kuruluşlarından biridir. Görevi, doğrudan devletlere ya da devlet güvencesi altındaki özel kesimlere uzun vadeli, yatırım amaçlı borçlar verir ve böylece uluslararası ekonomiye ‘yapısal uyum’ sağlamalarına çalışır. (Oran, 2015: 482; Hasgüler ve Uludağ, 2014: 154-156.)

⁹⁷ Kennedy, 2015: 429.

oluşturmuştur.⁹⁸ Bu ülkeler ile Batı arasına ünlü “demir perde”⁹⁹ inmiştir. Böylece ideolojik olarak “laissez faire”¹⁰⁰ öğretisi ve kapitalizmden kendisini ve uydularını korumuş olacaktı.

1950-1962 yılları arası Soğuk Savaş’ın doruk yıllarıdır. 1940’lı yılların sonunda açıklanan Truman Doktrini ve Marshall Planı’nın “Birleşik Devletlerin silahlı azınlıklar veya dış baskılarla sindirilmeye çalışılan toplumların ve devletlerin direnişlerinin desteklenmesi politikası”¹⁰¹ söylemi ile uygulanmaya konulmuştur. Bu söylem açık açık Sovyetlerin ve komünizm yayılmasını engelleme amacının taşındığını göstermiştir. Çevreleme politikalarını takiben 1950-1953 arasındaki Kore Savaşı¹⁰², Eisenhower Doktrini, Süveyş Krizi, U-2 Olayı, 1958-1961 Berlin Krizi ve nükleer silah teknolojisindeki hızlı gelişim sonucu nükleer silahların güç gösteri yapmak için kullanımı bu yıllar arasında iki blok arasındaki gerilimi en üst seviyeye çıkaracaktı. “Dehşet Dengesi” olarak adlandırılan dönem nitekim 1962 yılındaki Küba Krizi¹⁰³ ile zirveye çıkmıştır. Bu dönemde iki devlet arasındaki iletişim ve diplomasi neredeyse sifira inmişti. Sadece 1953’te Stalin’in ölümünden sonra iki devlet arasında birkaç zirve yapılmıştır.

Küba Krizi sırasında nükleer savaşı eşiğine gelen iki ülke, 1963’ten 1970’li yılların sonuna kadar tedrici bir detant ya da yumuşama dönemi oldu. Bu dönem Küba Krizi’nden önceki dönem kadar sert geçmedi. Bu dönemde nükleer silahların kullanımını sınırlandırmak amacıyla antlaşmalar yapıldı.¹⁰⁴ İki blok arasındaki ticaret yavaş yavaş gelişmeye başladı. Üçüncü dünya ülkeleri¹⁰⁵ olarak adlandırılan Varşova Paktı ve Kuzey Atlantik Anlaşması

⁹⁸ Kennedy, 2015: 431.

⁹⁹ Winston Churchill’in 1946 yılının Mart ayında, Fulton Missouri’de Amerikan halkına yaptığı ünlü “Demir Perde” konuşması: “... . Baltık’ta Stettin’den Adriyatik’te Trieste’ye kadar kıtanın üzerine demir perde indi. Bu çizginin gerisinde Orta ve Doğu Avrupa’nın antik devletlerinin başkentleri yatmakta. Varşova, Berlin, Prag, Viyana, Budapeşte, Belgrad, Bükreş ve Sofya, tüm meşhur şehirler ve çevrelerindeki halk Sovyet sahasında yatıyor ve o veya bu şekilde sadece Sovyet etkisine değil, aynı zamanda Moskova’nın çok ağır ve artan ölçüdeki yönetimine tabiler. ...” (Hook ve Spainer, 2018: 36-37; <https://www.dunyabulteni.net/dunya/demir-perdeyi-siyaset-literaturune-churchill-kazandirmisti-h323949.html> erişim tarihi: 22.01.2019)

¹⁰⁰ Carr, 2015: 93-96.

¹⁰¹ Kissinger, 2014: 434.

¹⁰² Kore Savaşı, Doğu ve Batı bloklarının ilk kez geldikleri savaştır. ABD’nin 1947 yılında uygulamaya koyduğu ‘çevreleme politikası’ fiilen uygulamaya konarak komünizmin yayılması engellenmiştir. (Caşın ve Derman, 2016: 405.)

¹⁰³ Kriz, SSCB’nin Küba topraklarına nükleer başlıklı füzeler yerleştirdiğinin anlaşılması üzerine çıkmıştır. İki süper gücü nükleer savaşın eşiğine getiren kriz, SSCB’nin Küba’daki, ABD’nin de Türkiye’deki Jüpiter füzelerini geri çekmeleriyle sonuçlanmıştı. (Caşın ve Derman, 2016: 405.)

¹⁰⁴ O dönem yapılan başlıca antlaşmalar: 1- 1963 Nükleer Denemelerin Kısmen Yasaklanması Antlaşması (Test Ban Treaty), 2- 1968 Nükleer Silahları Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (The Non- Proliferation Treaty-NPT), 3- 1970 Nükleer Silahların ve Diğer Kitleli Yoketme Araçlarının Okyanus Tabanına ve Onun Altındaki Toprağa Yerleştirilmesinin Yasaklanması Antlaşması, 4- 1972 Stratejik Silahların Sınırlanması Antlaşması (SALT-I) (Nye ve Welch, 2015: 222; Caşın ve Derman, 2016: 406-407.)

¹⁰⁵ Çoğunluğu batılı düşünür yazarlar tarafından, Soğuk Savaş döneminde Batı bloku ülkelerini “Birinci Dünya”, Doğu bloku ülkelerini “İkinci Dünya” olarak nitelendirmişlerdir. Bu bloka üye olmayan “Üçüncü Dünya” olarak adlandırılan ülkelerin, bu bloklardan bağımsız bir dış politika izlemesi Bağılantısızlık Hareketi olarak adlandırılmıştır. Bu tabir aynı zamanda, sömürgeci kurtulmuş, az gelişmiş ülkeler için de kullanılmaktaydı. (Sander, 2013b: 427.)

Örgütü (North Atlantic Treaty Organization-NATO) ülkeleri dışında kalan ülkelerin oluşturduğu Bağlantısızlar Hareketi¹⁰⁶'nin ortaya çıkması da ortamın göreceli olarak yumuşamasına katkı sağladı. Ayrıca bu yıllar ABD için SSCB'den çok Çin komünizminin getirdiği tehlikeyi engellemek için Vietnam Savaşı'na savaşına odaklandığı yıllardır. Zaten SSCB ile nükleer silahlarda denklik sağlanması ve Nixon yönetiminin detant politikası iki blok arasındaki yumuşamanın en parlak yıllarının 1972 ve 1973 yıllarında olduğunu göstermektedir.¹⁰⁷ 1973'ten sonra Ortadoğu'daki savaşlar (başta Arap-İsrail çatışmaları) ve Afrika'daki Sovyet yardımıyla gerçekleşen batı karşıtı hareketler yumuşamanın getirdiği havayı dağıtmaya başladı. İki ülke bu süreç içerisinde rekabetlerini, daha çok kendi egemenlik alanlarında değil, üçüncü dünya ülkelerinin olduğu bölgelerde, onlara teknik ve ekonomik yardımlar sağlayarak gerçekleştirdiler. Yani bir nevi vekalet savaşları yaptılar.

Aralık 1979'a gelindiğinde Sovyetler Birliği detanta son darbeyi vurdu. Sovyetler Birliği Afganistan'a asker çıkardı ve 27 Aralık'ta başkent Kabil'i işgal etti. Sovyetler, Afganistan hükümetinin başına kendileri güdümünde bir hükümet geçirdiler. ABD'nin buna cevabı ise, isyancılara Pakistan üzerinden yardım göndererek Sovyetlere karşı desteklemek oldu. Altı yıl süren bu savaş, Sovyetler için, Soğuk Savaş'ın başlıca meselesi oldu, SSCB kaynaklarını ve moralini büyük ölçüde kuruttu ve nihai olarak, Sovyet sisteminin çöküşünü hızlandırdı.¹⁰⁸ Öte yandan detant döneminde eskiye göre, görece pozitif giden ABD ve SSCB ilişkilerinde yeniden negatif bir ortamın canlanmasına sebep oldu. Fakat bu canlanma 1950'li yıllardaki gibi değildi, söylemler aynı olsa bile eylemler çok farklıydı. Ne var ki, ABD Başkanı Ronald Reagan SSCB için “şer imparatorluğu” diye söz etmesine rağmen ilişkiler gerilmiş fakat yapılan anlaşmalar askıya dahi alınmamıştır.¹⁰⁹

1985 yılına gelindiğinde Mihail Gorbaçov SSCB'nin başına geçmiştir. Gorbaçov başa geçtiğinde yıkılmaya yüz tutmuş SSCB sistemini kurtarmak amacıyla perestroyka (yeniden yapılanma) ve glasnost (açıklık ve şeffaflık) politikaları uygulamaya çalışmıştır. Gorbaçov bu politikaları uygulayarak bozulan Sovyet ekonomisini ve toplumsal düzeni düzeltmek istemiştir. Fakat bu politikalar bürokratlar ve halk tarafından destek görmemiştir. Aralık 1991'de SSCB'nin varlığı son bulmuştur ve Soğuk Savaş sona ermiştir. Bu durumla ilgili en iyi tespiti Brzezinski, “Büyük Satranç Tahtası” isimli kitabında şu şekilde ifade etmiştir: “Kendinden önceki pek çok imparatorluk gibi Sovyetler Birliği de sonunda kendi içerisinde patladı ve parçalandı; çöküşü doğrudan askeri yenilgiden ziyade ekonomik ve toplumsal

¹⁰⁶ Sander, 2013b: 431-436.

¹⁰⁷ Nye ve Welch, 2015: 222-223.

¹⁰⁸ Bushkovitch, 2016:427.

¹⁰⁹ Nye ve Welch, 2015: 224.

gerginliklerle ivmelenen bir dağılmaydı.”¹¹⁰ Ayrıca Brzezinski bu fikirlerini desteklemek için bir akademisyenin ifadelerine de yer vermiştir. Buna göre,

“İmparatorluklar doğaları gereği siyasi olarak istikrarsızdır; çünkü bağımlı birimler her zaman daima daha fazla bağımsızlığı tercih eder ve bu tür birimlerdeki muhalif seçkinler fırsat yakaladıklarında daha fazla bağımsızlık kazanmak için harekete geçer. Bu anlamda imparatorluklar çökmez; daha ziyade dağılırlar. Bu bazen olağanüstü şekilde hızlı olursa da, genelde çok yavaş olur.”¹¹¹

Soğuk Savaş, güvenlik anlayışının önceki dönemlerdeki geleneksel güvenlik modelinden büyük bir kopuşu temsil etmektedir. Bu kopuş ve değişim iki savaş arası dönemde kendini hissettirmeye başlamıştı. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Milletler Cemiyeti’nin kurulması ile birlikte ortaya atılan ortak güvenlik yaklaşımı bu değişimin ilk adımlarından biri olmuştur. Akabinde 8 Haziran 1934 tarihinde dönemin ABD başkanı F. Roosevelt’in, yönetiminin temel amaçlarından birinin vatandaşların sosyal güvenliğini artırmak olduğu açıklaması ile işaret ettiği sosyal güvenlik kavramının yeni yeni gündeme gelmesi¹¹², güvenlik kavramının kapsamını genişlemesine ve geleneksel güvenlik anlayışlarından farklılaşmasına sebep olmuştur. Sosyal güvenlik kavramı daha sonraları günümüzdeki güvenliğin küresel boyutunun temelini oluşturan kurumlardan biri olan Birleşmiş Milletler (BM)’ in kurucu bildirisinde ve 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde yer almıştır. İki savaş arası dönemde ortaya atılan yeni güvenlik kavramları gelişmek için yeterli ortamı bulamamıştır. Özellikle, Milletler Cemiyeti ile öz-çıkar odaklı güvenlik anlayışı yerine önerilen ortak güvenlik sistemi başarıya ulaşamamış ve kısa vadede ortadan kalkmıştır.¹¹³ Fakat bu gelişmeler iki savaş arası dönemde etkili olmamasına rağmen İkinci Dünya Savaşı’nı sona ermesiyle birlikte kurulacak olan yeni dünya düzeninde etkileri oldukça hissedilecekti ve Soğuk Savaş dönemi ile birlikte geleneksel güvenlikleştirmeye modellerinde büyük farklılıklar olacaktı. Barry Buzan bu farklılaşmayı dört grupta ele almıştır: i- güç yapısının çok kutupluluktan iki kutupluluğa değişmesi, ii- gücün iki kutuplu dağılımı sıkı şekilde tamamlayacak olan, komünizm ve liberalizm etrafında ortaya çıkan ideolojik kutuplaşma, iii- nükleer silahların kullanılması ve nükleer silah teknolojilerinin hızla gelişmesi, iv- büyük güçlerin Afrika ve Asya’daki eski sömürge devletleri olan üçüncü dünya ülkelerini kendi yandaşları olarak, çevreleme politikaları doğrultusunda kontrol etme

¹¹⁰ Brzezinski, 2017: 25.

¹¹¹ Brzezinski, 2017: 25.

¹¹² Brauch, 2008: 3-4.

¹¹³ Kardaş, 2014: 227.

arzuları.¹¹⁴ Soğuk Savaş döneminde güvenlik kavramında oluşan bu değişiklikler artık tek bir büyük gücün (veya bir dizi büyük güç) diğerleri karşısındaki kaderiyle değil, insanlığın tümünün kaderiyle ilgiliymiş gibi anlamlandırıldı.¹¹⁵ Yani güvenliğin günümüzdeki gibi küresel boyutu işaret ediliyordu.

İkinci Dünya Savaşı sonrası galip devletlerin yeniden kurduğu uluslararası sistemden memnun olmayan devletler vardı. Sistemden memnun olan ve olmayan devletler ABD ve SSCB'nin liderliğinde, kendi varlığını açıklayan değişkenleri farklı ideolojik, sosyolojik ve politik sistemlerle düzenleme çabasına girişmişlerdir.¹¹⁶ Bu kapsamda Batı bloğu 1949 yılında NATO etrafında, Doğu bloğu 1955 yılında Varşova Paktı etrafında örgütlenmiş; yine ABD ekonomik anlamda Marshall Planı'nı uygulamaya koyarak 1948 yılında Avrupa Ekonomik ve İşbirliği Örgütü (OECD)¹¹⁷'nin kurulmasını sağlarken, doğu bloğu da 1949 yılında Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON)¹¹⁸'i kurmuştur.¹¹⁹ Tabi ki dönem içinde Avrupa Konseyi¹²⁰, Batı Avrupa Birliği (BAB)¹²¹, günümüzdeki Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Örgütü (EURATOM)¹²², iki blok dışında örgütsüz olarak oluşturulan Bağlantısızlar Hareketi gibi sayısız ittifaklar

¹¹⁴ Buzan, 2008: 112-113.

¹¹⁵ Buzan, 2008: 113.

¹¹⁶ Dedeoğlu, 2014: 54.

¹¹⁷ 30 Eylül 1961'de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü(OEEC)'nin yerine geçmiştir. Bu örgüt Batılı endüstrileşmiş ülkeleri bağrında toplayan uluslararası ekonomik bir örgüttür. Bu örgütün kurucuları 18 Avrupa ülkesi, Kanada ve ABD'dir. Sonradan 1961'de OECD'yi bu 20 ülke kurmuştur. OECD'nin amaçları: i- Üye ülkeleri kendi kendine yetecek yüksek ekonomik gelişme ve istihdamı sağlamak, ii- Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınmalarına katkı yapmak, iii- Uluslararası ticaretin yapılan taahhütlere bağlı kalınarak ve ayrımcılık uygulamadan gelişmesini desteklemek. (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 371-372.)

¹¹⁸ SSCB, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya ve Çekoslovakya'nın Moskova'da yaptıkları konferans sonrasında, 25 Ocak 1949'da ortak bir bildiri ile kurulmuştur. Arnavutluk (1949), Demokratik Almanya Cumhuriyeti (1950), Küba (1972), Vietnam (1978) tam üye statüsündelerdir. Çin Halk Cumhuriyeti (1956) ve Moğolistan (1957) gözlemci üyelerdir. COMECON' un amaçları üye ülkelerin savaş sonrası ekonomilerini canlandırmak, planlı ekonomik gelişmeyi sürdürmek ve uygulamak, üye ülkeler arasında teknik ve ekonomik gelişmeye ivme kazandırmak, emeğin üretkenliğini artırmak, sosyalist ülkeler arasındaki siyasal işbirliğini ve koordinasyonu güçlendirmek. (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 372-375.)

¹¹⁹ Caşın ve Derman, 2016: 405.

¹²⁰ 1949 yılında Londra Antlaşması ile kurulmuştur. Merkezi Fransa'nın Strasbourg kentinde bulunmaktadır. Konsey bölgesel ölçekte kurulmuş siyasal bir örgüttür. Konseyin başlıca hedefi, Avrupa halklarının refahını ve bu hakların demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğüne saygı, ... vd. gibi temel değerlerini teminat altına almaktır. Konseyin çalışmaları nihayetinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 1950 yılında imzalanmış, 1953'te de yürürlüğe girmiştir. Sözleşme gereği 1959 yılında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kurulmuştur. (Ateş, 2012: 264-268.)

¹²¹ Batı Avrupa Birliği, 1948'de Brüksel Antlaşması ile kurulmuştur. Kısaca BAB olarak bilinen kuruluşun amacı, üye ülkelerin savunma ve güvenlik işbirliğinin sağlanmasıdır. BAB' ın kurucu üye ülkeleri; Fransa, İngiltere, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'dur. İkinci Dünya Savaşı sonrası Almanya'ya karşı bir savunma sistemi olarak kurulmuştur. Ancak 1949 yılında NATO'nun kurulması ile önemini yitirmiştir. Buna rağmen kurum lağvedilmemiştir. 1954 yılında kuruma Almanya ve İtalya da dahil edilerek Soğuk Savaş döneminde Batı'dan komünistlere silah satışı denetleyen bir kurum haline gelmiştir. Soğuk Savaş'tan sonra BAB'IN AB'ye entegre edilmesi kararlaştırılmıştır. Kurum, 2011 yılında ilga edilmiştir. (Tangör, 2014: 598.)

¹²² Detaylı olarak bkz. Akdemir, 2014: 50-52.

yapılmıştır. Bu ittifakların tümündeki amaç, uluslararası sistem içindeki siyasi, ekonomik, toplumsal varlıklarını korumaktır.

Sonuç olarak, Soğuk Savaş'ın kasvetli ve uzlaşmadan uzak siyasi ortamı, her iki taraf içinde diğer bloğu saf dışı etme çabaları, ulusal ve uluslararası manada birçok tehdidi ve bu tehditlerin getirdiği güvenlik sorunlarını göz ardı etmelerine sebep olmuştur. Soğuk Savaş sırasında rafa kaldırılan sorunlar daha sonrasında çığ gibi büyümüşler ve sonrasında ülkeleri daha büyük güvenlik sorunları ile karşı karşıya kalmışlardır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, batı bloğunun ötekisi doğu bloğu dağılmıştır. İdeolojik ve politik rekabet içindeki taraflardan biri ortadan kalkmıştır. Bu da, mevcut tehdit unsurunun ortadan kalması ve yeni oluşacak uluslararası düzende tehdit unsurlarının yeniden tanımlanması anlamına gelmektedir. Yeni düzen içerisinde ilk başlarda yeni tehdit unsurlarının tanımlanmasında sıkıntılar ve belirsizlikler yaşanmıştır. Bu belirsizlik yeni düzenin tek hakimi olmak isteyen ABD'nin stratejileri için oldukça olumsuz bir durum yaratmaktaydı. Tehditlerin belirsiz olması risklerin artmasına, artan riskler de güvenlik maliyetlerinin çoğalmasına sebep olmuştur.¹²³ Bu denklemde içinde bu dönem ABD ve yandaşlarının öteki yaratma çabaları içinde geçirmelerine neden olmuştur. Bunun dışında ABD bu dönemde Soğuk Savaş dönemindeki stratejilerinden daha farklı bir strateji izlemiştir. Soğuk Savaş döneminde diğer devletler tarafından kuzeydeki müdahaleci devlet gözüyle görülen ABD, 1990'lı yıllarda Somali, Haiti ve Bosna'da çıkan çatışmaların dış etkilerinin minimum seviyeye çekildiği ölçüde fiili olarak kayıtsız kalmıştır.¹²⁴ Soğuk Savaş döneminde rakip süper gücün ideoloji engellemek üzerine strateji üreten ABD, bu dönemde kaosun, karmaşanın ve istikrarsızlıkların daha geniş çaplı savaflara dönüşmesini engellemek üzerine çalışmalar yapmıştır. Ayrıca bu duruma benzer olarak yapılan eski Yugoslavya'da ve Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı önemli askeri müdahalelerde sadece büyük güç rekabetinin büyük ölçüde ortadan kaldırılmış olması dışında eskisi gibi, muayyen çıkarlara ait bölgesel güvenliği kurma çabaları temsil etmiştir.¹²⁵

Diğer taraftan Soğuk Savaş'ın son ermesinden 11 Eylül'e kadar geçen dönemdeki yeni düzenin aktörler açısından tek boyutu güvenlik kaygılarını gidermek değildi. Bu dönem ekonomik güçlerin rolünün en az politik güçler kadar önemli olduğu bir dönemdir. Çünkü dünya, kapitalizmin galibiyetinden sonra yeniden düzenleniyor, ittifakların ve blokların bağlantıları gitgide zayıflıyordu. Bu durum, küreselleşen güvenlik düzenlemelerinin geçici olarak gerilemesine sebep oluyor, bölgesel güvenliği ve siyasal ekonomik faktörlerini daha

¹²³ Dedeoğlu, 2014: 55.

¹²⁴ Falk, 2005: 89.

¹²⁵ Buzan, 2008: 117.

önemli kılıyordu. Tüm bu belirsizliklerle dolu dönemde ABD'nin imparatorluk inşa etme projesini güçlendirmekten geri dururken, diğer yandan yeni düzenin ötekisi olan uluslararası terörizme karşı birçok devlet işbirliği için bir araya gelmiştir.¹²⁶ Kurulan yeni düzendeki güvenlik anlayışının, hem Birinci Dünya Savaş öncesi kurulan devlet ana temalı geleneksel güvenlik anlayışından, hem de Soğuk Savaş Dönemi'nde ortaya konan ittifaklara bağlı ortak güvenlik anlayışından farklı tarafları bulunmaktadır. Bu düzen içerisinde devlet hala önemli bir aktördür. Fakat güvenlik kapsamının içine birey ve topluluklar, cemaat ve kültürel alt kimlikler, cinsiyet ve yaş grupları, hükümet dışı kurum ve kuruluşlar ve birçok aktörler,... vd. girmiştir. Dolayısıyla güvenlik problemi/sorunsalı belirleme¹²⁷ ve tehdit algısı değişmiştir.

1.2. Güvenlik Türleri

1.2.1. Ulusal Güvenlik

Ulusal güvenlik kavramı, insanoğlunun devlet adlı siyasi yapıyı kurduğu günden günümüze kadar geçen dönemde birikim yapılarak oluşturulmuş bir kavramdır. Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan ulus-devletlerin kurulması ile birlikte daha çok önem arz etmeye başlamıştır. Eski dönemlerde askeri güvenlikle eş anlamlı olarak kullanılan ulusal güvenlik kavramı, ulusal güvenlik sorunlarını büyük ölçüde siyasallaştırmıştır ve o dönemde bu kavramla ilgili çok fazla bilimsel çalışma yapılmamıştır.¹²⁸ İki savaş arası dönemde kavram, siyasalların ve zengin silah tüccarları tarafından asker ve silah yığılmasının fazlaşmasını ve dış politikanın askeri güç unsurları üzerine kurulmasını meşrulaştırmak amacıyla kullanılmıştır.¹²⁹ İkinci Dünya Savaşı'nda ABD'nin, "dünyanın geri kalanıyla ilişkisini açıklamak için" kullandığı temel bir kavram haline almıştır.¹³⁰ Bu döneme kadar sadece fiziksel boyutu olan devlet güvenliği/sınır güvenliği ve askeri-dış tehditlerle sınırlandırılan ulusal güvenlik kavramı, bu dönemden sonra üzerine akademik çalışmalar yapılan ve psikolojik boyutları ele alınarak daha da geniş kapsamlı olarak incelenen bir kavram haline gelmiştir. Soğuk Savaş süresince ve bitiminden sonraki dönemde kavramla ilgili birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır;

Helga Haftendorn'a göre, bir ulusa/devlete yönelik askeri açıdan güvenlik tehditlerin olmaması veya bir ulusun/devletin dış tehditlere karşı uzak ve mahfuz olması durumudur.¹³¹

¹²⁶ Falk, 2005: 90.

¹²⁷ "Kimin için güvenlik? , Hangi değerler için güvenlik? , Hangi tehditlere karşı güvenlik? , Hangi araçlar yoluyla güvenlik sağlanır? , Maliyeti nedir? , Hangi zaman periyodunda?" gibi sorular güvenlik sorunsalını belirlemede yardımcı olur ve bu doğrultuda sorunsal için çözümler bulunur. (Baldwin, 2004: 14-21.)

¹²⁸ Karabulut, 2015: 20.

¹²⁹ Brauch, 2008: 4.

¹³⁰ Brauch, 2008: 4.

¹³¹ Karabulut, 2015: 21.

Arnold Wolfers'a göre, bir ulusun/devletin belli oranda az-çok ya da büyük-küçük ölçüde sahip olma gayesinde olduğu bir değerdir.¹³² O ulusun/devletin değerlerine yapılan bu saldırıyı önlemesi gerektiğini ve karşı saldırıya geçerek galip gelmesidir.¹³³

Barry Buzan'a göre, devletlerin ve toplumların güvenlik tehditlerden kurtulmak için yaptıkları arayışları ve diğer/rakip devletlere karşı bağımsız kimliklerini ve fonksiyonel bütünlüklerini/birliklerini koruma kabiliyetleridir.¹³⁴

Micheal Sheehan'ın *International Security: An Analatic Survey* adlı kitabında bu kavramı, bir ülkenin özgür kararlar alabilme ve siyasi bağımsızlığını koruma kapasitesini silahlı kuvvetler, istihbarat merkezleri ve diplomatik yöntemler aracılığıyla sağlayabilmesi şeklinde dile getirmiştir.¹³⁵

Türkiye Cumhuriyeti Milli Güvenlik Kurulu'nun yaptığı tanıma göre, devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanmasıdır.¹³⁶

Bu tanımların ortak noktası ulusal güvenlik kavramının devletlerin çıkarları¹³⁷, devletlerin güçleri¹³⁸ ve devletlerin askeri tehdit unsurları etrafında şekillendiğini göstermektedir. Bu kavramlar ekseninde genel anlamda ulusal güvenlik, ulus-devletlerin güvenlik ihtiyaçlarını sağlamaya ilişkin başlıca kaygılarını tanımlamak için kullanılmıştır. Bu doğrultuda, devletlerin oluşturduğu siyasal yapıda, devletlerin güvenliğini sağlayan her türlü şey, o devletler için faydalı, söz konusu güvenliği azaltan her türlü şey ise zararlı olarak nitelendirilmektedir.¹³⁹

Diğer taraftan devletler ulusal güvenlikleri sağlamak amacıyla ulusal güvenlik stratejileri oluştururlar. Ulusal güvenlik stratejileri genel anlamda bir devletin kendi ulusal güvenliğini uzun vadede sağlamaya yönelik planlamalar olarak tanımlanır. Devletlerin karşı karşıya kaldıkları ya da kalabilecekleri tehdit unsurlarını belli bir gerçeklik içerisinde

¹³² Karabulut, 2015: 21.

¹³³ Özcan, 2004: 7.

¹³⁴ Özcan, 2004: 7.

¹³⁵ Gün, 2014: 18.

¹³⁶ Milli Güvenlik Kurulu, 2004: madde 3(a).

¹³⁷ Ulusal çıkar, devletlerin dış ilişkilerini yürütebilmek amacıyla oluşturdukları dış politikalarının temelini oluşturan kavramdır. Genellikle bir ulusun tümünü kapsayan ortak çıkar öğelerinin, ülkenin özvarlığının korunması için kullanılması gerektiği kabul edilmektedir. Bu kavram oldukça tartışmalı bir kavramdır. (Sönmezoğlu, 2017: 575; Yılmaz, 2017: 505.)

¹³⁸ Ulusal güç, bir devletin bir diğerini, belirli tutum ve davranışları yapma ya da yapmama açısından zorlamakta kullanabileceği potansiyel olanakların toplamıdır. Bu olanakları oluşturan çeşitli unsurlar (siyasi, askeri, coğrafi, demografik, bilimsel ve teknolojik, psiko-sosyal ve ekonomik unsurlar) mevcuttur. Bunlardan bir kısmı bütünüyle maddi-fiziksel nitelik taşırken, diğer kısmı da tümüyle insani ve mental bir nitelik taşımaktadır. (Yılmaz, 2017: 499.)

¹³⁹ Erhan, 2002: 57-58.

hesaplayarak en güvenli devleti sağlamayı amaçlarlar. Bu stratejiler, güvenlik devletlerin en önemli meselesidir mantığı doğrultusunda hazırlanır. Zaten güvenlik modern devletin doğuşundan bu yana devletlerin vatandaşlarına sağlamakla yükümlü olduğu en temel görevi olarak görülmüştür.¹⁴⁰ Devletler bu zorlu görevi yerine getirirken (daha doğrusu devletler için karar alan merciler ve kurumlar) ilk olarak önceliklerin tespitini ve atılacak adımın yönünün belirlenmeleri gerekir. Bu süreçte yaşanan zorlanmalar güvenlik ikilemini açığa çıkarır. Güvenlik ikilemi¹⁴¹, özellikle dış politika ve ulusal güvenlik stratejilerinin oluşturulmasında önemli bir yere sahiptir.¹⁴² İkinci olarak, ulusal güvenliği sağlamak amacıyla kullanılan yaşa ve yaşat, güçlüye entegre olmak, tarafsızlık, sorumluluk teslimi, güç dengesi ve hegemonya gibi stratejik unsurları kullanırlar.¹⁴³

Ülkeler, ulusal güvenlikleri ile ilgili olarak, geçmişten tecrübe edinerek geleceğine yönelik öngörü geliştirme ve tahmin etme yetenekleri nitelik olarak güvenlik algılamalarına etki etmektedir. Öngörü becerisi ve tahmin etme yeteneği yetersiz olan ülkelerin ve farklı alanlarda kurulmuş olan kurumlar/kuruluşların güvenlik algısı görece dar ve kısıtlı olurken, uzun vadeli maksatlara ve politikalara sahip olan ülkeler ve kurum/kuruluşların güvenlik algılamaları daha kapsamlı olmaktadır. Dünya üzerinde herhangi bir devletin öngörü geliştirememesi bile ülkesi ve dünyadaki diğer devletler için bir güvenlik tehdidi haline dönüşebilir. Bu konu ile alakalı en iyi tespitlerden birini Francis Fukuyama yapmıştır: “Soğuk Savaş’ı takip eden yıllarda, tarihsel hayal gücündeki genel bir zaaf ve Batılı devletlerin Mısır topraklarından Afganistan’a kadar, dünyanın pek çok bölgesinde, devlet düzenine ilişkin ortaya çıkan krizleri kavrama beceriksizliği, en nihayet kendi ülkeleri için bir güvenlik tehdidi haline gelecekti.”¹⁴⁴ Bu kapsamda ulusal güvenliğin ülkeler tarafından sağlanması ve bir değer olarak korunması elzemdir. Ulusal güvenlik kavramının geleneksel olarak korunması gereken en önemli değerleri, ülkelerin siyasi bağımsızlıkları ve toprak bütünlükleridir. Fakat bu değerlerin yanına bazen diğer değerlerde dahil edilmektedir. Örneğin, 1977-1981 yılları arasında ABD Savunma Bakanlığı yapmış olan Harold Brown, ulusal güvenlik kapsamına dünya ile belirli şartlarda ekonomik ilişkilerin devam ettirilmesini de dahil etmiştir.¹⁴⁵ Ulusal güvenlik kavramının kapsamı içine dahil edilecek olan değerlerin belirlenmesindeki durum

¹⁴⁰ Yalçın, 2018: 18.

¹⁴¹ Uluslararası ilişkiler literatürüne Soğuk Savaş döneminde giren bir güvenlik yaklaşımıdır. Bu kavram uluslararası ilişkiler disiplinine ilk defa, John H. Herz’in 1951 yılındaki Politik Realizm ve Politik İdealizm isimli çalışması ile girmişse de, İngiliz tarihçi Edward Butterfield’in 1951 yılındaki Tarih ve İnsan İlişkileri isimli eserinde güvenlik ikilemi adı kullanılmadan benzer bir kavram anlatılmıştır. Herz, Butterfield’in yaptığı tespiti, ‘güvenlik ikilemi’ olarak kavramsallaştırmıştır. (Sönmezoğlu, 2017: 263-264.)

¹⁴² Erhan, 2002: 58-59.

¹⁴³ Karabulut, 2015: 22-23.

¹⁴⁴ Fukuyama, 2005: 112-113.

¹⁴⁵ Baldwin, 2004: 15.

oldukça hassaslık gerektirir. Çünkü bu belirlemelerde meydana gelecek başarısızlıklar, genellikle kaosa ve karmaya neden olmaktadır.

Sonuç olarak, ulusal güvenlik kavramı İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra akademik ve siyasi olarak uluslararası politikada tartışılmaya başlamıştır. Bu dönemden günümüze ulusal güvenlik kavramı, devletin vatandaşlarını kapsayacak şekilde iç güvenliğin yanı sıra devlete karşı dışarıdan gelebilecek tehditler şeklinde dış güvenliği de kapsayan bir bütündür.¹⁴⁶

1.2.2. Uluslararası Güvenlik

Uluslararası güvenlik kavramı genel anlamda, ikiden fazla devlet veya uluslararası örgütler tarafından ortak menfaatler kapsamında oluşturulan güvenlik olarak ifade edilir.¹⁴⁷ Dar anlamda ise, uluslararası sistem içerisindeki güç kullanımını engellemek ve savaş tehlikesinden uzak durmak, kısacası küresel çatışmalardan korunmak şeklinde ifade edilmiştir.¹⁴⁸

Günümüzdeki dünya düzenin ve uluslararası sistemin temeli 17. yüzyıldaki gelişmelere ve bu gelişmeler sonucu ortaya çıkan Fransız İhtilali'ne kadar dayanmaktadır. Bu sistem 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın ilk çeyreğinde etkili olan Vestfalya sistemidir. Egemen devletler arasındaki hukuki eşitlik, devletlerin toprak bütünlüğüne saygı duymak ve diğer devletlerin iç işlerine karışmamak gibi temel ilkelerden oluşan sistem, bugünkü BM Şartnamesi' nin ruhunu temsil etmektedir.¹⁴⁹ Sistemin getirdiği mantık, dünya savaşları sonrası yeni ihtiyaçların doğmasına sebebiyle değişmeye ve yenilenmeye ihtiyaç duymuştur. BM'nin kurulması, Bretton Woods İkizlerinin kurulması ve insan hakları konusunun uluslararası toplumun ana gündemi olması liberal mantığa dayalı yeni bir düzenin ve uluslararası sistemin kurulmasını sağlamıştır. Zaten günümüzdeki uluslararası sistemde temelinde Vesfalya mantığının ve liberal mantığın getirdiği politikalar uygulanmaktadır.

¹⁴⁶ Yılmaz, 2017: 480.

¹⁴⁷ Küçükşahin, 2006: 14.

¹⁴⁸ Karabulut, 2015: 26.

¹⁴⁹ Yılmaz, 2017: 327.

Tablo Error! No text of specified style in document.2. Uluslararası Sistemler¹⁵⁰

ULUSÜSTÜ SİSTEMLER Global Yönetişim Küresel Konular Yönetmek Uluslararası Hukuk Küreselleşme Savaşlar/Çatışmalar Silahların Kontrolü İşbirliği Yatırımlar Sermaye Akışları Uluslararası İş Uluslararası Ticaret İhraç Pazarı Beyin Göçü Eşya Fiyatları Borçlar Faizler	POLİTİK SİSTEMLER İnsan Hakları Demokrasi Yayıncılık Yozlaşma	EĞİTİM SİSTEMLERİ Temel Eğitim Öğretim	ÇEVRESEL SİSTEMLERİ Çevre İklim Çölleşme Bio-çeşitlilik Asit Yağmurları Denizaltı Ormanlar	
	EKONOMİ SİSTEMLERİ Ekonomi Yoksulluk Beslenme İşsizlik	KAOTİK SİSTEM Felaketler	İNSANİ SİSTEMLER Nüfus Şehirleşme Göç/Göçmenler Kadınlar/Çocuklar	SAĞLIK SİSTEMLERİ Sağlık HIV/AIDS Malarya
	KÜLTÜREL SİSTEMLER Kültür Bilim Din	İLETİŞİM SİSTEMLERİ Haberleşme İnternet Ulaştırma	KAYNAK SİSTEMLERİ Yiyecek Su Enerji	

Tablo1.2’de gördüğümüz 21. yüzyıl uluslararası sisteminde uluslararası güvenliğin sağlanmasında uluslararası örgütler en etkili unsurlardı. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasal olarak yapılan uluslararası örgütlerin ilk olarak kurulma fikri Kant’ın 18. yüzyılda barışçı bir federasyon kurma önerisi ile ortaya çıkmıştır.¹⁵¹ Teknik nitelikteki ilk uluslararası örgütlenme örneği, 1815 Viyana Kongresi sonrası kurulan Ren Seyrüsefer Merkez Komisyonu kurulması olmuştur.¹⁵² Bu ilk dönemlerde siyasi amaçlı uluslararası örgüt kurma girişimleri pek başarılı olmamıştır. Bu nitelikteki örgütlerin kuruluşu 1899-1907 yılları

¹⁵⁰ Yılmaz,2017: 334.

¹⁵¹ Yılmaz, 2017: 335.

¹⁵² Ateş, 2012: 52.

arasında toplanan Lahey Barış Konferansları¹⁵³,ndan sonra mümkün olmuştur. Bu konferanslar sonucunda herhangi bir uluslararası örgüt kurulmasa bile, Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütlerin kurulmasının hukuki alt yapıları hazırlanmıştır.¹⁵⁴ İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devletlerin siyasi ve ekonomik varlıklarını sürdürmek için dayanışma içinde olmalarının zorunlu bir hal alması, uluslararası ortamdaki istikrarı sağlama ve güvenli bir ortam yaratma arzuları uluslararası örgütlerin Soğuk Savaş'tan günümüze kadar gelen dönemde sayılarının oldukça fazlalaşmasına sebep olmuştur. Ayrıca 1980'li yıllardan itibaren siyasi, ekonomik, teknolojik ve sosyal alanlarda küreselleşme iyice kendini hissettirmeye başladı. Geleneksel güvenlik kavramları ve ulusal çıkarlar küresel bağlamda tanımlanmaya başladı. Soğuk Savaş döneminde ulusal çıkarları ve ulusal güvenliği odak noktası olarak gören “zero/sum mantığı”¹⁵⁵ (sıfır toplamlı oyun) yerine, uluslararası karşılıklı bağımlılıkları dikkate alan; çatışma yerine uzlaşma ve işbirliğini öne çıkaran anlayışlar ortaya çıkmaya başlamıştır.¹⁵⁶ Doğal olarak ulusal güvenlik ve çıkar için tehdit algılamaları ve güvenlik politikalarında da değişimler yaşanmaya başlamıştır. Küresel ölçekte gerçekleşen bu değişim, ortak savunma kimliği ve ortak savunma anlayışı ile uluslar-üstü kurumsal güvenlik mimarilerinin oluşmasını sağlamıştır.¹⁵⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde devletlerin uluslararası ortamda devletlerin düzen ve istikrar arayışı, ortamdaki belirsizliği azaltmak ve kendi güvenliklerini en iyi şekilde sağlayabilmek için uluslararası örgütlerden bazıları araç olarak kullanılmıştır¹⁵⁸ ve günümüzde de etkinlikleri devam etmektedir.

Devletler, toplumlar ve bireyler için uluslararası güvenlik arayışları genellikle ulusal güvenlik arayışlarının bir kademe üst seviyesinde bulunmaktadır. Devletler, halklarının ve kendilerinin güvenliklerini sağlayabilmek için diğerleri tarafından kendilerine gelebilecek tehditleri araştırırlar ve bu tehditleri öğrenmenin peşine düşerler. Devletler tüm bu eylemlerini

¹⁵³ 1899 ve 1907 yılları arasında toplanan ve özellikle uluslararası hukukun gelişmesine önemli katkıları olan iki konferanstan oluşur. Konferansların uluslararası hukuk ve uluslararası örgütlenme açısından önemli yenilikler ortaya koymuştur: i- özellikle ikinci konferansa katılan üyelerin çokluğu ve ulaşılan nispi evrensellik ve eşitlik, ii- konferans boyunca daha önceki konferanslarda olduğu gibi sadece somut olay ve olgular değil, aynı zamanda bazı soyut kavramların da ele alınması (hangi eylemlerin saldırı kabul edilebileceği vb. gibi), iii- uluslararası hukukun yasallaştırılması konusunda o zamana kadar ulaşılmayan ölçüde başarı sağlanması, iv- devletler arasındaki uyumsuzlukların barışçı yollardan çözümü amacıyla Uluslararası Soruşturma Komisyonu ve Sürekli Hakemlik Mahkemesi kurulması. (Sönmezoğlu, 2017: 381.)

¹⁵⁴ Ateş, 2012: 53.

¹⁵⁵ Sıfır Toplamlı Oyun, Oyun teorisinin iki temel modelinden biridir. Bu modelde uluslararası aktörlerden birinin kazanması, doğrudan diğer aktörün kaybetmesi anlamına gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, ABD ve SSCB arasında bu türden bir ilişki söz konusudur. Bu durumda, eğer taraflar kendilerine yarayan en ölçülü stratejiyi bulmaya çalışırlarsa bir denge noktasını yakalayabileceklerdi. (Sönmezoğlu, 2017: 452-453.)

¹⁵⁶ Dağı, 2002: 167.

¹⁵⁷ Dağı, 2002: 168.

¹⁵⁸ Ateş, 2012: 25.

ürettikleri güvenlik politikaları çerçevesinde yaparlar. Devletlerin kullandıkları başlıca uluslararası güvenlik politikaları şunlardır; i- statükoculuk, ii- revizyonizm, iii- emperyalizm, iv- prestij, v- yalnızcılık, tarafsızlık ve bağlantısızlık, vi- ittifak ve koalisyonlar.¹⁵⁹ Devlet yöneticileri, devletin uluslararası ortamdaki durumunu göre, bu politikalardan bazılarını uygulamaya koymak için stratejiler geliştirirler ve bu stratejilere de uluslararası güvenlik stratejileri¹⁶⁰ adı verilir.

Sonuç olarak, güvenlik kavramı, ulusal ve uluslararası boyutlarıyla sorun ve tartışma alanı olmaya devam etmektedir. Fakat bu iki boyutu birbirlerinden bağımsız olarak incelemek mümkün değildir. Günümüzde ulus-devletleri tehdit yerini, etnik ve dinsel kökenli milliyetçi hareketler, kitlesel göçler, nükleer silahların yaygınlaşması, kimyasal ve biyolojik silahlar, terörizm,... vd. gibi güvenlik tasnifi açısından “belirsizlikler” olarak adlandırılan tehditler almıştır.¹⁶¹ Tüm bu tehditler hem ulusal güvenlik hem de uluslararası güvenlik kapsamlarında yer aldığı için iki güvenlik türünü ayrılmaz bir bütün kılmaktadır.

1.2.3. Bölgesel Güvenlik

Bölgesel güvenlik en genel anlamı, belli bir coğrafyada bulunan ülkeler tarafından el birliği ile uygulanan güvenlidir.¹⁶² Bu tanım genel olarak bölgesel güvenlik kavramının tanımını karşılamaktadır. Fakat güvenlik kavramında olduğu gibi, ulusal, uluslararası ve bölgesel güvenlik gibi güvenlik türlerinde de tarihsel süreç içerisinde değişimler yaşanmıştır ve bu kavramlar üzerinde yapılan çalışmalar sayesinde yeni tanımlamalar ortaya çıkmıştır.

Bölgesel güvenlikle ilgili yeni çalışmaların başında Barry Buzan’ın “Bölgesel Güvenlik Yapısı Teorisi” (Regional Security Complex Theory) uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde önemli yer tutmaktadır. Buzan, *Halklar, Devletler ve Korku* isimli çalışmasında öne sürdüğü bu teoriyle İkinci Dünya Savaşı sonrası yeni uluslararası sistemin anlaşılması çerçevesinden ciddi yeni bakış açısı sağladı ve kendinden sonraki yapılacak çalışmalara ilham kaynağı oldu. Buzan’a göre uluslararası sistemin yeni çatışma ya da ittifakları, küresel kültürel, dinsel ve medeniyetlerin farklılıkları ekseninde değil, bölgelerin oluşturduğu alt-sistemlerde gerçekleşecektir. Düşüncenin kökeni, gerçek güvenlik tehditlerin coğrafi olarak birbirine yakın bölgelerde daha etkin olmasının, güvenlikte karşılıklı bağımlılığı mahalli ölçekte arttırdığına dayanmaktadır. Buna göre, karşılıklı güvenlik bağımlılıkları, mahalli yapılar içinde yer alan aktörler arasında, dışarıda kalan aktörlere kıyasla daha yoğundur.¹⁶³

¹⁵⁹ Yılmaz, 2017: 358.

¹⁶⁰ *Temel uluslararası güvenlik stratejileri için bkz.* Dedeoğlu, 2014: 154-155.

¹⁶¹ Dağı, 2002: 168-169.

¹⁶² Küçükşahin, 2006: 14.

¹⁶³ <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-291-2014063043sosbilkongre23.pdf> (erişim tarihi: 12.02.2019)

Yani bir bölgede bulunan devletlerin güvenlik açısından bağımlı olduklarını ve güvenliklerinin birbirlerinden ayrı düşünülemez halde olduğunu belirtmiştir. Bu durum, tarihsel süreçte devletlerin ürettiği bölgesel motifler ve dinamikler, yerel ve küresel aktörler tarafından nasıl algılandığı ve bu aktörlerin karşılıklı nasıl ilişkide olduğu gibi etkenlerle yakından ilgilidir. Diğer taraftan Buzan'a göre bölgesel güvenlik, mutlak coğrafi güvenlikten çok daha ayrıntılı bir kavramdır. Bölgesel güvenlik, ülkeler arasındaki dostluk ve hasımlık ilişkilerinden ortaya çıkmaktadır. Şüphe ve korku gibi güdüler, mahalli güvenliğin oluşmasında tesiri büyüktür.¹⁶⁴

Bölgesel güvenlikle ilgili çalışmalardan bir diğerini de Karl Deutch yapmıştır. Deutch yaptığı çalışmalarla “güvenlik toplulukları”¹⁶⁵ ve “spill over effect” (açılma/dağılma etkisi) kavramları bölgesel güvenlik literatürüne sokmuştur. Güvenlik toplulukları ve güvenlik topluluklarını oluşturan aktörler, “biz” kimliğini meydana getirmektedirler. Güvenlik topluluğu mantığı, özellikle liberal anlayış açısından önemlidir. Çünkü liberal anlayışta devletlerin birbirleriyle örtüşen hayati çıkarlarının mevcut olduğu düşünülür. Bu hayati çıkarları muhafaza etmek ve bu çıkarları muhafaza ederken ekonomik olarak maliyetleri azaltmak için devletler birbirleriyle örgütlenme gereksinimi duyarlar. Savunma sisteminin geliştirmesi, enformasyon ve teknolojinin paylaşılması alanlarında devletler mahalli güvenliklerini de yaratılmasına fayda sağlayacak çalışmalar yaparlar. Deutch'ın işaret ettiği diğer bir kavram “spill over effect”tir. Bu kavram göre, bir alanda başlayan işbirliği diğer alanlara da yansıdığını ve önlenemez bir etki oluşturduğu öne sürmüştür.¹⁶⁶ Deutch bu kavrama en güzel örnek olarak, günümüzde de en etkili bölgesel güvenlik örgütlerinden biri olan Avrupa Birliği'ni göstermiştir.

Devletler güvenliklerini sağlamak amacıyla bölgesel anlamda yakın mesafelerdeki ülkelerle antlaşmalar ve ittifaklar yoluyla örgütlenmeler gerçekleştirirler. Bölgesel güvenlik konusundaki örgütlenmeler NATO, AGİT gibi geniş bölge esaslı örgütlenmeler¹⁶⁷ veya BAB, BDT gibi dar bölge esaslı örgütlenmeler¹⁶⁸ olabilir. Tabi ki bu tip örgütlenmeler dışında bölge devletleri ekonomi, silahsızlanma, terörizm,... vd. gibi konularda ikili veya çok taraflı antlaşmalar ve sözleşmeler yaparak bölgesel güvenliklerini sağlamaya çalışırlar.

¹⁶⁴ <http://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/> (erişim tarihi: 12.02.2019)

¹⁶⁵ Güvenlik topluluğu, Karl Deutch tarafından savunulan, benzer özelliklere sahip olan toplumlar arasında iletişim ve ulaşımın artırılması vasıtasıyla ortak değerlerin oluşturulması sonucu, benzer toplumlar arasında karşılıklı oluşturulan güven sayesinde ortaya çıkan topluluğa verilen isimdir. Bu türden işbirlikleri, bir “öteki” yaratacağı düşünülmesine rağmen, barışı sağlamada önemli olduğu düşünülmektedir. (Dedeoğlu, 2004: 1.)

¹⁶⁶ <http://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/> (erişim tarihi: 12.02.2019)

¹⁶⁷ Üyelerinin belirli ve dar bir bölgede bulunmadığı güvenlik örgütlerini ifade etmek için kullanılır. (Dedeoğlu, 2014: 313.)

¹⁶⁸ Birbirine coğrafi bakımdan komşu, benzer sosyo-ekonomik özellikler gösteren ve aralarında önceden kurulmuş sıkı bağlar bulunan az sayıda devletin, ilişkilerine güvenlik boyutunu da eklemeleri ile ortaya çıkan örgütlenmeleri ifade eder. (Dedeoğlu, 2014: 346.)

Sonuç olarak, bölgesel güvenlikte, devletler oldukça birbirine bağılı durumdadırlar, güvenlikleri birbirinden ayrı düşünülemez. Güvenlik ve işbirliğı doğal, kültürel, coğrafi ve tarihsel bağlara karşılık gelmelidir.¹⁶⁹ Bunlara ek olarak, ulusal ve uluslararası güvenlik kavramları, bölgesel güvenlik konuları ile bağlantılı olarak değişmektedir. Yakın geçmişimizdeki ve günümüzdeki Suriye İç Savaşı, Ukrayna Krizi gibi bölgesel ölçekteki gelişmeler, bu krizlerin yaşandığı ülkelerin dışındaki ülkelerde bile ulusal algıları değiştirmektedir. Bu örnekte de görüldüğü gibi ulusal, uluslararası ve bölgesel güvenlik parametreleri sürekli etkileşim içerisinde. Yani, bir ülkenin milli güvenlik sorunu olan bir konu aynı zamanda küresel güvenliği etkileyecek bir konu olurken, bir başka devlet açısından da onun bölgesel ve milli güvenlik setini ve hatta varlık sebebini etkileyecek bir soruna dönüşebilmektedir.¹⁷⁰

1.3. Güvenlik Alanındaki Bilimsel Çalışmalar

Tarihi süreç içerisinde güvenlik olgusu ile ilgili olarak ilk önemli çalışmayı, 1469 yılında Floransa’da doğan, dönemin İtalyan şehir devletlerinden Floransa Cumhuriyeti’nin devlet kademelerinde görev alan Nicolo Machiavelli yapmıştır.¹⁷¹ Machiavelli’nin 1513 yılı sonlarında bitirdiğı “Prens” adlı çalışmasındaki, devletler arasında oluşan rekabetin onları zorunlu olarak çatışmaya sevk ettiğı ve devletin güvenliğinin her şeyden önce geldiğı şeklindeki ifadeleri, günümüzdeki realist anlayışın temellerini oluşturmuştur. 1600’lü yıllar Hugo Grotius¹⁷²’la birlikte güvenlik ve savunma arasında bağlantı kurulmaya başlandığı yıllardır. Bu dönemde uygulanan “Avrupa İttifakı, toplu güvenlik, sınırlama, ... vd.” gibi politikalar ulus-devlet ve güç dengesi unsurlarını ön plana çıkarmaktaydı. Yine 17. yüzyılın önemli Fransız din ve devlet adamı Richelieu, Fransa’da uluslararası ilişkilerde ulus-devlet kavramına dayanan ve ulusal çıkarlardan güç alan modern bir yaklaşım meydana getirmiştir. Bu yüzyıldan sonraki 200 yıl boyunca Büyük Britanya’nın “güç dengesi” kavramı uluslararası diplomasiye egemen olmuştur.¹⁷³ Bu dönem Avrupa’da uzun süreli ve fazlaca savaşların olması nedeniyle idealist eğilimlerin olduğu, savaşı ve çatışmayı önlemeye yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların dışında Kant ve Hegel gibi bilim insanlarının ulus-devlet kavramını sistematikleştirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

20. yüzyıl güvenlik alanındaki modern çalışmaların yapılmaya başladığı yüzyıl olmuştur. Bu yüzyıl öncesinde Dante, Pierre Du Bois, Duc de Sully, Emeric Crucé, William

¹⁶⁹ Günyel, 2011: 38.

¹⁷⁰ Bayraktar, 2015: 14.

¹⁷¹ Machiavelli, 2018: vii-xv.

¹⁷² Hugo Grotius’un konu ile ilgili görüşleri için detaylı olarak bkz. <http://www.tuicakademi.org/uluslararası-sistem-acısından-guvenlik-ve-guvenlik-algısında-yasanan-değismeler/> (erişim tarihi: 17.02.2019)

¹⁷³ Yılmaz, 2017: 79-80.

Penn, Jean-Jacques Rousseau, Jeremy Bentham, Abbé de Saint-Pierre, John Locke, Thomas Hobbes ve Immanuel Kant gibi çok sayıdaki düşünür başta Avrupa için- evrensel olarak barış arama amacıyla yaptıkları çalışmalar, 20. yüzyıldaki modern güvenlik çalışmalarının fikrîsel alt yapısını oluşturmuştur.¹⁷⁴ 20. yüzyılda güvenlik alanındaki modern çalışmalar ABD’de İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır.¹⁷⁵ Soğuk Savaş’ın başından günümüze kadar geçen bu çalışmaları üç kategoride ele alınabilir.¹⁷⁶ İlk kategori, Soğuk Savaş’ın askeri ve devlet odaklı doğasını ele alan “strateji çalışmalar” dönemidir. Bu dönemde uluslararası ilişkiler disiplini ile güvenlik çalışmaları arasında bölüm olarak alt-üst ilişkisinin olmadığı bir dönemdir. Güvenlik, sosyal bilimler arasında bir disiplin ve ikiden fazla boyutu olan bir kavram olarak ele alınmaktaydı. Aynı zamanda uluslararası hukuk, uluslararası örgütler, demokrasinin yayılması, uluslararası kurumların/kuruluşların yaygınlaştırılması ve silahlanmanın önüne geçilmesi ile aynı değerde algılanmaktaydı.¹⁷⁷ Bu dönem içinde özellikle 1950’li yıllardan 1980’li yıllara kadar güvenlik alanında yapılan önemli ve verimli çalışmalar nedeniyle, güvenlik çalışmalarının “Altın Çağı” olarak kabul edilmektedir.¹⁷⁸ Bu yıllarda nükleer silahların devreye girmesi ve silah teknolojisinin gelişmesi ile tahribat gücü çok yüksek silahların üretilmesi ulusal ve uluslararası güvenliğin nasıl sağlanacağı ve bu silahların dış politikaya verdiği şekillendirmelerin incelenmesi ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Böylece iki kutuplu sistemde teori ve pratik arasındaki bağ kuvvetlenmiştir. Bu doğrultuda güvenlik çalışmaları üzerine çok sayıda düşünce kuruluşları, araştırma merkezleri ve üniversitelerde araştırmalar yapılmış, saygın akademik dergilerde makaleler yayınlanmış¹⁷⁹, uluslararası ilişkiler disiplininin alt dalları arasında ayrıcalıklı bir alt dal haline gelmiştir.¹⁸⁰ Sonuç olarak, bu dönemin güvenlik anlayışının odak noktasında güvenlik yerine askeri güç unsurları yer almaktaydı.¹⁸¹ İkinci kategori, Soğuk Savaş’ın bitmesiyle ortaya çıkan ve güvenlik kavramının genişletilmesi ve derinleştirilmesi odaklı çalışmaların yapıldığı “karmaşıklık” dönemidir. Bu dönem ekonomik gelişme ve siyasi bütünleşmeyi temel alan bir güvenlik

¹⁷⁴ Karabulut, 2015: 45-46.

¹⁷⁵ Yılmaz, 2007: 70.

¹⁷⁶ Yılmaz, 2017: 87-88.

¹⁷⁷ Bakan, 2007: 37.

¹⁷⁸ Yılmaz, 2017: 82.

¹⁷⁹ Güvenlik çalışmalarının Rönesans’ı olarak kabul gören bu yıllar içinde, yani 1970’lerin ortasında Ford Vakfı’nın kurulmasını desteklediği ve sonradan güvenlik alanında temel bilimsel forum haline gelen “International Security” dergisi (1976) en güzel örnektir. Ek olarak, 1978 yılında yayınlanan Journal of Strategic Studies ve 1980 yılında yayınlanan Cornell Studies in Security Affairs dergiler vardır. Yine o dönemde ABD’nin askeri ve diplomatik araçlar vasıtasıyla güvenliğini sağlamak için oluşturduğu devlet kuramı “Büyük Strateji” güvenliğe olan ilgiyi yükseltmiştir. Bu döneme damga vuran çalışmayı ise, Kenneth Waltz yapmıştır. “Theory of International Politics” adlı eserinde uluslararası politik ekonomi çerçevesinde realizmi biçimlendirmiştir. Son olarak bu dönemde güvenlik çalışmalarında en etkili çalışmaları yapan düşünce kuruluşu ise RAND Corporation’dır. (Çetinkaya, 2012: 242; Yılmaz, 2017: 84.)

¹⁸⁰ Bakan, 2007: 38.

¹⁸¹ Baldwin, 2004: 9.

anlayışı etrafında şekillenen ortak güvenliği merkez alan düşüncelerin öne çıktığı bir dönemdir. Ulus ötesi suçlar, kimlik meseleleri, göç gibi çeşitli konular güvenlik çalışmalarının içine dahil edilmiştir. Özellikle 1994'te Kanada'nın Toronto kentinde düzenlenen konferansta Soğuk Savaş'ın getirdiği güvenlik anlayışını eleştirel bir yaklaşımla ele alan akademisyenler, güvenlik çalışmalarında yeni bir dönemin açılmasını sağlamışlardır. Devlet merkezli olmayan, eleştirel kurama yaslanan ve post-pozitivist yaklaşımı¹⁸² temel alan Buzan, Wæver, Booth, Ayoob, Walker ve Erikson gibi kuramcılar, çalışmalarıyla eleştirel güvenlik yaklaşımını genişletmişlerdir.¹⁸³ Son olarak genişleyen bu güvenlik gündemi ile ilgili olarak Türkiye'de önemli güvenlik çalışmaları yapan Pınar Bilgin şu sözleri söylemiştir: "Adına yeni güvenlik denilen yaklaşım, doksanlı yıllarda güvenlik gündeminin salt askeri konuların ötesinde, insan, devlet, hatta üzerinde yaşadığımız gezegenin güvenliğini ilgilendiren başka hususları da içerecek şekilde geliştirilmesi çağrılarını karşımıza çıkarmıştır."¹⁸⁴ Son kategori ise, 11 Eylül saldırıları sonrası başlayan, terörizm, uluslararası ilişkilerde din faktörü, kültür, imaj ve kimlik olgularını içine alan çok disiplinli ve dinamik araştırma/çalışmaların olduğu dönemdir. Bu dönem içerisinde yapılan güvenlik alanındaki bilimsel çalışmalar bir sonraki başlığımız altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Günümüzde küresel güvenlik alanında yapılan çalışmalarda genellikle odaklanılan noktalar şunlardır: i- askeri gücün rolü, ii- uluslararası hukuk, uluslararası organizasyonlar ve güvenlik rejimlerinin rolü, iii- ekonomik nedenlerin yol açtığı güvenlik sorunları, iv- güvenliğin demografik boyutu, v- insan güvenliği, vi- güvenliğin teknolojik boyutu, vii- medya ve psikolojik boyut, viii- güvenlik ve sivil toplum.¹⁸⁵ Soğuk Savaş sonrasında yapılan güvenlik çalışmaları sonucunda gelişen bu konular üzerinde yoğun teorik çalışmalar yapılmıştır, hala yapılmaktadır. Yani, günümüzde güvenlik çalışmaları "teorileşme" dönemine girişmiştir.

21. yüzyılda merkezine "birey" olgusunu oturtan güvenlik çalışmaları hakkında, geçmiş ile günümüz arasındaki çalışmaların farklılığını göstermek amacıyla Buzan ve Hansen tarafından çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışma çerçevesinde 11 farklı güvenlik konsepti ele alınmıştır.

¹⁸² Post-modernizm veya post-yapısalcılık olarak da adlandırılan post-pozitivizmin Uluslararası ilişkiler alanındaki sorunların çözümüne ilişkin kapsamlı bir analiz çerçevesi sunmaktan ziyade mevcut teorileri (neorealizm, neoliberalizm,...vd.) eleştiren bir özelliğe sahiptir. Toplum bilimlerinde teorilerin değerlerden arındırılmış ve nesnel olması gerektiğini savunurlar. Ayrıca doğa bilimlerinde kullanılan metotlar kullanılarak oluşturulacak teorilerin, uluslararası ilişkilerde kesin öngörülerde bulunmasını reddederler. (Arı ve Toprak, 2014: 166-167; Şen, 2017: 28.)

¹⁸³ Bakan, 2007: 41.

¹⁸⁴ Bilgin, 2010: 73.

¹⁸⁵ Yılmaz, 2017: 96.

Tablo 1.3. Buzan/Hansen Sınıflandırmasına Göre Güvenlik Konseptleri¹⁸⁶

Geleneksel İnşacılık	Kültür, inanç, fikir, norm ve kimliğin devlet davranışları üzerindeki etkisini incelerler. Tehditlerin askeri boyutuna odaklanırlar. Daha çok ABD’de yerleşmiş, pozitivist ve post-pozitivist yöntemlerle çalışılan yaklaşımdır. Başlıca temsilcisi; Peter J. Katzenstein’dir.
Eleştirel İnşacılık	Devlet yerine toplulukların askei güvenliğini odak alarak post-pozitivist yaklaşımı kullanırlar. ABD’de ortaya çıkmış ve yaygın şekilde kullanılmaktadır. 1990’lardan itibaren Avrupa’da yaygın hale gelmiştir. Başlıca temsilcileri; Emanuel Adler ve Michael N. Barnett’tir.
Kopenhag Okulu	Yaklaşımın üç ana temeli; güvenikleştirme kavramı, sektörel analiz (tehditlerin ve ilgili nesnelerin genişletilmesi) ve bölgesel komplekslerdir. Başta İngiltere ve İskandinavya ülkelerinde güçlü olmak üzere, Avrupa genelinde yaygın bir yaklaşımdır. Başlıca temsilcileri; Barry Buzan ve Ole Wæver’dir.
Eleştirel Güvenlik Çalışmaları	Yaklaşım devlet güvenliği yerine birey güvenliğini temel alır. Ana kavram “özgürleştirme” kavramıdır. Frankfurt Okulu’ndan etkilenen yaklaşım, Abertystwyth Okulu (Galler Okulu) olarak da adlandırılır. İngiltere’de yaygın olarak kullanılır. Başlıca temsilcileri; Ken Booth ve Richard Wyn Jones’tir.
Feminist Güvenlik Çalışmaları	Feminizmde devlet-merkezli güvenlik anlayışı ile kadınların karşılaştıkları cinsiyete özgü güvenlik sorunlarının anlaşılmayacağı ve analiz edilmeyeceği savunulur. Güvenliğin ana öznesi kadındır ve uluslararası sistemdeki hegemonyacı erkek militarist güvenlik politikalarına sebep olmaktadır. Bu yaklaşım ABD ve İngiltere’de başlamıştır.
İnsan Güvenliği	Açlık, yoksulluk, az-gelişmişlik gibi konular üzerinde çalışmalar yapar. Güvenliği ana öznesinin insan olduğunu vurgular. Barış araştırmaları ve eleştirel güvenlik çalışmalarıyla yakından ilgilidir. İlk olarak, 1994 BM Kalkınma Programı’nda kullanılmıştır.

¹⁸⁶ Arı ve Toprak, 2014: 108-109.

Barış Araştırmaları	Uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımının engellenmesi, silahların kontrolü ve silahlanma/silahsızlanma yarışı gibi konularla ilgilenir. Devletin güvenliği yerine bireyin güvenliğini önemser. İskandinav ülkeleri, Almanya ve Japonya’da kurumsallaşmıştır.
Post-kolonyal Güvenlik Çalışmaları	Uluslararası güvenlik çalışmalarında Batı merkezilik, Üçüncü Dünya ülkelerindeki devlet oluşumlarını sömürge tarihiyle birleştiren güvenlik kuramları üzerinde çalışır. Devletlerin yanı sıra toplulukları da güvenlik öznesi olarak kabul eder. 1980’lerin ortasında Kuzey Amerika’da başlayan bir yaklaşımdır. Başlıca temsilcisi; Tarık Barkawi’dir.
Post-yapısal Güvenlik Çalışmaları	“Öteki” ile “kendi” kimliği kavramları üzerinde durulur. Güvenliğin tehditlere işaret eden bir söylem olduğunu vurgular. Devlet-merkezli güvenlik algılarına karşı çıkar. Başlıca temsilcileri; David Campbell, James Der Derian ve Micheal Dillon’dur.
Stratejik Çalışmalar	Güvenlik meselesini politik ve askeri kavramlarla ele alan ve askeri hamlelere, dinamiklere, hareketlere odaklanan geleneksel anlayıştır. Savaş, nükleer yayılma, caydırma kuramı, silahlanma yarışı ve silahların kontrolü gibi konulara odaklanır.
Neo-realizm	Devlet-merkezli, güç politikaları ve uluslararası ilişkilerin çatışmacı doğasına odaklanmıştır. Stratejik çalışmalarla yakından ilişkisi vardır. Başta kutuplaşma olmak üzere, nükleer caydırıcılık, silahların kontrolü ve silahlanma yarışı gibi konular yaklaşımın temel kavramlarıdır. ABD’de temel yaklaşımdır, Avrupa’da tartışmalıdır; fakat etkilidir.

Sonuç olarak, devlet-merkezli ulusal güvenliğe bakışın yetersiz kalmasıyla, “yeni güvenlik” olarak adlandırdığımız yaklaşımlar, 1990’lı yılların başlarından itibaren güvenlik gündeminin tümüyle askeri konuların ötesinde, birey, toplum, devlet, gezegen güvenliğini ilgilendiren başka hususları da kapsayacak biçimde geliştirilmesi amacıyla karşımıza çıkmıştır.¹⁸⁷ Bugün geldiğimiz noktada, ABD ve Avrupa merkezli olarak gruplanan¹⁸⁸ bu yaklaşımlar, güvenlik çalışmalarının alt-disiplinlerinden birini meydana getirmiştir. ABD ve

¹⁸⁷ Bilgin, 2010: 73.

¹⁸⁸ Avrupa’nın Güvenlik Okulları: i- Gelenekselcilik, ii- Eleştirel Güvenlik Çalışmaları, iii- Kopenhag Okulu, iv- Didier Bigo’nun Sosyolojik Çalışmaları ve Risk Toplumu, v- Post-modernler, feministler, ...vd. ; ABD’deki Güvenlik Okulları: i- Saldırgan Realizm, ii- Savunmacı Realizm, iii- Diğer Realist Teoriler (post-klasik vs.), iv- Uluslararası İlişkilerin İnşacı Teorisi, v- Uluslararası düzende güç ve kurumlar. (Arı ve Toprak, 2014: 110.)

Avrupa merkezli kümelenen güvenlik konseptlerinin her biri güvenliği farklı şekilde tanımlamıştır. Fakat bu tanımlamalardan herhangi birinin güvenlik kavramını tek başına açıklayabilmesi ise olanaksız görülmektedir.

1.4. Uluslararası İlişkiler Teorilerinde Güvenlik Anlayışı

Uluslararası ilişkilerde teorik çalışmalar (günümüzdeki gibi güvenliği alt disiplin olarak kabul edilmemekle birlikte) tarihi süreçte oldukça eskilere dayanmakta ve birçok bilim insanı uluslararası ilişkilerin başlangıcı olarak Aristo ve Eflatun’u işaret etmektedir.¹⁸⁹ Bu düşünürlerin yaşadığı dönemden 20. yüzyılın başlarına kadar geçen dönemde uluslararası ilişkiler disiplininde birçok teori çalışmaları yapılmıştır. Fakat bu süreç içerisinde uluslararası ilişkiler alanında yapılan bilimsel çalışmalar Dünya savaşlarına kadar genellikle diplomasi ve uluslararası hukuk disiplinlerinin kapsamında yapılmıştır. Bu süreçten sonra uluslararası ilişkilerde kuramsal çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Uluslararası ilişkilerde yapılan çalışmalara belli bir bilimsel nitelik kazandırmak amacıyla yapılan çalışmalara kuramsal/teorik çalışmalar denilmiştir.¹⁹⁰ Teorik çalışmalar sonucu ortaya çıkan uluslararası ilişkiler kuramsal yaklaşımları, uluslararası sistemin yapısından, uluslararası aktörlerden, aktörlerin niteliği ile niceliğinden ve birbirleriyle olan ilişkilerinden doğrudan etkilenmektedir.¹⁹¹ Bu durum uluslararası ilişkilerde teorik ile pratiğin birbirlerinden açıkça etkilenmelerine sebep olmaktadır. Bu nedenle, 20. yüzyıl boyunca meydana gelen bazı olaylar doğrudan fikirleri etkilemiştir: i- ABD ve SSCB arasındaki “soğukluk” dışında, güvensizliklerin bulunduğu dünya “Bağlantısızlar Hareketi”, ii- Kuzey-Güney geriliminin uluslararası küresel politikası için en az Doğu-Batı gerilimi kadar önemli olduğunu belirten, 1970’li yılların “yeni uluslararası ekonomik düzen” oluşturma arzusu, iii- 1960’lı ve 1970’li yıllar boyunca sürdürülebilir alternatif dünya düzeni kurulmasının gerektiğini düşünen “Dünya Düzeni Modelleri Projesi” teorisyenleri, iv- 1980’li yıllarda güvenliğe dair ortaya çıkan ABD merkezli “Freeze”, İngiltere merkezli Nükleer Silahsızlanma Kampanyası (Campaign for Nuclear Disarmament-CND) ve Avrupa’nın Nükleer Silahsızlanması (European of Nuclear Disarmament- END) gibi çeşitli toplumsal hareketlerin ortaya attığı “alternatif savunma” yaklaşımı, v- Güvenlik arayışının iyimser olması gerektiğini savunan ve bu yönde akademik çalışma yapanlara katkıda bulunan Mahatma Gandhi yandaşları, vi- Kadınların yaşadığı güçlülere işaret ederken “silah mı, ekmek mi” diye soran kadın hareketleri/feminist teorisyenler, vii- Batı’dan ithal edilen “ulusal güvenlik” projelerini

¹⁸⁹ Çetinkaya, 2012: 245.

¹⁹⁰ Arı, 2012: 21.

¹⁹¹ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 5.

çürüten Kuzey/Güney ve “Üçüncü Dünya” güvenlik çalışmalarının öğrencileri.¹⁹² Soğuk Savaş boyunca yaşanan bu gelişmeler, 1990’lı yıllardan itibaren modern güvenlik çalışmaları sonucu günümüzdeki güvenlik kuramlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Tablo 1.4. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Yaklaşımları¹⁹³

?	Realist Güvenlik Anlayışı	İnşacı Güvenlik Anlayışı	Eleştirel Güvenlik Anlayışı	İngiliz Ekolü Güvenlik Anlayışı
Kimin/Neyin Güvenliği	*Güvenlik=askeri güç *birey güvenliği *devlet güvenliği *milli güvenlik	*Kimliklerin taşıyıcısı durumundaki toplulukların güvenliği	*Baskı altındaki bireyin ve ezilen grupların güvenliği	*Uluslararası düzenin güvenliği
Kime/Neye Karşı Güvenlik	*“Öteki” devletin askeri kuvvetlerinden doğan tehlikelere karşı güvenlik	*Güvenliği tehdit eden her türlü oluşuma karşı güvenlik	* Yapısal şiddete karşı (yani ekonomik ve sosyal geri kalmışlığa yol açan her türlü siyasi ve kurumsal baskıya karşı)	*Statiko karşıtı ve yayılmacı devletlere karşı *Uluslararası sistemdeki yeni çatışma ve uyumsuzluk biçimlerine karşı güvenlik
Güvenliği Kim Sağlıyor	*Silahlı kuvvetler *Diplomasi *İstihbarat Servisleri	*Mevcut kimliklerin içerdiği normatif ve kültürel çerçevenin dikte ettiği değerler, pratikler ve normlar	*Alternatif siyasi kurumlar ve oluşumlar	*Devletlerin üyesi olduğu uluslararası toplum

¹⁹² Bilgin, 2010: 74-75.

¹⁹³ Kardeş, 2014: 229.

?	Realist Güvenlik Anlayışı	İnşacı Güvenlik Anlayışı	Eleştirel Güvenlik Anlayışı	İngiliz Ekolü Güvenlik Anlayışı
Güvenlik Nasıl Sağlanır	*Ülkenin sahip olduğu ekonomik ve askeri kapasitenin sürekli artması, yenilenmesi ve çeşitli ittifaklarla sağlanır.	*Ülkenin parçası olduğu uluslararası kültürel yapıların ve değerlerin korunması ve geliştirilmesiyle sağlanır.	*Birey ve ezilen grupların özgürleşmesi, *İnsani güvenliğin ve pozitif barışın sağlanması, *Anlaşmazlıkların diyalog yoluyla çözülmesiyle sağlanır.	*Devletlerarası basiretli diplomasi ve diplomatik diyalog yoluyla, *Uluslararası kurumlarla *Diplomatik normlarla *Uluslararası hukukla.
Teorilerin Hangi Kavramları Kullandığı	*Güvenlik İkilemi *Güç Dengesi	*Demokratik Barış *Güvenlik Toplumu *Kollektif Güvenlik *Stratejik Kültür	*Yapısal Şiddet *Negatif-Pozitif Barış	*Uluslararası Toplum *Düzenleyici bir norm olarak Egemenlik *Diplomasi

Tablo1.4'teki uluslararası ilişkiler kuramları, günümüzdeki güvenlik çalışmalarında en etkili kuramlar olmaları sebebiyle, bu çalışmada ayrıntılı olarak alt başlıklar halinde incelenecektir. Uluslararası ilişkiler alanında ilk kuramsal yaklaşım, Batı düşünce tarzı içinde Anglo-sakson düşünce tarzının etkisinin fazlaca olduğu liberalizmin bir yansıması olarak iki savaş arası dönemde egemen bir görüş olarak kabul edilen idealizm¹⁹⁴dir. Ancak idealizm bir uluslararası ilişkiler teorisi olmaktan ziyade bir idealler demeti olarak uluslararası ilişkilerin

¹⁹⁴ 1918'den sonra savaş şartlarının meydana getirdiği felaketlerin tekrarlanmaması için uygulamaya geçirilebilecek politikalar ve tedbirlerin öne sürüldüğü düşünce akımı veya bir siyaset teorisidir. Liberalizm ile arasında büyük benzerlikler bulunur. İdealizme göre, bireyler doğası itibarıyla "iyi"dir. Karşılıklı yardıma ve işbirliğine yatkındır. İdealizme göre, bireylerin kötü davranış göstermelerinin en büyük sebebi, kötü kurumsal ve yapısal düzenlemelerin bireyleri egoist davranmaya ve diğer bireylere zarar vermeye yönlendirmesidir. İdealistlere göre, savaş kaçınılmaz bir olgu değildir. Uluslararası sistemin "anarşik" yapısının yok edilmesi durumunda savaş olgusunun önüne geçilebilir. Savaş ve adaletsizlik gibi uluslararası sorunların önlenmesi bireysel girişimlerle mümkün olmayıp, kolektif ve çok taraflı girişimleri gerektirir. Uluslararası toplumun, savaş ve benzeri sorunlara yol açan anarşi ortamını ortadan kaldırmak için kurumsal düzenlemelere gitmesi gerekir. Bu felsefenin başlıca temsilcisi, Woodrow Wilson'dır. (Arı, 2012: 22-24.)

nasıl yapılanması gerektiği sorusuna cevap aramıştır.¹⁹⁵ Bundan dolayı alt başlıklarda idealizme yer verilmeyecektir.

Son olarak uluslararası ilişkiler disiplini içindeki her teori, kendine has bir uluslararası ilişkiler “gerçekliği” yansıtmaktadır.¹⁹⁶

1.4.1. Realizmin Güvenliğe Yaklaşımı

Realizmin, Eski Yunanlı tarihçi Thucydides (M.Ö. 460- M.Ö. 395), İtalyan tarihçi ve diplomat Machiavelli (1469-1527), İngiliz filozof Hobbes (1588-1679), ...vd. gibi tarih ve siyaset felsefesi alanlarında önemli çalışmalar yapan isimler vasıtasıyla, ilk çağlardan itibaren örneklerine rastlanmaktadır. Bu isimler ileri sürdükleri savlar ve oluşturdukları kavramlarla realizmin dayanağı olmuşlar, fakat doğrudan bir güvenlik kavramı ortaya koymamışlardır.¹⁹⁷ Bu nedenle, bu başlık altında realizmin kökenlerini ve tarihsel gelişimini incelemeyen, sadece güvenlik alanındaki temel yaklaşımları ele alınacaktır.

Realizm, dünyayı sarsan iki büyük savaştan sonra uluslararası ilişkiler disiplinin kapsamında resmi bir kuram olarak yerini almıştır. İki savaş arası yıllarda uluslararası arenada gelişen olaylar ve idealist yaklaşımın bu olaylara çözüm bulamaması, uluslararası uzlaşmazlıklar karşısında çaresiz kalması, uluslararası barış ve istikrarı sağlayamaması idealist görüşlere yönelik kuşkuları ve eleştirileri arttırmıştı. Nitekim İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ile birlikte idealizm düşüşe geçmiş, realizm ise yükselmeye başlamıştır.¹⁹⁸ Tüm bu gelişmeler sonrası kaçınılmaz son olarak realizm, uluslararası politikadaki aktörlerin siyasi davranışlarının ve uluslararası sistemin anarşik yapısının düzene sokulması amacıyla, self-determinasyon, ortak güvenlik, demokratikleşme, ortak hukuk yapılanmasının oluşturulması ve liberal bakış açısının kritiği ve seçeneği olarak ortaya çıkmıştır.¹⁹⁹

Realizm, uluslararası ilişkilerde tek aktörün devletler olduğu, devletlerin rasyonel hamleler yaparak çıkarlarını en üst kademeye çıkarmak için politikalar izledikleri, uluslararası ilişkilerdeki güçler arasında hiyerarşik yapılanmanın söz konusu olduğu ve bu güçler arasındaki ilişkilerin bir güç dengesi içinde olduğu varsayımına dayanmaktadır.²⁰⁰ Realizm kendi içerisinde üç farklı yaklaşım içermektedir. Bunlardan birincisi, 1940'lardan 1960'lara kadar süren klasik realizm; ikincisi, 1960'lardan 1980'lere kadar devam eden neo-realizm; sonuncusu ise 1990'lar ve sonrasında etkili olan neo-klasik realizmdir. Realizm içinde üç farklı yaklaşım bulunsa da devlet, güç, kendi başının çaresine bakma, güvenlik ikilemi, güç

¹⁹⁵ Çetinkaya, 2012: 245.

¹⁹⁶ Şahin, 2017: 63.

¹⁹⁷ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 5.

¹⁹⁸ Arı, 2017a: 100.

¹⁹⁹ Aydın, 2004: 34.

²⁰⁰ Yılmaz, 2007: 72.

dengesi ve anarşi kavramları, realizmin temel kavramları olduğu için, bu üç yaklaşımın hepsinde yer almaktadır. Bu kavramlar çerçevesinde realizmin temel varsayımlarını şu şekilde sıralayabiliriz: i- Uluslararası ilişkilerde temel ve en etkili aktörler ulus-devlettir, ulus-devlet dışında uluslararası sistemde başka bir aktör yoktur, ii- uluslararası sistem anarşik bir yapıya sahiptir²⁰¹, uluslararası sistemde kriz ve çatışma durumlarında başvurulacak herhangi bir üst otorite bulunmadığı için kendi başının çaresine bakmak zorundadır, yani devlet hayatta kalabilecek şekilde kendi güvenliğinden sorumludur, bunun için devletler kendi çıkarlarının baskın çıkacağı işbirlikleri yapabilirler, iii- devletler bütüncül aktörlerdir²⁰², iv- iç ve dış politikalar birbirilerinden bağımsız olarak ele alınabilirler, v- devletler rasyonel karar alıcılar tarafından yönetilmelidir, vi- uluslararası ilişkilerdeki en temel kavram güçtür, başta askeri olmak üzere, ekonomik, teknolojik ve diplomatik kapasiteleri bir devletin gücünün temel unsurları olarak değerlendirilmiştir.²⁰³

Realist yaklaşım, güvenlik kavramını güç-tehdit-güvensizlik üçgeniyle açıklar.²⁰⁴ Bunlardan üçgenin birinci köşesini oluşturan güç kavramı; yukarıda belirttiğimiz realizm varsayımlar çerçevesinde, realizm savunucuları²⁰⁵ güvenlik kavramının güç ile doğrudan bir ilişkisi olduğunu düşünürler. Uluslararası politikayı bir güç mücadelesi olarak görürler ve güvenlik kavramı için, “gücün bir uzantısıdır” ifadesini kullanırlar.²⁰⁶ Bu doğrultuda güvenlik kavramını, “sürekli bir güvensizlik ortamı” veya “güvende olmama hali” üzerinden tanımlarlar.²⁰⁷ Tanımda yer alan güvensizlik ortamı içerisinde tüm aktörler birbirileriyle çatışma içinde olabilir ve elde ettikleri çıkarları korumak için güçlü olmak zorundadırlar. Üçgenin ikinci köşesinde bulunan tehdit kavramı; realist kuram mensupları uluslararası sistemin anarşik yapıda olduğunu ve bu durumun güvenlik tehditleri ortaya çıkardığı konusunda uzlaşmışlardır. Yani güvenlik tehditlerinin niteliği konusunda ortak bir görüş altında toplanmışlardır, fakat güvenlik tehditlerinin kaynağı konusunda iki farklı görüş etrafında toplanmışlardır. Birinci görüş, “klasik realist” görüştür. Bu görüşe göre, uluslararası politikayı “insan doğası” temel alarak tanımlar. Uluslararası ortamdaki devlet davranışlarını, bireylerin davranışları gibi olduğunu öne sürer. Uluslararası politikanın “devlet iradesi” ile şekil aldığını savunur. Güvenlik tehditlerinin devletlerin bilinçli iradesi ile ortaya çıkan iradi görüştür. İkinci görüş ise, devlet davranışlarını sistem düzeyinde açıklayan neo-realist grubun

²⁰¹ *Realizmdeki “anarşi” kavramının kullanımı için detaylı olarak bkz. Sönmezoğlu, 2017: 26.*

²⁰² Bir ülkenin içindeki farklılıkların eninde sonunda devleti dış dünyaya karşı temsil eden hükümetin tüm devlet adına tek bir ağızdan konuşabilmesine olanak sağlayacak şekilde çözümlendiği ve devletin buna yetkisi olduğudur. Yani devletlerin belli bir anda belli bir konuda tek bir politikalarının olmasıdır. (Aydın, 2004: 40.)

²⁰³ Karabulut, 2015: 60-61; Balcı ve Kardaş, 2014: 87-88.

²⁰⁴ Çalık, 2013: 23.

²⁰⁵ *Realist kuramcılar için detaylı olarak bkz. Aydın, 2004: 36-37.*

²⁰⁶ Karabulut, 2015: 61.

²⁰⁷ Çalık, 2013: 23.

görüşü olan, devletlerin iradesi dışında uluslararası sistemin dayattığı dinamiklerin ortaya çıkarttığı tehditlerin güvenlik sorunu yarattığını öngören yapısal görüştür.²⁰⁸ Üçgenin son köşesi ise güvensizlik kavramı; realizmde devletler doğrudan saldırgan yapıdadır.²⁰⁹ Üst bir otoritenin bulunmadığı anarşik sistemde, devletler başına buyruk olduğundan self-help sistemi (kendi başının çaresine bakma) doğrultusunda hareket ederler. Bu sistemde, devletlerin birbirilerine karşı kuvvet kullanma ihtimali olduğu için ve bundan dolayı kimse kimseye güvenmediği için güvensizlik ortamı açığa çıkar. Ortaya çıkan bu güvensizlik de, güvenlik ikilemi kavramının oluşmasına sebep olur. Güvenlik ikilemi, Kenneth Waltz'ın da kullandığı şekilde ilk kez 20. yüzyılın ortalarında Amerikalı siyaset bilimci John Herz ve İngiliz tarihçi Herbert Butterfield tarafından kullanılmıştır.²¹⁰ Güvenlik ikilemi, devletlerin güç attırmalarındaki niyetlerinin tam olarak diğer devletler tarafından kestirilemeyecek olmasından dolayı ortaya çıkan belirsizlik içerisinde olan ve karşılıklı güç artırımları şeklinde devam eden kısır döngü şeklinde ifade edilmiştir. Kısacası güvenlik ikilemi, devletleri sürekli bir şekilde güç artırımına zorlayan bir dinamiktir.²¹¹ Devletlerin bu şekilde sürekli şekilde güç artırımları, diğerleri için güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Bu nedenle, devletler birbirilerine karşı güvenlik politikaları oluşturmaktadırlar. Realizmin güvenlik politikaları anlayışının temelini oluşturan unsurlar ise, güç dengesi ve dengeleme politikalarıdır. Realistlere göre, devletler mevcut güç dengesini korumak ve ya kendi lehlerine çevirmek için uğraşırlar. Herhangi bir devletin güç artırarak düzeni bozması durumunda bu politika devreye girer. Realistlere göre devletler üç şekilde güç dengesi sağlayabilir. Bunlardan birincisi iç dengeleme yöntemi; devletlerin diğerlerine karşı sistemi domine etmek amacıyla kendi kendinin güç artırımına gitmesidir. İkincisi dış dengeleme yöntemi; gücünü artırma konusunda yeterli kapasiteye sahip olmayan devletlerin, güç arttıran devlete karşı sistemdeki diğer devletlerle ittifak yapmasıdır. Son yöntem ise savaş; güç dengesini yeniden yaratmak için kullanılan bir yöntemdir. Aslında tarihten günümüze kadar gelen süreçte güç dengesi politikasının defalarca örneklerine rastlanmaktadır. Örneğin realist yaklaşımın “iç dengeleme” olarak ele aldığı yöntem, Soğuk Savaş döneminde ABD ile SSCB arasındaki silahlanma yarışıdır. Yine günümüzdeki uluslararası örgütlerin oluşması “dış dengeleme” yönteminin en güzel örnekleridir. Realistlere göre dengeleme politikası ise, bir devleti caydırmak veya yenmek amacıyla, askeri manevraların ve görevlerin yapılması sağlayacak stratejilerin geliştirilmesini tasarlayan politikalar.²¹²

²⁰⁸ Akgül Açıkmeşe, 2012: 88.

²⁰⁹ Aladağ Görentaş, 2009: 45.

²¹⁰ Akgül Açıkmeşe, 2012: 91.

²¹¹ Balcı ve Kardaş, 2014: 88.

²¹² Akgül Açıkmeşe, 2012: 96.

Neo-realizm, 1979 yılında Kenneth Waltz'ın *Theory of International Politics* (Uluslararası Politika Teorisi) adlı kitabında, klasik realistlerin yaklaşımlarını daha kesin ve pozitivist bir yöntemle tekrar formüle etmeyi amaçladığı bir uluslararası ilişkiler teorisi.²¹³ Neo-realizm kuramı bir nevi, realizmin güncel yorumunun öncüsüdür.²¹⁴ Bu teori uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik çalışmaları ile en ilgili ve doğrudan güvenlik kuramı olarak ortaya çıkan teoridir. Bu konu hakkında Baldwin, “hiçbir uluslararası politika kuramı, güvenlik kavramı üzerinde, onu devletlerin esas motivasyon kaynağı sayan neo-realizmden çok durmamıştır”²¹⁵ ifadesi kullanmıştır. Yine, Kenneth Waltz, “anarşi ortamında, güvenlik en ulu amaçtır...”²¹⁶ ifadesi ile Baldwin'in güvenlik konusundaki fikirlerini desteklemiştir. Walt, 1970'li yıllardan itibaren uluslararası ortamda yeni aktörler ve sorunların meydana gelmesi, mevcut kuramların yenilenmesi gerektiğini belirtmiş ve ardından neo-realizmi, güvenlik çalışmalarının “Rönesans dönemi” olarak öne sürmüştür.²¹⁷

Neo-realizmde güç kavramına yeni anlamlar yüklenmiştir. Anarşik düzende devletler varlıklarını sürdürmek için güvenliklerini düşünmelidir. Bu noktada devletlerin güçleri önemli bir unsurdur. “Güç” kavramı neo-realizm ile klasik realizmi birbirinden farklı kılan bir konumdur. Klasik realizmde güç tek amaç iken, neo-realizmde devletlerin bekalarını sürdürmek ve güvenliklerini sağlamak amacıyla kullandıkları bir araç olarak kabul edilmiştir.²¹⁸ Waltz bu konuda, “... ancak beka garanti altına alınır, devletler sükun, kazanç ve güç gibi diğer amaçlara ulaşmaya çalışabilirler”²¹⁹ ifadesini kullanmıştır. Yani, devlet bekasının garanti altına alınmasını diğer tüm unsurların önüne koymuştur. Diğer taraftan realist iki yaklaşım arasındaki önemli bir fark uluslararası çatışmaları, uzlaşmazlıkları ve savaşları çözümlenirken, neo-realizmin yapı ve uluslararası sistem²²⁰ üzerinde odaklanmasıdır. Neo-realizm uluslararası sistemin anarşik olması, devletlerde güvensizlik olmasına sebep olmaktadır. Neo-realistler de bu durumu “güvenlik ikilemi” ile anlatmışlardır. (Bu kavram ile ilgili açıklamayı yine bu başlık altında bulunan üçgenin son köşesi ise güvensizlik kavramı kısmında yapılmıştır.) Ayrıca uluslararası aktörlerin davranışlarını ve hareketlerini belirleyen yapı olan uluslararası sistem yönünden neo-realizm, klasik realizmden farklıdır. Neo-realizmde devlet aktörünün güvenliği ile birlikte uluslararası sistemin güvenliği

²¹³ Aladağ Görentaş, 2009: 47.

²¹⁴ <http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-sistem-acisindan-guvenlik-ve-guvenlik-algisinda-yasanan-degismeler/> (erişim tarihi: 01.03.2019)

²¹⁵ Baldwin, 2004: 27.

²¹⁶ Baldwin, 2004: 27.

²¹⁷ Yiğittepe, 2017: 14.

²¹⁸ Yılmaz, 2017: 105.

²¹⁹ Baldwin, 2004: 27.

²²⁰ Waltz'a göre uluslararası sistemin üç özelliği olan düzenleyici ilke, devletlerin karakteri, kapasitelerin dağılımıdır. (Balcı ve Kardaş, 2014: 91.)

de dikkate alınmıştır. Böylece neo-realizmde, klasik realizme göre güvenlik halkası daha geniş tutulmuştur. Bunların dışındaki diğer farklılık, neo-realizm savunucularının analizlerinde ekonomik verileri ve değişkenleri çözümlenmeleri kapsamına dahil etme çabalarıdır. Nitekim Kenneth Waltz, askeri ve stratejik unsurların yanında artık ekonomik unsurların da uluslararası ilişkilerde belirleyici rol üstlendiğini savunmuştur.²²¹ Zira bu tespitin gerçekliği, 1973 yılındaki petrol krizin sırasında karar alma makamları tarafından ekonomik unsurların hesaplanması gerektiğini net bir biçimde göstermiştir. Yine 6 yıl süren ABD'nin Vietnam'ı işgali ve 1979 yılında başlayan SSCB'nin Afganistan'ı işgali gibi örneklerde de askeri güç unsurunun amaca ulaşmadaki yekpare unsur olmadığı görülmektedir.

Özetlemek gerekirse, realizm kuramının güvenlik açıklamalarının başladığı nokta uluslararası sistemin yapısıdır ve yapı içerisinde hiçbir devletin mutlak güvenliğini sağlayamayacağı fikridir. Bu nokta uluslararası ortamın temel özelliğinin güvensizlik olduğu ileri sürerler ve bundan dolayı uluslararası politikanın iç politikadan ayrıldığını belirtirler. Bu nedenle güvenliği en yüksek amaç olarak görürler. Ek olarak, uluslararası sistemde kuvvet kullanımını engelleyecek bir üst otorite bulunmadığını ileri sürerek, devletlerin kendi bekalarını sağlayarak kendi başlarını çarelerine bakmak için kendi kapasitelerini en üst seviyeye çekme uğraşı içerisinde olmaları gerektiğini belirtirler. Tüm bu veriler çerçevesinde, realizmin güvenliği açıklarken askeri unsurları neden ön plana çıkardığı da açıkça görülmektedir. Realizmin askeri unsurları bu kadar öne çıkarması, günümüzde Avrupa'da etkili olan liberal fikir savunucuları tarafından, realizmin teori çalışmalarının “kötü çocuğu” olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Fakat realizm, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki yıllarda hemen hemen tüm devletlerin uluslararası politikalarının temel yatmaktadır.²²² Zira, ABD'nin 2003 yılında Irak'a terörist faaliyetleri engelleme, demokrasi ve barışı getirme amacıyla gerçekleştirdiği önleyici saldırısı Machiavelli'nin Prens adlı kitabındaki “hükümdarlara işgalden sonra kentleri nasıl yönetileceğini”²²³ hakkındaki tavsiyelerini çağırıştırır.

1.4.2. Eleştirel Kuramın Güvenliğe Yaklaşımı

Eleştirel Teori köken itibari ile, 1920'li yıllarda Weimar Almanya'sında kurulan Frankfurt Sosyal Araştırma Enstitüsü etrafında toplanan Theodor W. Adorno, Max

²²¹ Çalık, 2013: 27.

²²² Aladağ Görentaş, 2009: 63.

²²³ Machiavelli'nin 'Prens' kitabının beşinci bölümündeki 'İşgalden Önce Kendi Yasalarıyla Ayakta Duran Hükümdarlıklar ve Kentler Nasıl Yönetilmelidir?' başlığı altındaki üç tavsiyesi: i- onları ortadan kaldırmak, ii- gidip orada yerleşip oturmak, iii- vergiye bağlamak ve içeride sana yöre insanının dostluğunu sağlayacak az sayıda kişiden oluşmuş bir hükümet kurarak kendi yasalarıyla yaşamalarına izin vermek. (Machiavelli, 2018: 18.)

Horkheimer, Herbert Marcuse, Walter Benjamin ve Eric Fromm gibi düşünürlerin yaptıkları çalışmalara dayanır.²²⁴ 1930'lu yıllarda ussal iletişim, çıkar, stratejik eylemler, kamusal alan²²⁵ kavramları üzerine yaptığı çalışmalarla Frankfurt Okulu'nun ikinci kuşağını oluşturanların öncüsü Jürgen Habermas'tır. Eleştirel Teori'nin ortaya çıkışı Avrupa kıtasında meydana gelse de, gelişimi ve kuram olarak ele alınmasını sağlayan çalışmalar ABD'de gerçekleşmiştir. Bunun nedeni Frankfurt Okulu'nun Yahudi asıllı ilk kuşak düşünürlerinin Alman baskılarına dayanamamaları, ABD'ye göç etmesidir.²²⁶ Bu kuram 1980'li yıllardaki uluslararası ilişkilerdeki paradigmlar (bir şeyin nasıl üretileceği konusundaki örnek, model) arası tartışmalar sırasında Robert Cox, Richard Ashley, Andrew Linklater, Mark Hoffman, Jim George, Stephen Gill gibi bilim insanlarının çalışmaları sayesinde disiplinindeki yerini almıştır.²²⁷

Eleştirel Teori, geleneksel kuramlardan klasik realizm savunucularının uluslararası sistemin merkezine ulus-devletleri koyması ve güvenlik konularında ulus-devletlerin çıkar odaklı güç politikalarını –reelpolitik²²⁸- ön plana çıkarmaları²²⁹, yine neo-realizm savunucuların sistem içinde yapıyı belirleyici olarak alması, devletler sistemine statükocu yaklaşımı ve realizmin çeşitli yaklaşım türlerinin yeni dünya düzenini açıklamada yetersiz kalması, bu kuramın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.²³⁰ Bu kuramın uluslararası sistem içerisindeki birçok adaletsizlik ve eşitsizliği görmezden gelmesi, Eleştirel Teori'nin insanların daha eşitlikçi ve özgür bir toplumsal yaşam sağlamak amacıyla ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Eleştirel Teori, uluslararası arası ilişkiler disiplini içerisinde realizmle özdeşleşen güvenlik kavramının açıklamasının devlet güvenliği/ulusal güvenlik ile daraltılmasını, sadece bu kadar dar kapsamda açıklanmasını eleştirmektedir. Bireyin güvenliğini ulusal güvenlik, ulusal çıkar söylemleri ile devlet güvenliğine indirgenmiş olduğunu ve devlet güvenliği adına

²²⁴ Şen, 2017: 52.

²²⁵ Kamusal alan, Jürgen Habermas'a ait olan 1962 yılında yayımlanan 'Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü' isimli kitap ile gündeme gelen bir kavramdır. İlk gündeme geldiği dönemde birçok kesim tarafından tartışılan bir kavram olmuş ve birden fazla tanımı ve modelleri ortaya atılmıştır. O'na göre gerçekten ahlak ve adaletin olduğu bir demokrasi ortamında birey, herhangi bir siyasi otoritenin baskısı ya da korkusu olmadan tartışabilecektir. Yani, insanın özgürleşmesi için eşit ve özgür taraflar arasında kapsayıcı, zora dayanmayan açık bir iletişim kurulmalıdır. (Yükselbaba, 2008: 227; Odabaş, 2018: 2055.)

²²⁶ Birdişli, 2014: 231.

²²⁷ Karabulut, 2015: 80-81.

²²⁸ Reel-politik kavramı, devletlerin dış politikalarında ve yaptıkları diplomasilere ideolojik ya da etik kaygıları değil, maddi unsurlu çıkarlarını savunması ve güç odaklı izledikleri politikalarıdır. Kavram ilk defa bu haliyle Alman siyasetçi ve yazar Ludwig von Rochau tarafından kullanılmıştır. Alman ulusal birliğinin kurulduğu yıllarda Otto von Bismarck'ın uyguladığı politikaları nitelendirmek için kullanılmıştır. (Sönmezoğlu, 2017: 481.)

²²⁹ Yılmaz, 2017: 108.

²³⁰ Yalvaç, 2014: 151.

diğer güvenlik alanlarının göz önüne alınmadığını ileri sürmüşlerdir.²³¹ Böylece devlet güvenliğinin sağlanması için güvenlik kavramının sürekli olarak askeri ve politik tarafları gündemde tutulmuş, birey ve toplum güvenliğini sağlayacak olan psikojik ve kültürel tarafları göz ardı edilmiştir.

Bu başlık altında Eleştirel Teori ile kesişen tarafları olması ve Eleştirel Teori kapsamında bulunması sebebiyle eleştirel güvenlik çalışmalarına yer vermek doğru olacaktır. Bunun dışında Eleştirel Teori'nin en önemli savunucularından biri olan Robert Cox'un güvenlik çalışmaları, "hegemonya" kavramı doğrultusunda geliştiği için bu çalışmada incelenmeyecektir. Eleştirel güvenlik çalışmaları, uluslararası ilişkiler alanında güvenlik kavramı ile ilgili eleştirel bilgi üretimi amaçlı yapılan olay merkezli çalışmalara verilen genel bir isimdir.²³² Eleştirel güvenlik çalışmaları, bireyleri ve toplumları derinden etkileyen savaşlar, çatışmalar, siyasal istikrarsızlıklar, sosyal kırılmalar,... vd. gibi sosyo-politik gelişmeler sonrası çıkmıştır.²³³ Örneğin, ABD'nin Vietnam Savaşı sonrası toplumda savaşın doğru bir dış politika olup olmadığı ile ilgili tartışmaları sonucu Yapısal Şiddet Teorisi²³⁴ ve Feminist Güvenlik Yaklaşımı²³⁵ ortaya çıkmıştır. Yine Soğuk Savaş döneminde Küba Füze Bunalımından sonra ABD ve SSCB arasında silahsızlanma ve barış çalışmalarının neden olduğu yumuşama dönemi eleştirel güvenlik çalışmalarına büyük katkıda bulunmuştur. Benzer biçimde Hitler'in Almanya'da yarattığı baskıcı rejim Frankfurt Okulu'nun ortaya çıkmasına, Fransa'nın sömürgecilik faaliyetlerinden sonra sömürgelerinden Fransa'ya gelen göçmenlerin yarattığı sorunlar sonrası "Paris Ekolü" ortaya çıkmıştır.

Eleştirel güvenlik çalışmaları, ilk olarak Aberstwyth Üniversitesi çatısı altında Ken Booth'un önderliğinde toplanan akademisyenler sayesinde başlamıştır. Bu akademisyenlerin oluşturduğu çalışma grubu Aberstwyth/Galler/Welsh Ekolü olarak bilinir.²³⁶ 1997 yılında Keith Krause ve Micheal Williams'ın derlemesini yaptığı Critical Security Studies kitabında

²³¹ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 29.

²³² Karabulut, 2015: 81.

²³³ Birdişli, 2014: 236.

²³⁴ Yapısal şiddet, insanların potansiyel kabiliyetleri ile gerçek hayatta/mevcut imkânları arasındaki farka neden olan ve bu farkı artıran durumdur. Düşük gelir, yetersiz eğitim ve sağlık imkânları, yaşamları olumsuz etkilemekte ve doğal olarak yapısal şiddete yol açmaktadır. Örneğin, eğer bir insan 18. yüzyılda verem nedeniyle hayatını kaybetseyse, o zamanın tıbbi imkânları göz önünde bulundurularak bunun kaçınılmaz olabileceğini kabul edilebilmektedir, o kişi yapısal şiddetin kurbanı sayılmaz; ancak bir kişi günümüzde tüm tıbbi imkânlarına rağmen, hâlâ verem nedeniyle hayatını kaybediyorsa yapısal şiddetten bahsedilebilmektedir. (Rrapaj, 2014: 97; detaylı olarak bkz. Galtung, 2004:26-29.)

²³⁵ *Feminizm güvenlik çalışmaları için detaylı olarak bkz. Aydın Koyuncu, 2013: 99-100.*

²³⁶

https://www.academia.edu/35729014/Ele%C5%9Ftirel_G%C3%BCvenlik_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar_%C4%B1n%C4%B1n_K%C3%B6keni_ve_Teorik_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar%C4%B1 (erişim tarihi: 05.03.2019)

devlet ve güvenlik kavramlarını sorgulamışlardır.²³⁷ Böylece güvenlik bağlamında Eleştirel Teori'nin geleneğine bağlanmışlardır. Bu yaklaşım devlet ve güvenlik kavramlarını ve aralarındaki ilişkiyi verili almak –yani sınırların belli olduğu, iç ve dışın kesin çizgilerle ayrıldığı, kimin dost kimin düşman olduğunu açıkça tanımlamak- yerine bunları sorgulamış, eleştirmiş, sorulara ve beklentilere farklı cevaplar vermiştir.²³⁸

Eleştirel güvenlik çalışmaları savunucuları, realistlerin savaşlar anarşik uluslararası sistemin doğal bir özelliğidir söylemine karşı çıkmaktadır. Eleştirel güvenlik savunucularına göre, bu durumu böyle kabul etmenin güvensizliğin bir parçası olarak kabul etmektedirler. Soğuk Savaş sonrası değişen sistemdeki savaş olgusuna bakıldığında devletler arası geleneksel savaşların yapıldığını değil, Yugoslavya'nın parçalanması, Somali, Ruanda, Suriye, Libya, Suriye gibi ülkelerde oluşan devlet içi savaşlar görülmektedir. Bu tür devlet otoritesinin çöktüğü zayıf devletlerde bırakın vatandaşlarını korumayı, onların güvensizliklerinin temel sebebi halini alırlar. Zaten Ken Booth'un, "Dünya'da insanların çoğunun temel güvensizlik kaynağı dışarıdaki "düşman" değil, kendi devletidir"²³⁹ ifadesini kullanmıştır.

Eleştirel güvenlik çalışmalarına göre, insanların karşı karşıya kaldıkları güvensizlikleri, güvenlik kavramı dışında bırakmak ve bu durumu önemsememek, onların güvenlik gereksinimlerinin ihmal edilmesi demektir. Ken Booth'a göre bu güvensizlik durumuna karşı en önemli çözüm yolu olarak özgürleşmeyi görmüştür. Özgürleşme, birey ve toplumların normal şartlarda yapabileceklerini yapamamasını engelleyen sosyal, fiziki, ekonomik, siyasi ve diğer kısıtlamalardan kurtarmak olarak ifade edilir.²⁴⁰ Bu kavram yaklaşımın güvenlik çalışmalarında en yoğun biçimden kullanılan ve en temel kavramıdır. Ken Booth kavramın güvenlik açısından önemini şu sözleriyle belirtmiştir: "Güvenlik ve özgürleşme aynı paranın iki tarafıdır. Güç veya düzen değil, özgürleşme gerçek güvenliği sağlar."²⁴¹

Özgürleşme kavramına karşı eleştiriler de vardır. En temel eleştiri, etnik ve milli çeşitliliğin fazla olduğu ve ayrımcılığın gitgide arttığı günümüzde, bu kavramın bağımsızlık yanlısı ayrılıkçı talepleri arttırdığı ve böylece kaos ve çatışmalara zemin hazırladığı yönündedir. Bu eleştiriye karşılık yaklaşımın savunucuları, birçok etnik anlaşmazlığa bu yolla çözüm bulunacağını belirtirler ve Kuzey İrlanda örneğini verirler. 1998 yılında yapılan

²³⁷ Yavuz, 2009: 140.

²³⁸ Kolasi ve Yaramış, 2014: 200.

²³⁹ Kolasi ve Yaramış, 2014: 202.

²⁴⁰ Yavuz, 2009: 143.

²⁴¹ Yalvaç, 2014: 152.

Belfast Anlaşması²⁴² ile Kuzey İrlanda sorununda önemli bir ilerleme kaydedildiğini belirtirler. Bu sorununun şu zamana kadar çözülememiş olmasının sebebi, realist bir bakış açısı olan tarafların çıkarlarından vazgeçmemesi ve kimliklerini karşı taraftan üstte ve değişilmez olarak görmeleridir. Bu durum, özgürleştirici politikalar ışığında kimliklerin, hedeflerin ve beklentilerin dönüşümü sayesinde çözüme kavuşacaktır. Özgürleşmeyi savunanlar, sorunun çözüm sürecini başlatan Belfast Anlaşması'nın çatışmayı besleyen şartların ortadan yok edilmesi ile çözüm yolunda büyük bir mesafe alındığını öne sürerler.²⁴³ Böylece, özgürleşme kavramının ütopyik bir ideal olarak sadece kuramsal çerçevede kalmadığı, farklı tarihi ve sosyal uzlaşmazlıkların çözümüne yönelik çeşitli yöntemler takip ederek güvenliğin sağlanabileceği gösterilmiştir.

Sonuç olarak, güvenlik çalışmaları bağlamında ele aldığımızda Eleştirel Güvenlik Çalışmaları ile Eleştirel Teori'nin yakın düşünceye sahip ve yakın ekollerden çıkmış savunucular sayesinde yaratılmış olması nedeniyle kesişen yönleri oldukça fazladır. Bu nedenle güvenlik yaklaşımları arasında uçurum yoktur. Bu doğrultuda, Eleştirel Teori'nin de genel olarak güvenlik anlayışı ile ilgili tespiti şu şekildedir: i- Güvenlik, aktörlerin yaptıklarına, beklentilerine ve aktörler arası etkileşime bağlı olarak algıda şekillenen bir olgudur (sübjektiftir) ve realizmin yaptığı gibi devleti merkeze alan uluslararası sistemdeki diğer aktörleri göz ardı eden tekil bir güvenlik anlayışı söz konusu değildir, ii- realizmin güvenlik anlayışı gibi sadece ulus-devlet güvenliğinin üstüne çalışmalar yapılmış; bu nedenle birey ve toplum güvenliği göz ardı edilmiştir, iii- güvenlik kavramı da, uluslararası ilişkilerdeki diğer kavramlar gibi güç-bilgi ilişkisi bağlamında ele alınmıştır, iv- uluslararası güvenlik meselelerine ilişkin politikalarda büyük güçler/hegemon aktörler belirleyici role sahiptir, v- uluslararası güvenliğin sağlanması için ahlaki olarak evrenselliğin ve dünyadaki her taraftan görüşün egemen olması gerekmektedir.²⁴⁴

1.4.3. İnşacı (Konstrüktivist) Kuramın Güvenliğe Yaklaşımı

20. yüzyılın son on yılına girilirken, Sovyetler Birliği'nin dağılmaya başlaması, bu dağılma sürecinde Moskova'daki liderlerin "Sinatra Doktrini"²⁴⁵ uygulamaya koyması, Sovyetler Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa'da bulunana uydularının demokratikleşme ve

²⁴² Detaylı olarak bkz. <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/kanli-pazardan-hayirli-cumaya-irlanda-barisi-h245107.html> (erişim tarihi: 06.03.2019)

²⁴³ Yavuz, 2009: 145.

²⁴⁴ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 32.

²⁴⁵ Batıda 'Brejnev Doktrini' olarak isimlendirilen bu politika, SSCB'nin 1968 yılındaki Çekoslovakya müdahalesi sırasında ortaya çıkmıştır. Bu politikaya göre, sosyalist devletler sosyalist çizgilerden sapamazlar; sapmaları durumunda SSCB bu ülkeleri tekrar sosyalizme döndürmek için müdahale eder. Fakat Gorbaçov döneminde bu politikadan vazgeçilmiş, Orta ve Doğu Avrupa'daki Doğu Bloku ülkelerinin iç işlerine karışmama politikasına dönüşmüştür. 'I'll do it my way' şarkısından esinlenerek de Frank Sinatra'nın adı verilmiştir. (Tellal, 2010: 212.)

liberal ekonomiye entegre olması, Sovyetler Birliği cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başlaması, tüm bu olaylar yaşanırken Sovyetlerin birkaç istisna olay dışında askeri güce başvurmaması, Varşova Paktı'nın dağılmasına rağmen NATO'nun hala bir güvenlik ittifakı olarak ayakta kalması ve Avrupa'daki ulus-devletlerin Vesfalya'dan beri süre gelen vazgeçilmezleri olan egemenliklerini bir başka üst otorite olan Avrupa Birliği'ne devretmesi, ... vd. gibi gelişmeler uluslararası sistemin tarihi değişim ve dönüşüm yaşamasına sebep olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından geleneksel uluslararası ilişkiler kuramlarının yeni düzeni açıklamakta yetersiz kalacağı fikrini öne süren bir grup bilim insanı, alternatif olarak inşacı (konstrüktivist) kuramı ortaya atmışlardır.

Konstrüktivizm, 1980'li yıllarda başlayan 1990'lı yılların başlarına kadar devam eden post-pozitivistler ile pozitivistlerin arasında oluşan Yosef Lapid'in uluslararası ilişkilerde görüş ayrılığı olarak tanımladığı "Üçüncü Büyük Tartışma"²⁴⁶ sonucunda ortaya çıkan kuramdır.²⁴⁷ Konstrüktivizm, bu tartışmalar sırasında eleştirmek dışında yeni bir epistemoloji, ve metodoloji ortaya koymadığı için, sadece rasyonalist ve eleştirel teorilerin bazı varsayımlarını benimseyerek yol almaya çalıştığı için "sentezci" ya da "orta yolcu"²⁴⁸ bir yaklaşım olarak nitelendirilmiştir.²⁴⁹ Fakat Nicolas Onuf'un 1989 yılında yayınladığı *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations* isimli kitabı ile konstrüktivizmi kuram olarak adlandırmıştır. Alexander Wendt ise, bu kuramın uluslararası ilişkiler disiplini içinde tanınmasını ve çeşitli olay analizleriyle kuramın gelişmesini sağlamıştır.²⁵⁰ "Reflektivistler"²⁵¹ olarak anılan post-pozitivist yazarlar başta olmak üzere, bazı yazarlar tarafından "Büyük Teori" (Grand Theory) olarak adlandırılan konstrüktivizm, gerçek dünyanın ve uluslararası vakıayaların izah edilmesinde birey davranışlarını, karşılıklı etkileşimleri, bu etkileşimlerin sebep olduğu değişken ilkeler ve bilgiye dayalı tefsirleri ön planda tutan kuramsal bir yaklaşımdır.²⁵² Bu tanım ışığında konstrüktivizm, küreselleşmenin sebep olduğu problemlerin ve ya konuların çözüme kavuşturulmasında maddi yapılar yerine düşünceler, fikirler, ahlaki kurallar, normlar, kültürler ve kimlikler gibi sosyal yapının çözümlenebilmesini sağlayan maddi olmayan yapıların güvenliği analiz edebilmesi ve yorumlamasıdır.²⁵³ Uluslararası ilişkiler disiplinin kapsamında başı çeken kuramlar,

²⁴⁶ 1990'li yıllara gelirken pozitivistler ile post-pozitivistler arasında yaşanmış tartışmadır. *Bu tartışmanın içeriği için detaylı olarak bkz.* Kaya, 2008: 87.

²⁴⁷ Sarı Ertem, 2012: 178-179.

²⁴⁸ *Wendt'in konstrüktivist kuram hakkındaki görüşleri için bkz.* Sarı Ertem, 2012: 187.

²⁴⁹ Demirtaş, 2014: 111.

²⁵⁰ Rumelili, 2018: 152.

²⁵¹ Neo-liberal Robert Keohane'nin uluslararası ilişkiler kapsamında pozitivistleri eleştirenlere verdiği addır. Reflektivist kavramını tanımlayan ilk kişidir. (Sarı Ertem, 2012: 179.)

²⁵² Karabulut, 2015: 85-86.

²⁵³ Sandıklı ve Emeklier, 2012: 39.

uluslararası alanın tarihsel ve sosyal boyutunu büyük ölçüde ihmal etmişlerdir. Bunun sonucunda da, konstrüktivist savunucuların çalışmalarına kadar uluslararası anarşinin sosyo-kültürel altyapısını ve aktörlerin kimlik ve çıkarlarını sorgulanması gibi konular gölgede kalmıştır.²⁵⁴

Konstrüktivizmde özne, kurallar, sosyal yapı gibi aktörler ve kavramlar karşılıklı olarak birbirilerini biçimlendirirler ve birbirilerini inşa ederler. Konstrüktivizm savunucuları için de güvenlik “aktörlerin güvenliği nasıl anladıkları” na ilişkin olarak özneler-arasıdır. Uluslararası ortamda gerginlik mi-işbirliği mi çıkacağı ve ya çatışma mı-barış mı hakim olacağı gibi konular özneler-arasıya bağlıdır.²⁵⁵ Bu nedenle, güvenlik göz ardı edilemeyecek bir normatif öze bağlıdır.²⁵⁶

Konstrüktivistler, esas olarak devletlerarasındaki güvenlik ilişkilerinin merkezine kimlik ve çıkarları alırlar. Konstrüktivistlere göre, maddi olmayan yapıların devletlerin kimliklerini nasıl belirlediğinin önemli olduğu, çünkü kimliklerinde çıkarları ve dolayısıyla eylemleri belirler.²⁵⁷ Konstrüktivistler, devletlerin kimliğini belirlemede askeri, siyasi, ekonomik güç unsurlarını yok saymadan, bu unsurların inançlar, fikirler, kültürel ve tarihsel bağlar gibi sosyal boyutlar sayesinde anlam kazanabildiklerini öne sürmektedirler. Bu belirlemelerin ne olduğu ortaya çıktıktan sonra devletler dış politikalarını şekillendirmektedir. Bu nedenle kimlik bu yaklaşımın güvenlik çalışmaları açısından önemlidir. Alexander Wendt bu konuyla ilgili olarak, “kimlikler çıkarların temelini oluşturur” ifadesini kullanmıştır.²⁵⁸ Yani, çıkarın ve dış politikanın oluşumunu anlamak için bireyin ve devletlerin toplumsal kimliklerine odaklanılmalıdır. Örneğin, ABD’nin dış politikada Kanada, Büyük Britanya gibi ülkelerle dostluk ilişkileri kurması; İran ve Kuzey Kore gibi ülkelerle uzlaşmazlık içinde bulunması, bu yaklaşımdaki kimlik ve çıkar kavramlarının doğruluğunu ispatlar niteliktedir. Bu örnekte değinilmesi gereken diğer bir durumda, devletlerin uluslararası politika dost ve düşman olarak kategorize etmesi ve ötekileştirmesi durumudur. Geleneksel kuramlardan biri olan realizmde bu durum güvenlik tehdidi bağlamında güvenlik ikilemi çerçevesinde açıklanmıştır. Konstrüktivizm savunucuları ise, güvenlik ikileminden güvenlik toplumuna geçişi sağlamayı öne sürmüşlerdir. Alexander Wendt, güvenlik ikilemi kavramını, bir ve ya bir grup devletin diğer devlet ve ya devletlere karşı, onların maksatlarına yönelik en kötü öngörülerini yapacak kadar güvensizlik durumunda olmaları ve bu durum sonucunda kendi çıkarlarını, kendi kendine yetme bağlamında açıkladıkları özneler-arası anlayıştan oluşan bir

²⁵⁴ Küçük, 2009: 776.

²⁵⁵ Demirtaş, 2014: 115.

²⁵⁶ Brauch, 2008: 5.

²⁵⁷ Arı, 2017a: 119.

²⁵⁸ Demirtaş, 2014: 113.

sosyal yapı olarak ifade eder. Buna karşılık, güvenlik toplumu kavramını, devletlerin uzlaşmazlıklarını ve tartışmalarını savaşa dönüşmeden çözebilecekleri ve birbirlerine güven duydukları müşterek bilgisine dayalı daha farklı bir sosyal yapı olarak tanımlamıştır.²⁵⁹

Kısacası, konstrüktivistler, güvenlik kavramını genişletme ve derinleştirme amaçlarını gerçekleştirme peşinde, bu kavramı sadece askeri ve siyasi terimlerle açıklamamışlar, bu terimlere ek olarak ekonomik, sosyal, kültürel unsurlara da tanımlamalarında ve açıklamalarında yer vermişlerdir. Böylece geleneksel kuramların yaptıkları güvenlik kavramı açıklamalarına yeni bir boyut getirmişlerdir.

²⁵⁹ Baylis, 2008: 79.

İKİNCİ BÖLÜM

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ve GÜVENLİK

2.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin Güvenlik Anlayışındaki Kurumsal Yapılar

Çalışmamızda bu başlık altında ABD'nin kurumsal açıdan ulusal ve uluslararası güvenlik sorunlarına, bu sorunların yarattığı tehditlere karşı ne tür önlemler ve stratejiler ürettiği/geliştirdiği incelenecektir. Bu doğrultuda ilk olarak ABD'nin kurumsal yapısını incelemeden önce, ülkenin siyasal yapısının işleyişine kısaca değinilecektir.

Çoğulcu demokrasiye dayalı olan²⁶⁰ ABD, başkanlık sistemiyle yönetilen federal bir cumhuriyettir. Federal devlet yapısı²⁶¹, 50 federe eyalet ve başkent Washington'u içeren "District of Columbia"yı kapsamaktadır. Federal sistem uyarınca federal yönetim ile iç işlerinde serbest olan eyalet yönetimlerinin görev, yetki ve sorumlulukları Anayasa'da tanımlanmıştır.²⁶² En eski yazılı anayasa olan ve Amerika hükümetinin temel belgesi olan ABD Anayasası 1787'de hazırlanarak 1789 yılında yürürlüğe girmiştir.²⁶³ Bu anayasaya göre, Amerikan siyasal yapısı üç önemli ilkeye dayanmaktadır. Bu ilkeler; güçler ayrımı (separation of powers), kontrol ve denge (check and balances), federalizm ilkeleridir.²⁶⁴ Bu ilkelerden güçler ayrımı ilkesi, yasama (kongre), yürütme (başkan) ve yargı (anayasa mahkemesi) erklerinin birbirinden ayrı olduğunu ve bu erklerin farklı kurumlar tarafından yerine getirildiğini ifade eder. Kontrol ve denge ilkesi²⁶⁵, başkan ve kongreden çıkan kararların birbirilerini denetlemesini sağlayan ilkedir. Ayrıca kongre ve başkanın aldığı kararların Anayasa Mahkemesi (Yüksek Mahkeme) tarafından kontrol edilmesi anlamına da gelir. Federalizm ilkesi²⁶⁶ ise, anayasada federal yönetime yetki verilmeyen konularda eyalet yönetimlerinin yetkili olduğunu ifade eden ilkedir. Kurumlar arasındaki yetkilerin dengeleyen bu siyasal yapı, federal hükümet ile eyalet yönetimlerinin uyum içinde çalışmasına sağlamıştır. Bu da ABD'nin gücünün temelini oluşturmaktadır.

²⁶⁰ *Detaylı olarak bkz.* Dikici Bilgin, 2014: 152-153.

²⁶¹ Federal devlet, yapı olarak iki şekilde örgütlenir. Birinci örgütlenme şekli, hiyerarşik olarak altta olan ve değişik isimlerle adlandırılan federe devletlerin birleşimi ile oluşur. İkinci örgütlenme şekli ise, merkezi otorite etrafında toplanmış, federal devlet olarak isimlendirilen birkaç federe devletten oluşur. Yapı olarak iki örgütlenme şeklinde de yetki dağılımı devletlerin anayasaları tarafından belirlenir. Bazen de nadir olarak görülen taraflar arasındaki anlaşmalarla belirlenir. (Pazarıcı, 2013: 177.)

²⁶² <http://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (erişim tarihi: 19.03.2019)

²⁶³

https://www.academia.edu/30440032/ABD_y%C3%B6netim_yap%C4%B1s%C4%B1_yasama_y%C3%BCr%C3%BCtme_yarg%C4%B1?auto=download (erişim tarihi: 19.03.2019); Taşcıoğlu, 2009: 1.

²⁶⁴ Arı, 2015: 21.

²⁶⁵ http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_1016.htm (erişim tarihi: 19.03.2019)

²⁶⁶ *Detaylı olarak bkz.* Öztekin, 2011: 376-377; Arı, 2015: 22-23.

Tablo 2. 1. ABD Anayasası ile Düzenlenmiş Bazı Özel Görevler²⁶⁷

Federal Yönetim	Federal ve Eyalet Yönetimi	Eyalet Yönetimi
*Para bastırmak, *Dış ilişkileri yürütmek, *Ülkeler ve eyaletler arası ticareti düzenlemek, *Ordu ve donanma sahibi olmak, *Savaş ilan etmek, *Yüksek mahkemenin altında mahkemeler kurmak, *Anayasayı uygulamak için kanunlar çıkarmak, *Posta teşkilatı kurmak.	*Vergi almak, *Borçlanmak, *Mahkemeler kurmak, *Kanun yapmak ve uygulamak, *Banka ve şirketlere izin vermek, *Genel refah için harcamalar yapmak, *Ulaşım ve karayolları yapmak, *Bedeli karşılığında kamusal amaçlarla mülk edinmek.	*Yerel yönetimleri oluşturmak, *Eyalet içinde ticareti düzenlemek, *Seçimleri yapmak, *Federal Anayasa değişikliklerini onaylamak, *Kamu sağlığı, güvenliği ve huzuru ile ilgili tedbirler almak, *Anayasanın Federal yönetime vermediği ve ya eyaletlere yasaklamadığı yetkileri kullanmak, *Lisanslar vermek, *Eyalet Anayasasını yapmak.

Sonuç olarak yetki dağılımları tablo 2.1' deki gibi gerçekleşmiş olsa bile, ABD'nin federal yönetim yapısı içerisinde diğer federal yönetimlerde olduğu gibi çalışmamızın ana başlığını oluşturan dış ilişkiler ile ilgili konularındaki yetkiler, federal yönetimlerin yetki alanlarında bulunmaktadır. Dolayısıyla ulusal ve uluslararası güvenlikle alakalı konular federal yönetimler tarafından ele alınmakta, karar bağlanmakta ve uygulanmaktadır. Doğal olarak Anayasada belirtildiği üzere, ABD yönetim mekanizmasında herhangi ulusal güvenlik ile ilgili alınan karar federe devletlerin tümünü bağlar niteliktedir.

Tablo 2.1' de yönetim birimlerinin Anayasaya dayalı yetkileri gösterilmiştir. Bundan sonra ele alınacak olan alt başlıklarda (Başkan, Kongre, Ulusal Güvenlik Konseyi, İstihbarat Örgütleri) bu yönetim makamlarının sadece ana başlığımızla ilgili olan dış politika ve ilintili olan yetkileri incelenecektir.

²⁶⁷ Önder, 2018: 69.

2.1.1. Başkan

ABD Başkanı dört yıllık süreç için halk tarafından seçilir. Hem devlet başkanı hem de hükmet başkanı yetkilerini taşımaktadır. Amerikan Anayasası'nın ikinci maddesinin birinci bölümünde belirtildiği üzere, “yürütme yetkisi, Amerika Birleşik Devletleri Başkanı'na aittir...”.²⁶⁸ ABD Anayasası'nda yürütme yetkisi doğrudan Başkan'a bırakılmasının yanında olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. Yürütme yetkisinin yanı sıra yasama ve dış işlerine ilişkin önemli görevleri bulunmaktadır. Fakat bu başlık altında çalışmamızla ilgili olan, bu yetkilerin dış politika ve güvenlik kapsamında olanlara yer vereceğiz.

ABD Anayasası'nda dış politikada yetki ve sorumlulukların kapsamı açık olarak belirtilmemiştir. Ancak dış politika doğrudan doğruya ulusal egemenlik konusunu ilgilendirir, ulusal egemenliğin korunması ise doğrudan federal hükümetin ve başkanın sorumluluğundadır.²⁶⁹ Böylece ABD Başkanı ulusal güvenlik konusunda da merkez konumunda yer almıştır. Başkan, ABD'nin dünya politikası niteliğinde olan son derece karmaşık ve zorlayıcı dış politikasını yönetebilmek için çok sayıda yardımcı örgütlenmelere ihtiyaç duymaktadır. Bunun için ABD siyasi yapısı içerisinde ulusal güvenlik konularında Başkan'a yardımcı olan üç gruptan oluşan örgütlenmeler bulunmaktadır. Birinci grupta, Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve başkanın Ulusal Güvenlik Danışmanı yer alır. İkinci grupta Ulusal İstihbarat Direktörü (Director of National Intelligence-DNI) ve Genelkurmay Başkanı'ndan oluşur. Üçüncü grup ise Kongre Başkanı ve başkanın danışmanlarından oluşur.²⁷⁰ Bu gruplar içerisinde yer alan tüm kurumlar ve kişiler başkanın ABD dış politikasını oluşturmasında, başkana yardımcı olan örgütlenmelerdir.

Bu yardımcı örgütlenmelerin dışında başkanın dış politika ve güvenlik alanındaki başlıca görev ve yetkileri şunlardır: i- Yürütmenin başıdır (Madde II, Bölüm 1/1), federal sistemli bir devleti yönettiği için senatonun 2/3 oy çoğunluğu sağlamasıyla federal memurların atanması görevini ve senatonun onayına gerek kalmadan memurları görevden alma yetkisine sahiptir (Madde II, Bölüm 2/2), ii- ülkenin dış politikasını yönetir, diplomatik ilişkileri düzenleme, diplomatları atama, hukuki olarak başka devletlerin tanınmasına karar verme ve senatonun 2/3 oy çoğunluğunun sağlanması ile antlaşmalar yapma yetkileri vardır (Madde II, Bölüm 2/2), iii- Başkan, ülkesinin Kara ve Deniz Kuvvetleri ve ülke için genel hizmete çağırılan birçok eyaletin askeri kuvvetlerinin başkomutanıdır (Madde II, Bölüm 2/1), Savaş ilan etmek kongrenin yetkisinde olmakla beraber (Madde I, Bölüm 8/11), 1950 yılında

²⁶⁸ https://www.adaletbiz.com/images/dosyalarim/abd_anayasasi.pdf (erişim tarihi: 22.03.2019)

²⁶⁹ Arı, 2015: 103.

²⁷⁰ Yılmaz, 2008: 162.

hidrojen bombası yapımında ve Kore'ye asker gönderilmesi örneklerinde görüldüğü gibi başkan tek başına askeri operasyonlara izin verme yetkisi bulunmaktadır.²⁷¹

ABD Başkanı'nın sıraladığımız ulusal güvenlik açısından önemli olan bu görev ve yetkilerini yerine getirebilmek için şu üç fonksiyonu kullanır. Bunlar; kaynak tahsisi, politik planlama ve operasyonların koordinasyon ve izlenmesidir.²⁷² Kaynak tahsisi için başkanın en önemli yardımcı organı Bütçe ve Yönetim Ofisi²⁷³ (Office of Budget and Management-OMB)' dir. OMB, ülkenin her türlü savunma politikalarının ekonomik boyutunu karşılar. Günlük mali operasyonların ve güvenlik politikalarının uygulanmasında kritik önem taşır. Başkanın emirleri doğrultusunda bakanlıklara ayrılacak olan bütçeleri hesaplar ve bunların karşılanmasını sağlar. Politik planlama, İkinci Dünya Savaşı sonrası ve ya Soğuk Savaş sonrası yeni bir politik sistem/dünya düzenini tanımlamak amacıyla uzun süreli konseptler geliştiren faaliyetlerdir. Bu planlamalar genellikle başkan, Savunma Bakanlığı ve başkanın Ulusal Güvenlik danışmanı²⁷⁴ tarafından yapılır. Operasyonların koordinasyonu, ülke politikasını geliştirmek amacıyla hükümete bağlı kuruluş ve görevlilerin, dış politika hakkında günlük tahminlerini raporlamalarıyla yapılır. İzleme faaliyeti ise, değişen şartlar ve bu doğrultuda yapılan tahminler sonucu gerekli icracı makamları uygun faaliyetlere yönlendirmektedir. Koordinasyon ve izleme faaliyetlerinde başkanın en büyük yardımcıları Devlet Bakanlığı ve/ve ya başkanın Ulusal Güvenlik danışmanıdır.

2.1.2. Kongre (Temsilciler Meclisi ve Senato)

ABD Anayasa'nın birinci maddesinin birinci bölümünde belirttiği üzere yasama yetkisi, federe devletlerin (eyaletler) nüfus oranlarına göre temsil edildikleri 435 üyeli Temsilciler Meclisi ve her federe devletin²⁷⁵ iki senatör ile temsil edildiği 100 üyeli Senato'dan oluşan Kongre'ye aittir.²⁷⁶ Kongre'nin bu yapıda olmasının temel sebebi ise, büyük federe devletlerin, küçük federe devletler zararına ve kendi lehlerine hareket etmelerini

²⁷¹ Öztekin, 2011: 372; Sönmezoğlu, 2014: 152.

²⁷² Yılmaz, 2008: 163.

²⁷³ <https://www.whitehouse.gov/omb/> (erişim tarihi: 23.03.2019)

²⁷⁴ <https://www.britannica.com/topic/list-of-national-security-advisers-of-the-United-States-1788874> (erişim tarihi: 23.03.2019)

²⁷⁵ Senato'da temsil edilen federe devletler(eyaletler); Alabama, Alaska, Arizona, Arkansas, California, Colorado, Connecticut, Delaware, Florida, Georgia, Hawaii, Idaho, Illinois, Indiana, Iowa, Kansas, Kentucky, Louisiana, Maine, Maryland, Massachusetts, Michigan, Minnesota, Mississippi, Missouri, Montana, Nebraska, Nevada, New Hampshire, New Jersey, New Mexico, New York, North Carolina, North Dakota, Ohio, Oklahoma, Oregon, Pennsylvania, Rhode Island, South Carolina, South Dakota, Tennessee, Texas, Utah, Vermont, Virginia, Washington, West Virginia, Wisconsin, Wyoming. Senato temsil edilen federe devletlere ek olarak federe devlet olmayan ancak özel statüde oldukları için Temsilciler Meclisi'nde temsil edilen federe devletler; American Samoa, Washington D.C. , Guam, Northern Mariana Island, Porto Riko, Virgin Island. (Turan, 2017: 4-5.)

²⁷⁶ Sönmezoğlu, 2014: 158.

engellemektir. Ayrıca bu ikili temsil sistemi ile Amerikan sistemi kendine özgü olan kontrol ve denge sistemini kurmuştur.²⁷⁷

ABD’de dış politika ve buna bağlı güvenlik politikalarının belirlenmesinde Başkan ve Kongre arasında çoğu zaman güç mücadelesi yaşanmaktadır. Bu durum İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde Kongre’nin yapısal bozukluklarından kaynaklanmaktaydı. Ancak 1946 yılında Kongre’nin organizasyonu ile ilgili “Yasamanın Reorganizasyonu Yasası”nın çıkarılması ile Kongre’deki komiteler yeniden yapılandırıldı ve Kongre’nin sorun çözme kapasitesi artırıldı.²⁷⁸ Diğer nedeni ise, Kongre’de çoğunluğu oluşturan temsilcilerin partisi ile başkanın partisinin farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Kongre’nin dış politika ve güvenlik açısından savaş ilan etme, silahlı kuvvet oluşturma ve kullanma, devletin ulusal menfaatleri doğrultusunda para elde etme, devlet harcamalarını tahsis etme, korsanlığa izin verme gibi başlıca yetki ve görevleri vardır.²⁷⁹ Ayrıca Kongre içerisinde bulunan Senato’nun Başkan’ın yaptığı büyükelçi ve diğer memur atamaları ve uluslararası antlaşmaları onaylama yetkisini²⁸⁰ elinde bulundurmaktadır. Kongre bu yetkileri elinde bulundurmasına rağmen dış politika açısından Başkan’a karşı güçsüz olduğu genel olarak kabul edilmektedir. Fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde “ulusal güvenlik” anlayışının, toplumun dış politika algısında göreceli olarak önem kaybetmesi, -bu algının yerini göç, çevre sorunları, insan hakları, ... vd. gibi çeşitli konuların alması- arkasındaki seçmen desteğiyle Kongre’nin dış politikaya eskiye göre daha fazlaca etki etmeye başladığı bir gerçektir.²⁸¹

2.1.3. Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı (Bakanlıklar)

1789 yılında ilk Dışişleri Bakanı Thomas Jefferson ile birlikte kurulan bakanlık, o zamandan beri ABD başkanının yürütme gücünü kullanırken başvurduğu en saygın kabine üyelerinden biridir.²⁸² Dışişleri Bakanlığı²⁸³, ABD’nin ve vatandaşlarının diğer ülkelerle ilişkilerinde çıkarlarını koruma ve dış politika ve güvenlik konularında başkanın en önemli yardımcı örgütlerinden biri durumundadır. Bununla beraber Dışişleri Bakanlığı’nın ulusal güvenlik sürecinde yer alma, görev ve yetkileri, başkan ve diğer bakanlıklar arasında tartışmalara neden olmuştur. Hatta politik planlama sürecinde bakanlık dışarıda kalmıştır ve buradaki rolünün Savunma Bakanlığı’na ve Ulusal Güvenlik Konseyi’ne kaymasına engel

²⁷⁷ Öztekin, 2011: 372.

²⁷⁸ Arı, 2015: 73.

²⁷⁹ Yılmaz, 2008: 168.

²⁸⁰ Bu yetkinin pratikteki kullanımı ile ilgili en iyi örnek, Başkan Woodrow Wilson tarafından imzalanan Milletler Cemiyeti Antlaşması’nın Senato tarafından kabul edilmemesi sonucu ABD’nin Milletler Cemiyeti’ne üye olamamasıdır. (Özcan, 2004: 54.)

²⁸¹ Sönmezoğlu, 2014: 158-159.

²⁸² Arı, 2015: 120.

²⁸³ *Detaylı olarak bkz.* <https://www.state.gov/aboutstate/> (erişim tarihi: 24.03.2019)

olamamıştır.²⁸⁴ Günümüzde mali olarak/bütçe olarak Savunma Bakanlığı'nın gerisinde kalmasına rağmen geleneksel olarak önemini halen kaybetmemiştir.

Dışişleri Bakanlığı'nın başlıca görev ve yetkileri şunlardır: i- ABD'nin dış politikasının hazırlanması ve yürütülmesinde tamamıyla sorumlu olan başkana tavsiyelerde bulunmak, ii- ABD'nin denizaşırı çıkarlarını tespit etmek ve gelecekte izlenecek politikalar doğrultusunda politikalar hazırlıklarına yardımcı olmak, iii- dış politika ile ilgili kararlaştırılan politikaların uygulanması için gerekli adımları atmak, iv- ABD ile diğer devletler arasındaki temasları ve ilişkileri gerçekleştirmek, yeni kurulan diğer devletlerin ve hükümetlerinin tanınması konusunda başkana önerilerde bulunmak, v- yabancı devletlerle antlaşmalar konusunda müzakereleri ve görüşmeleri gerçekleştirmek, vi- Birleşmiş Milletler ve diğer önemli uluslararası kurum ve kuruluşlarda ABD'nin temsilciliğini yapmaktır.²⁸⁵

Savunma Bakanlığı²⁸⁶, 1947 yılında kurulmuştur. Virginia'da Arlington bölgesindeki yerleşkesinin ismi olan "Pentagon" adıyla da anılan bakanlık, kurulduğu ilk yıllarda zayıf kurumsal yapısı ve sınırlı yetkileri nedeniyle dış politika ve güvenlik politikalarında çok etkili değildi. Ancak 1986 yılında çıkarılan yasa ve 2008 yılında bakanlık bünyesinde yapılan organizasyon değişikliği sayesinde dış politikada en etkili organ durumuna gelmiştir.²⁸⁷ Bakanlık ülkenin silahlı kuvvetlerinin bağlı bulunduğu sivil kuruluş niteliğindedir.²⁸⁸ Yapısı içerisinde askeri kuvvetler (kara, hava, deniz), birleşik komutanlıklar²⁸⁹ ve Genelkurmay Başkanlığı bulunmaktadır. Ayrıca Ulusal Güvenlik Dairesi²⁹⁰ de Savunma Bakanlığı'nın yönetimi altında bulunmaktadır.

Savunma Bakanlığı'nın Başkan tarafından imzalanan Senato tarafında onaylanan antlaşma yükümlülüklerini yerine getirmek, ulusun ana kara dışındaki topraklarını ve ticari çıkarlarını korumak, savaş ve acil durumlarda destek güçleri sağlayabilmek için denizaşırı kuvvetler bulundurmak başlıca görevleri arasında yer almaktadır.²⁹¹

²⁸⁴ Yılmaz, 2008: 169.

²⁸⁵ Taşcıoğlu, 2009: 4.

²⁸⁶ *Detaylı olarak bkz.* <https://www.defense.gov/Our-Story/> (erişim tarihi: 24.03.2019)

²⁸⁷ Arı, 2015: 128.

²⁸⁸ Sönmezoğlu, 2014: 157.

²⁸⁹ Bu komutanlıklar: i- Kuzey Amerika Komutanlığı (USNORTHCOM) (Colorado/ABD), ii- Merkez Komutanlığı (USCENTCOM) (Florida/ABD), iii- Avrupa Komutanlığı (USEUCOM) (Stuttgart/ALMANYA), iv- Pasifik Komutanlığı (USPACOM) (Hawaii/ABD), v- Güney Amerika Komutanlığı (USSOUTHCOM) (Florida/ABD), vi- Afrika Komutanlığı (USAFRICOM) (Stuttgart/ALMANYA), vii- Özel Operasyonlar Komutanlığı (USSOCOM), viii- Birleşik Güçler Komutanlığı (USJFCOM), ix- Stratejik Kuvvetler Komutanlığı (USSTRATCOM), x- Ulaştırma Komutanlığı (USTRANSCOM). (Bingöl, 2014: 144-146.)

²⁹⁰ *Detaylı olarak bkz.* <https://www.nsa.gov/about/mission-values/> (erişim tarihi: 24.03.2019); <https://www.nsa.gov/what-we-do/> (erişim tarihi: 24.03.2019)

²⁹¹ Taşcıoğlu, 2009: 5.

2.1.4. Ulusal Güvenlik Konseyi ve Ulusal Güvenlik Danışmanı

Ulusal Güvenlik Konseyi²⁹², yürütme erki içinde dış politika ve güvenlik açısından Başkan'ın yardımcı örgütlenmeleri bazında en fazla önem taşıyan kurumdur.²⁹³ 1947 yılında Ulusal Güvenlik Yasası ile resmen kurulmuş olan konseyin, Eisenhower, Kennedy, Johnson, Nixon gibi ABD başkanları dönemlerinde yapılan düzenlemelerle önemi giderek arttırılmıştır. Konseyin daimi üyeleri içinde Başkan, Başkan Yardımcısı, Savunma, Dışişleri ve Hazine Bakanları yer alırlar. Görüşleri alınmak amacıyla Ulusal İstihbarat Başkanı, Genelkurmay Başkanı ve başkanın davetiyle diğer kabine üyeleri de katılım sağlayabilirler.²⁹⁴

ABD'de Ulusal Güvenlik Konseyi'ne ihtiyaç duyulmasının nedenleri şunlardır: i- Özellikle Soğuk Savaşın başladığı dönemde devletlerin dış politikalarını ulusal güvenlik anlayışları doğrultusunda oluşturmaya başlamaları, ii- Karl von Clausewitz²⁹⁵'in ifade ettiği, "...harbin yalın bir politik eylem olmayıp gerçek bir politik araç, politik ilişkinin bir devamı, politikanın başka araçlarla devamı olduğunu görüyoruz"²⁹⁶ anlayışı doğrultusunda ulusal güvenlik anlayışının siyasal ve diplomatik ilişkilerde en öne çıkması sonucunda, bu ilişkilerin yürütülebilmesi için Başkan'a en üst düzeyde bir danışmasının gerekli olması, iii- sürekli olarak gelişen, yenilenen ve değişen dış politika ve güvenlik konularına dair ülkenin Dışişleri Bakanlığı gibi mevcut kurumlarının yetersiz ve pasif kalmalarıdır.²⁹⁷

Ulusal Güvenlik Konseyi'nin başlıca görev yetkileri şunlardır: i- ülkenin çıkarları doğrultusunda plan yapma, strateji kurma, niyet ve beklentileri konularında Başkana tavsiyelerde bulunmak, ii- iç politika, dış politika ve güvenlik politikaları arasında koordinasyonu sağlamak,²⁹⁸ iii- yapılan politikalar doğrultusunda yapısı içinde bulunan ABD İstihbarat Kurulu vasıtasıyla istihbarat görevlerinin verileceği birimleri belirlemek ve istihbarat çalışmalarını koordine etmek, iv- propaganda, yarı askeri operasyonlar ve politik savaş gibi operasyonları denetlemek ve onaylamaktır.²⁹⁹

Ulusal Güvenlik Konseyi'nin başında Ulusal Güvenlik Danışmanı bulunmaktadır. Ulusal Güvenlik Danışmanı, Konsey'in çalışmalarını koordine eder ve bu konularda başkanı bilgilendirir. Danışmanın güvenlik ve dış politikalarındaki etkisi, görevdeki danışmanın ve başkanın kişilikleri ile doğrudan alakalıdır. Örneğin, Richard Nixon ve Gerald Ford'un başkanlıkları döneminde iki kez üst üste Ulusal Güvenlik Danışmanı olan H. Kissenger ABD

²⁹² Detaylı olarak bkz. <https://www.whitehouse.gov/nsc/> (erişim tarihi: 26.03.2019)

²⁹³ Sönmezoglu, 2014: 155.

²⁹⁴ Arı, 2015: 132-133.

²⁹⁵ Detaylı olarak bkz. Freedman, 2017: 157-180.

²⁹⁶ http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3169/sun_tzudan_clausewitzte_savas_anlayisinda_degisim (erişim tarihi: 26.03.2019)

²⁹⁷ Özcan, 2004: 56.

²⁹⁸ Arı, 2015: 133.

²⁹⁹ Yılmaz, 2008: 166.

güvenlik ve dış politikalarının başlıca belirleyicisi olmuştur.³⁰⁰ Konsey'in yapısı içinde, çalışmaların yapılması ve işlerin yürütülmesini sağlamak amacıyla üç önemli birim bulunmaktadır. Bu birimler; Ulusal Güvenlik Konseyi Planlama Kurulu, ABD İstihbarat Kurulu ve Operasyon Koordine Kurulu'dur.³⁰¹ Bu birimler sayesinde ülkenin ulusal güvenlik politikaları şekillenmektedir.

2.1.5. Amerikan İstihbarat Topluluğu/Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA)

Merkezi Haber Alma Teşkilatı, 1947 yılında Başkan Henry Truman tarafından hazırlanan ve Kongre'de onaylanan Ulusal Güvenlik Yasası ile oluşturulan bir diğer örgütlenmedir.³⁰² Bu örgüt Amerikan İstihbarat topluluğu içinde yer alan 16 istihbarat dairesinden biridir. En önemlisi CIA olan bu örgütler, Ulusal İstihbarat Başkanlığı³⁰³ tarafından organize edilir. ABD resmi belgelerinde CIA'nın görevi şöyle açıklanmaktadır: "Amerikan Anayasası ve belli resmi belgelerinde belirtilen Amerikan hükümet kurumları ile istihbarat çalışmalarında mutabakat sağlamak, ulusal güvenliğe ilişkin bilgi toplamak, sınıflandırmak ve değerlendirmek ve Ulusal Güvenlik Konseyi'ne tavsiyelerde bulunmaktır."³⁰⁴ CIA, teşkilat yapısı gereği kendi direktörü tarafında yönetilir. Sadece CIA Direktörü (DCIA) ve yardımcısı, teşkilat içinde siyasi atama ile görev alırlar. CIA Direktörü, ABD Başkanı'na karşı sorumludur ve Kongre İstihbarat Gözetim Komitesi'nin denetimine tabiidir.

CIA'nın dış politika ve ulusal güvenlik açısından iki türlü fonksiyonu bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, ABD'yi dolaylı/dolaysız ilgilendiren ya da ilgilendirebilecek her konuda normal ya da gizli yollardan bilgi toplamak, bu toplanan bilgileri değerlendirerek başta Başkan olmak üzere Ulusal Güvenlik Konseyi, Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı'nı bilgilendirmek ve bu konuda bu makamlar arasındaki koordinasyonu sağlamaktır.³⁰⁵ İkinci ise, oldukça tartışmalı olan örtülü faaliyetleridir. CIA'nın gerçekleştirdiği suikastlar ile birlikte gelen darbe girişimleri, demokrasi getirmek gerekçesiyle çeşitli ülke rejimlerini destekleyen ve ya desteklemeyen gizli operasyonları, ABD karşıtı hükümetlere karşı gerilla kuvvetlerini desteklemesi ve son olarak yıkıcı propaganda faaliyetleri gerçekleştirmesidir.³⁰⁶

CIA, bu fonksiyonlarını yerine getirirken başvurduğu en temel yöntemi parayla tutulan ajanları kullanmaktır. Bunlar, en yüksek kademelerdeki politikacılar (cumhurbaşkanları,

³⁰⁰ Dizdaroğlu, 2012: 120.

³⁰¹ Yılmaz, 2008: 165-166.

³⁰² <https://www.cia.gov/tr> (erişim tarihi: 27.03.2019)

³⁰³ Detaylı olarak bkz. <https://www.dni.gov/index.php/who-we-are> (erişim tarihi: 27.03.2019)

³⁰⁴ Taşcıoğlu, 2009: 6.

³⁰⁵ Sönmezoğlu, 2014:156-157.

³⁰⁶ Arı, 2015: 140-141.

başbakanları, bakanlar ve yüksek diplomatlar, ...), askeri liderler, iktisatçılar, bilim adamları ya da tanınmış yazarlar ve gazetecilerdir. Bunların dışında ikna edilemeyen ancak önemli yetkililerin yakınında yer alan kişiler (müsteşarlar, ...) ve pratik işlerde kullanılan ajanlarda vardır.³⁰⁷

2.2. Amerikan Toplum Yapısı ve Güvenlik Algısı

Bir ülkenin yöneticilerinin oluşturduğu ve uygulamaya koydukları politikalar; o ülkede yaşayan halkın ideolojik ve kültürel normlarından meydana gelmektedir. Bu normlar tarihsel süreç içerisinde toplumsal hafıza oluşturarak süregelmekte ve o ülkenin sosyo-ekonomik zemininde yaşam alanı bulmaktadır. Genel olarak devletlerin oluşturdukları ve uyguladıkları iç ve dış politikalarında geçerli olan bu süreç, ABD'nin uyguladığı ülkesel ve küresel her türlü politikanın arka planında da işlemekte olan bir süreçtir. Bu sebeple uygulanan politikanın arka planında bulunan ideolojik dayanak ile bu politikaları planlayıp uygulayan yüksek makamlı devlet yöneticilerinin dünya algısını bilmek ve ABD tarafından uygulanan politikaların doğru analiz edilebilmesi için gereken bir ön koşul olmaktadır.³⁰⁸

Coğrafi Keşifler sonucunda Amerika Kıtası'nın keşfedilmesi ile birlikte Avrupa'dan Amerika'ya göçler başlamıştır. Kıtaya ilk göçler İspanyollar ve Portekizliler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu göçler kıtanın orta bölgesinde bulunan adalara ve kıtanın güney kısmına doğru gerçekleştirilmiştir. Bugünkü ABD topraklarının bulunduğu kuzey kesimine ise nispi olarak daha sonradan göçler başlamıştır. İngilizler başlangıçta Kuzey Amerika'yı pek kazançlı olarak görmemişler ve yaptıkları göçler gelip geçici olmuştur. Ancak 1607 yılında Virginia Şirketi Jamestown'da kalıcı bir koloni kurdu ve Mayflower³⁰⁹ Cape Cod'a (Cod Burnu) çıkartma yaparak New England'da bir koloni kurdu. Bu dönemde Fransa, İspanya, İsveç ve Danimarka da Kuzey Amerika'da yerlerini almışlardı ama İngilizler bu devletlerden daha başarılı oldular.³¹⁰

Avrupa'dan Amerika'ya göç eden halklar arasında özellikle Britanya Adası'ndan gelenlerin³¹¹ ve onların değerlerinin Amerikan toplumunun yapısında ayrıcalıklı ve özel bir yeri vardır. Bu ise geçmişten günümüze İngiltere ile ABD arasındaki ilişkilerin diğer ülkelere göre hep farklı bir boyutta sürdürülmesine zemin hazırlamıştır.³¹² Bu yakınlık tarih boyunca

³⁰⁷ Yılmaz, 2008: 221.

³⁰⁸ Yüksel, 2017: 37.

³⁰⁹ Mayflower, 1620 yılının Eylül ayında İngiltere'nin Plymouth Limanı'ndan Kuzey Amerika'ya göç edenleri taşıyan geminin adıdır. (<http://www.butundunya.com/pdfs/2018/06/075-078.pdf> erişim tarihi: 29.03.2019)

³¹⁰ Black, 2017: 117-118.

³¹¹ Toynbee'ye göre bu göçmenler, Eski Ahit'teki 'seçilmiş insanlar' alegorisi (kendilerini İncil'den önceki zamanlarda İsrail'in kuzeyinden yola çıkan on kabilenin devamı olarak gören İngiliz Protestanları için) yerli halkların yok edilmesini meşru gösteren ırksal üstünlük düşüncesine sahiptirler. (Van Der Pijl, 2014: 35.)

³¹² Duran, 2013: 314.

iki ülke arasında askeri, ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerin gelişmesine sebep olmuştur. Bu nedenle de, Büyük Britanya ve Anglo-Sakson kültürü³¹³, günümüz ABD'sinin oluşumuna ortam hazırlayan en önemli etkenlerden biri olarak görülmektedir. Büyük Britanya'nın sahip olduğu güce dayalı yönetim kültür ve tecrübe dolu tarihi hafızası Amerika'nın kısa sürede hegemon bir güç olmasında ilham kaynağı olmuştur.³¹⁴

İngiltere'den yeni keşfedilen kıtaya yapılan göçler amaç ve anlayış bakımından farklılıklar taşımaktaydı. İngiltere'den yapılan göçler diğer Avrupa ülkelerindeki gibi doğrudan doğruya hükümet desteği ile gerçekleşmemiştir. İngiltere'den yapılan göçler ticari olarak kar sağlamak amacıyla özel gruplar tarafından desteklenmiştir. Bu anlayış farkı, İngiltere'nin o dönem Yeni Dünya'da kurduğu kolonileri, günümüz ABD'sinin federe devletlerin oluşumunda temel etken olmuştur. Ortak sermayeli ticari şirket olarak kurulan bu koloniler, şirket mantığındaki gibi göç edenlerin daha iyi şartlar altında yaşamak için yeterli ekonomi kazanım elde etme isteğiyle ticarete bağımlı bir şekilde yaşamalarını ve bu göçmenleri birleşmiş bir sosyo-ekonomik zeminde ticaretin önemli olduğu bir toplum haline getirmiştir.³¹⁵ Bu toplum düzeni, günümüz ABD'sinde Anglo-Sakson kapitalizmi olarak adlandırılmaktadır. Ancak Fukuyama'ya göre, serbest piyasayı, serbestleşmeyi, özelleşmeyi ve ekonomide devlet müdahalesini minimal seviyeye çeken bu düzende, ABD'nin atası İngiltere ile bile ayrıştığı (birçok siyasi özelliklerinin ve tercihlerinin aynı olmasına rağmen) belirtmiş, İngiltere'nin Fransa'nın öncülüğünü yaptığı kıta komşularının sistemi olan Kıta kapitalizmine daha yakın olduğunu ifade etmiştir.³¹⁶

Dini ve siyasi baskılardan kurtulma, yoksulluktan kurtularak toprak sahibi olma isteği gibi gerekçelerle maceracı bir ruhun da bunlara eklenmesi ile ülkeleri terk ederek yeni kıtaya gelen göçmenler Amerikan toplumunun kökenlerini oluşturmuştur. Bu göçmenler, Beyaz Anglo-Sakson Protestan (WASP) olarak adlandırılmışlardır.³¹⁷ WASP' lar, İngiliz kültürünü, geleneğini, kurumsal yapısını savunan, dindar ve ülkenin yönetim makamlarındaki kişileri tanımlamak için kullanılmıştır. WASP' lar, Amerika siyasetinde egemen bir grup olmuş ve oluşturulan ülke Anayasası'nda bile etkinlikleri oldukça hissedilmektedir. Günümüzde eğitim düzeyleri yüksek ve bankacılık, sanayi, ... vd. gibi sektörleri ellerinde bulundurarak

³¹³ Anglo-Saksonlar, Schleswig ve Frizon kıyılarından gelerek, 5. yüzyılın ortalarından itibaren Britanya Adası'nı ele geçiren ve orada yerleşen Germen topluluklara (Jutlar, Saksonlar, Angllar) verilen addır. Bu toplulukların o dönemde göreceli olarak kralın yetki ve otoritelerini kısıtlayan, parlamento şeklinde iyi gelişmiş bir temsil sistemi kurmaları sonucu özgürlükçü ortamın oluşması ile meydana gelen kültüre Anglo-Sakson kültürü denilmektedir. (Kılıçhoğlu vd., 1992b: 522; Temel Britannica, 1993: 40; Black, 2017: 27.)

³¹⁴ Duran, 2013: 314.

³¹⁵ Yüksel, 2017: 37-38.

³¹⁶ Fukuyama, 2018: 135.

³¹⁷ <https://www.bbc.com/bitesize/guides/zkng87h/revision/3> (erişim tarihi: 30.03.2019)

ekonomik gücü elde etmiş, ABD'deki güçlü beyaz egemenliğinin temel taşı olmuş ve bu başarılarıyla diğer etnik gruplardan farklılaşmışlardır.

Amerikan toplumunu dini açıdan en çok etkileyen, İngiltere'den gelen göçle gelen Pürütenlerin mezhebi olan Pürütenlik³¹⁸ti. Siyasi yönü bulunan bu mezhep İngiltere'deki siyasi ve dini baskılardan kaçarak Amerika'ya gelmişlerdir. Kendilerini herhangi bir egemenin yetki alanı dışında gören Pürütenler, özgür ve eşit yaşamak için kendi seçtikleri yöneticiler tarafından belirlenen yasalara uymayı tercih etmişlerdir. Bunun için daha göç yolunda gemideyken kendi aralarında çıkan bir tartışma sonucunda Mayflower Sözleşmesi³¹⁹'ni yapmışlardır. Bu sözleşme doğrultusunda Pürütenler, Tanrı'nın seçkin kulu olabilmek için çok çalışacaklarına, israftan kaçınacaklarına, sade ve dürüst bir hayat süreceklerine dair birbirilerine söz vermişlerdir. Bu sayede günümüzde ABD'nin dini olarak sağlam temellere oturmasını sağlamışlardır. Günümüzde ABD toplumundaki bireyleri vicdanındaki dini taassupları güçlüdür. Bunun en güzel örneklerinden biri, Birleşik Devletler Hava Kuvvetleri'nde görevli pilot Yüzbaşı Scott O'Grady, 1995 yılında Bosna üzerinde vurulup yere düşürülmüştü. O'Grady bulunup emniyet altına alınmadan önce, altı gün boyunca Sırp kuvvetlerine yakalanmadan gizlenmiştir. Emniyet altına alındıktan sonra şu açılımı yapmıştır: “Yapmak istediğim ilk şey Tanrı'ya şükretmektir. Benim için Tanrı'nın şefkati ve benim Tanrı'ya duyduğum aşk olmasaydı, buna dayanamazdım. Beni buraya getiren O'dur ve bunu tüm kalbimle biliyorum.”³²⁰ Bunu Tanrı'ya inançla bezenmiş cümleleri herhangi bir Avrupalı pilottan duymak sürpriz olurdu ancak Amerikalılar için normal bir durumdur. ABD'nin dinsel düzeyi, Avrupa'da çoğu toplumdan çok daha yüksek düzeydedir. Yine, Tarihçi Paul Boyer'in *When Time Shall Be No More* isimli kitabında şu örneğe yer veriyor: “Anketlere göre (tüm Amerikalının) üçte bir ila yarısı geleceğin İncil'e dayanan

³¹⁸ Pürütenlik, 16. Yüzyılın sonlarında İngiltere Kilisesi'ni Katolikliğin kalıntılarından temizlemeye çalışan reformist harekettir. Protestanlık mezhebinin temelini oluşturur. İsviçre'deki Jean Calvin'in kilisesinde ortaya çıkan Calvinizm hareketiyle de yakın bağlantıları olan Pürütenlik, 1560 yılında İngiltere'de ağır baskılar yaşaması sebebiyle, “Yeni Kudüs'ü bulmak için” Yeni Kıta'ya ve Hollanda'ya göç ettiler. Pürütenliğin en önemli özelliği Martin Luther ve John Calvin'in başlattığı “Eski Ahit'e yönelme” hareketini daha da köktenci bir harekete götürmesi ve Eski Ahit'i yani Tevrat'ı neredeyse öğretilerinin tek menşeye haline getirmeleri oldu. (<http://www.enyenortam.com/yor179.html> erişim tarihi: 30.03.2019)

³¹⁹ Bu sözleşme, Avrupa'da Amerika'ya göç eden Mayflower gemisinin fırtına sonucu istenilen yerden daha farklı bir bölgeye göçmenleri çıkartması sonucunda, göçmenlerden bazılarının itirazlarıyla çıkan tartışmalar nedeniyle 21 Aralık 1620 tarihinde 41 kişi arasında yapılan bir sözleşmedir. Sözleşme bugünkü ABD Anayasası'nın temellerini oluşturmaktadır. Bu sözleşme özetle; aşağıda imzası bulunan bizler, Tanrı'nın zaferi, Hristiyanlık dininin yüceltilmesi, Kralımız ve ülkemizin onuru için Virginia'nın kuzey bölgelerinde ilk koloniyi kurmak için yola çıkarken, Tanrı'nın ve birbirimizin huzurunda bu belge ile içindekileri ortaklaşa resmileştirip, yerine getirmeye, dirlik ve düzenimiz ile söz konusu amaçların geliştirilmesi için hep beraber kalıcı bir yönetim içinde toplanmaya hazırız ve bu nedenle zamanla kolonimizin yararına uygun olduğu düşünülen bazı yasaları, düzenlemeleri, sözleşmeleri, anayasaları, tüzükleri ve gerekli kurumları kurgulamayı, oluşturmayı ve çıkarmayı tüm bağlılık ve itaatimizle yemin ediyoruz. (<http://www.butundunya.com/pdfs/2018/06/075-078.pdf> erişim tarihi: 29.03.2019)

³²⁰ Giddens, 2007: 545.

kehanetlerden okunabileceğine inanıyor”.³²¹ Bu ifadeler Amerikan toplumunda köktendincilik³²² kavramının da gelişmişliğini göstermektedir.

Püritenlerin mensubu olduğu Protestan Kilisesi'nin muhafazakâr kesimini oluşturan Evanjelistler, ABD dış politikasında da oldukça etkili durumdadırlar. “Evanjelizm”³²³ olarak adlandırılan Evanjelistlerin dünya görüşü, dünyanın en büyük toplum hareketlerinden biri olarak görülmektedir. Kendi muhafazakâr dini ve politik görüşlerini dünyanın geri kalanına aşılama çabası, farklı ve çeşitli siyasi gündem ve öncelikleri olan, Amerika’da güçlü bir nüfuz ve lobicilik faaliyeti olan Yahudiler ile ittifak içerisinde hareket eden bir topluluktur.³²⁴ İki grup arasındaki bu ittifak Yahudilerin Hz. İsa’yı tanımaması ve Hristiyanlığı bir din olarak inanmamaları nedeniyle mümkün olarak görülmemektedir. Fakat bu ittifakın oluşmasını çok önemli kılan durumlar vardır. Bunlar; i- dünya üzerindeki güçlü Yahudi lobisi³²⁵ nin ABD’nin dış politikasındaki çıkarlarının gerçekleşmesini kolaylaştırması, ii- Avrupa’dan Amerika’ya 1654 yılında Fransız korsan gemisi St. Catherine ile Hollanda kolonisi New Amsterdam’a gelen Yahudilere aşağılık bir gözle bakılarak sinagog bile kurmalarına izin verilmezken, bu koloniyi İngiltere’den gelen Püritenlerin ele geçirmesi ile Yahudilerin dini özgürlüklerine kavuşturulması, iii- ABD siyasetinin iç dinamiklerinde, İsrail’in Ortadoğu’da uyguladığı sert politikalar sebebiyle ABD kamuoyunda oluşan “Yahudi karşıtlığı” nı, Yahudilerin bu ittifakla ortadan kaldırma ve Amerikan kamuoyundaki en güçlü grup durumundaki Hristiyan sağı yanına çekme isteği, iv- Yahudi toplumunun Amerika Bağımsızlık Savaşı sırasında önemli roller oynaması, v- Amerikan medya sektörünün ve Amerika’nın dünyaya açılan

³²¹ Chomsky, 2012: 224-225.

³²² Dinsel esaslara dayalı, siyasi, toplumsal, ekonomik yaşam tarzının benimsenmesi talebi ile ortaya çıkan; diğer dinsel görüşlere ve laikliğe karşı radikal eylem ve söylem gerçekleştiren dinsel akımdır. Köktendincilik, Evanjelist Protestan öğretisi içerisinde ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Hristiyanlığın modern yorumlarını değil, özgün yorumunun dikkate alınması gerektiğini ileri süren bir görüş iken, zaman içerisinde siyasi bir akıma dönüşmüştür. (Sönmezoğlu, 2017: 364.)

³²³ Yunancada ‘iyi haber, müjde’ anlamına gelen, Matta, Markos, Luka ve Yuhanna tarafından yazılmış dört kanonik İncil’in her birine verilen ‘evanjel’ isminden türetilmiş olan Evanjelizm kavramı, Kutsal Kitap’a geri gitmek veya tevaccüh etmek anlamına gelir. Evanjelizmin temelleri, İngiliz George Whitefield (1715-1770), Methodizm’in kurucusu John Wesley (1703-1791) ve Amerikalı filozof ve teolog Jonathan Edwards (1703-1785) tarafından atılmıştır. Bu kişiler ABD’deki Protestan mezhebinin kollarından en kalabalık mensuba sahip olan Baptistlerin ve Metodistlerin teşkilinde temel taşları olmuştur. (<http://www.gençbirikim.net/evanjelizm-ve-ortadogu/> erişim tarihi: 30. 03. 2019)

³²⁴ <https://www.haberturk.com/evangelist-nedir-evanjelizm-ne-anlama-geliyor-2095048> (erişim tarihi: 30.03.2019)

³²⁵ Yahudi lobisi, ABD’deki yabancı lobiler arasında en iyi organizasyona sahip olan lobidir. Finansal bakımdan oldukça iyi durumdadırlar. Karar alma sürecini ve kamuoyunu etkileme bakımından son derece başarılı lobilerden biridir. Yahudi lobisinin en büyük avantajı ise, ülkedeki diğer lobicilik faaliyetleri yapanlardan büyük destek görmesidir. Amerika’da lobi faaliyeti yürüten başlıca Yahudi kuruluşları şunlardır; Amerikan Siyonist Konseyi (AZEC), Rabbi Abba Hillel Silver, Amerika Siyonist Örgütü (ZOA), Amerikan Rabbileri Konferansı (CAR), Hadassah, Kadınların Siyonist Örgütü (WZO), Amerikan Yahudi Kongresi (AJC), İftira ve İnkarla Mücadele Birliği (ADL), Amerikan İsrail Kamu İşleri Komitesi (AIPAC) ve çatı örgüt konumundaki Büyük Amerikan Yahudi Kuruluşlarının Başkanları Konferansı (CPMAJ). (Detaylı olarak bkz. Arı, 2015: 273-292; Terry, 2013: 101-120; Kantarcı, 2004: 201-207.)

görsel yüzünü oluşturan Hollywood'un büyük kısmının Yahudilerin elinde bulunması, vi- ABD'de bulunan Yahudi toplumunun, dünya Yahudilerinin yüzde 60'ını oluşturması, vii- ABD'deki siyasal sistemi içindeki federal seçimlerde hem bağış destekçisi olmaları, hem de seçmen potansiyeli taşımalarıdır.³²⁶

Kuzey Amerika kolonileri –özellikle İngiltere'nin oluşturdukları- dünya üzerinde daha önce oluşturulan koloniler gibi feodal ve mutlakıyetçi değil, daha çok liberal bir temele dayandırılarak oluşturulmuştur.³²⁷ Bu durum ABD'nin kuruluşundan itibaren yüzyıllar boyunca bu şekilde devam etmiştir. ABD'nin kuruluşunun temel belgesi olan 1776 yılındaki Bağımsızlık Bildirgesi³²⁸ 'nin giriş bölümündeki şu metin liberal düzenin en güzel kanıtıdır:

“Bütün insanlar eşit yaratılmışlardır. Bütün insanlara yaradan tarafından devir ve ferağ edilemeyen bazı haklar bahşedilmiştir. Bu haklar meyanında hayat, hürriyet ve saadetin aranması vardır. Hükümetler, insanlar tarafından bu hakların teminat altına alınması için tesis olunmuştur ve bu hükümetlerin iktidarlarının meşruiyeti idare olunanların rızalarından doğar. Her ne zaman bir hükümet tarzı bu gayeyi yok edecek bir hal alırsa, halkın bu hükümeti değiştirmeye veya ıskat etmeye ve kendisine emniyet ve saadeti sağlamağa en uygun görünen prensiplere istinat eden ve bu şekilde teşkilâtlandırılmış olan yeni bir hükümet tesis eylemeğe hakkı vardır. Vakıa, uzun müddetten beri müesses bulunan hükümetlerin basit ve geçici sebeplerden dolayı değiştirilmemesi lüzumu ihtiyatkârlığın icabatındandır ve hakikaten, her zamanki tecrübe göstermiştir ki, insanlar, alıştıkları idare şekillerini yıkıp kendilerine adaleti bizzat sağlamaktansa tahammül edilebilecek fenalıklara katlanmağa daha mütemayildirler. Fakat, hiç değişmeden aynı maksada yöneltilmiş uzun bir suiistimal ve gasp silsilesi, insanları mutlak bir istipdada tâbi tutmak niyetini açığa vurursa, böyle bir hükümeti devirmek ve müstakbel emniyetlerini yeni tedbirlerle sağlamak, onların hakkı, onların vazifesidir. İşte, bu sömürgelerin sabretmeleri bu yüzden olmuştur ve bugün, onları, eski hükümet sistemlerini değiştirmeye icbar eden zaruret böyle bir zarurettir.”³²⁹

ABD toplumu, bu belgenin içeriğindeki liberal anlayışla yoğurularak ve şekillenerek günümüze kadar gelmiştir. Liberal anlayış ekseninde bireysel hak ve özgürlükler, özel mülkiyet hakkı, girişimcilik, serbest ticaret, kapitalizm ve benzeri konular önem kazanmıştır. Bu alanlara ek olarak fikir hürriyeti, ifade özgürlüğü, din ve vicdan hürriyeti gibi temel hak ve özgürlüklerin korunması da önemli duruma gelmiştir. Dolayısıyla Amerikan toplumunda güvenlik olgusuna, ağırlıklı olarak bu alanları kapsayan bir anlayışla bakılmıştır. Bu doğrultuda bireyin özel mülkiyetinin sınırları içerisinde kendi güvenliğini sağlayabilmesi,

³²⁶ Duran, 2013: 316-318.

³²⁷ Sander, 2013a: 153.

³²⁸ *Detaylı olarak bkz.* Sönmezoğlu, 2017: 23.

³²⁹ Akbay, 1950: 446.

ekonomik faaliyetlerini özgürce gerçekleştirebilmeleri için gereken her türlü tedbirin alınmıştır. Amerikan toplumunun dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı korunması ve ülke içerisinde düzenin sağlanması da Amerikan toplumundaki güvenlik anlayışının genel hatlarını oluşturmuştur.³³⁰ Bunların yanında Amerikan toplumu kendi kültürlerinin özgün ve benzersiz olduğu savunurlar, diğer başka ülkelerin kültürlerinden farklı ve seçilmiş olduğunu düşünürler. Bunun için Amerikan kültürünün muhafaza edilmesini ve korunması gerektiğini ileri sürerler. En önemlisi de bu durumun güvenlik açısından önemli olduğunu vurgularlar.

Diğer taraftan ABD’de toplumun güvenlik başta olmak üzere pek çok açıdan kanayan yarası olan Afro-Amerikalılar yani ABD toplumunu en alt tabakasında bulunan siyahi Amerikan vatandaşlarıdır. Bu durum 1861-1865 yılları arasında gerçekleşen Amerikan İç Savaşı³³¹’ndan günümüze kadar geçen süreç çözülememiş bir sorundur. Beyaz insan ile siyah insan arasındaki kronikleşmiş sorun, ABD’nin “zıtlıklar ülkesi” olmasındaki ana faktörler biridir. Bir yandan dünyanın en gözde kültür merkezleri, en kaliteli üniversiteleri, en iyi kütüphaneleri, hastane ve en ileri teknolojileri, uzay üssü NASA, en donanımlı askeri gücü, en ünlü film ve sinema programlarının yapıldığı Hollywood, sayısız spor tesisleri, doğa parkları, ... vd. varken, diğer yandan endüstri toplumları içinde en eşitsiz gelir dağılımı, yüzde yüzüne varan doluluktaki hapisaneleri, şehir sokaklarındaki evsizleri, ana kentlerde gece geç saatlerde belirli mahallelerinde, semtlerinde, sokaklarında saldırgan çeteleri, uyuşturucu madde ticareti ve kullanımı, beyaz Amerikalı polislerle Afro-Amerikalı gençler arasında can kaybı ile sonuçlanan vakalar, ... vd.³³² Bu zıtlıklardan yola çıkarak Amerikan toplumunun karşı karşıya olduğu en önemli açmaz, ülke içindeki gelir dağılımının bozuk olması nedeniyle eyaletler arası ekonomik farklılıkların fazla olması ve siyahi vatandaşların yaşam standartlarının düşük olmasıdır.³³³ Özellikle ülkede meydana gelen doğal afetler sonrasında Afro-Amerikalı vatandaşların bulunduğu eyaletlerin az gelişmişliğinden dolayı bu durumla başa çıkmakta etkisiz kalması ve hükümetin bu bölgelerdeki krize müdahalede zafiyet göstermesi, ülkenin toplumsal sıkıntılar yaşamasına neden olmaktadır.

Sonuç olarak, Amerikan toplumu aile kurumunu önemseyen, dini değerlerine sahip çıkan, kapitalist, rekabetçi, sosyal dayanışmanın az olduğu ve bireyin merkezde olduğu bir toplumdur. Genellikle dış politika meselelerini önemsemeyen ancak konu güvenlik olduğunda

³³⁰ Yüksel, 2017: 38-39.

³³¹ Bu savaş, ABD’yi bölünme tehlikesine sokan bir savaştır. Güney eyaletlerine Afrika’dan çalıştırılmak için getirilen siyahi kölelerin bölgelerinde kalmasını savunan, tarımsal ekonomiye dayalı Güney eyaletleri ile ekonomisi sanayiye dayalı bu köleleri ucuz iş gücü olarak fabrikalarında çalıştırmak amacıyla kölelik sisteminin kaldırılmasını isteyen Kuzey eyaletleri arasında geçen bir savaştır. 1965 yılında Kuzey eyaletleri savaşı kazanmış ve ülkede kölelik yasaklanmıştır. (Sönmezoğlu, 2017: 24-25.)

³³² https://www.academia.edu/33528549/Amerika_%C4%B0nceleme_Gozlem_Yorum (erişim tarihi: 02.04.2019)

³³³ Değirmencioğlu, 2007: 77.

hassaslaşan bir toplumdur. ABD bir göçmen ülkesi olmasına rağmen çok kültürlülük yaklaşımına çok sıcak bakmamış, farklı kültürlerden gelen insanlar “eritme potası”³³⁴ yaklaşımı ile Anglo-Sakson toplum yapısı içinde şekillendirilmiştir.³³⁵ Bu sayede ülke toplumundaki etnik farklılıklar göreceli olarak aşılmış, ülkenin bütünlüğü için “Amerikalı” söylemi ön plana çıkarılmıştır.

2.3. Amerika Birleşik Devletleri'nin Güvenlik Algısı: Tarihi Olarak

Bu bölümde ABD'nin 11 Eylül 2001 tarihindeki terör saldırılarında sonra değişen güvenlik algısını daha iyi kavrayabilmek amacıyla, 11 Eylül olaylarından önceki ulusal ve uluslararası güvenlik meselelerine bakışımı inceleyeceğiz. Belirtilen tarihi süreç içerisinde meydana gelen olayların, güvenlik algılamaları açısından önemli olan ve dönüm noktası arz edenler ele alınacaktır.

2.3.1. Soğuk Savaş Öncesi Dönem

1776 yılında ABD'nin kuruluş belgesi olan Bağımsızlık Bildirgesi, ABD Kongresi'nde okunduktan sonra, ABD yönetimi hiç zaman kaybetmeden ülkenin iç ve dış politikalarını oluşturmaya başlamışlardır. ABD yönetimi yeni kurulan devleti ayakta tutmak ve hedeflerini gerçekleştirmek için dört koldan çalışmalara devam ettiler. Başlıca hedefler, iç politikada, ekonomik kalkınmaya öncelik vermek, devletin birliğini korumak ve güçlendirmek; dış politikada ise, barışın korunmasını sağlamak olarak belirlenmiştir.

ABD kurulduktan sonra devletin dış politikasını etkileyen en önemli olaylardan biri, 1812-1815 yılları arasında gelişen, “İkinci Bağımsızlık Savaşı” olarak adlandırılan İngilizlerle yapılan savaştır. İngiliz yönetiminin ABD'nin bağımsızlığını hazmedememesi, halen Amerikan vatandaşlarını kendi vatandaşları gibi görmesi, Amerikan ticaret gemilerinde arama ve sorgu yapması, ... vd. gibi ABD'yi küçük düşürücü ve aşağılayıcı eylemlerde bulunması savaşın çıkmasına zemin hazırlamıştır. Son olarak, İngilizlerin, ülke içindeki Kızılderilileri Amerikan çiftçilerine karşı kışkırtarak ürünlerini harap ettirmesi bardağı taşıran son damla olmuş ve ABD, 1812'de İngiltere'ye karşı savaş ilan etmiştir.³³⁶ Üç yıl süren zorlu savaşı ABD kazanmıştır. ABD güneyde Florida'da kuzeyde Kanada topraklarına kadar geniş bir alana egemen olmuştur. Bu savaş sonrası İngiltere, ABD'ye o zamana kadar sağlamadığı eşitlik hakkını tanımıştır. Savaş, ABD ve toplumu için iki önemli dönüm noktası olmuştur. Birincisi, ülkenin bütünlüğünü sağlayabilecek olan Amerikalılık bilinci toplum tarafından

³³⁴ *Detaylı olarak bkz.* Nevins ve Commager, 2015: 347-353.

³³⁵ Duran, 2013: 319.

³³⁶ Gündoğan, 2016: 44.

benimsenmiş; ikincisi ise, ABD'nin dış politikasını yeniden gözden geçirerek bazı kurallara bağlaması gerektiğini anlaması ve kendi iç sorunlarına yönelmesine sebep olmuştur.

Bu doğrultuda 2 Aralık 1823 tarihinde ABD'nin başta dış politikası olmak üzere, uygulamayı hedefledikleri diğer tüm politikaları açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Başkan James Monroe tarafından Kongre'de açıklanan Monroe Doktrini³³⁷, açıklandığı tarihten sonraki yaklaşık 100 yıllık süreçte Amerikan dış politikasının temel direği durumda olmuştur. Bu doktrini Başkan Monroe şu sözlerle özetlemiştir: “(Avrupalılar) tarafından, kendi sistemlerini bu yarıkürenin herhangi bir kısmına yaymak için gösterilen herhangi bir çabayı, kendi barış ve güvenliğimiz için tehlikeli saymalıyız”.³³⁸ Temelde yalnızcılık (izolasyon) ilkesine/politika³³⁹ dayanan doktrinin güvenlik açısından iki önemli noktası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, ABD'nin Avrupa ile hiçbir ilişkisi olmadığı ve Avrupalı devletlerin iç işlerini karışmayacaklarıdır. Bunun için Avrupalı devletlerin de ABD'nin iç işlerine karışmaması ve Amerika Kıtası'nın tümünden uzak durmaları gerektiğinin belirtilmesidir. İkincisi ise, Avrupalı ülkelerin sömürgecilik faaliyetleri amacıyla Amerika Kıtası topraklarına ayak basması, ABD tarafından düşmanca bir hareket sayılacak ve Avrupalı devletler ABD'yi karşılarında bulacaktır.³⁴⁰

ABD'nin coğrafi olarak doğal korunaklı (iki tarafında okyanuslarla çevrili olması) sınırlarının olması, Avrupa'ya uzak olması, yeraltı ve yerüstü kaynakları açısından zengin toprakları olması, toplum olarak tecrit yanlısı politikaya sıcak bakmaları, ... vd. gibi nedenlerden dolayı yalnızcılık politikası izleyebilmesinde avantajlı olmuştur. ABD bu politikayı izlediği dönemde yaptığı uygulamalarda, politikasına oldukça sadık kalmıştır. Bu süreç içinde daha çok Amerika kıtası içerisinde ve Uzakdoğu'ya yönelik politikalar izlemiştir. Hatta 1908 yılında Japonya'nın Kore'yi işgali sırasında Başkan Theodore Roosevelt şu sözleri yalnızcılık politikasına ne kadar sadık kaldıklarının bir göstergesi durumdadır:

“Kore kesinlikle Japonya'nındır. Kuşkusuz, anlaşmayla Kore'nin bağımsız kalması resmi olarak akde bağlanmıştır. Ancak Kore anlaşmayı uygulama konusunda çaresizdir ve herhangi bir başka bir devletin, Korelilerin kendileri için yapamadıklarını onlar adına yapma girişiminde bulunmaları söz konusu değildir.”³⁴¹

Fakat bu yıllara kadar politikasına sadık olan ABD, Birinci Dünya Savaşı'nın düğümlemesi ve 1917 yılında Alman denizaltılarının iki Amerikan ticaret gemisini

³³⁷ <https://history.state.gov/milestones/1801-1829/monroe> (erişim tarihi: 04.04.2019)

³³⁸ Hook ve Spanier, 2018: 11.

³³⁹ *Detaylı olarak bkz.* Arı, 2017: 247-251.

³⁴⁰ Nevins ve Commager, 2015: 199.

³⁴¹ Kissinger, 2002: 219.

batırmasıyla İhtilaf Devletleri'nin yanında savaşa girmiştir.³⁴² ABD'nin savaş girmesiyle birlikte ağırlığını koymasıyla İhtilaf Devletleri savaşı kazanmıştır. Bu savaştan en kazançlı çıkan ülke İngiltere oldu. ABD açısından bu savaşın iki önemli noktası oldu. Bunlardan birincisi, ABD uyguladığı yalnızcılık politikasını kenara koyarak uluslararası arenadaki yerini almaya başlamıştır. İkincisi ise, ortak güvenlik, açık diplomasi, uluslararası düzenin korunması, kendi kaderini belirleme (self-determinasyon) ve serbest ticaret kavramlarının temelini oluşturduğu “Wilson Liberalizm” olarak adlandırılan, Başkan Wilson tarafından hazırlanan ilkelerin uluslararası politikada önemli etkiler yaratmasıdır.³⁴³ Bu anlayış, ABD'nin bir yüzyıl boyunca süren yalnızlığının meyvesi olarak ortaya çıkmıştır ve ABD'nin uluslararası sistemi eline geçirmesinin yolunu açmıştır.

İki savaş arası dönemde, Başkan Wilson on dört ilkesi doğrultusunda ortak güvenlik için kurulan Milletler Cemiyeti'ne ABD'nin katılmaması ve 1921 yılında yapılan ABD seçimlerinde Wilson'un Demokrat Parti'den rakibi Harding'e seçimi kaybetmesi, Wilson'un idealist anlayışlı politikalarının kenara itilmesine sebep olmuştur.³⁴⁴ ABD tekrar tecrit yanlısı politikaya geri dönmüştür. Fakat bu kez eski tarzda değil, her an dünyadaki gelişmeleri etkileyecek bir güç olarak, gelişmeleri takip etmeye devam etmiştir.³⁴⁵

Sonuç olarak, ABD kurulduğu günden itibaren İkinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde yalnızcılık politikası içinde kalmıştır. Güney Amerika ülkelerinin sömürgeci Avrupalı devletlere karşı bağımsızlıklarını kazandıkları bir dönemde, ABD Başkanı Monroe tarafından ilan edilen yalnızcılık politikası özünde, kendi kaynakları ile kendi kendine yetebilecek olan Amerika kıtasının Avrupa sömürüsüne kapatılması ve ABD'nin Avrupa'nın iç çekişmesi ve çatışmasına müdahil olmaması anlayışı yatmaktadır. Bu politika, ABD tarafından 100 yıldan fazla süren dönemin uluslararası çekişmelerden, çatışmalardan, anlaşmazlıklardan ve savaşlardan uzak durmasını sağlamıştır. Diğer taraftan sömürgeci Avrupa devletlerini tüm Amerika kıtasından uzak tutarak, bu kıtayı kendisi için güvenli bir duruma yani “arka bahçesi” durumuna getirmiştir. ABD yalnızcılık politikasını ise, İkinci Dünya Savaşı sırasında 1941 yılında Japonya'nın gerçekleştirdiği Pearl Harbor donanma üssüne yapılan saldırı³⁴⁶ ile bırakmıştır.

³⁴² Armaoğlu, 2015: 127.

³⁴³ Özcan, 2004: 64.

³⁴⁴ Nevins ve Commager, 2015:474.

³⁴⁵ Özcan, 2004: 65.

³⁴⁶ *Detaylı olarak bkz.* <https://www.history.navy.mil/browse-by-topic/wars-conflicts-and-operations/world-war-ii/1941/pearl-harbor.html> (erişim tarihi: 05.04.2019)

2.3.2. Soğuk Savaş Dönemi

1939 yılında Amerikan ordusunun kapasitesi 185 bin asker, bütçesi beş yüz milyar dolar civarında idi. ABD'nin tek bir askerî müttefiki olmadığı gibi – uyguladığı tarafsızlık ve tecrit yanlısı politikalar gereği- yabancı ülkelerde de üsleri bulunmuyordu. Amerikan dış politikasının temel gayesi, ABD'nin fiziki sınırlarının güvenliğini muhafaza etmek ve bunu işbirliği anlaşmaları ve askerî güçle değil ülkeyi okyanuslarla diğer kıtalardan yalıtılmış jeopolitik konumunu kullanarak gerçekleştirmektir.³⁴⁷ İki Dünya Savaşı başladıktan sonra ABD yavaş yavaş bu politikasından uzaklaşmaya başlamıştır. 1941 yılına gelindiğinde Hitler'e karşı mücadele eden devletlere, başta silah ve gıda malzemesi olmak üzere her türlü yardımı sağlamak amacıyla Ödünç Verme ve Kiralama Yasası çıkarılmıştır. Takip eden süreçte 10 Ağustos 1941 tarihinde savaştan sonraki dünya düzeninin temelini oluşturan, bugünkü BM'nin dayanağını oluşturan Atlantik Bildirisi'ni Roosevelt ile Churchill'in birlikte yayınlamaları, ABD'nin tarafsızlık politikasının ortadan kalktığını göstermekteydi. Zaten bu olayları takip eden süreçte, Aralık 1941'de Japonların Pearl Harbor'a yaptıkları saldırı ile ABD resmen savaşa girmiştir. Böylece ABD senelerdir uyguladığı “müttefik devletlere yakın tarafsızlık” politikasını bırakmış, yerine “savaşan taraf” olarak savaşa katılmıştır.³⁴⁸

Uluslararası sistem içerisinde 19. yüzyıldan itibaren hâkim olan ve o dönemde iniş içinde olan İngiliz hegemonyasının halefi olabilmek için, Almanya ve ABD rekabeti yaşandı. İkinci Dünya Savaşı sonunda rekabeti ABD kazandı. Ulusal sınırları içinde hiçbir saldırıya uğramayan (Pearl Harbor hariç) ve üretimini üç katına çıkaran ABD, savaştan en büyük yararı sağlayan ülke olmuştur. Böylece ABD savaştan sonra ilk küresel güç olarak ortaya çıkma fırsatı yakalamıştır. Aslında Amerikan politika yapıcılara göre, ABD'nin savaş sonrası dünyanın ilk küresel gücü olarak ortaya çıkacağı pekâlâ belliydi. Bunun için savaş sonrası dünyayı düzenini şekillendirmek için planları dikkatlice hazırlıyorlardı.³⁴⁹ Yapılan bu planlamaların Sovyet çıkarları ile çatışması, ABD ile Sovyetler arasındaki ideolojik ayrım, İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan bunalımın giderilmesi ve Avrupa'nın yeniden yapılanma çabası gibi durumlar, ideolojik ve süper güç olarak nitelendirilen SSCB ile ABD arasında “Soğuk Savaş” diye adlandırılan yeni bir döneme girilmesini sağlamıştır.

Savaş sırasında ve hemen ardında Amerikan politika yapıcıları ABD toplumunu ve politikalarını Soğuk Savaş'a psikolojik, ekonomik ve askeri olarak hazırlıyorlardı. Bunun için ABD kurum ve kuruluşlarının hepsi çalışıyordu. Bu duruma en iyi örneklerden biri George

³⁴⁷ Özkan, 2011: 58.

³⁴⁸ Dizdaroğlu, 2012: 117.

³⁴⁹ Chomsky, 2012: 19.

Kennan³⁵⁰'ın Dışişleri Bakanlığı planlama kadrosu için yazdığı 23. Politika Planlama Çalışması³⁵¹'dir. Bu çalışmaya göre,

“... Dünya zenginliğinin yaklaşık yüzde 50'sine fakat nüfusunun sadece yüzde 6.3'üne sahibiz... Bu durumda haset ve kızgınlığa hedef olmamız imkânsız. Yaklaşan dönem için asıl görevimiz, bu eşitsizliği sürdürmemizi sağlayacak bir ilişkiler modeli düşünmek... Bunu yapabilmek için her türlü duygusallıktan ve düş kurmadan vazgeçmek zorunda kalacağız ve dikkatimizin tamamen aciliyet arz eden ulusal hedeflerimiz üzerinde toplanması gerekecek... İnsan hakları, yaşam standartlarının yükseltilmesi ve demokratikleşme gibi belirsiz ve gerçekdışı hedefler üzerine konuşmayı bırakmalıyız. Doğrudan güç kavramları üzerinden iş yapacağımız günler çok uzak değil. O günler geldiğinde idealistçe sloganlara ne kadar az takılırsak o kadar iyi olur. ...”³⁵²

Kennan hazırladığı bu rapor haricinde daha yüksek makamlarda da ABD'nin savaş sonrası egemen durumunu koruma adına politik hazırlıklar yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi ve ABD'nin mevcut durumundan taviz verilmeyeceğinin kanıtını oluşturan belge, 1950 yılındaki 68. Ulusal Güvenlik Konseyi Muhtırası³⁵³'dir. Bu belge, dönemin Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un görüşlerinin Paul Nitze tarafından kaleme alınması ile oluşturulmuştur. Belge, “Sovyet sistemi içindeki yıkım tohumlarını besleyecek bir ‘geri çekilme stratejisi’ için çağrıda bulunuyordu; bu sayede Sovyetler Birliği (ya da onun ardılı devlet/devletler) ile kendi koşullarımıza dayanan bir anlaşma imzalayabilirdik.”³⁵⁴ ifadelerini içermektedir. Politika yapımcılarının tüm bu çalışmalarından ve hazırlıklarından sonra, Soğuk Savaş boyunca ABD, SSCB'ye yönelik güvenlik stratejisini iki temel direk üstüne oturtmuştur. Bunlardan birincisi, coğrafi unsurları kullanarak kendine savunma alanı yaratmak ve Sovyetleri kuşatmaktır. Çünkü ABD coğrafi olarak kuşatılamazdı. Bu mantık dönem boyunca sürdürülecek olan çevreleme stratejisinin temeli oluşturdu. İkincisi ise, ABD bir deniz gücü, Sovyetler ise karaya sıkışmış bir güçtü. Sovyet toprakları da ABD toprakları kadar üreticiydi ama su yolu ile yapılan nakliyat her zaman karaya göre daha ucuzdu. Bu mantıkta okyanus ötesi mevcudiyet bulundurma ve destek (hızlı reaksiyon güçleri) stratejisinin temel varsayımına dayanmaktadır.³⁵⁵

³⁵⁰ Detaylı olarak bkz. Hook ve Spanier, 2018: 40.

³⁵¹ <http://perso.infonie.be/le.feu/ms/histdoc/kennaag.htm> (erişim tarihi: 09.04.2019)

³⁵² Chomsky, 2012: 21-22.

³⁵³ Detaylı olarak bkz. https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf (erişim tarihi: 09.04.2019); <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/NSC68> (erişim tarihi: 09.04.2019)

³⁵⁴ Chomsky, 2012: 20.

³⁵⁵ Friedman, 2014: 63; Yılmaz, 2017: 184.

İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde ABD'nin SSCB'ye Avrupa'nın doğusunu kaptırdığı gibi batısını da kaptırmamak ve enkaz halindeki zengin pazarı olan Batı Avrupa'yı ayağa kaldırmak³⁵⁶ amacıyla yalnızcılık politikasını terk etmiş ve aktif uluslararası müdahaleciliğe geçmiştir. Nükleer silahların ve bunları taşıyacak sistemlerin kurulduğu bu dönemde ABD stratejileri tamamını SSCB'yi dengelemek ve ona karşı üstünlük sağlamaya çalışmak üzerine kurmuştur. Bu doğrultuda benimsediği en önemli strateji, çevreleme politikası doğrultusunda uygulanan stratejiler olmuştur. Çevreleme politikası, Soğuk Savaş boyunca ABD'nin dış ve güvenlik politikalarının temel hedefi olmuştur.

Genel olarak çevreleme politikası: İkinci Dünya Savaş sırasında, Amerikan Dışişleri Bakanlığı ve Dış İlişkiler Konseyi araştırma gruplarının, "Büyük Alan" olarak isimlendirilen savaş sonrası dünyayı yeniden şekillendirme düşünceleri geliştirdiler. Bu alan, Amerikan ekonomisinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir alandı. Alan, dünya yarımküresinin batısı, Avrupa'nın batısı, Asya'nın doğusu, eski Britanya İmparatorluğu, Ortadoğu'daki zengin yeraltı kaynakları ve Üçüncü Dünya olarak adlandırılan diğer ülkeler ve eğer mümkünse tüm dünyayı kapsamakta idi.³⁵⁷ ABD ise bu alanı en ücra köşelerine kadar Sovyetlere karşı korumak ve bu ülkenin genişlemesini engellemek için uyguladığı politiklardır. Kennan'ın ellerinden çıkan çevreleme stratejisini en güzel açıklayanlardan biri, bu stratejinin uygulayıcılarından ABD Eski Dışişleri Bakanı Henry Kissinger (1973-1977)'dir. Kissinger göre,

"Sınırlandırma/Çevreleme politikası olağanüstü bir teoriydi, aynı anda hem makul, hem de idealistti. Sovyet motivasyonlarını değerlendirmekte derinliği olan bu politika, tarif ve önerilerinde, şaşılacak derecede soyuttu. Ütopikliğinde tam anlamıyla Amerikan olan bu teori, totaliter düşmanın çöküşünün iyi huylu bir şekilde sağlanabileceğini varsayıyordu. Her ne kadar bu doktrin Amerika gücünün doruğunda iken formüle edilmiş ise de, Amerika'nın göreceli zayıflığını ileri sürmüştür. Mücadelenin en şiddetli noktasında büyük bir diplomatik hesaplaşma olacağını varsayan sınırlandırma politikası, siyah şapkalı adamların, beyaz şapkalı adamlar tarafından kendi yollarına dönmelerinin kabul edileceği son sahneye kadar diplomasiye hiç yer vermemiştir. Bütün iyi özellikleriyle, sınırlandırma politikası Amerika'yı kırk yıldan fazla bir süre imar, mücadele ve nihai olarak zafer geçidinden başarı ile geçirmiştir. Onun muğlaklığının kurbanı, korumak istediği Amerikan halkı değil –onu başarı ile korumuştur- fakat Amerikan vicdanı olmuştur. Geleneksel olarak moral kusursuzluk arayışı içinde kendini adeta harap eden Amerika, bir kuşaktan daha uzun süren mücadeleden sonra,

³⁵⁶ Oran, 2015: 483.

³⁵⁷ Chomsky, 2012: 23-24.

büyük çaba ve anlaşmazlıklar sonucunda yaralı, fakat yapmak için yola çıktığı hemen hemen her şeyi başarmış olarak ortaya çıkacaktı.”³⁵⁸

12 Mart 1947’de Başkan Harry Truman ABD Kongresi’ne seslenişinde çevreleme politikasının başlangıç adımı olan Truman Doktrinini açıklamış³⁵⁹ ve böylece Soğuk Savaş’ın başladığını da ilan etmiştir. Bu doktrinle ABD, Sovyetlerin coğrafi olarak yakın çevresinde ve komşuları olan Türkiye ve Yunanistan’a silah ve askeri malzeme yardımı yapmıştır. Bu yardımları 300 milyon Amerikan doları Yunanistan’a, 100 milyon Amerikan dolarlık kısmı Türkiye’ye verilmiştir.³⁶⁰ Truman’ın “Sovyet Yayılmasını Önleme Doktrini” olarak anılan bu doktrin, 1949 yılında dönemin Dışişleri Bakanı Dean Acheson önderliğinde hazırlanan “Büyük Hilal” projesinin doğuşuna yol açmıştır.³⁶¹ 1904 yılında Sir Halford Mackinder³⁶² tarafından yazılan *The Geographical Pivot of History*³⁶³ (Tarihin Coğrafi Mihveri) isimli bildiride ifade edilen Kara Hâkimiyet Teorisi³⁶⁴ temelinde geliştirilmiştir. Bu teoriden yola çıkarak geliştirilen proje doğrultusunda, Dean Acheson ve yardımcısı Paul Nitze, güvenlik çatısı altında ekonomi ve güvenlik sorunları uzun vadeli çözüm olarak silahlanmayı öne sürdüler ve “Açık Kapı”³⁶⁵ politikasının mimarı oldular.³⁶⁶

Çevreleme politikası doğrultusunda Avrupa’nın kalkınmasını sağlamak, komünizmin yayılmasının ekonomik temellerini ortadan kaldırmak ve savaş sırasında enkaz haline gelmiş olan Avrupa ekonomilerini canlandırmak için ABD’nin Truman Doktrininden sonraki ekonomik yardımları 1948-1951 yılları arasında uygulamaya konulan Marshall Planı devam etmiştir. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall’ın hazırladığı, “Marshall Yardımları” olarak adlandırılan plan kapsamında, 1948’den 1951’e kadar başta İngiltere, Fransa ve Batı Almanya

³⁵⁸ Kissinger, 2014: 453.

³⁵⁹ Bu açıklamada, “özgür insanlara totaliter rejimleri zorla kabul ettirmeye çalışan saldırgan hareketlere karşı kurumlarını ve bütünlüklerini muhafaza etmek için yardım etmeye gönüllü (olmadıkça bu hedefi gerçekleştirmeyecek). Bu, özgür insanlara, doğrudan veya dolaylı bir saldırganlıkla, zorla kabul ettirilen totaliter rejimlerin, uluslararası barışın temellerini ve böylelikle ABD’nin güvenliğini sarsacağına açık bir teşhisinden başka bir şey değil. ... Dünya tarihinde şu an, hemen hemen her ülke, alternatif yaşam tarzları arasından seçim yapmak zorunda. Seçim, çoğu kez özgürce yapılmıyor. ... Özgür insanların kendi kaderlerini kendi tarzlarında çözmelerinde yardımcı olmak zorunda olduğumuza inanıyorum.” (Hook ve Spanier, 2018: 43.)

³⁶⁰ Oran, 2015: 485.

³⁶¹ Yılmaz, 2017: 185.

³⁶² Jeopolitik ve geo-stratejinin babası olarak bilinen Mackinder, İngiltere’nin Lincolnshire, Gainsborough’da, 15 Şubat 1861’de bir doktorun oğlu olarak dünyaya gelmiştir. Altı kardeşin en büyüğüdür. Kraliçe Elizabeth’in Grammar Okulu’nda öğrenim görmüştür. Oxford’da doğa bilimleri üzerine uzmanlaşmıştır. University of Reading ve London School of Economics’in kurucuları olarak bilinir. Hem fiziki coğrafya ve hem de beşeri coğrafya alanında güçlü bir İngiliz bilim adamıdır. Mackinder, 1883 yılında Oxford Birliği’nin Başkanı olarak görev yapmıştır. (Özey, 2017: 96.)

³⁶³ Tezkan ve Taşar, 2013: 99-105.

³⁶⁴ *Kara Hâkimiyet Teorisi için detaylı olarak bkz. Tezkan ve Taşar, 2013: 87; Özey, 2017: 96.*

³⁶⁵ Açık Kapı politikası, bir devletin kendi toprakları üzerinde, başka devletlere serbestçe ticaret yapma hakkı tanınmasıdır. (Sönmezoglu, 2017: 5.)

³⁶⁶ Yılmaz, 2017: 185.

olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine 12 milyar Amerikan dolarından fazla yardım yapılmıştır.³⁶⁷ Bu yardımlar sayesinde, 1950 yılına gelindiğinde Avrupa, savaş öncesi üretimini yüzde 25 aşmış, ülkelerin toplam 12 milyar Amerikan doları açığı 2 milyar Amerikan dolarına inmiş ve Avrupa’da yeni fabrikalar, şehirler, verimli tarım alanları oluşturulmuştur. Sonuç olarak, Winston Churchill’in deyişiyle “tarihteki en cömert olay” olan bu yardımlar başarıya ulaşmıştı.³⁶⁸ Ekonomik nitelikteki bu yardımlarla Avrupa ülkeleri arasında ekonomik bağları güçlendiren ABD, kendi eyaletlerinde yaptığı ekonomik örgütlenme modelini Avrupa’ya da taşımıştır. 1948’de Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OEEC)’nü kurarak bugün Avrupa Birliği’nin temelini oluşturan Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) ve Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)’nin tohumlarını serpiştirmiştir. Bunların dışında, ABD yaptığı ikili antlaşma ve çoklu anlaşmalarla da Avrupa dışındaki kıtalarda güvenlik ağı oluşturmuştur. Özellikle, 1947 yılında kurulan Rio Paketi³⁶⁹, 1951 yılında Güney Pasifik’teki güvenliği tesis etmek için ANZUS³⁷⁰, 1954 yılında Güneydoğu Asya ülkeleri ile imzalanan Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO)³⁷¹, 1954 yılında yapılan Balkan İttifakı³⁷² ve 1955 yılında Ortadoğu’da oluşturulan Bağdat Paketi³⁷³ (1959’da CENTO’ya dönüşmüştür. Sovyetleri küresel çapta çevreleyerek güvenlik ağının

³⁶⁷ <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan> (erişim tarihi: 12.04.2019)

³⁶⁸ Hook ve Spanier, 2018: 55.

³⁶⁹ 1945 yılında savaşın sona ermesinden sonra, NATO kurulmadan önce, Amerikan hükümetinin biçimlendirmesinde liderlik ettiği karşılıklı ve müşterek askeri anlaşmadır. 2 Eylül 1947 tarihinde imzalanan Intern-American Reciprocal Assistance Treaty (Amerika İçi İkili Karşılıklı Dayanışma Anlaşması)’in oluşturduğu birliktir. Rio de Janeiro’da imzalanmış olması nedeniyle kısaca Rio Paketi olarak da anılmaktadır. Rio Paketi’na ABD dahil yirmi üç Latin Amerika ülkesi tarafından imzalanmıştır. ABD (1948), Arjantin (1948), Bahamalar (1948), Bolivya (1948- 2012), Brezilya (1948), Şili (1948), Kolombiya (1948), Kosta Rika (1948), Dominik Cumhuriyeti (1948), Ekvador (1948- 2012), El Salvador (1948), Guatemala (1948), Meksiko (1948- 2004), Panama (1948), Paraguay (1948), Peru (1948), Haiti (1948), Honduras (1948), Venezuela (1948- 2012), Küba (1948- 2012), Nikaragua (1948- 12), Trinidad ve Tobago (1967) anlaşmayı imzalayan ülkeler arasında yer almaktadır. (<http://www.sinbad.nu/abd02.htm> erişim tarihi: 13.04.2019)

³⁷⁰ 1 Eylül 1951 tarihinde ABD’nin San Francisco kentinde ABD, Avusturalya ve Yeni Zelanda arasında, o dönem ki Kore Savaşı’nın yarattığı etkiyle imzalanan ‘üçlü güvenlik antlaşması’ olarak bilinen güvenlik pakettir. Bu pakta göre, anlaşmaya tabi olan üyelerden birine saldırı yapılması durumunda diğer üyelere de aynı saldırı yapılmış olarak farz edilecektir. Bu üç ülke 1954’te SEATO’ya da üye olarak, yaptıkları paktın savunma alanını Güneydoğu Asya’ya da genişletmişlerdir. Böylece SEATO üyesi ülkelere yapılacak bir saldırı durumunda ANZUS üyesi ülkelerde tedbirlerini alacaktı. Fakat SEATO’ nun 1977’de etkinliğini kaybetmesi ile ANZUS Paketi’nin önemi daha da artmıştır. (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 441.)

³⁷¹ 8 Eylül 1954 tarihinde Filipinler’in başkenti Manila’da ABD Başkanı Eisenhower’ un NATO benzeri bir örgütü bu bölgede kurmak istemesi amacıyla sekiz ülke tarafından kurulan bölgesel güvenlik örgütüdür. 1955 yılında yürürlüğe giren SEATO örgütünün üyeleri; ABD, Avusturalya, Filipinler, Fransa, İngiltere, Pakistan, Tayland ve Yeni Zelanda’dır. (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 440-441.)

³⁷² ABD’nin SSCB’yi çevreleme amacıyla önemli bir tampon bölge olan Balkanlarda kurulan bir pakttir. 1954 yılında Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan arasında yapılmıştır. Böylece Truman Doktrini ve Marshall Planı ile Türkiye ve Yunanistan’ı Batı blokuna dahil eden ABD, Yugoslavya’yı da bu pakt sayesinde kendi tarafına çekmeyi planlamıştır. (Dizdaroglu, 2012: 118.)

³⁷³ Bağdat Paketi 1955 yılında Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve İngiltere arasında Ortadoğu’da gelişen Sovyet tehdidini engellemek amacıyla kurulan bölgesel nitelikli siyasi ve askeri örgütlenmedir. Arap Birliği’ne üye ülkelerden gelen tepkiler nedeniyle başarılı olamayan pakt, Irak’taki geleneksel monarşinin yıkılması sonrası, üyeleri arasında daha ziyade ekonomik, kültürel ve teknik işbirliği sağlamaya yönelik Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO)’ya dönüşmüştür. (Sönmezoğlu, 2017: 91-92, 417-418.)

oluşturulmasını sağlamıştır. Böylece ABD, ekonomik ve siyasi işbirlikleri kurarak çevreleme politikasının hedeflerine ulaşmayı planlamıştır.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin güvenlik anlayışının tehdit algısının temelinde bulunan Sovyetlerden gelecek nükleer bir saldırı ve komünizmin yayılma tehlikesi, dönem boyunca başkanlık görevinde olan kişilerin stratejileri doğrultusunda ilerlemiştir. Ülkenin bekasını/üstünlüğünü ve ulusal güvenliğini korumak amacıyla yapılan farklı stratejiler, dönem boyunca görevi yürüten başkanların adıyla anılan doktrinler anılmıştır.

Tablo 2. 2. ABD Başkanlarının Doktrinleri³⁷⁴

<p><u>Eisenhower Doktrini (1957):</u> Dwight D. Eisenhower tarafından 5 Ocak 1957'de Kongre'ye sunulan plan çerçevesinde şekillenen bu doktrin, ABD'nin Ortadoğu politikalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur. Doktrin çerçevesinde ABD, SSCB'nin Ortadoğu'da karışacağı herhangi bir saldırıya karşı koymak ve bölge ülkelerinin bağımsızlığını temin etmek için askeri kuvvetlerin kullanılması dahil her türlü yardımı sağlayacağını ifade etmiştir.</p>
<p><u>Nixon Doktrini/Guam Doktrini (1969):</u> Richard Nixon tarafından 25 Temmuz 1969'da açıklanan doktrin uyarınca, ABD ilk yenilgisini yaşadığı "Vietnam örneği savaflara girmeyip, müttefiklerine Amerikan askerini kullanarak değil ekonomik ve askeri yardım" eliyle destek olacaktır.</p>
<p><u>Carter Doktrini (1980):</u> Jimmy Carter 23 Ocak 1980'de Kongre'de yaptığı yıllık konuşmasında, Basra Körfezi'ndeki yaşamsal çıkarlarını savunmak için ABD'nin gerektiğinde askeri güç kullanabileceğini ifade etmiştir. Carter doktrini olarak anılan bu politika, SSCB'nin 1979'da Afganistan'ı işgaline cevap niteliğindedir ve SSCB'nin bölgede izleyeceği politikalara yönelik caydırıcılık amacını taşımaktadır.</p>
<p><u>Reagen Doktrini (1985):</u> Ronald Reagen'ın 6 Şubat 1985'te Kongre'de yaptığı yıllık konuşmada açıkladığı doktrin çerçevesinde, ABD'nin komünizm karşıtı hareketlere açık şekilde destek sağlayacağı ifade edilmekteydi. Doktrin, ABD'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca SSCB'yle süregelen gerginliğini bitirmek için artık açık bir şekilde mücadele edeceğini göstermektedir.</p>

³⁷⁴ Dizdaroğlu, 2012: 119.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD küresel çapta yaptığı paktlarla, Bretton Woods İkizlerini kurmasıyla ve çeşitli ülkelere yaptıkları ekonomik yardımlarla siyasi ve ekonomik olarak ipleri kendi eline almaya başlamıştır. Fakat Marshall Planı kapsamında yapılan yardımların başlamasından kısa bir sonra, sadece ekonomik ve siyasi tedbirlerin Sovyet yayılmasına yeterince karşı koyamayacağı anlaşılmıştır. Bu durum 1948 yılında yaşanan Sovyetlerin askeri olarak dahil olduğu Berlin Buhranı (Batı Berlin'in Sovyetler tarafından kuşatılması) ve Prag Darbesi (Çekoslovakya'nın başkenti Prag' ta meydana gelen Sovyet yanlısı darbe) olaylarında açıkça görülmüştür. Aslında Batı Avrupa ülkeleri Sovyet saldırganlığına karşı, 1947 yılından itibaren ufak ufak kolektif olarak güvenliklerini sağlamak için adımlar atmaya başlamıştır. Bu adımların ilki, Mart 1947'de Fransa ve İngiltere güvenliklerini sağlamak amacıyla Dunkirk Antlaşması'nı imzalamıştır. İkinci olarak bu anlaşmadan yaklaşık bir yıl sonra İngiltere, Fransa ve Benelux ülkeleri (Hollanda, Belçika, Lüksemburg) arasında savunma amaçlı Brüksel Paktı imzalanmıştır.³⁷⁵ Böylece Avrupa'nın batısındaki ülkelerin Sovyet tehdidi karşısında alması gereken tedbir kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. Batı Avrupa Birliği olarak bilinen bu yapı, ABD öncülüğünde yaklaşık bir yıl sonra kurulacak olan NATO'nun da habercisi olmuştur.

Güvenliği sağlamak üzere inşa edilmiş fakat işlemeyen bir Birleşmiş Milletler sistemine (Sovyetler Birliği 1949'a kadar BM Güvenlik Konseyi'nde 30 kez veto kullanmıştır)³⁷⁶ bir de yukarıda bahsedilen zincirleme gelişmeler ve Yunanistan İç Savaşı ile Türk Boğazlarının karşı karşıya kaldığı Sovyet tehdidi eklenince Batı açısından yeni bir yapılanma kurmak önemli bir hale gelmiştir. İşte ihtiyaç duyulan bu yapılardan biri, 4 Nisan 1949 tarihinde Kuzey Atlantik İttifak Anlaşması (Washington Anlaşması), ABD, Kanada, Belçika, Lüksemburg, Hollanda, Fransa, İtalya, İngiltere, Danimarka, İzlanda, Norveç, Portekiz tarafından imzalanmıştır.³⁷⁷ Böylece 1949 yılında "The North Atlantic Treaty Organization – NATO" (Kuzey Atlantik Savunma Paktı) Avrupa ve Kuzey Amerika kıtalarının güvenliğini ortak gören bir mantık doğrultusunda kurulmuştur. Anlaşmaya göre, milletlerin, demokrasi prensipleri ile kişi hürriyetlerini ve hukukun üstünlüğü üzerine kurulan hürriyetlerini, ortak miraslarını ve medeniyetlerini korumak amacıyla üye ülkelerin birleşmiş oldukları belirtilmiştir. Ayrıca üyelerde birine silahlı bir saldırı yapıldığı zaman, bu saldırı hepsine yapılmış sayılacaktır.³⁷⁸ NATO, 1952'de Türkiye ve Yunanistan'ı; 1955'de Federal Almanya'yı; 1982'de İspanya'yı; 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya'yı;

³⁷⁵ Erdoğan, 2004: 22-23.

³⁷⁶ Gönübol vd. , 1974: 240.

³⁷⁷ Sander, 2013b: 265.

³⁷⁸ Eroğlu, 1957: 32-42.

2004'te Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya'yı; 2009'da Arnavutluk ve Hırvatistan; son olarak 2017'de Karadağ'ı bünyesine katarak günümüzde 29 üyeye ulaşmıştır.³⁷⁹ Bu üyelere NATO üyeliği dışında uluslararası alanda bazı üyelerin kendi aralarında siyasi anlaşmazlıklar yaşamalarından dolayı, 1967 yılında Fransa, 1974'te Yunanistan NATO'nun askeri kanadından ayrılmış, fakat daha sonra bu ülkeler eski statülerine geri dönmüşlerdir.

NATO, Soğuk Savaş boyunca (ve sonrasında) ABD'nin dış politikasındaki uygulamaları ile kendisini liberal düşünce ve demokratik değerlerin temsilcisi olarak sunmasına ve rızaya dayalı hegemonyasını dünya genelinde kurmayı genel olarak başarmasına³⁸⁰ sebep olan stratejilerin askeri yönünü uygulayabilmesinde en önemli aktörlerden birini oluşturmaktadır. NATO'nun Soğuk Savaş döneminde ABD dış politikası doğrultusunda temel olarak dört strateji uygulamıştır. Bu stratejiler; Sınırlı Savaş Stratejisi, Entegre Askeri Kuvvet Stratejisi, Kitlemel Karşılık Stratejisi (Topyekün Nükleer Mukabele Stratejisi) ve Esnek Karşılık Stratejisidir. Sınırlı Savaş Stratejisi, NATO'nun 1950-1952 yılları arasında uyguladığı ilk stratejisidir.³⁸¹ ABD'nin savaş sonrası temel konusu durumunda olan ABD'nin küresel üstünlüğünün etkin olarak uygulanmasında gerekli görülen katılımcı demokratik uluslararası sistemi yaygınlaştıran Avrupa'nın inşası konusunda alınacak kararlar³⁸² ve SSCB'ye karşı Avrupa'nın korunmasını temel alan stratejidir. Yine bu dönemde Sovyetlerin nükleer güç olmadığı, olsa bile nükleer yarışa giremeyeceği görüşü hakim olduğu için olası bir saldırıyı öncelikle caydırma³⁸³ amaçlı bir strateji izlenmiştir. Caydırma başarılı olmadığında savunma amaçlı operasyonların yapılması öngörülmüştür. Entegre Askeri Kuvvet Stratejisi, SSCB ve uydularının saldırı ihtimallerini caydırmak, gerektiğin yeteneklerini yok etmek (ileri savunma anlayışı- savunma hattının doğuya doğru genişletilmesini savunan ve NATO'ya tüm Avrupa ülkelerinin üye olması gerektiğini savunan anlayış) doğrultusunda 1952'deki Lizbon Zirvesi sonrası ortaya çıkmıştır.³⁸⁴ Bu zirvede alınan kararlar doğrultusunda Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlığı³⁸⁵ (SACEUR) ile Avrupa Müttefik Kuvvetler Başkomutanlığı Karargâhı³⁸⁶ (SHAPE) oluşturulmuştur. Kitlemel Karşılık Stratejisi, Kore Savaşı iki blok arasında kesin çizgilerin belirlenmesini sağlamıştır.

³⁷⁹ <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html> (erişim tarihi: 15.04.2019)

³⁸⁰ Çiftçi, 2009: 207.

³⁸¹ Dedeoğlu, 2014: 314-315.

³⁸² Brzezinski, 2017: 105-106.

³⁸³ Caydırma, nükleer strateji kavramlarından biridir. Özellikle Soğuk Savaş'ın şiddetli yaşandığı bir dönemde karşılıklı blokların birbirilerine karşı yapabilecekleri nükleer saldırıyı önlemek amacıyla anında ve "kabul edilmeyecek" nitelikte karşılık verme tehdidini etkin biçimde kullanma anlamına gelmektedir. (Sönmezoğlu, 2017: 155-156.)

³⁸⁴ Dedeoğlu, 2014: 315-316.

³⁸⁵ Detaylı olarak bkz. <https://shape.nato.int/saceur> (erişim tarihi: 15.04.2019)

³⁸⁶ Detaylı olarak bkz. <https://shape.nato.int/page1167311> (erişim tarihi: 15.04.2019)

Bu savaştan sonra nükleer güce dayalı olan NATO stratejisi yeni bir safha girmiştir. 1952-1967 yılları arasında Soğuk Savaş'ın tavan yaptığı yıllarda uygulanan bu stratejiye göre, karşı taraftan gelebilecek herhangi bir en küçük saldırıya karşı (bu saldırı ne tür bir silahla yapılırsa yapılsın), karşılık nükleer silahlarla verilecekti. Bu strateji, ilk kez Sovyetlerin uzun menzilli silahlar yaptığı anlaşılınca terk edilmeye başladı. (Ekim 1957- Sovyetlerin Sputnik uydusunu uzaya göndermesi)³⁸⁷ Esnek Karşılık Stratejisi, 1961 yılında ABD Başkanı J. F. Kennedy tarafından açıklandı. Bu stratejiye göre, konvansiyonel silahlarla yapılan saldırıya ilk önce konvansiyonel silahlarla karşılık verilecek, bunlarda başarılı sağlanamazsa nükleer silahlar kullanılacaktır.³⁸⁸ 1967 yılında Belçika Dışişleri Bakanı P. Harmel tarafından hazırlanan "İttifakın Gelecekteki Görevleri" ve Harmel Raporu³⁸⁹ olarak adlandırılan çalışma ile son halini alan strateji doğrultusunda iki blok arasında tansiyonu düşürücü adımlar atılmıştır.³⁹⁰

Sonuçta, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin güvenlik açısından uyguladığı stratejilerin genel çerçevesini çevreleme politikası oluşturmuştur. Çevreleme politikası, Amerika'nın iktidarının ve nüfuzunun dünyaya yayılmasına, demokrasilerin tesis edilmesine, özgür ve müreffeh toplumların yaratılmasına, özellikle müttefiki olan Batı Avrupa'nın ekonomilerinin bütünleşmesine ve ortak bir dış politika izlemesine olanak sağlayarak başarılı olmuştur. ABD başkanlarının kendi isimleriyle açıkladığı doktrinlerle bu dönem süresince, ABD dönemsel politik, ekonomik, askeri ve teknolojik değişikliklere ayak uydurmuş, gerek duyduğu güvenlik stratejilerini zamana ve mekana bağlı olarak değişkenlik arz eden bir dış politika hayata geçirmiştir. 1991 yılında SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesi ile bu yüzyılda ABD ve müttefiklerinin temsil ettiği Batı tarzı demokrasi ikinci totaliter rejime (birincisi Nazi Almanyası) karşı da galibiyet almıştır.³⁹¹ Bu galibiyet aynı zamanda başta çevreleme politikası olmak üzere, ABD güvenlik ve dış politikasının zaferi olmuştur. Fakat Soğuk Savaş bitmesinden sonra da, çevreleme stratejisi gereği tesis edilen askeri paktların mevcudiyeti devam etmiş, doktrinler ise Ulusal Güvenlik Stratejisi adıyla düzenli bir şekilde yayınlanan ABD'nin güvenlik ve dış politika algısını ortaya koyan rutin bir uygulamaya dönmüştür.³⁹²

2.3.3. Soğuk Savaş Sonrası Dönem

"Şu anda tanık olduğumuz şey sadece Soğuk Savaş'ın sonu veya savaş sonrası tarihin kısmen geçen bir döneminin geçişi değil, tarihin kendisinin sonudur: O da şudur ki insanoğlunun

³⁸⁷ Erdoğan, 2004: 80-82.

³⁸⁸ Yılmaz, 2017: 187.

³⁸⁹ Erdoğan, 2004: 89-90.

³⁹⁰ Dedeoğlu, 2014: 318.

³⁹¹ Hook ve Spanier, 2018: 179.

³⁹² Yüksel, 2017: 56.

ideolojik evriminin son noktası ve Batı liberal demokrasisinin insan yönetimindeki nihai form olarak evrenselleşmesidir.”³⁹³ (Francis Fukuyama)

“Soğuk Savaş sonrası dünyada, küresel politika tarihte ilk kez çok kutuplu ve çok medeniyetli olmuştur. ...Ulus devletler dünya olaylarında temel aktörler olarak kalmaktadır. Ulus devletlerin davranışları geçmişte olduğu gibi güç ve servet ama aynı zamanda da kültürel tercihler, ortaklaşa sahip olunana şeyler ve farklılıklar tarafından biçimlendirilmektedir. En önemli devlet gruplaşmaları artık Soğuk Savaş’ın üçlü bloku değil, dünyanın yedi veya sekiz temel medeniyetidir.”³⁹⁴ (Samuel Huntington)

“Amerika’nın bugünkü(1997) küresel üstünlüğünün etki alanı ve yayılımı benzersizdir. Amerika Birleşik Devletleri tüm dünya denizleri ve okyanuslarına hakim olmakla kalmaz, siyasal olarak önemli mesafelerde, gücünü karada göstermesine olanak veren, kara ve denizden kıyı hakimiyeti sağlayan iddialı bir askeri kabiliyet de geliştirmiştir. Askeri birlikleri Avrasya’nın batı ve doğu uçlarında çok sağlam konuşlanmıştır ve Basra Körfezi’ne de hakimdir.”³⁹⁵ (Zbigniew Brzezinski)

“... Amerika’nın uluslararası politika deneyimi, inanacın deneyime karşı bir zaferi olmuştur. Amerika 1917’de dünya politikası arenasına adım attığından beri güç bakımından o kadar ağırlığını hissettirmiş ve ideallerinin doğruluğuna o kadar inanmıştır ki, Milletler Cemiyeti ve Briand-Kellog Paktı’ndan, Birleşmiş Milletler Anlaşması ve Helsinki Nihai Senedi’ne kadar bu yüzyılın başlıca uluslararası anlaşmaları, Amerikan değerlerinin hayata geçirilmesi niteliğindedir. Sovyet komünizminin çöküşü ise, Amerikan ideallerinin entelektüel haklılığını doğrulamış ve Amerika’yı tarih boyunca yüz yüze gelmekten kaçındığı türde bir dünya ile karşı karşıya getirmiştir. ... Ortaya çıkan dünya düzeninde yeni olan şey, Birleşik Devletler’in, ilk kez olarak, ne dünyadan elini eteğini çekebilme, ne de ona hükmedebilme olmasıdır. ... XXI. yüzyılın uluslararası sistemi, görünüşte, bir karşıtlıklar sistemi olacaktır: Bir tarafta bölünmeler, diğer tarafta ise, giderek artan küreselleşme. Devletler arasındaki ilişkiler düzeyinde ise, yeni düzen, Soğuk Savaş’ın katı kalıplarından çok XVIII. ve XIX. yüzyıl Avrupa devlet sistemine benzeyecektir. Yeni düzen, en az altı büyük güçten –Birleşik Devletler, Avrupa, Çin, Japonya, Rusya ve olasılıkla Hindistan- ve küçük ve orta büyüklükteki birçok devletten oluşacaktır. Aynı zamanda uluslararası ilişkiler ilk kez gerçekten küreselleşmiş olacaktır. ...”³⁹⁶ (Henry Kissenger)

“Dünya sistemi şu an bir dönüşüm içerisinde. Bundan böyle küçük bir süreç değil, fakat döngülerin ve trendlerin bir dönüm noktasıdır. 1989 muhtemelen geçmişin kapılarının kapandığı bir yıldır. Belki de şimdilerde (1991) biz belirsizliğin gerçek dünyasına ulaşmış

³⁹³ https://panel.kku.edu.tr/Content/sosyoloji/Gelisim/Francis_Fukuyama-The_End_of_History.pdf (erişim tarihi: 20.04.2019)

³⁹⁴ Huntington, 2014: 24-25.

³⁹⁵ Brzezinski, 2017: 41.

³⁹⁶ Kissenger, 2014: 10-11, 15-16.

oluyoruz. Elbette dünya sistemi işlemeye devam edecek, belki de daha iyi işleyecektir. Sermaye birikiminin bitmez tükenmez arayışı işlemeye devam edecektir, çünkü 500 yıldan beri işlemektedir, fakat bu şekilde devam etmeyecektir. Tarihsel kapitalizm, bütün tarihsel sistemler gibi, başarısızlığı sonucu değil, fakat başarısından dolayı sona erecektir. Lenin'i atın, ama Wilson'u da."³⁹⁷ (Immanuel Wallerstein)

Ünlü entellektüellerin bu sözleriyle ifade ettiği dönem, 1991 yılında Sovyetlerin çökmesi ve Varşova Paktı'nın dağılması ile başlamıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Doğu Bloğunun ortadan kalkmasından sonra, uluslararası sistemde tek süper güç olarak ABD kalmıştır. Dönemin ABD Başkanı George H. W. Bush'un "Yeni Dünya Düzeni"³⁹⁸ olarak adlandırdığı dönemde ABD, önceki dönemde uyguladığı çevreleme ve caydırıcılık politikaları bırakmış, bu dönemde ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri doğrultusunda yeni güvenlik ve dış politikası uygulamıştır. Tabi ki bu yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkmasında temel neden Sovyetlerin çökmesi sonucunda Avrasya coğrafyasında büyük bir otorite boşluğunun oluşmasıdır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi, eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yeni devletlerin kurulması, Avrupa'nın doğusu ile batısı arasında ekonomik refah farkının oldukça açılması, bu farkın olmasından dolayı gerçekleşen kitlesel göçler/siyasal sığınmacılar, Avrupa'nın kendi içindeki problemleri bile ABD olmadan çözememesi ve son olarak artık SSCB'nin olmamasından dolayı ülkeler arası ilişkilerde kesinliğin yerini belirsizlik alması gibi gelişmeler Orta Avrupa'dan Pasifik kıyılarına kadar olan coğrafyada ciddi bir düzeyde karmaşa içinde sebep olmuştur. Bahsedilen coğrafyada oluşan karmaşanın ABD ve müttefikleri için tehditler oluşturması bekleniyor. Bu durum yadsınmaz bir gerçektir. Ancak denizlerde egemen olarak kendini güvene alan bir ABD ve bu karmaşadan dolayı uzun bir süre boyunca Avrasya'dan bir gücün ortaya çıkma olasılığının düşük olması, ABD'nin güvenliğini garanti altına alıyordu.³⁹⁹

³⁹⁷ Gündoğan, 2016: 231.

³⁹⁸ Mart 1991 yılında ABD Kongresi'nin birleşik oturumunda Başkan George H. W. Bush şu ifadeleri kullandı: "Yeni bir dünyanın, yeni bir düzenin gerçek bir olasılığının olduğu dünyanın, kurucularının tarihsel vizyonunu yerine getirmek için dengelenmiş –Soğuk Savaş açmazından kurtulmuş- BM'nin olduğu bir dünyanın; özgürlük ve insan haklarına saygının tüm ülkeler arasında kendine yer bulduğu bir dünyanın ortaya çıktığını görebiliyoruz." (Hook ve Spanier, 2018: 185-186.)

³⁹⁹ Friedman, 2014: 65.

Tablo 2. 3. Güvenliğin Değişimi⁴⁰⁰

Soğuk Savaş	Sonrası
<ul style="list-style-type: none"> *Uluslararası düzenin devlet merkezli olması *İki kutupluluk *Sert güç ağırlıklı *Ulusal güvenlik baz alınarak *Ulusal savunmanın ön planda olması *Tehlikeyi caydırmak ve savunmak *Çatışma menşeleri belirgin 	<ul style="list-style-type: none"> *Küreselleşme/ulus aşan aktörler *Tek kutupluluk *Yumuşak ve akıllı gücün dönüşümü *Çıkar baz alınarak *Güvenliğin boyutlarının genişlemesi *Çatışma içeriğinin genişlemesi *Çatışma menşeleri belirsiz ve oldukça yayılmış durumda olması

Soğuk Savaş döneminin ideolojileri, propagandaları ve teknolojileri, sonrası dönemdeki uluslararası sistemi ve güvenliğini doğrudan etkilemiştir. Yeni dönemde meydana gelen etnik savaşlar, kitle imha silahlarının Üçüncü Dünya ülkelerinde yayılması, uluslararası terörizm, uluslararası organize suç örgütleri, bölgesel savaşların yaşanması, vekalet savaşları, Siyasal İslam kavramının gelişmesi, uluslararası göçlerin olması, zayıflayan ulus-devlet yapısının ortaya çıkması, ... vd.⁴⁰¹ gibi gelişmeler Soğuk Savaş'ın ardılı olan ve günümüzde de etkileri hala devam eden, uluslararası güvenlik açısından tehditkâr durumlardır. Genel olarak ABD bu tehditlere karşı ve tehditlerin temeli olarak gördüğü ülkelere karşı, 1990'lı yıllarda Çifte Çevreleme Politikası⁴⁰² uygulamıştır. Kendisi ile uyuşmayan bu devletleri "Haydut Devletler (Rogue States)"⁴⁰³ olarak adlandırmıştır. Uluslararası arena bu devletleri yalıtma ve sıkıştırma politikasının devamı olan Çifte Çevreleme politikası doğrultusunda o ülkelere karşı soyutlama, çevreleme, baskı uygulama yapmıştır ve onları uluslararası sistemin yapıcı üyeleri yapmayı kendine vazife edinmiştir. Uluslararası kurallara uymayan bu ülkeleri yola getirmeyi planlamıştır.⁴⁰⁴

Soğuk Savaş sonrası dönemde yeni strateji arayışları içinde olan ABD⁴⁰⁵, artık kendisine karşı çıkacak bir rakibi engelleme yönünde değil, uluslararası arenada kurduğu

⁴⁰⁰ Yılmaz, 2017: 194.

⁴⁰¹ Özcan, 2004: 77.

⁴⁰² Çifte Çevreleme Politikası, 1993 yılında Clinton yönetimi tarafından, Ortadoğu'da Irak ve İran'a karşı ağırlıklı olarak ekonomik ve askeri yaptırımları içeren politikalar. (Özdemir, 2018: 58.)

⁴⁰³ Haydut Devletler: Kuzey Kore, Libya, Yugoslavya, Küba, Irak, İran. (Friedman, 2014: 68.)

⁴⁰⁴ Oran, 2013a: 269-270.

⁴⁰⁵ Soğuk Savaş sonrası ABD Dış Politikası'na yön vermesi için üzerinde tartışmalar olan stratejik anlayışlar şunlardır: i- Yeni-Yalnızlık (New-Isolationism): ABD'nin uluslararası "yükümlülükleri"nden vazgeçip kendi iç sorunlarına dönmesini öneren anlayıştır. "Önce Amerikacı" olarak adlandırılan bu görüş göre, komünizme karşı mücadelenin kazanıldığı ve ABD'nin artık kendi iç sorunlarıyla ilgilenmesi gerektiği savunulmuştur. Bu anlayış, ABD'nin Körfez Savaşı'nı yürütmesi ile anlamını yitirmiştir. ii- Üstünlük Stratejisi (Primacy): Ulusal güvenliğin sağlanması için ABD'nin sistem içindeki üstünlüğünün sürmesi gerektiği savunulur. ABD tek süper güç

egemenliği bir adım ileri götürerek sisteme mutlak egemen olmak doğrultusunda hedefler belirlemiştir.⁴⁰⁶ Bu hedefler doğrultusunda Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejileri üretilmiştir. Bu stratejilerin oluşmasında fikri olarak etkisi olan, Amerikan çıkarlarına hizmet eden Henry Kissenger, Zbigniew Brzezinski, Francis Fukuyama, Samuel Huntington ve Immanuel Wallerstein gibi entelektüelleridir. Kissenger'ın *Diplomasi*⁴⁰⁷, Brzezinski'nin *Büyük Satranç Tahtası*⁴⁰⁸, Fukuyama'nın *Tarihin Sonu*⁴⁰⁹, Huntington'un *Medeniyetler Çatışması*⁴¹⁰ isimli eserleri Soğuk Savaş sonrası ABD politika yapıcılarını ve politikalarını oldukça etkilemiştir.

Soğuk Savaş sonrası ilk büyük anlaşmazlık Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi olmuştur. Bu anlaşmazlığı takiben Ağustos 1991'de de, Başkan G. H. W. Bush'un Yeni Dünya Düzeni anlayışı doğrultusunda "ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi"⁴¹¹- National Security Strategy of the United States" hazırlanmıştır. Bu belgede, ABD'nin o zamana kadar karşı karşıya kaldığı sorunlardan farklı olarak, göç, yoksulluk, ekonomik istikrarsızlıklar, siyasi baskılar, çevresel kirlilik gibi yeni tehditlerle karşılaştığı ve müttefikleri ile küresel sorumluluklar konusunda (özellikle NATO'nun yeniden yapılandırılması ve önemi konusunda) daha dengeli bir ortaklık kurması durumları vurgulanmıştır. Ek olarak, ABD, yükselmekte olan güçlerin varlığını kabul etmiştir ancak kendisini tek küresel güç olarak nitelendirmiştir. Küresel güç olarak nitelendirmesine rağmen "dünyanın tüm güvenlik sorunlarını çözme sorumluluğuna sahip dünya jandarması olamayacaklarını" belirtmişlerdir.⁴¹²

ABD'de 1993 yılında başkan değişikliği yaşandı. Bush görevi iki dönem üst üste başkanlık yapacak olan Bill Clinton'a devretti. Bill Clinton Soğuk Savaş sonrası dönemin ilk başkanıydı; aktivist politik deneyimi, Vietnam'ı protesto etme eylemlerine katılmış, gücün rolüne güvenmeyen, denge kavramını benimsemeyen (bunların "Eski Tarz Düşünce"

olmalıydı ama buna dünyanın "iyi huylu süper üç olduğuna inanması veya ABD tarafından inandırılması gerekiyordu. Joseph Nye ve Samuel Huntington buna "yumuşak güç" adını vermişlerdir. ABD'nin elde edeceği süper güç unvanı dünyanın geri kalanının desteğiyle korunmalıdır. Bu şekilde onların ABD'ye karşı birleşmesi ve muhalefeti önlenmiş olacaktı. iii- Ortaklaşa Güvenlik/İşbirlikçi Güvenlik (Cooperative Security): ABD'nin uluslararası sorumluluğunu diğer müttefikleri ile birlikte paylaşmasını ve bunu yaparken BM, NATO, AGİT gibi uluslararası örgütler vasıtasıyla gerçekleştirilmesini ve yeni bölgesel düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. iv- Seçici Angajman Stratejisi (Selective Engagement): ABD'nin yalnızca kendisine tehdit oluşturma olasılığı bulunan ya da ileride çıkacak bir savaşa etkileri kendisine ulaşabilecek ülkeler ve bölgelerle ilgilenmesi gerektiğini ileri süren bir stratejidir. Bu çerçevede, ABD için önemli olan ülkeler ve bölgeler Rusya, Avrupa, Japonya ve Çin'di. Bu yaklaşımın savunucuları, Ortadoğu ve Balkanlar gibi bölgeleri de, buradaki çatışmaların genişlemesi olasılığı ve sahip oldukları stratejik önem nedeniyle "seçilmiş" müdahale alanları olarak gördüler. (ABD bu stratejiler içinden "Yalnızcılık" dışında hepsini kullanmıştır.) (Oran, 2013a: 246-247.)

⁴⁰⁶ Dizdaroğlu, 2012: 120.

⁴⁰⁷ *Detaylı olarak bkz.* Kissenger, 2014: 9-20.

⁴⁰⁸ *Detaylı olarak bkz.* Brzezinski, 2017: 17-86.

⁴⁰⁹ *Detaylı olarak bkz.* Fukuyama, 2016: 29-85, 273-286.

⁴¹⁰ *Detaylı olarak bkz.* Huntington, 2014: 265-450.

⁴¹¹ The White House, 1991: 1-34.

⁴¹² Erhan, 2001: 82-83.

olduğunu düşünüyordu) bir başkandı ve bu düşüncelerini Amerikan politikalarının dayanak noktaları yapmıştı.⁴¹³ Bu anlayışla birlikte Clinton'un geldiği dönemde ABD ekonomisi göreceli olarak daha sorunlu durumdaydı. ABD ekonomisinde 1980'lerin başında 100 milyar Amerikan doları bütçe açığı varken, 1992 yılına gelindiğinde 290 milyar Amerikan dolarını aşan bir bütçe açığı oluşmuştur.⁴¹⁴ (1960'larda Kennedy'nin "Refah Toplumu" kurmak amacıyla yaptığı sosyal devlet yardımlarının genişlemesi, 1970'lerde Vietnam Savaşı'nın çok büyük maliyeti, 1978-1979 arası İkinci Petrol Krizi'nin yaşanması, İran ile Nikaragua'da yapılan Amerikan karşıtı devrimler sırasında yapılan harcamalar, 1980'lerde Hindistan, Çin, Tayland, Endonezya ve diğer sanayileşmiş ülkelerin gıda ihraç etmesiyle yurtdışı pazarlarının daralması, son olarak Doğu Asya ve Batı Avrupa ekonomilerinin hızlı bir şekilde genişlemesi ve Doğu Avrupa ile Latin Amerika ülkelerinin serbest piyasaya dayalı ekonomik reformları yasalastırmaları sonucu özel teşebbüsleri ülkelere çekebilmeleri, ...) Clinton bu bütçe açığını kapatmak ve ekonomiyi düzeltme yönündeki söylemleri ile halkın oylarını aldı ve iktidara geldi. İktidara geldikten sonra 1993'te ilk olarak Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Antlaşması⁴¹⁵ (NAFTA)'nı Kongre'den geçirdi. Daha sonra Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği⁴¹⁶ (APEC)'ne aktif olarak katıldı. Son olarak, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Anlaşması (GATT) ve devamı olan Dünya Ticaret Örgütü⁴¹⁷ (DTÖ)'ne katılarak küresel ekonomik zinciri geliştirdi. Böylece, ABD kendisi için bütün dünyada "açık pazar" lar oluşturma amacı doğrultusunda devam etti.

1993'ten beri yaşanan yukarıda anlattığımız gelişmeler sonucunda, 1995 yılında "Angajman ve Genişleme: Ulusal Güvenlik Stratejisi"⁴¹⁸ adıyla güvenlik belgesi oluşturulmuştur. Bu belgenin başlığında yer alan "genişleme" kavramı eski "çevreleme" nin yerini almıştır. Bu belgede, ticaret, yatırım kolaylıkları gibi ekonomik faktörler, demokrasi ve insan hakları gibi kavramların eski sosyalist ülkelerin coğrafyasında yayılması gibi siyasi

⁴¹³ Kissinger, 2002: 229.

⁴¹⁴ Hook ve Spanier, 2018: 194.

⁴¹⁵ NAFTA, Kuzey Amerika ülkelerinin serbest ticaret anlaşmasına dayandırdıkları bölgesel ekonomik bütünleşmedir. 1988'de ABD ile Kanada arasında imzalanan anlaşmaya, 1992 yılında Meksika'da katılmıştır. Antlaşmaya göre, üç ülke arasındaki ticaret ve yatırım alanlarında liberal kurallar geçerli olacaktır. (Hasgüler ve Uludağ, 2014: 395-396.)

⁴¹⁶ APEC, 1989 yılında Asya-Pasifik bölgesinde gayri-resmi olarak 12 ülke tarafından oluşturulmuştur. Daha sonradan bölgede en geniş kapsamlı ekonomik işbirliği süreci olmuştur. Üyeleri; ABD, Avustralya, Güney Kore, Çin, Hong Kong, Tayvan, Brunei, Endonezya, Japonya, Yeni Zelanda, Filipinler, Meksika, Malezya, Singapur, Tayland, Kanada, Papua Yeni Gine, Şili, Rusya, Peru ve Vietnam'dır. APEC' in amacı, bölgedeki yatırım ve ticareti geliştirmek ve kolaylaştırmaktır. (Oran, 2013a: 250.)

⁴¹⁷ Dünya Ticaret Örgütü, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi amacıyla 1986'dan 1994'de kadar süren anlaşmalar dizisi sonucu 1995'te işlevsel duruma geçmiş olan örgüttür. Örgütün faaliyetleri, WTO kurucu statüsünde yer alan ve dünya ticaretinin işleyiş kurallarını düzenleyen anlaşmaların uygulanması, uluslararası ticaretin serbestleşmesi yolunda yapılan müzakerelere öncülük etmesi ve üye ülkeler arasında çıkan uyuşmazlıkları çözmektir. (Ateş, 2012: 204-210.)

⁴¹⁸ The White House, 1993: 1-21.

faktörlerin üzerinde durulmuştur. Belgenin başlığında bulunan diğer “angajman” kavramı ise, açıkça ABD’nin “dünya jandarması” olmak istemediğini belirtiyordu ve meydana gelebilecek olaylara karşı seçici olma niteliği taşıyordu. Yani, ABD’nin çıkarlarını tehdit edecek durumlara ABD doğrudan kendi başına müdahale edebilecek; müttefiklerinin çıkarlarına tehdit gelirse, onların katkısı ile müdahale edilecekti.⁴¹⁹ ABD, bu stratejilere bağlı kalarak – başta ortaklaşa güvenlik stratejisi- Körfez Savaşı, Somali, Kuzey Irak, Bosna ve Kosova müdahalelerini gerçekleştirdi. Yapılan operasyonlarda müttefikleriyle ortaklaşa hareket etmesine rağmen liderlik rolü yine ABD idi.

Askeri olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD’nin kendi güvenliği açısından çok önem arz etmese de, dünyadaki üstünlüğü ve uluslararası güvenlik açısından en önemli olay Irak’ı Kuveyt’ten çıkarmak için yapılan Çöl Fırtınası Operasyonu’dur. Dış politika ve güvenlik bakımından Bush döneminde başlayan, Clinton döneminde mükemmelleştirilen bir operasyondur.⁴²⁰ Çünkü bu operasyon Clinton döneminin temel anlayışı olan, hem dünya düzenini korumadaki liderlik rolü ile, hem de çok yanlı koalisyon gücüyle yapılmış olması bakımından önemliydi. Böylece ABD’nin Ulusal Güvenlik Stratejisinin işlerliği sağlanmıştı.

ABD güvenlik politikaları açısından bir önemli nokta da, Soğuk Savaş sonrası NATO’nun uluslararası sistemdeki rolünün belirlenmesi olmuştur. Soğuk Savaş’ın zafer kazanmış ittifakının rolü genel olarak AB ile ABD arasındaki ilişkiler, AB’nin kendi güvenlik yapılanmasını oluşturulması ve NATO’nun genişlemesi olarak belirlenmiştir. Tüm bunların yapılabilmesi için yeni stratejilere ihtiyaç duyuldu. Bu doğrultuda ilk önce Kasım 1991’de Roma Zirvesi’nde, daha sonra NATO’nun kuruluşunun 50. yıl dönümünde Nisan 1999’da yapılan Washington Zirvesi’nde NATO’nun yeni stratejileri belirlendi ve ittifakın günümüzdeki hali ortaya çıkarıldı.⁴²¹ NATO’nun yeni rolü: i- Örgütün ortak savunma kavramını sürdürmekle birlikte; etnik çatışmalar, kitlesel göçler, ... gibi uluslararası sorunlarda rol alması, ii- Avrupa’da ortaya çıkacak olan sorunlarda ve bunalımlarda barışı koruma işlevini üstlenmesi, iii- barışı koruma işlevini gerçekleştirebilmesi için kurumsal yapının uygun hale getirilmesi ve iv- ittifak üyesi olmayan ülkelerle ortak barışı koruma operasyonları yapılmasının sağlanmasıdır.⁴²² Sonuç olarak NATO, yeni misyonu, rolü ve görevi ile Berlin Duvarı’nın yıkılmasının üzerinden uzun bir süre geçmesine rağmen halen ayaktadır. Bu durumun en güzel tespitini yıllar önce NATO’nun ilk genel sekterinin şu sözleri

⁴¹⁹ Oran, 2013a: 247.

⁴²⁰ Friedman, 2014: 66.

⁴²¹ Gül, 2015: 258-261.

⁴²² Oran, 2013a: 307-308.

göstermektedir: “Amerikalıları içeride, Rusları dışarıda, Almanları kontrol altında tutmaktır.”⁴²³

Son olarak güvenlik bakımından ABD’nin Soğuk Savaş sonrası döneminde silahlanma konusundaki anlayışı güvenlik politikalarının ana meselelerinden biri olmuştur. Bu dönemde ABD politikasında öncelikli hedef silahsızlanma yönünde oldu. Güvenlik tehditlerini silahlanma yerine misilleme ile savunma anlayışı aldı. Bu konu ile ilgili olarak Lawrence Freedman, “Nükleer silahlar aslında, alışıldığı üzere güç politikalarını pekiştirmekten çok, eski büyük güçlerin artık ufak bir rol oynadığı uluslararası sistemin bölünmesine yönelik eğilimi teyit ederler”⁴²⁴ ifadesini kullanmaktadır. Böylece Soğuk Savaş sonrası dönemdeki nükleer silahları bulundurma anlayışı ile Soğuk Savaş anlayışının zıt olduğu ve bu anlayışın iki ayrı dönemde değişiklikler yaşadığı görülmektedir. Anlayışta değişiklik olmasına rağmen nükleer silahlanmanın kaçınılmaz olduğu bu dönemde de bir gerçektir. Her şeye rağmen bu dönemde ABD silahlanma politikasında dengeleyici- karşı silahlanmadan destekleyici silahlanmaya kaymış ancak nükleer ve diğer silahlanmaların artışına sebep olan çevreleme politikalarından vazgeçememiştir.⁴²⁵

Sonuçta, Soğuk Savaş sonrası dönemde eski iki kutuplu dünyadaki güç dengesi anlayışı değişmiştir. Yeni Dünya Düzeni içerisinde güç dağılımı değişmiş ve ülkeler arasındaki bağımlılık artmıştır. Güç kavramı sadece askeri nitelik taşımaktan çıkmaya başlamıştır. Kültür, ideoloji, sivil toplum, lobicilik, uluslararası şirketler ve uluslararası örgütler vasıtasıyla başkalarını etkileyebilme, daha doğrusu yumuşak güç olarak kullanabilme becericisi ön plana çıkmıştır. Ekonomik anlamda da, ABD, AB, Japonya gibi önemli aktörler dünya sahnesinde yer almaya başlamıştır. Böylece eskiden iki süper arasında paylaşılırken, bu dönemde güç dağılımı fazlalaşmış ve farklılaşmıştır. Karşılıklı bağımlılıkların arttığı bu dönemde etnik ve milliyetçi çatışmaların azalması beklenirken, tersine karşılıklı bağımlılığın fazla olması tarafların birbirilerine yönelik tehditleri besleyerek çoğaltmasına neden olmuştur.⁴²⁶ Bu tehditlerden biri olan terörizm sonucunda da 11 Eylül 2001’deki terör saldırıları olmuştur.

⁴²³ Gül, 2015: 254.

⁴²⁴ Huntington, 2014: 273.

⁴²⁵ Huntington, 2014: 282.

⁴²⁶ Özcan, 2004: 81.

2.3.4. 11 Eylül Sonrası

11 Eylül 2001 tarihinden sabah saatlerinde Radikal İslamcı grup El-Kaide'ye bağlı on dokuz militanın American 11, United 175 ve American 77 sefer sayılı üç uçağı⁴²⁷, içindeki yolcularla birlikte kaçırarak, ABD'nin önemli merkezlerinden Dünya Ticaret Merkezi binalarına (İkiz Kuleler) ve Pentagon olarak bilinen Amerikan Savunma Bakanlığı binasına terör saldırısı gerçekleştirdiler.⁴²⁸ Tarihte "11 Eylül Saldırıları" ya da "9/11 Saldırıları" olarak bilinen terör saldırılarında, doksan iki farklı ülkeye mensup 2977 kişi hayatını kaybetti.⁴²⁹ New York ve Washington şehirlerine yönelik saldırılar, ABD ve dünya tarihi açısından dönüm noktası olmuştur. Uluslararası ilişkilerde önemli sonuçlara yol açmış ve dünya genelindeki ülkelerin güvenlik algılamalarında ciddi değişikliklere sebep olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası Sovyetlerin boşalttığı alanda liberal değerlerin öne çıkarılması durumu dönemin ABD başkanları tarafından ön kabul görmüştür. ABD'nin liberal değerleri ön plana çıkmasının arka planında ise, demokrasi ve serbest piyasa ekonomisi gibi araçları kullanarak etki alanını genişletmek vardı. Ancak bu dönemde çıkan –özellikle eski Sovyet coğrafyası ve Ortadoğu'da- çatışmalar ve uluslararası diğer gelişmeler ABD'nin öngörülerinde meydana gelmiştir. ABD ise bu çatışmalara çözüm bulabilmek ve küresel liderliğini sürdürebilmek için "Grand Stratejiler"⁴³⁰ belirlemeye başlamıştır. Fakat bu stratejiler sonucu uygulanan politikaların ABD'yi diğer ülkelerin gözünde "sevimsiz" hale getirmesi ve dönem içinde meydana gelen çatışmaların sonucunda terörizm küresel tehdit haline gelmesi 11 Eylül olaylarının zeminini hazırlamıştır.

11 Eylül öncesine kadar Amerikan vatandaşları genel olarak nerede özgürlük ve güvenlik problemi olursa olsun bunu önemsemiyordu. Çünkü kendi ülke sınırları içinde oldukça rahat, özgür ve güvenli olarak yaşadıklarını düşünüyorlardı. Onlar için Amerika bir özgürlük ve güvenlik alanıydı; güvenlik problemleri hiçbir zaman Amerika'ya yansımazdı. Ancak bu özgüvenleri 11 Eylül'le birlikte sarsıldı ve onları kendini getirdi.⁴³¹

Diğer taraftan, 11 Eylül'le birlikte ABD tek kutuplu düzende hakimiyet kurmadığını görmüş, yeni bir şiddet çeşidi ile karşılaşmıştır. ABD Grand Stratejisini değiştirmiş, Irak ve

⁴²⁷ Saldırıları gerçekleştiren militanların isimleri: American 11 Uçağı/ Muhammed Atta (Mısır), Abdülaziz Al-Omari, Vail Al-Şehri, Velid Al-Şehri (Suudi Arabistan), Satam el-Sukami (Birleşik Arap Emirlikleri); United 175 Uçağı/ Mervan el-Şehhi (Birleşik Arap Emirlikleri), Fayez Ahmed, Ahmed Al-Gamdi, Hamza Al-Gamdi, Mohand Al-Şehri (Suudi Arabistan); American 77/ Hani Hanjur, Halit el-Midhar, Navak Al-Hazmi, Macit Moked, Selim Al-Hazmi (Suudi Arabistan); United 93 Uçağı (Bu uçak saldırı gerçekleştirmeden düştü)/ Ziyad Cerrahi (Lübnan), Ahmed Al-Haznavi, Ahmed Al-Navi, Ahmed Al-Hamdi (Suudi Arabistan). (Friedman, 2014: 127-129)

⁴²⁸ <https://www.history.com/topics/21st-century/9-11-attacks> (erişim tarihi: 30.04.2019)

⁴²⁹ <https://edition.cnn.com/2013/07/27/us/september-11-anniversary-fast-facts/index.html> (erişim tarihi: 30.04.2019)

⁴³⁰ *Grand Strateji tanımına dair için detaylı olarak bkz. Özdemir, 2018: 21-24.*

⁴³¹ Davutoğlu, 2017: 25.

Afganistan gibi ülkelerde deniz aşırı savaşlara girmiştir. Tabi ki bu durum ABD ekonomik, sosyal ve refah olarak ciddi şekilde etkilemiştir. Bu savaşlarda ekonomik olarak yıpranan ülke, 2008 ekonomik bunalımının ortaya çıkmasının sebeplerinden biri olmuştur. Sosyal ve refah olarak ise, iç politikada farklı alanlarda sosyo-ekonomik bakımından kırılmalar yaşanmıştır. ABD'deki finans sisteminin geçirdiği sarsıntılar eğitim, sağlık, ... vd. gibi sektörlerde felaketlere yol açmıştır. Bu nedenle ABD'nin Soğuk Savaş'ın hemen sonrası belirlediği, liberal değerlerin ve piyasa ekonomisinin uluslararası sistemde öne çıkarılmasını temel alan grand stratejisi büyük darbe almıştır.⁴³²

Genel olarak 11 Eylül sonrası ABD'nin güvenlik algılamalarıyla temel bilgileri verdikten sonra, bu konuda bu dönemle ilgili daha ayrıntılı bilgiler üçüncü bölümde incelenecektir.

⁴³² Özdemir, 2018: 13.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

11 EYLÜL SONRASI ABD-ORTADOĞU ve GÜVENLİK

3.1. Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu Politikasındaki Temel Değişkenleri

ABD'nin Ortadoğu'ya olan ilgisi Birinci Dünya Savaşı sonrasında bölgenin yer altı kaynakları bakımından zengin olduğunun anlaşılması –özellikle petrolün varlığının fark edilmesi- ile birlikte başlamıştır. Bu dönemden sonra günümüze kadar devam süreçte, ABD'nin Ortadoğu politikasına etki eden en önemli parametrelerden biri bölgedeki petrol ve buna bağlı ekonomik çıkarları olmuştur. Diğer parametreler ise, İsrail faktörü ve stratejik-siyasi çıkarları olmuştur.

Amerikan petrol şirketleri bölgedeki ilk petrol imtiyazlarını Bahreyn ve Suudi Arabistan ile yapılan anlaşmalarla kazanmıştır. 1928 yılında yapılan Kırmızı Hat Antlaşması ile Amerikan petrol şirketleri bölgedeki petrolün paylaşım/kullanım hakkına dahil olmaya başlamışlardır. Fakat bu dönemde yapılan anlaşmalar daha çok ticari mantıkla yapılan anlaşmalar olmuştur. ABD için bölgedeki petrol ve enerji kaynaklarının güvenliği bakımından önemi İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlamıştır. Zaten bu döneme kadar bölgede hakim gücün İngiltere olması sebebiyle, bölgede ciddi güvenlik sorunlarıyla karşılaşılmamıştır. Ancak İngiltere'nin zamanla Ortadoğu üzerinde etkisini kaybetmesi ve bu topraklardan çekilmesinden sonra, bölgedeki ucuz petrolün Sovyetlere karşı koruması meselesi, ABD açısından enerji güvenliğinin temelini oluşturmuştur.

ABD'nin Ortadoğu'daki varlığının en önemli sebebi petrol kaynaklarına makul fiyatlarda doğrudan ulaşmaktır. 2017 yılı itibari ile dünya kanıtlanmış petrol rezervi 1.696,6 milyar varil olarak tespit edilmiştir. Kanıtlanmış petrol rezervinin 807,7 milyar varili yani yüzde 47,6'sı Ortadoğu ülkelerinde bulunmaktadır.⁴³³ ABD ve müttefikleri petrol ihtiyaçlarının önemli bir kısmını bu bölgeden sağlamaktadır. ABD petrol tüketiminin yüzde 18'ini, Batı Avrupa yüzde 25'ünü ve Japonya yüzde 70'ini buradan karşılanmaktadır.⁴³⁴ Bu durum Amerika bölgedeki politikasının ve stratejilerinin belirlenmesinde önemli bir faktördür. Açık denizlerin serbestliği ilkesini⁴³⁵ uygulamaya çalışan ABD için petrolün akışının yapıldığı Süveyş Kanalı, Hürmüz Boğazı önemli stratejik ulaştırma hatlarıdır. Bu

⁴³³ <https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (erişim tarihi: 03.05.2019)

⁴³⁴ Arı, 2017b: 80.

⁴³⁵ 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'de açık denizlerin serbestliği ilişkin 87. maddeye detaylı olarak bkz. Birleşmiş Milletler, 2001: 30.

maksatla Amerika Körfez'deki müttefikleriyle risksiz, maliyetsiz bir şekilde caydırıcılıkta bulunmakta ve varlığını sürdürmektedir.⁴³⁶

Diğer taraftan petrolün güvenliğinin sağlanmasının ABD ve müttefikleri çıkarları açısından ekonomik anlamda da büyük önem taşımaktadır. Ortadoğu'da –başta Körfez ülkeleri- dış yatırımlarının önemli bir kısmını ABD ve Batılı sanayileşmiş ülkelere yapmaktadır. Bu nedenle ABD için Körfez ülkeleri ile olan ekonomik ilişkiler vazgeçilmez durumdadır. Yine Batılı silah şirketlerinin en önemli müşterileri Ortadoğu'daki petrol üreten ülkelerdir. Petro-dolar olarak adlandırılan petrol gelirleri küresel çapta karşılıklı bu döngünün sağlanması için önem arz etmektedir. Petro-doların dolaşımı geçmişteki 1973 ve 1979 yıllarındaki petrol krizleri gibi olaylarda küresel ekonomi beklenmedik şoklara gebe olabilir.

ABD'nin Ortadoğu politikasındaki en önemli değişkenlerden biri de stratejik ve siyasal çıkarlarıdır. ABD'nin petrol faktörü ve ekonomik çıkarları ile doğrudan bağlantılı olan stratejik ve siyasal çıkarları Soğuk Savaş döneminden beri bölgeyi denetimi altına almak doğrultusunda ilerlemiştir. Stratejik olarak, İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki 15 yıl içinde kademeli olarak İngilizlerin bölgeyi boşaltmaya başlamasından sonra, İngiliz politikasının yerini alarak bölge ülkelerine askeri ve teknik yardımlar yapmıştır. (özellikle 1956 Eisenhower Doktrini) Siyasi olarak İran'daki 1979 Devrimi sonrası oluşan rejimin hem İslami hem de Şii olması ABD ve bölgedeki müttefikleri açısında sorunlar ve güvenlik tehditlerinin oluşmasına sebep olmuştur. Körfez ülkelerindeki liderlerin çoğunluğunun Sünni olması, halklarının çoğunluğunun ise Şii olması ve İran'ın kendi İslami rejimini yayma isteği, bu ülkeler için büyük tehdit olmuştur. Ayrıca İran'ın ABD'nin bölgedeki ve Basra Körfezi'ndeki askeri varlığına karşı olması ABD için İran'ın çift yönlü güvenlik tehdidi olmasına sebep olmuştur.⁴³⁷

İsrail faktörü, ABD'nin Ortadoğu politikasında en önemli parametrelerden biridir. İsrail'in kurulduğu günden beri ABD Kongresi, yürütmesi ve Yahudi lobisi sürekli etkileşim içinde olarak, ABD'nin Ortadoğu politikasını İsrail'in çıkarları ile uyumlu hale getirerek, inişli çıkışlı dönemler olsa da, süreklilik halinde devam ettirmektedirler. İki ülke arasındaki bu ilişki, ABD Kongresi'nin 1922'de aldığı bir kararla 1917 yılı içerisindeki Siyonist Lord Rothschild ile İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour vasıtasıyla İngiltere Savaş Kabinesi arasındaki yazışmalar sonucu ortaya çıkan Balfour Deklarasyonu⁴³⁸,nu destekleyici karar alması ile canlandı. (Öncesi, Yahudi topluluklarının ilk göçmenlerden olarak ABD'nin

⁴³⁶ Öngör, 2005: 58.

⁴³⁷ Arı, 2017b: 84.

⁴³⁸ *Savaş Kabinesi'nin üçüncü toplantısı olan 31 Ekim 1917 tarihinden sonra Dışişleri Bakanı Balfour, Lord Rothschild'e verdiği cevaba (Balfour Deklarasyonu) dair detaylı olarak bkz. Schneer, 2015: 348-356.*

kurulmasındaki rolüne kadar dayanmaktadır.) 1947 yılında BM Genel Kurulu'nda görüşülen Taksim Planı⁴³⁹ ve ardından çıkan 1948 Arap-İsrail Savaşı sırasında, bu yılın Mayıs ayında İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesinden on bir dakika sonra ABD'nin bu ülkeyi tanınması ile devam etmiştir.⁴⁴⁰ Tüm bu gelişmeler ABD açısından İsrail'in geçmişten bugüne ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Bundan dolayı İsrail'in güvenliği de ABD'nin Ortadoğu politikasında temel etken olmuştur.

Soğuk Savaş döneminde Arap ülkeleri ile yaşanan savaşlar İsrail için tehdit oluşturmuştur. Bu tehditler 1979 yılında Mısır ve İsrail arasında ABD arabuluculuğunda imzalanan Camp David Antlaşmaları⁴⁴¹ ile bir nebze olsun başarıya ulaşmıştır. Ancak Sovyet tehdidinin ortadan kalmasından sonra, ABD'nin İsrail ile ilişkilerini, Sovyet tehdidinden dolayı ABD'ye gereksinim duyan Arap devletleri tepki ile karşılamıştır. Bu durum özellikle Orta Doğu Barış Süreci için yapılan 1991'de toplanan Madrid Konferansı'nın ardından, sırasıyla 1993 ve 1995 yıllarında gerçekleşen Birinci ve İkinci Oslo Görüşmeleri sürecinde kendini göstermiştir. Amerika'nın bu görüşmelerdeki rolü marjinal düzeyde kalmıştır.⁴⁴² ABD tarafından Arap-İsrail çatışmalarının bölgedeki dengeleri sağlayarak çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Amerikan yönetimi bu çatışmaların çözümü için gerektiğinde askeri yükümlülükler altına girmeyi ve bölgeye askeri yardımların sağlanabilmesini barış ortamı oluşturabileceğini 1993 Oslo Görüşmelerinden bu tarafa dile getirmektedir. ABD'nin bu ihtilafları çözme isteği doğrultusundaki amacı ise, enerji kaynaklarının emin ellerde bulundurulmasını ve çevre emniyetinin sağlanmasına yöneliktir. Böylece Doğu Akdeniz ve Körfez'in Kuzey uç bölgeleri kontrol altına alınabilecektir.⁴⁴³

Diğer taraftan 1991'de başlayan ve 2003'te sona eren Irak'ın ABD denetimine girmesi, 1979 yılında Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali sırasında ortaya çıkan devlet dışı yapılanmalar, İran'ın bölge barışı olarak İsrail'i tehdit görmesi, Arap Baharı, ... vd. gelişmeler yeni tehdit unsurlarını beraberinde getirmiştir. Suriye'deki çatışmanın ürettiği DAEŞ ve Suriye'nin parçalanma riski, Libya, Yemen ve Irak'taki ed-Devlet'ül İslâmiye fi'l Irak ve's Şam (DAEŞ)⁴⁴⁴/El-Kaide terör örgütlerinin ve iç savaşların getirdiği istikrarsızlıklar,

⁴³⁹ *Detaylı olarak bkz.* Armaoğlu, 1994: 84-89.

⁴⁴⁰ Arı, 2017b: 87.

⁴⁴¹ 17 Eylül 1978 tarihinde Mısır-İsrail arasında yapılan antlaşmalardır. 1977 yılında Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Menahem Begin'in karşılıklı ülke ziyaretleri ile başlayan olumlu diyalogun, ABD Başkanı Jimmy Carter'ın arabuluculuğunda Washington'daki Camp David'de 5-17 Eylül tarihleri arasında yaptıkları görüşmeler sonucu imzalanan antlaşmalardır. Mısır-İsrail ve Ortadoğu-İsrail meseleleri çerçevesinde yapılan iki ayaklı anlaşmalardır. (*Detaylı olarak bkz.* Armaoğlu, 1994: 415-421.)

⁴⁴² Arı, 2017b: 92.

⁴⁴³ Öngör, 2005: 60.

⁴⁴⁴ Irak-Şam İslam Devleti- (İŞİD).

Filistin sorunu ve İsrail'in işgalci politikaları bölgedeki yeni tehditlerin üremesinde önemli sebeplerdir. Bütün bu etkenler ABD'nin bölgedeki politikalarını doğrudan etkilemektedir.

3.2. Amerika Birleşik Devletleri İçin Ortadoğu Kökenli Güvenlik Tehditleri

Siyasi yönden Ortadoğu dünyanın en başarısız bölgelerinden biridir. Monarşi ve otoriter rejimlerinden, mezhep kavgalarından, devletlerarası çözüme kavuşturulamayan çatışmalardan, bölgesel rekabetten ve sınırları aşan onlar için mücadele veren uluslardan oluşmuş derme çatma diye tabir edebileceğimiz bir coğrafyadır. Ortadoğu belirsiz yönleri ve sınırlı kapasiteleri olan devletler bölgesidir. Sınırlı siyasal meşruiyetin ve zayıf bölgesel kurumların olması istikrarsızlığa sebep olmaktadır. Dinle siyaset arasında çok az sınır vardır. Baskıcı siyasal partiler ve akımlar genellikle İslami gündemi öne çıkarır. Kısacası Ortadoğu çoklu fay hattı gibidir. Tüm bu etkenler terörizm ve nükleer maddelerin olası yayılımı/kitle imha silahlarının yaygınlaşmasına sebep olmaktadır. Terörizm ve kitle imha silahlarının yaygınlaşması gibi güvenlik tehditleri, bu bölgedeki çıkarlarının, bu bölgedeki etkisinden daha çok olan ABD için ciddi önem arz etmektedir.⁴⁴⁵

3.2.1. Terör ve Terörizm

Amerikan Kanunlarına göre terörizm, “önceden tasarlanmış, savaş dışı sivil hedeflere, yerel gruplara veya gizli ajanlar tarafından genelde bir kitleyi etkileme amacıyla uygulanmış, siyasi gerekçeli şiddet”⁴⁴⁶ şeklinde ifade edilmiştir. Bu tanımdan yapılan çıkarıma göre terör faaliyetleri devlet politikalarını değiştirme isteği amacıyla yapılmaktadır. Terör faaliyetleri uzun geçmişe sahiptir. Bu faaliyetler ABD için yeni olmasına rağmen Avrupa ve diğer medeniyetler için milliyetçilik akımının ve anarşinin etkisi ile 19. yüzyılın ortalarından beri etkili durumdadır. Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasına sebep olan olay, 1963'te ABD Başkanı Kennedy'e, 1981'de Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat'a, 1984'te Gandi'ye ve 1995'te Oslo Görüşmelerine tepki olarak İzak Rabin'e yapılan suikastler sonucu öldürülmeleri, 20. yüzyıl boyunca gerçekleştirilen terör faaliyetlerindedir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren terör hem ayrılıkçı dini/siyasi hareketler tarafından araç olarak kullanılmış, hem de ulusal çerçevenin dışına çıkarak uluslararası müdahale yöntemi olarak kullanılmıştır.⁴⁴⁷ Özellikle 1980'lerden itibaren sivil halk terör faaliyetlerinin hedefin yer almıştır. 11 Eylül'den sonra ise, terörün dini ideolojik ve uluslararası boyutu adeta bir terörizm kimliği halini almıştır. Bu dönemden sonra somut olarak El-Kaide örneğinde görüldüğü gibi, uluslararası ilişkilerde terörün oluşturduğu gruplar

⁴⁴⁵ Haass, 2014: 81.

⁴⁴⁶ <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/22/2656f> (erişim tarihi: 06.05.2019)

⁴⁴⁷ Yılmaz, 2017: 688-689.

da aktör olarak davranmaya başlamış ve devletler tarafından dış politika aracı olarak kullanılmışlardır. (Genellikle terör vasıtasıyla ülke içinde karışıklıklar çıkararak, ülke yöneticilerinin kamuoyunu desteğini kaybetmesi sağlanır. Böylece liderlerin ülke içinde yaşanan karışıklıklar nedeniyle dış politikada belli kararları almaz hale getirmesi planlanır ve terör karşı tarafı caydırmak için bir pazarlık aracı olarak kullanılır.) Bu duruma en güzel örnekler, ABD'nin Irak, Suriye, Güney Yemen, Afganistan gibi ülkeleri teröre destek veren ülkeler olarak ilan ederek bu ülkelerin sınırları içinde kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi, Fransa'nın kendi sınırları içinde yapılanmasından haberdar olduğu ve İspanya'da terörist faaliyetler gösteren Bask Ulusal Kurtuluş Hareketi'ni engelleyen politika gütmemesi ve Ortadoğu'da en etkili birçok küresel bağlantısı olan El-Kaide'nin para ve insan kaynağının Suudi Arabistan olmasıdır.

11 Eylül sonrası, ABD'nin “teröre karşı savaş” anlayışı doğrultusunda saldırıların sorumlusu gördüğü Afganistan kökenli El-Kaide terör örgütünü hedef almıştır. El-Kaide, 1986 yılında Usame Bin Ladin tarafından Sovyetlerin Afganistan'ı işgali sonrası ABD ve Suudi Arabistan'ın desteğiyle oluşturulan Afgan mücahitlerinin Soğuk Savaş sonrası başıboş kalması ile oluşturulmuştur.⁴⁴⁸ El-Kaide, İsrail'i yok etme (Ortadoğu'daki tüm felaketlerin sebebinin İsrail olarak görmeleri) ve Müslüman ülkelerini kapsayan büyük halifelik devleti kurma hedefleri doğrultusunda küresel cihat için dünyanın her yerinde bağımsız olarak kurulan, birbirleriyle bağlantılı grupların⁴⁴⁹ çekirdeğidir.

11 Eylül öncesi ABD'nin terörle mücadele yöntemi, saldırı gerçekleşikten sonra müdahaleyi öngören “balıkçı” (fisherman) yöntemi idi. 11 Eylül sonrası bu yöntem değişmiş, istihbarata dayalı teröristlerin hücrelerini önceden yok etmeye ve onlara karşı işbirliğine dayalı “avcı” (hunter) yöntemi uygulanmıştır.⁴⁵⁰ Bu yöntem kapsamında, ABD yasama, yürütme, istihbarat ve askeri kuvvetleri ve de diplomatik kanallar aracılığıyla bir işbirliği ortamı oluşturmuştur. Bu işbirliğindeki amaç, teröre karşı, Amerikan demokratik çıkarlarının güvende ve özgürlük değerlerinin tüm dünyada kayda değer olduğu uluslararası sistemi güçlendirmektir.⁴⁵¹ Bu amaçların yerine getirilebilmesi için önemli strateji izlenmiştir. Birincisi terörle küresel savaş, 2001 Afganistan ve 2003 Irak savaşlarındaki gerekçe olan bu

⁴⁴⁸ Hook ve Spanier, 2018: 278.

⁴⁴⁹ Irak, Kuzey Afrika ve Arap Yarımadası'nda El-Kaide'ye bağlılıklarını ilan eden gruplar: i- Arap Yarımadası El-Kaide'si (Al Qaeda in the Arabian Peninsula- AQAP), ii- ed-Devlet'ül İslâmiyye fi'l Irak ve ş Şam (DAEŞ)/ Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD), iii- İslamcı Mağrip El-Kaide'si (Al Qaeda in the Islamic Maghreb-AQIM), iv- El-Şahab, v- Taliban ve Hakani Şebekesi, vi- Cemaat'ül İslamiyah (İslam Cemaati), vii- Hilafetin Askerleri (Jund-el Hilafet), viii- Boko Haram. (<https://www.ulusal.com.tr/kuresel-terorun-geldigi-asamayi-nasil-okumaliyiz-makale.3769.html> erişim tarihi: 06.05.2019; <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm> erişim tarihi: 06.05.2019)

⁴⁵⁰ Yılmaz, 2017: 708.

⁴⁵¹ *Detaylı olarak bkz.* Central Intelligence Agency (CIA), 2003: 15-28.

ülkelerdeki El-Kaide varlığını ortadan kaldırmak; ikincisi ön alma/üstünlük kurma, ABD'nin askeri kuvveleri ve istihbarat elemanları vasıtasıyla terör örgütlerinin liderlerini önceden etkisiz hale getirmek, böylece anavatanın güvenliğini sağlamış olmak; üçüncüsü ise Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), bu proje ile Ortadoğu ülkeler demokratik olarak dönüşüme sokulacak, böylece radikal İslam'ın kökeni ve kaynakları kurutulacaktı.⁴⁵² Fakat bu stratejiler kapsamında ABD'nin Ortadoğu'da yaptığı insanlık dışı uygulamalar ve bu uygulamaların ölüm makineleri şeklinde olmasının yanında, “teröre karşı savaş” misyonunu “İslamcı aşırılarla uzun savaş” haline gelmesi, bölgede ve küresel çapta anti-Amerikancılığın artmasına, terörün daha fazla olmasına, radikal İslam'ın siyasi olarak daha çok gelişmesine ve diğer ülkelerin ABD'nin hukuk tanımaz tavrına karşı dengeleme arayışlarına girmelerine sebep olmuştur.⁴⁵³

3.2.2. Kitle İmha Silahları

Kitle imha silahları, insanları kitleler halinde aynı anda ve bir seferde yok etme kapasitesine sahip nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlardan oluşur.⁴⁵⁴ Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren kullanılan -özellikle 1939-1945 yılları arasında- bu silahlar, geçmiş günümüze gelişen silah teknoloji ile birlikte birey, toplum ve devlet güvenliği için ciddi tehditler oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndaki büyük hasarlar ve Soğuk Savaş Dönemi'nde iki süper güç arasındaki dehşet dengesi olarak bilinen dönemden sonra kitle imha silahlarının denetim altına alınabilmesi için devletlerarasında bu silahların sınırlandırılması için anlaşmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda kitle imha silahları içinde en çok hasar bırakan etkiye sahip silah olan nükleer silahlara sahip olan devletleri sınırlandırmak için, 1968 yılında Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması⁴⁵⁵ (NPT) yapılmıştır. Fakat bu anlaşmaya rağmen Kuzey Kore, Hindistan, Pakistan ve İsrail gibi pek çok ülkenin elinde nükleer silahın olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bu silahların geliştirilmesinin engellenmesi için 1996

⁴⁵² <https://www.ulusal.com.tr/kuresel-terorun-geldigi-asamayi-nasil-okumaliyiz-makale.3769.html> (erişim tarihi: 06.05.2019)

⁴⁵³ Yılmaz, 2017: 709-710.

⁴⁵⁴ Sönmezoğlu, 2017: 350.

⁴⁵⁵ Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması (NPT), nükleer silahların yayılmasını önlemeyi, nükleer enerjinin barışçıl amaçlar için kullanılmasında uluslararası işbirliğini sağlamayı ve nükleer silahlılaşmayı gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. 1970'te yürürlüğe girmiştir, 1995'te Anlaşmanın süresi belirsiz olarak uzatılmıştır. NPT'yi imzalayan 189 ülke bulunmaktadır. Bunlar arasında BM Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesi ABD, İngiltere, Fransa, Rusya ve Çin de bulunmaktadır. İsrail, Pakistan ve Hindistan anlaşmaya katılmamışlar; Kuzey Kore ise nükleer silah ürettiğini açıklamasından kısa süre önce Anlaşmadan çekilmiştir. NPT hâlihazırda nükleer silaha sahip ülkelerin taraf oldukları tek bağlayıcı uluslararası anlaşmadır. NPT'nin uygulanması Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı (IAEA) tarafından izlenmektedir. UAEA Safeguards (Güvenlik Denetimi Anlaşması) ve Ek Protokol ilkeleri uyarınca haberli ve habersiz incelemeler ve üye devletlerin bilgilendirmesi yoluyla NPT'nin uygulanmasını gözetir. (Köse, 2008: 21; <https://history.state.gov/milestones/1961-1968/npt> erişim tarihi: 07.05.2019)

yılında Nükleer Denemelerin Tamamen Yasaklanmasına İlişkin New York Sözleşmesi⁴⁵⁶ yapılmıştır.

ABD-Ortadoğu-kitle imha silahları üçgenindeki ilişki, ABD 11 Eylül 2001 tarihindeki saldırılardan sonra kendi güvenlik tehdidi algılarını belirledi ve bu doğrultuda güvenlik stratejilerini uygulamaya başladı. Bu doğrultuda, ABD Başkanı George W. Bush, 2002 yılının Ocak ayında yaptığı konuşmasında “Şeytan Ekseni Ülkeleri” tanımlamasını ortaya atmış ve bu tanımlama içerisinde yer verdiği Kuzey Kore, Irak ve İran gibi ülkelerin küresel güvenlik açısından ciddi bir tehdit unsuru olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁵⁷ Bu konuşmadan yaklaşık bir yıl sonra Irak hükümeti, kitle imha silahları bulundurduğu ve teröre destek verdiği şeklinde, daha sonra hakikat olmadığı belli olan iddialar doğrultusunda Irak, ABD işgaline uğramıştır.

Ortadoğu coğrafyasında, ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra uluslararası güvenlikle ilgili konularda İran hedef tahtasında yer almıştır. İran'ın başta nükleer silah çalışmaları olmak üzere kitle imha silahları yapma çalışmaları bu duruma neden olmuştur. Tam bu noktada Alexander Wendt'in *Social Theory of International Politics* adlı çalışmasında önemle üstünde durduğu üzere, tehdit algılamalarında devletlerin sahip oldukları kimliklerinin önemli bir rolü olduğu yolundaki değerlendirmeleri doğrulanmaktadır. Örneğin, İran'la hemen hemen yakın coğrafyalarda bulunan Pakistan ve Hindistan'ın nükleer silahlara sahip olmaları ABD tarafından güvenlik tehdidi olarak algılanmazken, İran'ın ciddi güvenlik tehdidi olması. İran, ilk nükleer faaliyetlerine ABD destekli olarak 1957 yılında Şah Pehlevi döneminde başlamıştır.⁴⁵⁸ Ancak İslami Devrim ile birlikte, İran Devleti nükleer programın uygulanmasının devam ettirilmesine ara vermiş, 1980-1988 arasındaki savaştan sonra konu tekrar gündeme getirilerek, özellikle Haziran 2015'te başlayan Ahmedinejad Dönemi ile birlikte nükleer programa hız kazandırılmıştır. Tabi ki böyle bir hamlenin yapılmasında Mahmud Ahmedinejad'ın köktenci kişiliğinin ve üslubunun olması göz ardı edilmemelidir.⁴⁵⁹ İran'ın nükleer programı devrim öncesinde küresel güvenlik tehdidi olarak görülmezken, devrim sonrası oluşan rejimin ABD ile ideolojik olarak ters düşmesi nedeniyle bir anda küresel güvenliği tehdit eden en önemli ülkelerden biri haline gelmiştir.⁴⁶⁰ Hatta Başkan Bush öncülüğünde Mart 2006'da açıklanan Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde, İran öncelikli tehdit olarak tanımlanmıştır.⁴⁶¹

⁴⁵⁶ Detaylı olarak bkz. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-4&chapter=26&lang=en (erişim tarihi: 07.05.2019)

⁴⁵⁷ <http://www.aljazeera.com.tr/haber/kronoloji-devrim-sonrasi-iran-abd-iliskileri> (erişim tarihi: 07.05.2019)

⁴⁵⁸ Uşaklı, 2009: 107.

⁴⁵⁹ Arı, 2017: 443.

⁴⁶⁰ Sancak, 2013: 504.

⁴⁶¹ Köse, 2008: 23.

3.3. 11 Eylül Sonrası Amerika Birleşik Devletleri Güvenlik Politikalarının Ortadoğu'ya Yansımaları

Güvenlik açısından, ABD tarafından 21.yüzyılda belirlenen ulusal stratejiler, uluslararası arenada sadece askeri gücü merkeze almamış, ekonomik göstergeleri, iç politikada yaşanan gelişmeleri ve diğer farklı alanlarda yaşanan gelişmeleri de ele almıştır. Böylece 21. yüzyılda oluşturulan bu stratejiler, geçmiş dönemde oluşturulan ulusal stratejilere göre dönüşüm geçirmiştir.

11 Eylül sonrası ABD, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra ortaya çıkan tek hakim güç olma statüsünü devam ettirme doğrultusunda politikalarını ve stratejilerini devam ettirme yoluna gitmiştir. Bunun için 2.3.2. *Soğuk Savaş Sonrası Dönem (s. 82, dipnot 407)* başlığının altında belirtilen ABD'nin tek süper güç statüsünü devam ettirme yönündeki stratejilere, üç temel strateji daha eklenmiş ve toplamda yedi ana strateji ABD'nin genel küresel politikalarında etkili olduğu gibi güvenlik ve dış politikalarında da etkili olmuştur. Bu stratejilerden birincisi, tek taraflı aksiyon ve askeri müdahalecilik temeline dayanan "üstünlük" (primacy) stratejisidir. İkincisi, tek taraflı aksiyonu gösteren ancak askeri müdahaleyi öngörmeyen "neo-izolasyonculuk" (neo-isolation) stratejisidir. Üçüncüsü, çok taraflılığın bulunduğu ve askeri müdahaleyi eden "işbirlikçi güvenlik" (cooperative security) stratejisidir. Dördüncüsü, çok yönlü olan ancak müdahale ile müdahale etmeme arasında orta yolu benimseyen "seçici angajman" (selective engagement) stratejisidir. Beşincisi, çok tarafın bulunduğu ve askeri müdahaleyi uygun görmeyen "geri çekilme/gücü kısıtlama" (restrain) stratejisidir. Altıncısı, tek yönlü bir girişim ve askeri müdahale araçlarına uzak konumda olan "yeniden mevzilenme" (retrenchment) stratejisidir. Sonuncusu, tek yönlü içeriğe sahip ve müdahale araçlarını kullanmayı uygun gören "uyuşma temelli hegemonya" (alignment-based hegemony) stratejisidir.⁴⁶²

11 Eylül sonrası göreve yapan ABD Başkanlarından George W. Bush döneminde, ABD'nin Ortadoğu politikalarına doğrudan yansıyan, terörle mücadele ve demokrasinin yaygınlaşmasını sağlamak için "üstünlük" stratejisi; Barack H. Obama döneminde ise, ekonomik maliyetleri azaltmak için yeni askeri müdahalelerden kaçınmayı ve uluslararası askeri gücü azaltmayı öngören "yeniden mevzilenme", kimi zaman "geri çekilme" stratejilerini tercih etmiştir.

⁴⁶² Özdemir, 2018: 25.

Tablo 3. 1. 11 Eylül Sonrası Dönemde ABD Başkanlarının Stratejileri⁴⁶³

ABD Ulusal Gv. Str.	Güvenlik Hali	Tehdit	Tehdidin zellikleri			Dış Politika Yönelişi	İttifaklar
			Coğrafi Yakınlık	İmkan Kabiliyetler	ngrlen Niyetler		
2002	Sresi belirsiz küresel savaş,	Sadece terörizm	Her yerde	Anayurtta saldırı	Kitle İmha silahı elde etmek	Tek Taraflılık	İttifak ana amaç değildir. Ancak ittifaklar isterlerse istekliler koalisyonunun parçası olabilir.
2006	Geniş Orta Doğu merkezli Sresi belirsiz bir savaş	Terörizm merkezli fakat ulus-ötesi tehditlerde kabul edilmektedir.	Geniş Orta Doğu merkezli ülke dışında	Halka ve ıklarara zarar verebilir	ülkeye varmak ve ana yurttan saldırmak	Tek Taraflılık-Çok Taraflılığa Geçiş	İttifaklar ulusal gücün dayandığı aslı unsurlardan
2010	Irak ve Afganistan gibi Sınırları olan ve sonlandırılabilir savaş	Ulus-tesi tehditler	Genelde dünyanın her yerinde, özelde ise Irak ve Afganistan'da	-	-	Çok Taraflılık	"Güçlü Devlet ve Zayıf Müttefik" mantığı

3.3.1. George W. Bush Dönemi Güvenlik Politikaları ve Ortadoğu

George W. Bush, Bill Clinton yönetiminden sonra 2001 yılında Cumhuriyeti Parti'den ABD başkalığına seçilmiştir. şüphesiz ki, Bush yönetiminde meydana gelen en önemli olay 11 Eylül Saldırıları olmuştur. Bu saldırılar, ABD tarihinin en büyük saldırıları

⁴⁶³ Kandemir, 2011: 146.

olmuştur.⁴⁶⁴ Bunun üzerine George Bush, “ya bizdensiniz ya da teröristlerden” ifadelerini kullanarak, 11 Eylül 2001 tarihinden itibaren Ortadoğu’da yürüttüğü entegrasyon politikasından vazgeçerek, tek başına güçlü olmayı amaçlayan ve müdahaleyi/savaşı öngören bir politikayı tercih etmiştir.⁴⁶⁵ Bunun için ilk adım saldırılardan on altı gün sonra George Bush’un 27 Eylül 2001’de yaptığı Kongre’deki ortak oturum konuşmasında atılmıştır. Bu konuşmada “Bush Doktrini” ile ilgili şu mesajlar verilmiştir:

“Emrimizdeki tüm kaynakları, her türlü istihbarat aracını, her türlü mali etkiyi ve gerekli her türlü silahı kullanarak küresel terör şebekesini mahvedeceğiz. Teröristlerin mali kaynaklarını kurutacağız, birini diğerine düşüreceğiz, onları bir yerden bir başka yere kaçacakları ve sığınacakları bir yer kalmayınca kadar süreceğiz, teröristlere yardım eden veya onları barındıran devletleri takip edeceğiz. Dünyanın neresinde olursa olsun devletlerin bir karar vermesi gerekir: bizimle misiniz yoksa teröristlerle mi? Bugünden itibaren teröristleri barındırmaya ve desteklemeye devam eden bir devlet, ABD tarafından düşman bir rejim olarak dikkate alınacaktır. Ulusumuzun şunu bilmesi gerekir ki: Saldırıdan muaf sayılamayız; fakat teröristlere karşı Amerikalıları korumak için gerekli savunma önlemlerini alacağız.”⁴⁶⁶

Soğuk Savaş sonrası dönemde dünyada “biz ve öteki” anlayışının zeminini hazırlayan bu doktrin, daha 2000 yılındaki Bush’un seçim kampanyalarında İran, Irak, Suriye gibi ülkelerin “barbar” olarak nitelendirilmeleri ve “rejim” kavramına yapılan vurgu nedeniyle açıkça Ortadoğu ülkelerini hedef almıştır. Bu doğrultuda 11 Eylül olaylarının sadece ABD’ye değil, Hristiyan dünyasına karşı yapıldığı argümanı kullanarak batılı devletleri Ortadoğu ülkelerinden kaynaklı olarak görülen teröre karşı bir araya getirmiştir. Zaten Bush Doktrini, Kuveyt’in işgalinden sonra Batılı devletleri ABD öncülüğünde bir araya getirerek, 7 Ekim 2001’de gerçekleştirilen Afganistan işgalinin zeminini hazırlamıştır.

Bush Doktrininin hazırlanmasında ve uygulamaya konmasında, kendileri gibi düşünmeyenleri dışlayan ve askeri müdahaleyi şart koşan bir dış politika anlayışına sahip Yeni Muhafazakarlar⁴⁶⁷ (Neo-Cons), “biz ve onlar” ayrımının yapılmasında son derece etkin

⁴⁶⁴ Arı, 2017b: 125.

⁴⁶⁵ Kepsutlu, 2016: 206.

⁴⁶⁶ Arı, 2017b: 125.

⁴⁶⁷ George W. Bush 2000’de başkan seçilmesiyle birlikte Neo-Con’lar, Hristiyan Köktendinciliği (Evanjelizm) ve Neo-Liberalizm (Kuzey Amerika’da siyasal bağlamda ‘ılımlı siyasal ve ekonomik solculuk’ olarak görülen, devlet müdahalesine karşı özel teşebbüsü ve bireyin özgürlüğünü savunan kavram) kavramları yan yana gelerek siyasal bir ittifak oluşturmuştur. Aslında bu üçlü siyasal ittifak 1980’de Reagen’in başkan seçilmesinden sonra Yıldız Savaşları projesinde de etkili olmuştur. Hatta Reagen o dönemde projeyi savunurken, 1980 ve 1983’de ‘Armageddon’u yaşayacak nesil biz olabiliriz’ ifadesini kullanmıştır. Armageddon teması Bush’un seçilmesi ile birlikte yeniden belirmiştir. G. W. Bush, Evanjelist rahip Billy Graham’in etkisi ile 1985’te alkol bağımlılığından kurtulmuş ve köktendinci anlayışa göre, ‘yeniden doğmuş’ tur. Buna ek olarak 1995’te Texas valisi, 2000’de de başkan seçilmesi Tanrı’nın bir lütfü gibi görülmüş, ilahi bir misyon kazandırılmıştır. Bush’un iç ve dış politika ile ilgili konuşmalarındaki ilahi misyon ve evanjelist simgeler özellikle Irak Savaşı öncesinde

olmuşlardır.⁴⁶⁸ Yeni Muhafazakarların çoğu aslen Yahudi'dir, İsrail sempatisini ve ya evanjelikt Hristiyan'dırlar. Özellikle Yahudi sermayeli Amerikan iş çevreleriyle ve İsrail yanlısı kurum ve kuruluşlarla yakın ilişkileri vardır. Enerji kaynaklarına büyük ilgi duyarlar. İslam dünyasına karşı büyük bir düşmanlık beslerler.⁴⁶⁹ Yeni Muhafazakarlar, “Yeni Amerikan Yüzyılı”⁴⁷⁰ (New American Century) sloganı altında 11 Eylül saldırıları sonrası ABD'nin İsrail çıkarları doğrultusunda Ortadoğu'daki anti-Amerikancı rejimlere karşı sert politikalar izlemesine ve ABD'nin tartışılmaz hegemon güç olmasını sağlamak için Bush'un psikolojik durumundan yararlanarak politikaların oluşmasını etkilemişlerdir.

Diğer taraftan Bush Doktrini' in oluşumuna katkı sağlayan ve ilkelerinin belirlenmesinde yol gösteren düşünce kuruluşu PNAC⁴⁷¹ (Project for New American Century)'dir. 1997 yılında kurulan PNAC'in yayınladığı Prensipler Deklarasyonu⁴⁷², ABD'nin dünya liderliği için uluslararası desteklerin sağlanması, dış politikada etkili olabilmek için güçlü bir orduya sahip olunması ve tehditlerle karşılaşmadan şartların oluşturmanın gerekliliğini belirtmiştir.⁴⁷³ Bu deklarasyonla Bush Doktrini' in temel mantığını oluşturan “önleyici savaş” kavramının yolu açılmıştır.

Hazırlıklar sonucu, 17 Eylül 2002 tarihinde imzalanan, “Bush Doktrini” anlamına gelen, Amerikan strateji ve dış politikasının tüm boyutlarını kapsayan ve tüm uluslararası ilişkiler aktörleri ile ilişkilerini belirleyen “ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi”⁴⁷⁴ (The National Strategy of the United States of America) oluşturuldu. Yeni strateji içerik bakımından iki

belirginleşti. Bazı Müslüman kaynaklarda adı Melhame-i Kübra (çok büyük ve kanlı savaş) olan Armageddon, Hristiyan ilahiyatında, Kudüs'ün kuzeybatısındaki Magedon Ovası'nda (bugünkü İsrail'deki Megiddon Ovası) yer alan bir tepelikte gerçekleşeceğine inanılan savaştır. Üç Semavi dine göre, Hz. İsa kıyametin kopmasından sonra ortaya çıkacak Deccal'le (anti-Christ) savaşmak üzere dünyaya dönecek (İslamiyet'te 'Mehdi') ve bu savaşta onu yenecektir. Bu kıyamet savaşın ardından 'yeniden doğanlar' (born again) kurtulacak, geri kalanlar ise cehenneme gideceklerdir. Evanjelistler arasında 'Hristiyan Siyonizmi' olarak tanımlanan bu akımın inancına göre, Armageddon sonrasında Yahudilerin bir kısmı, 'yeniden doğanlar' olarak İsa Mesih'e dönecekler, geri kalan Yahudiler ise İsa Mesih'in krallığını kabul etmeyenlerle birlikte cehennemde kalacaklardır. Bu inanç Yahudilik ile köktendinci Hristiyanlık arasında köprü oluşturmuştur. Böylece 11 Eylül sonrası Irak ve Afganistan müdahaleleri gerçekleştirilmiştir. Bu müdahaleler Bush ve evanjelistlerin gözünden, 'içimizdeki Şeytan'a karşı savaş' olarak görülmüştür. Diğer taraftan Bush'un bu akıma gerçekten inanıp inanmadığı tartışma konusudur. Ancak psikolojik durumu göz önüne alındığında inandığı sonucuna varılabilir. Çünkü Irak ve Afganistan müdahaleleri İsrail'in istediği gibi çıkarları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. O kadar ki, Irak saldırısına destek vermesi için dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Chirac' ı arayan Bush, bu konuşmada Armageddon terimi olan 'Gog ve Magog' (Yecüc ve Mecüc) ifadelerini kullanmıştır. Bu kelimeleri anlamayan Fransız diplomatlar, İsviçreli bir ilahiyatçıdan yardım isteyerek, Bush'un Hezekiel Peygamber'in kıyamet kehanetine gönderme yaptığını keşfetmişlerdir. (Oran, 2013b: 17-18.)

⁴⁶⁸ Kepsutlu, 2016: 207.

⁴⁶⁹ Gündoğan, 2016: 311-312.

⁴⁷⁰ Detaylı olarak bkz. Nye, 2016: 2-15.

⁴⁷¹ Detaylı olarak bkz. <http://www.oldamericancentury.org/pnac.htm> (erişim tarihi: 10.05.2019)

⁴⁷² <https://www.rrojasdatabank.info/pfpc/PNAC---statement%20of%20principles.pdf> (erişim tarihi: 10.05.2019)

⁴⁷³ Kepsutlu, 2016: 207.

⁴⁷⁴ Detaylı olarak bkz. The White House, 2002: 1-31.

ayaktan oluşuyordu. Bu ayaklardan ilki olan Amerika üstünlüğünün⁴⁷⁵ yararları; tek kutuplu güç dengesini 1990’larda ve 21. yüzyıla girerken dünya politikasının temel koşulu olarak görülüyordu. Amerikan devleti, bu üstünlüğünü geçmişteki imparatorluklar gibi istismar etmeyecekti, ama “insan özgürlüğünü koruyan bir güç dengesi” biçiminde şekil vererek bu küresel çıkarlara hizmet edecekti.⁴⁷⁶ İkinci ayağı ise, önleyici savaş kavramıdır. ABD’ye yakın zamanda zarar vermeye kararlı olan düşmanlara karşı önceden vurma çağrısıdır. Bu kavram güvenlik belgesinde şu şekilde anlatılmıştır:

“ABD, ulusal güvenliğimize kafi derecede bir tehdide karşı gelmek için önleyici eylem seçeneğini uzun süredir muhafaza ediyordu. Tehdit ne kadar büyükse, düşmanın saldırısının zaman ve yeri konusunda belirsizlik sürse bile, eylemsizliğin riski de o kadar büyük –ve kendimizi korumak için ilerisi düşünülerek yapılan eylem o kadar mecburi olur. Düşmanlarımızın böylesi düşmanca eylemlerini engellemek veya önlemek için ABD, eğer gerekirse ilk saldırıyı gerçekleştirecektir.”⁴⁷⁷

Bu ifadelerle, ABD’ye herhangi bir saldırı olmadan, “haydut devlet” statüsüne giren Ortadoğu devletlerine doğrudan müdahale düşüncesi resmi olarak ifade edilmiştir. Böylece Irak işgalinin zemini hazırlanmıştır.

“Önleyici savaş” çağrısı, yaklaşık üç yüz yıldan fazla bir süredir devam eden ulus-devlet sisteminin en önemli parçası olan ulusal egemenlik kavramını tartışılır hale getirmiştir. Irak’ın ulusal egemenliğine yapılan saldırılar için dünya çapında yaygın muhalefete rağmen, ABD yönetimi hız kesmeden işgali gerçekleştirdi. Bu sırada ABD hükümeti daha güçlü bir siyasi işbirliği inşa edebilmek ve küresel çaptaki eleştirilerin/muhalefetin önüne geçebilmek için BM Güvenlik Konseyi’nin onayını almaya çalıştı, fakat onayı alamadı.⁴⁷⁸ Tüm bu gelişmeler, ABD’nin güvenliğine kayda değer bir tehdit olmadığı halde Irak’a yapılan uygulama, doktrinin kendisinden daha fazla kaygı uyandırmıştır. Önleyici savaş yaklaşımının, BM Şartı’nın uluslararası bir sınıra yönelik silahlı bir saldırı sonrasında kendini savunmak amacıyla ya da BM Güvenlik Konseyi’nin herhangi bir kararı doğrultusunda güç kullanımı haricinde güç kullanımını yasaklayan (Lahey’deki Uluslararası Adalet Divanı kararları) temel fikrinin sözü bile edilmeksizin benimsenmesi rahatsızlık yarattı.⁴⁷⁹

⁴⁷⁵ ABD Dışişleri Bakanlığı Politik Planlama Merkezi Eski Başkanı Richard N. Haass “Amerikan üstünlüğü” ne ilişkin görüşleri için detaylı olarak bkz. Haass, 2014: 33-34.

⁴⁷⁶ Hook ve Spanier, 2018: 288.

⁴⁷⁷ The White House, 2002: 15.

⁴⁷⁸ Kepsutlu, 2016: 208.

⁴⁷⁹ Falk, 2005: 266.

Önleyici savaş yaklaşımı, tek taraflı uygulandığı takdirde, sınırı olmayan, uluslararası hukuka ya da BM'ye hesap vermeyen, sorumlu hükümetlerin ortak kararlarına dayanmayan ve uygulanmasının zorunluluk olduğuna dair inandırıcı bir gerekçe gösterilmesi gerekmeyen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım Irak işgali özelinde, Irak hükümetinin terörist gruplara desteği ve kitle imha silahları bulundurması gerekçelerinin kanıtlanamaması ve muhtemelen var olmadığından dolayı sınırlarının çok ötesinde zorlanmıştır.⁴⁸⁰

Bütün eleştirilere rağmen terör saldırılarının ikna edici bahanesi olması nedeniyle Bush Doktrini uygulandı. Doktrinin ilk ayağını oluşturan “Amerikan üstünlüğü” diğer devletler açısından işine gelecek şekilde olumlu karşılandı. Diğer devletler özellikle savunma alanında küresel ölçekte Washington'daki polis gücüne görevi teslim edeceklerdi. Böylece NATO üye ülkelerinin ve Japonya'nın daha önceden yaptığı gibi Amerika'nın küresel güvenlik “şemsiyesi” altına girerek savunma yüklerini azaltacaklardı. Bu nedenle çoğu yenedünya düzenini tehdit edenlere karşı önleyici savaş stratejisinin araçlarını kabul etmişlerdir. Nihayetinde daha az tehlikeyle karşılaşacaklar ve pis işleri ABD'ye bırakacaklardı.⁴⁸¹

3.3.1.1. Büyük Ortadoğu Projesi'nin Uygulanmaya Başlaması

Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), diğer adıyla Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişim içerik bakımından 1957 yılında yürürlüğe giren Eisenhower Doktrini ile benzeşmektedir. Yöntem olarak benzeşme ile ilgili olarak ise, daha ileri bir tarihe gitmekte fayda vardır. 9 Mayıs 1916 yılında İngiltere ile Fransa arasında Ortadoğu'nun paylaşılması konusunda yapılan Sykes-Picot gizli anlaşması ile BOP yöntem olarak benzeşmektedir.⁴⁸² Nitekim İngiltere'nin Ortadoğu'dan çekilmesiyle bölgedeki görevini ABD teslim almak istemiştir. Yakın tarihte BOP' un doğuşuna Başkan Clinton yönetiminde rastlanmaktadır. Clinton döneminde 1995, 1996, 1997, 1998 ve 1999 Ulusal Güvenlik Strateji belgelerinde, nükleer ve kitle imha silahlarına sahip ülkelere gelebilecek olan güvenlik tehditlerinin vurgulanması ve bu devletleri “serseri devletler” olarak tanımlanarak, özellikle bu konuyla ilgili geliştirilen politikaların sürekli olarak Ortadoğu devletlerini kapsamaması BOP konusunda güçlü sinyaller vermiştir.⁴⁸³

Soğuk Savaş döneminde 1970'li yıllarda Başkan Carter tarafından Sovyetleri çevreleme politikası kapsamında ortaya konulan Yeşil Kuşak Teorisi⁴⁸⁴ ile birlikte, özellikle

⁴⁸⁰ Falk, 2005: 268-269.

⁴⁸¹ Hook ve Spanier, 2018: 289-290.

⁴⁸² Taşcıoğlu, 2009: 85.

⁴⁸³ Kepsutlu, 2016: 192.

⁴⁸⁴ Yeşil Kuşak, ABD Başkanı Jimmy Carter'ın danışmanı Zbigniew Brzezinski aracılığıyla ilan ettiği, SSCB'nin etrafında ılımlı İslam kuşağı yaratılmasıdır. Amaç, SSCB'ye karşı İslam kalkanı oluşturmaktır. Bunun

Sovyetlerin Afganistan işgali sırasında, Sovyetlere karşı mücadele eden Afgan mücahitlerin ABD tarafından ekonomik ve teknik olarak desteklenmesi ile el-Kaide gibi terör gruplarının tohumları atılmıştır. Zaten Sovyetlerin ortadan kalkması ile bu grupların önüne geçilememiştir. Bu terör gruplarının köktendinci İslami anlayışlarının yanı sıra uzun zamandır süre gelen Batı sömürgeciliğinin yarattığı zengin-fakir ülkeler arasındaki ekonomik dengesizlik de, 11 Eylül’le birlikte terör tehdidi olarak ortaya çıktı.⁴⁸⁵ George W. Bush yönetimi ise sorunun çözümünü BOP’ da buldu.

Başkan Bush, Kasım 2003’te Ulusal Demokrasi Vakfı⁴⁸⁶ (National Endowment For Democracy-NED)’nda yaptığı konuşmada, “Ortadoğu özgürlüklerin gelişmediği bir yer olarak aldıkça durgunluk, kin ve şiddet ihraç eden bir yer olacaktır” ifadelerini kullanmıştır. Bunun için Bush yönetimi terörizmin kaynağı olan siyasi olguları ortadan kaldırmak için en iyi yolun o bölgelere demokrasiyi yaymak olduğuna inanmışlar⁴⁸⁷, bunun için en iyi seçeneğin BOP olduğunu düşünmüşlerdir. BOP, Orta Asya’yı da içine alan söz konusu coğrafyada siyasal, ekonomik ve sosyal değişiklikler gerçekleştirmeyi amaçlayan, bölgedeki baskıcı rejimlerin, gelir dağılımı bozukluklarının ve eğitim seviyesindeki düşüklüğün uluslararası İslamcı terörizmi beslediği düşüncesinden yola çıkarak, demokrasinin gelişmesini amaçlayan ve ekonominin kalkınması destekleyen yöntemlerdir.⁴⁸⁸

BOP, İslam coğrafyasının büyük bölümünü kapsamaktadır. Sadece eski Sovyetlerin “arka bahçesi” olarak adlandırabileceğimiz Orta Asya ülkeler ve Kafkasya’daki Müslüman ülkeler ve topluluklar dışında, Türkiye, Irak, İran, Suriye, Ürdün, Umman, Yemen, Lübnan, Mısır, Sudan, Bahreyn, Kuveyt, Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan, Afganistan, Moritanya, Fas, Cezayir, Tunus, Libya gibi ulaşım yolları ve zengin enerji kaynakları üzerinde yer alan ülkeler bu proje kapsamında yer almıştır.⁴⁸⁹ BOP’ un temel amaçları; i- küresel terörle mücadele mücadele, ii- köktendinci İslami örgütlerin faaliyetlerine karşı strateji belirleme, hayata geçirme, iii- küreselleşme olgusunun Amerikan çıkarları doğrultusunda yayılmasını sağlamak, iv- bölge petrolünün kontrolünü sağlamanın yanında, doğal gaz, su gibi temel maddeleri denetim altına almak, v- nakil yollarının da kontrol altında tutmak ve vi- doların piyasalardaki egemenliğini sağlamaktır.⁴⁹⁰

yanında geliştirilecek “ılımlı İslam”la Hizbullah gibi radikal akımlar ve İran da çevrelenmiş olacaktır. (Oran, 2013a: 11.)

⁴⁸⁵ <https://dergipark.org.tr/download/article-file/556861> (erişim tarihi: 12.05.2019)

⁴⁸⁶ Detaylı olarak bkz. <https://www.ned.org/about/> (erişim tarihi: 12.05.2019)

⁴⁸⁷ Yılmaz, 2017: 285.

⁴⁸⁸ Sönmezoğlu, 2017: 150.

⁴⁸⁹ <https://dergipark.org.tr/download/article-file/556861> (erişim tarihi: 12.05.2019)

⁴⁹⁰ Kepsutlu, 2016: 196.

Bush yönetimindeki BOP' un ayrıntılı şekilde nasıl uygulanabileceğini ve söz konusu coğrafya hakkındaki ayrıntılı araştırmalar yapılması hakkında, CIA ve ABD yönetimlerine stratejik ar-ge hizmeti en etkili düşünce kuruluşlarından RAND Corporation⁴⁹¹, “Sivil Demokratik İslam: Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler”⁴⁹² başlıklı kapsamlı bir rapor hazırlamıştır. Genel anlamda raporda, Samuel Huntington'un *Medeniyetler Çatışması* tezine atıfta bulunularak, Müslüman dünyasının, Batılı demokrasi değerlerine, küresel düzene uyumlu hale gelmemesi durumunda doğu-batı arasında çatışma ihtimalinin yüksek olduğu ve Müslüman coğrafyasının denetime alınması gerektiği yönünde stratejiler yer almaktadır. Ek olarak bölgedeki Müslüman grupları, köktendinciler, gelenekçiler, ılımlı İslamcılar ve laikler olarak tasniflemişlerdir. Bu gruplar hakkında ayrıntılı incelemeler gerçekleştirmişlerdir. Bu bilgilere ek olarak, bölgede İslam'ı kontrol altına alabilmenin planlamasını yapmışlardır.⁴⁹³

Bush yönetiminin açıklamalarının dışında BOP' a ilişkin yazılı bir belge bulunmamaktadır. Bush döneminde oluşturulan ulusal güvenlik belgelerinde Ortadoğu'ya ilişkin yapılan planlamalardan dolayı, 11 Eylül sonrasında BOP, Başkan Bush ile özdeşleştirilmiştir. Özellikle 2003 Irak'la birlikte yapılan büyük projenin BOP olduğu da anlaşılmaktadır. Ancak Bush yaptığı açıklamalardan ve Irak'ta yaşanan gelişmelerden sonra ortaya çıkan sonuç projenin başarısızlığını açıkça göstermektedir. Bunun nedenleri ise, kullanılan yanlış yöntemler, yanlış kişilerle çalışılması ve Bush'un Amerikan çıkarları ile demokrasi desteği arasında hayali bir bağ görmesiydi.⁴⁹⁴

3.3.1.2. Afganistan İşgali (2001) ve Irak İşgali (2003)

11 Eylül 2001 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü merkez binaları İkiz Kuleleri ve ABD Savunma Bakanlığı merkezi Pentagon'u hedef alan terör saldırıları sadece ABD'de değil tüm dünyada etkili oldu. 11 Eylül'ün etkisi, gerek ABD'nin yeni dış politikası ve güvenlik algılarında, gerekse Ortadoğu'nun geleceği açısından belirleyici oldu. Saldırıların sorumluları derhal araştırılmaya başladı. Başkan Bush saldırılardan bir hafta sonra saldırıların el-Kaide tarafından yapıldığına ilişkin yeterli delillerin olduğunu belirtti ve bu konuda İngiliz hükümetinin de desteğini yanına çekti. Bunun üzerine el-Kaide lideri Usame Bin Ladin bu

⁴⁹¹ RAND Corporation, ABD Silahlı Kuvvetleri için araştırma ve geliştirme yapması amacıyla 1946 yılında Project RAND adıyla Douglas Havacılık Şirketi tarafından Santa Monica'da kurulmuş, daha sonra dünya çapında tanınan siyasi stratejik düşünce kuruluşu oluşmuştur. RAND, eğitim, sağlık, hukuk ve bilim alanlarında da araştırma yapmaktadır. Santa Monica (California) dışında, Washington D. C. , Pittsburg, Pennsylvania, Cambridge (İngiltere) ve Brüksel (Belçika)'de ofisleri bulunmaktadır. (Örmeci, 2017: 181; <https://www.rand.org/about.html> erişim tarihi: 12.05.2019)

⁴⁹² Detaylı olarak bkz. <http://www.muslimport.com/sivil-demokratik-islam-ortaklar-kaynaklar-ve-stratejiler-3088h.htm> (erişim tarihi: 12.05.2019)

⁴⁹³ <https://dergipark.org.tr/download/article-file/556861> (erişim tarihi: 12.05.2019)

⁴⁹⁴ Yılmaz, 2017: 286.

saldırılarıyla alakalarının olmadıklarını açıkladı.⁴⁹⁵ ABD yeterli delillerin olduğu konusunu vurguladı ve saldırılardan dokuz gün sonra Taliban yönetimine iltimat verdi: “Topraklarımızda saklanan el-Kaide liderlerini ABD yetkililerine teslim edin. ... Artık faaliyet göstermemelerini garantiye almamız için, ABD’nin tüm terörist eğitim kamplarına erişimini sağlayın.”⁴⁹⁶ Ültimat üzerine Taliban tarafından yapılan, saldırıları Ladin’in işlediğine dair yeterli delilin bulunmadığı ve saldırıyı gerçekleştirecek kapasitesinin olmadığı yönündeki açıklama⁴⁹⁷ sonrası, ABD ve İngiltere birlikte, BM Antlaşması’nın 51. Maddesi⁴⁹⁸’nde yer alan meşru müdafaa hakkı ifadelerine dayanarak, 7 Ekim 2001 günü “Afganistan’a Kalıcı Özgürlük Operasyonu” başlatmıştır.⁴⁹⁹ Bu operasyon düşünce ayrılığı olmadan ve uluslararası ortaklık havasında başladı. NATO, Kuzey Atlantik Antlaşması’nın “NATO kurucu antlaşmasına üye ülkelerden herhangi birine ve birden fazlasına yapılan saldırı, üyelerin hepsine yapılmış sayılacaktır” şartını getiren, 5. Maddesi’ni tarihte ilk kez kullanmıştır. ABD, İngiltere ve NATO kuvvetleri/ISAF (BM) Kabil’i ele geçirdiler.⁵⁰⁰

ABD, İngiltere ve müttefik Afgan güçlerinin liderliğinde Aralık 2001’de Taliban yönetimini devrildi. Almanya’nın Bonn kentinde toplanan uluslararası konferansta alınan kararlar, Hamid Karzai başkanlığında geçici hükümet 22 Aralık 2001’de göreve getirildi. Böylece ABD’nin Afgan Savaşı’ndan önce planladığı senaryonun birinci aşaması olan “Taliban’ı yerinden atmak” gerçekleştirildi. Şimdi sıra ikinci aşama olan “Afganistan’da ulus inşası”⁵⁰¹ idi. Bunun için ilk adımlar Bonn’daki konferansta atıldı. Bu konferansta, savaş sonrası Afgan kurumlarının tasarlanıp onaylanacağı bir “loya jirga” (geleneksel kabile konseyi) toplanması öngörüldü⁵⁰² ve Bonn Antlaşması imzalandı. Antlaşmaya göre, bölgesel liderler terörizme, uyuşturucuya ve örgütlü suçlarla savaşta uluslararası toplulukla işbirliği yapacak, cinsiyete duyarlı, çok etnik yapılı ve tamamıyla temsil edilen bir Afgan yönetimi oluşturulacaktı.⁵⁰³ Bu antlaşmaya ek olarak ulus inşası sırasında, anlaşmanın maddelerinin yerine getirilmesine kolaylık sağlamak için 2003 yılında BM Güvenlik Konseyi kararıyla, bölgede NATO Uluslararası Güvenlik Destek Gücü’nün genişletilmesi onaylandı.

Aslında saldırılar başlamadan Taliban, Bin Ladin’i Afganistan’da yargılamayı önerdi. Bush yönetimi reddetti. Saldırılar başladıktan yedi gün sonra, Bin Ladin’in saldırılarla ilişkisinin kanıtlanması koşuluyla tarafsız bir ülkeye teslimi önerildi. Bunu reddettiler.

⁴⁹⁵ Kepsutlu, 2016: 212.

⁴⁹⁶ Kissinger, 2016: 346.

⁴⁹⁷ Kepsutlu, 2016:212.

⁴⁹⁸ *BM Antlaşması 51. Maddesi’ne detaylı olarak bkz.* T. C. Resmi Gazete, 1945: 9040-9041.

⁴⁹⁹ Bilensoy, 2018: 60.

⁵⁰⁰ Kissinger, 2016: 346.

⁵⁰¹ Weinbaum, 2012: 194-224.

⁵⁰² Kissinger, 2016: 347.

⁵⁰³ Hook ve Spanier, 2018: 298.

Ardından bombalamanın durdurulması koşuluyla Bin Ladin'i teslim etme önerisi de Bush tarafından reddedildi. Çünkü ABD dış politikasında etkili olan Yeni Muhafazakarların amacı, hem Amerikan halkının içini soğutmak, hem de ABD'nin 1991 Birinci Körfez Savaşı'ndan bu yana üst üste koymaya çalıştığı “müdahale hukuku” taşlarının en önemlisini yerleştirmektir.⁵⁰⁴

ABD ülke sınırları dışında operasyonu ve müttefik sayısı artırma çabasında iken, ülke sınırları içinde, en temel demokratik hak ve özgürlükleri hiçe sayan Vatanseverlik Yasası⁵⁰⁵ (Patriot Act) 26 Ekim 2001'de çıkarılmıştır. Yine 13 Kasım 2001'de Başkan Bush'un idari kararıyla, terörist faaliyetlere karıştığında şüphelenilen yabancıların süresiz alıkonmasına ve askeri komisyonlarca yargılanmasına izin verilerek uluslararası hukuk normları ve hukukun temel ilkelerinin birçoğu delinmiştir. Bu kararlar gözaltına alınan bireyler, Küba adasındaki ABD üssü Guantanamo Hapishanesi'ne götürülerek işkence yapılmış, ülke sınırları içinde işkence edilmeleri yasak olanlar ise, CIA jetleriyle (torture jets-işkence jetleri) işkence edilecek ülkelere götürmüşlerdir. Bu süreç içinde 25 Kasım 2002'de ABD'de bir de İç Güvenlik Bakanlığı kurulmuştur.⁵⁰⁶

Son olarak Amerika ve NATO kuvvetlerinin 21. yüzyılda Afganistan'da karşılaştıkları manzarayla, 1897 yılında genç Winston Churchill'in gördüğü çok farklı değildi:

“Kendini koruma güdüsünün geçici bir ateşkesi dayattığı hasat zamanı hariç, Pathan (Peştu) kabileleri her zaman özel ya da aleni savaş meşguller. Her erkek bir savaşçı, bir siyasetçi ve bir ilahiyatçı. Her büyük ev gerçek bir feodal kale. ... Her köyün kendi müdafaası var. Her aile kendi intikamını, her klan kendi kan davasını güdüyor. Sayısız kabilenin ve kabile bileşimlerinin hepsinin birbirleriyle görülecek hesapları var. Hiçbir şey unutulmuyor ve pek az borç ödemededen kalıyor.”⁵⁰⁷

Aslında bu ifadelerden, Afganistan tarihinin “imparatorluk mezarlığı” olduğu anlaşılabilir, daha önce Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği'nin emperyal tutkularına engel olan kendine özgü Afganistan fiziki, siyasi ve toplumsal yapısının, kısa zamanda Amerikan kuvvetlerine mezar olacağı anlaşılmıştır.

Irak, Bush Doktrini'nin Afganistan'dan sonraki hedefi olmuştur. Bush yönetiminin Eylül 2002'de açıkladığı ulusal güvenlik belgesinde yeni Amerikan dış politikasında tehdidin, Sovyetlerin yerini terörün aldığı belirtilmiştir. Bu belgeye göre, dünya acımasızca yapılan terörist saldırının şoku içinde ve ABD öncülüğünde büyük güçler, terörizm getirdiği şiddet ve

⁵⁰⁴ Oran, 2013b: 20.

⁵⁰⁵ ABD Vatanseverlik Yasası'nın içeriğine ilişkin detaylı olarak bkz. Hook ve Spanier, 2018: 322; <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-bill/3162> (erişim tarihi: 13.05.2019)

⁵⁰⁶ Oran, 2013b: 20-21.

⁵⁰⁷ Kissinger, 2016: 348.

kargaşa gibi müşterek muhataralar karşısında birleşmişti. Bu durum, uluslararası kurumlar/kuruluşlar ve büyük güçler işbirliğine dayalı ilişkilerin özendirilmesi, bu güçlerin çatışmalara, operasyonlara ve savaflara hazırlık yapmak yerine barış içinde yarış yapabilecekleri bir ortam yaratma fırsatı doğurmuştu. Gelecekte ABD tarafından “Özgürlük Gündemi” olarak adlandırılacak olan uygulamaların en önemli ögesi, Irak Devleti’nin 2003’ten sonraki demokratik dönüşümü olacak ve Ortadoğu’daki diğer ülkeler bu dönüşümden esinlendirilecekti: Irak’ta yapılan demokrasi inşası muvaffak olacak ve bu muvaffakiyet, Şam’da Tahran’a kadar gelecekte özgürlük için yanıp tutuşan her ulusa iletilebileceği mesajı veriliyordu.⁵⁰⁸

Belgede, terörizm ve Irak’a demokrasi getirmeye vurgu yapılmıştır. Fakat ABD’nin Irak işgalindeki tek amacı bu değildi. Bunun dışında Irak’ın Ortadoğu’daki zengin petrol kaynaklarına sahip ülkelerden biri olması da ABD’yi bu harekatı yapmaya teşvik etmiştir. Saddam Hüseyin’in 2000 yılından itibaren doların dünya ticaretindeki etkisini kırmak için petrolü Mark (Euro) ile satmıştır.⁵⁰⁹ Amerikan hükümeti bu durumu engelleyerek, hem petrolün tekrar dolarla satılmasını sağlamak, hem de üretim miktarını belirleyerek petrol fiyatlarını kontrol etmeyi planlamıştır. Ayrıca jeopolitik olarak bölgede konuşlanma fırsatı yakalamış, böylece bölgede her tarafa kolayca ulaşabilecek ve egemenliğini sağlamış olacaktı. Ek olarak bölgede Afganistan’dan sonra bir çatışma noktası daha yaratarak, büyük çoğunluğunu ABD menşeli ülkelerin oluşturduğu silah sanayinin canlanmasını sağlayacaktı.

ABD, Irak’a savaş açmadan önce BM’den karar çıkartmaya çalıştı. Hatta bu dönemde 8 Kasım 2002’de, BM Güvenlik Konseyi 1441 sayılı kararı⁵¹⁰ ile, Irak’ı koşulsuz işbirliğine çağırды ve otuz gün içinde elindeki kitle imha silahlarının dökümünü istedi. Bu rapor Bush yönetimini tatmin etmedi. Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı önderliğinde, Irak’ta altmış günlük araştırma sonucu kitle imha silahları ile ilgili kayda değer bir delil bulunamadı. Ancak bu da ABD tarafından elimizde yeterli delil var ifadeleriyle reddedildi.⁵¹¹ Bu bulgular üzerine başta Fransa, Almanya, Rusya ve Çin olmak üzere işgale karşı cephe alınmasına rağmen, ABD ve kendisine destek veren İngiltere, İtalya, İspanya ve kimi Doğu Avrupa ülkelerini yanına alarak⁵¹², Irak’ın 11 Eylül saldırıları ve el-Kaide ile bağlantısı olduğunu iddia ederek Bush’un Önleyici Savaş doktrini çerçevesinde 20 Mart 2003’te “Irak’ın Özgürlüğü Operasyonu” (Operation Iraqi Freedom) adını verdiği işgali başlattı.⁵¹³

⁵⁰⁸ Kissinger, 2016: 351.

⁵⁰⁹ Kepsutlu, 2016: 215-216.

⁵¹⁰ United Nations, 2002: 1-8.

⁵¹¹ Kepsutlu, 2016: 216.

⁵¹² Oran, 2013b: 21.

⁵¹³ Bilensoy, 2018: 61.

Aslında ABD, Irak'a girmek zorunda değildi. Saddam Hüseyin 11 Eylül saldırılarına katılmadı ve bu olaylarla alakası yoktu. Irak'ın teröre desteği açısından düşünülse bile burada da çok az destek vardı. Diğer taraftan biyolojik, kimyasal ve nükleer silah programlarını bir gün başlatma isteğinde olsa bile, bunun çözümü işgal değildi. Buna karşı ABD yaptırımları güçlendirebilir ve bu sayede Irak'ı caydırabilirdi. Ancak bu fikirler Bush yönetimi içinde etkin durumda bulunan Yeni Muhafazakarlar tarafından göz ardı edildi. Terör tehdidi ve kitle imha silahlarının yok edilmesi gibi göz önünde bulunan gerekçelerle –perde arkası petrolün kontrolü ve BOP' un uygulanması- işgale başlandı ve bu sorunları hızlıca yok edileceği umuldu. Fakat ABD'nin Irak'a demokrasi getirme de dahil, bu işgalde ortaya koyduğu tüm argümanların kısa sürede hepsi yenildi ve hemen hepsinin yanlış olduğu kanıtlandı. Irak işgalinin yedi yıllık maliyeti 1 trilyon dolar civarında, 4400 Amerikan askerinden fazlası hayatını kaybetti, 30 bin asker de yaralandı. Bunların dışında Irak'ın işgalle birlikte enkaz halinde çevrilesinin ters tepen bir sonucu da, artık bölgede İran'ı dengeleyecek, Irak yoktu. Ek olarak Amerikan imajı küresel ve bölgesel çapta aşırı zarar görmüştü ve artık bölgedeki çoğu Arap lider, demokrasiye karşı ülkelerinde kaosa neden olsa bile direneceklerdi.⁵¹⁴

İşgalin iyice karmaşık duruma gelmesi ve savaş şartlarının ABD açısından ters tepmesine neden olan diğer bir durum Sünni-Şii çatışması olmuştur. Irak'a komşu ülkelerin – başta İran ve Suudi Arabistan- bu çatışmaları sürekli körüklemesi de Irak işgalinin hedefe ulaşmasını ve sonuçsuz kalmasına neden olmuştur. Irak'ın güneyindeki Basra Körfezi ve çevresinde bulunan halkın çoğunluğu Şii mezhebine mensuptur. Sünni Arap lider Saddam Hüseyin dönemindeki baskıcı rejimden dolayı buradaki Şii halk uzun süre haklarından uzak kalmıştır. Tabii ki buradaki baskıcı rejimden seneler boyunca İran'ın kışkırtıcı Şii politikası da etkili olmuştur. Saddam'ın devrilmesinden sonra anayasal düzenin tanınmasıyla senelerce bastırılan ülkenin güneyindeki Şiiiler ve kuzeyindeki katliama uğramış Kürtlerin katılmış hesap görme istekleri gün yüzüne çıktı. ABD'nin Irak'a getirdiği yeni düzendeki halkın demokrasi anlayışı, geçmişin intikamını almak için demokrasiye karşı tarafı bastırmadaki etkili bir silah durumuna getirdi.⁵¹⁵ Sonuç olarak, Irak Cumhuriyeti üç bölgeye ayrıldı.

Nihayetinde, önleyici savaş gerekçesi ile ABD'nin Irak'a hareket düzenlemesi uygun değildi. Irak'ın gelecekte ABD'nin güvenliğini tehdit etmesi neredeyse imkansızdı. Bu nedenle Irak'a karşı girişilen savaş uluslararası hukukun esnetilmesi ve jeopolitik gerekçelerin öne sürülmesi halinde bile uluslararası kamuoyu tarafından yeterince kabul görmemiştir. Bunun için Bush yönetiminin bu operasyonu yaparken belirtmediği fikirleri olduğu anlaşılmaktaydı. Her koşulda, yaptığı operasyon, genel küresel güvenliği ve ABD'nin küresel

⁵¹⁴ Haass, 2014: 36-37.

⁵¹⁵ Kissinger, 2016: 354-355.

egemenliğe dayandıran temel, altta yatan kararından kaynaklanan ve Ortadoğu üzerinde denetim sağlamanın bu amaca ulaşmakta yaşamsal bir adı olduğunu gösteren sorumsuz ve radikal jeopolitikanın bir ifadesi olarak anlaşılmıştır. Böyle düşünüldüğünde, Irak Savaşı ABD'nin bölgesel egemenliği elde etmek için tasarladığı bir harekattir.⁵¹⁶

3.3.1.3. Bush'un Filistin-İsrail Sorununa Bakışı

Bush döneminde ABD'nin Ortadoğu Politikası Afganistan ve Irak işgali, bunlarla bağlantılı terör ekseninde şekillendiği için, Ortadoğu'nun kronikleşmiş bu sorununa çok fazla odaklanamamıştır. Ancak bu sorunun çözümü için birkaç kez “Yol Haritaları” hazırlanmıştır. Bush, 24 Haziran 2002 tarihinde yaptığı konuşmada, Filistin-İsrail çatışmasının, “iki devlet” prensibiyle çözülmesi gerektiğini belirtmiş, Ortadoğu Dörtlüsü olarak bilinen ABD, AB, Rusya ve BM'nin hazırlayacağı yol haritası ile bu soruna çözüm aranacağını ifade etmiştir.⁵¹⁷

2002 Eylül ayından itibaren uluslararası kamuoyunda tartışmaya açılan, Filistin ve İsrail yönetimleri ile gerçekleştirilen görüşmelerde nihai şekli verilmiş olan “Yol Haritası” 2003 Nisan ayında taraflara sunulmuştur. “Ortadoğu Dörtlüsü” anlaşmazlığın taraflarını, 242 (1967), 338 (1973) ve 1397 (2002) sayılı BM kararları, Madrid Konferansı hükümleri, barış için toprak ilkesi ve taraflar arasında imzalanmış, diğer tüm metinler temel alınarak kapsamlı ve kalıcı bir barışın sağlanabilmesi için sorumluluklarını yerine getirmeye teşvik edeceği ifade edilmekteydi.⁵¹⁸ Fakat bu olumlu gelişmeler, ABD Başkanı Bush'un Filistin lideri Yaser Arafat'ı, 2003 Irak İşgalindeki ABD karşıtı tavrı sebebiyle muhatap almak istememesi nedeniyle sekteye uğruyordu. Bunun üzerine Arafat, 30 Nisan 2003 tarihinde meclisten güvenoyu alarak Mahmut Abbas'ı başbakan olarak atadı.⁵¹⁹ Böylece “Yol Haritası” taraflara yeniden sunuldu.

Sunulan “Yol Haritası”⁵²⁰ üç aşamadan oluşmaktadır: i- Mayıs 2003'e kadar terör ve şiddeti sonlandırmak, Filistinlilerin hayatını normalleştirmek ve Filistin kurumlarını kurmak, ii- Haziran-Aralık 2003'e kadar olan süreçte Filistinliler, geçici sınırlara ve “bazı” egemenlik haklarına sahip Filistin Devleti'nin yeni anayasa temel alınarak şekillendirilmeye başlaması, iii- 2004-2005 arasındaki süreçte İsrail-Filistin anlaşmazlığının sona gelmesi ve daimi statü anlaşmasının imzalanması.⁵²¹

⁵¹⁶ Falk, 2005: 269.

⁵¹⁷ Kepsutlu, 2016: 219.

⁵¹⁸ Umerova, 2006: 226.

⁵¹⁹ <http://www.aljazeera.com/portre/portre-mahmud-abbas> (erişim tarihi: 10.05.2019)

⁵²⁰ Bush yönetiminin Filistin-İsrail meselesinin çözümü ile ilgili “Yol Haritası” üç aşamadan oluşmaktadır. *Bu aşamalara detaylı olarak bkz.* <http://www.unicankara.org.tr/filistin/6.html> (erişim tarihi: 10.05.2019)

⁵²¹ Kepsutlu, 2016: 219-220.

İki taraf bu planı kabul etti. Uzun zamandır aralarında herhangi bir uzlaşının olmadığı iki tarafın bu planı kabul etmesinin birçok nedeni vardı. Başlıca gerekçeler; İsrail'in Birinci ve İkinci İntifalar nedeniyle ekonomik ve psikolojik olarak yıpranması, uluslararası kamuoyunun büyük çoğunluğu tarafından işgalci devlet olarak görülen İsrail'in prestijini düzeltme gayesidir. Filistin açısından, İntifadalar sırasında çok sayıda can kayıplarının olması, bu mücadeleler sırasında Filistinlilerin Batı'nın gözünde oluşan potansiyel terörist imajı yok etme isteği, 11 Eylül'e kadar bu davada Arafat'a destek çıkan İran, Irak ve Suriye'nin Irak'ın işgalinden sonra Filistin meselesini ikinci plana atmaları ile Filistin'in yalnız kalmasıdır.

Bush'un "Yol Haritası" doğrultusunda daha sonraki yıllarda iki taraf arasında görüşmeler devam etmiştir. Ancak Obama dönemindeki İsrail-Filistin politikasındaki somut ve sonuca götüren adımlar kadar olamamıştır.

3.3.1.4. "Şer Ekseni" Ülkelerinden Biri: Suriye

11 Eylül'ün etkisini Ortadoğu'da derinden hissedilen ülkelere biri de Suriye'dir. 11 Eylül'den sonra Başkan Bush'un "ya bizdesiniz ya teröristlersiniz" ifadelerinin uluslararası ortamda yarattığı siyah-beyaz atmosferden nasiplenen ülkelere biridir Suriye. Bush Doktrini kapsamında "Haydut Devlet" sınıfına sokulmuş, yine bu doktrin bağlamında yapılan liderlerin söylemlerindeki "biz ve onlar" ifadelerindeki, "onlar" sınıfında yer alan Suriye ile ABD'nin ilişkileri, özellikle Yeni Muhafazakarların etkisi ile İsrail odaklı şekillenmiştir.

ABD-Suriye ilişkilerinin tarihten gelen sıkıntıları ve iki ülkenin birbirilerine karşı güvensizlikleri vardır. 1950'li yıllarda Suriye'de yapılan darbenin Amerikan destekli olması, 1979 İran Devrimi'nde Suriye'nin İran'ı desteklemesi, devrimden sonra kurulan yeni rejimi ilk tanıyan ülke ve İran'daki Amerikan büyükelçiliğindeki tutak krizi sırasında açık bir şekilde İran tarafında yer alan tek devlet olması, Irak-İran Savaşı'nda Şam'ın Tahran'ı desteklemesi, sürekli İran tarafında yer alan bir Suriye'nin İsrail için tehdit oluşturması, İsrail karşı mücadele eden Hamas ve Hizbullah'a destek vermesi ve kendisini laikliğin koruyucusu/uygulayıcısı olarak ilan eden ancak ülke içinde İslamcı hareketlerin barınmasına izin vermesi gibi olaylar karşılıklı güvensizliğin temellerini oluşturmuştur.⁵²²

G. W. Bush' dan önce rutin halde giden ABD'nin Suriye politikası, 11 Eylül'den sonra terörün kaynakları kurutarak terörü bitirme faaliyetleri nedeniyle ciddiye kazanmıştır. Zaten daha önceden ABD'nin teröre destek veren ülkeler listesinde Suriye bulunmaktaydı. Durum böyle olmasına rağmen Suriye'nin bu dönemdeki akıbeti Afganistan ve Irak gibi olmadı. Bush'un yönetime gelmesiyle beraber, Suriye'ye yönelik politikalarının temelini baskı,

⁵²² <http://politikaakademisi.org/2012/10/16/abd-nin-suriye-politikasini-anlamak/> (erişim tarihi: 10.05.2019)

izolasyon ve gözdağı verme kanalıyla Suriye'nin bölgede izlediği ABD karşıtı ve İran yanlısı politikaları değiştirmeye çalışmıştır.⁵²³ ABD bu ülkeye yönelik politikalarında ilk önce baskı yapmayı benimsemiştir. Bunun için ABD yönetimi, Suriye'deki rejimin yaptığı reformların göstermelik olduğu nitelendirmiş ve rejim değişmeden sorunun çözüme kavuşmayacağını düşünmekteydi. Bundan dolayı Suriye yönetimine baskı yapılmıştır. Diğer taraftan ABD tarafından Suriye yönetimine baskı yapılan diğer konu ise Suriye'nin İsrail'e karşı savaşan HAMAS ve Lübnan'daki Hizbullah militanlarına verdiği desteği kesmesi ile alakalı olmuştur. Çünkü Suriye, ABD'nin teröre destek veren ülkeler listesinde bulunmakta ve ABD'nin küresel olarak teröre verdiği savaşta karşı tarafta yer almaktaydı. Bu nedenle baskı stratejisinin diğer adımı, 2002 yılında Suriye'ye yönelik ekonomik yaptırımların Bush tarafından onaylanması olmuştur. Bu andan itibaren ABD-Suriye ilişkilerindeki gerginlik geriye döndürülemez bir noktaya ulaşmıştır.⁵²⁴

Bu noktadan sonra yaşanan gelişmeler iki ülke münasebetlerini daha da gerginleştirmiştir. 2004 yılında ABD Senatosu'nun Suriye Mesuliyet Yasası⁵²⁵ 'nı kabul ederek, ABD-Suriye diplomatik ilişkilerinin seviyesini düşürmüş, Suriye'ye giden gıda ve ilaç malzemelerinin ihracatını durdurmuş ve Suriye'nin ABD'deki tüm varlığına el konmuştur. Akabinde 2005 yılında Refik Hariri suikastinde Suriye'nin parmağının olduğunu öngören ABD'nin tehditle Suriye'yi Lübnan'dan çıkmaya zorlaması⁵²⁶ ve İsrail-Suriye arasında Filistin Meselesine bile ucu dokunan Ortadoğu'nun kadim sorunlarından biri olan Golan Tepelerinin İsrail tarafından işgalinin çözümü konusunda ABD'nin arabuluculuktan çekilip, İsrail'i desteklemesi, Bush döneminde iki ülkeyi kesin çizgilerle ayırmıştır. Böylece iki ülke arasında diyalog yolları kapanmış ve Suriye İran'a daha da yaklaşmıştır.⁵²⁷

3.3.2. Barack H. Obama Dönemi Güvenlik Politikaları ve Ortadoğu

11 Eylül sonrası Bush yönetiminin, Bush Doktrini bağlamında yaptığı uygulamalar, ABD'nin kendi kamuoyundaki ve uluslararası kamuoyundaki siyasi ve ahlaki itibarını

⁵²³ <http://politikaakademisi.org/2012/10/16/abd-nin-suriye-politikasini-anlamak/> (erişim tarihi: 10.05.2019)

⁵²⁴ Kepsutlu, 2016: 222.

⁵²⁵ Detaylı olarak bkz. <https://www.congress.gov/bill/108th-congress/house-bill/1828> (erişim tarihi: 10.05.2019)

⁵²⁶ Lübnan Eski Başbakanı Refik Hariri, 14 Şubat 2005'te Beyrut'ta düzenlenen suikast sonucu öldürüldü. Bunun üzerine dikkatler Suriye'ye üzerine çevrildi. Hariri'nin öldürülmesinde Suriye askerlerinin Lübnan'dan çıkmasını isteyen sözlerinin neden olduğunu belirten ABD ve İsrail yetkilileri olayın faturasını Suriye'ye çıkarttı. Olayın ardından ABD, Şam'daki Büyükelçi Margaret Scobey'i acilen geri çağırırken, ABD Dışişleri Sözcüsü Boucher, "Suriye'nin Lübnan'daki askeri varlığına yegane gerekçe olarak Suriye'nin, Lübnan'ın güvenliğine yaptığı katkının gösterildiğini, ancak Beyrut'taki trajik bombalı eylemin bu gerekçenin gerçekleri yansıtmadığını gösterdiğini, Suriye'nin Irak'taki direnişçilere ve İsrail-Filistin barış çabalarına karşı çıkanlara sağladığı desteğin de kaygı yarattığını, bu ülke yönetiminin Amerika'nın kaygılarına yanıt vermemeye devam etmemesi halinde Bush yönetiminin Şam'a karşı yeni yaptırımlar uygulayabileceğini" açıklamıştır. (Taşçıoğlu, 2009: 119.)

⁵²⁷ Kepsutlu, 2016: 222-223.

oldukça zedeledi. Ağır başkanlık yetkilerinin açıklanması, kişisel özgürlükler ve özgürlüklerin kısıtlanması, teröre karşı savaşta tutuklulara yapılan uygulamalar.⁵²⁸ Bunlara ek olarak Afganistan ve Irak savaşlarının getirdiği mali külfetler ve 2008 küresel mali krizinin eklenmesi sonucu, ABD'deki seçmenler Amerikan üstünlüğü ve önleyici savaş vurgusu yapan masraflı Bush Doktrinine alternatif “sarkaç”⁵²⁹ tekrar sallandı. George Walker Bush'un iki dönem yaptığı ABD başkanlığı görevinin ardından gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinde Demokrat Parti'nin başkan adayı olan Barack Hussein Obama, ABD siyasi tarihindeki Beyaz Sarayı devralan ilk siyahi başkan olarak 2009-2017 arasında iki dönem başkanlık yapmıştır.⁵³⁰ Obama yönetiminin politikaları, Bush yönetimine kıyasla demokrasi, insan hakları, karşılıklı etkileşim, yardımlaşma, ... vd. gibi kavramlarla ilgili söylemlerde daha ılımlı olmuştur.⁵³¹

Obama yönetimi, Bush yönetiminden kalan uluslararası kamuoyunda kötü imaja sahip bir ABD devralmıştır. Bush yönetimi emperyalist çıkarları gerçekleştirebilmek için sert güç kullanan, savaşlar çıkaran, çıkardığı savaşlar sebebiyle yüz binlerce canın öldürülmesinden sorumlu olan, Müslüman dünyası tarafından nefret edilen bir yönetimdi. Bush yönetimi kamu diplomasisi ve yumuşak güç unsurlarına oldukça zarar vermişti. Obama oluşan bu olumsuz uluslararası bakış açısını kamu diplomasisi araçlarını⁵³² kullanarak düzeltme yönünde teşebbüslerde bulunmuştur. Fakat Ortadoğu toplumunun acılarının taze olduğu bir dönemde, kamu diplomasisi ile yumuşak güç çalışmalarına olumlu bir tepki verilmeyeceği gerçektir. Bunun için acılar hafifledikten sonra tepkilerin de eskisi gibi olmayacağı düşünülmüş ve yumuşak güç mekanizmalarını kullanarak etkili bir kamu diplomasisi faaliyeti sürdürülürse ne kadar zor gözükse de eski tepkiye oranla yumuşamaların olacağı öngörülmüştür. 2009 yılında Obama'nın başkan seçilmesi, Amerikan markasının bu kötü gidişatı açısından dönüm noktası olmuştur. Obama, başkanlığının birinci yılı dolmadan Nobel Barış Ödülü alması, Amerika'nın

⁵²⁸ Yapılan uygulamalardan bazıları; i- ABD Vatansızlık Yasası ile kişi hak ve özgürlüklerini sınırlayan geniş yetkilerin federal ajanlara verilmesi, ii- 2005 yılı Aralık ayında Amerikan Ulusal Güvenlik Ajansı(NSA)'nın 2002'den beri Amerikalıların, mahkeme izni olmadan, binlerce uluslararası telefon konuşmasını gizlice dinlediği ve e-postaları gizlice okuduğu ortaya çıkması, iii- 1978 yılında dedektiflerin yeni gizli bir mahkemeden izin istemelerini gerektiren Dış İstihbarat Gözetleme Yasası'na Bush yönetiminin uymadan teröristlere karşı uygulamalar yapması, iv- Afganistan ve Irak'ta yakalanan teröristlerin hukuki olarak, “savaş mahkûmu” sıfatı yerine “kanunsuz savaşçılar olarak adlandırılması (ABD'nin taraf olduğu 1949 Cenevre Konvansiyonu'na göre, savaş mahkûmları koruma hakkı tanınıyordu), v- 2002 yılının Ocak ayında Pentagon'un Küba'daki Guantanamo Üssü'nü açması, vi- Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi'nin CIA'in el-Kaideli teröristlere yaptığı işkence taktiklerine onay vermesi. (Hook ve Spanier, 2018: 321-324.)

⁵²⁹ *Amerikan dış politikasının temel eksenini oluşturan “Sarkaç” hareketine ilişkin detaylı olarak bkz. Bahçeşehir Üniversitesi, 2009: 1.*

⁵³⁰ Ermağan, 2012: 28.

⁵³¹ Bilensoy, 2018: 64.

⁵³² Yılmaz, 2017: 266-269.

uluslararası alandaki marka değerini ve imajını yeniden eski parlak günlerine getirir gibi olmuştur.⁵³³

Obama'nın dış politikaya ilişkin yaklaşımı Bush dönemi politikaları ve yaklaşımları ile önemli farklılıklar arz etmektedir. Obama 17 Nisan 2009'da İspanya'da yaptığı konuşmada, ABD'nin dünyanın en güçlü ve en zengin ülkesi olduğu fakat terörizm, iklim değişikliği gibi uluslararası sorunlarda "sadece" tek bir ülke olduklarını ve bu sorunları tek bir ülkenin çözemeyeceğini, işbirliği gerektiğini vurgulamıştır.⁵³⁴ Bush'un "üstünlük" stratejisine dayalı dış politika yaklaşımı ile Irak'a müdahalesini eleştirmiş olan Obama, uluslararası ilişkilerde çok taraflılık, ittifak ve işbirliği hususlarına dayalı "yeniden mevzilenme" stratejisinin önemini vurgulamıştır.⁵³⁵ Bu doğrultuda Obama; Rusya, Çin, Japonya ve AB gibi güçlerle uluslararası ilişkiler ve güvenlik konularında ittifak ve işbirliğinin önemini belirten söylemlerde bulunmuştur.⁵³⁶

Bush'tan görevi devralan Obama yönetimi, 2010 yılının Mayıs ayında "Amerikan Ulusal Güvenlik Stratejisi" belgesinde ABD'nin güvenlik politikalarında değişim olduğu gösteriyordu. Güvenlik, refah, değerler ve uluslararası düzen olmak üzere dört temel direk üzerine kurulan belgede Obama, terörizmden bölgesel çatışmalara, nükleer silahların yayılmasının önlenmesinden siber güvenliğe, küresel ısınmadan sürdürülebilir kalkınmaya kadar birbirinden farklı alanlara ilişkin güvenlik konuları yer almıştır.⁵³⁷ Obama'nın dış politika ve güvenlik anlayışının temelini oluşturan "Obama Doktrini" olarak bilinen ve "değişim" olarak tanımlanan anlayışın öncelikleri şu şekildedir: i- Hükümetler arası işbirliğinden oldukça fazla yararlanmanın vurgulanması: Devletlerarası diplomasiye dayalı işbirliğinin önemi vurgulanmıştır. BM, DTÖ ve Uluslararası Ceza Mahkemesi gibi uluslararası kurum ve kuruluşların bu işbirliğinin sağlanmasında önemli olduğu belirtilmiştir. Afganistan'ın siyasi olarak istikrarsız olması, ülkedeki diğer sorunları (terörizme kaynak olması ve Taliban'ın güçlenerek Pakistan'ın iç işlerine etki etmesi gibi) tetiklemekte olduğu vurgulanmıştır. Bu bağlamda bölgede bulunan terör kaynakları ile küresel çapta mücadele edebilmek için sadece birkaç NATO üyesinin değil, daha fazla üyenin askeri olarak sıcak çatışmalı bölgede asker bulundurması gerektiği belirtilmiştir. Diğer taraftan doğrudan diplomasi yolu ile İran ve Kuzey Kore'ye nükleer silahlanmanın engellenmesinin tüm taraflar için kazançlı olacağını anlatılmasının etkili bir politika seçeneği olarak öne çıkarılmasıdır. ii- Terörizmle mücadele konusunda Obama idaresinin sertlik ve diplomasi arasında bir denge

⁵³³ Arslan, 2014: 164.

⁵³⁴ Kepsutlu, 2016: 226.

⁵³⁵ Özdemir, 2018: 67.

⁵³⁶ Kocakenar, 2015: 10.

⁵³⁷ Dizdaroglu, 2012: 123.

sağlama çabası: Terörizmle mücadele diplomatik yöntemlerinin kullanılmasının yanı sıra askeri yöntemlerin göz ardı edilmeyeceği belirtilmiştir. Obama yönetimi bu konuyu, “çok taraflı diplomasi, müttefikler, uluslararası kurumlar ve hukuku öncelerken gerektiğinde güç kullanmaktan kaçınmamak” vurgusu yaparak açıklamıştır. iii- Küresel terörizm tehdidine karşı mücadelenin küresel olması: Küresel terörizm konusunda “tek taraflı” mekanizma yerine “çok taraflı” diyolağa daha açık bir siyasi mekanizmanın işlemesi gerektiği belirtilmiştir. Bu konuda ABD, NATO ve AB’nin yanı sıra Rusya, Çin, Hindistan gibi ülkelerinde mücadele içinde olması gerektiği belirtilmiştir. iv- Nükleer silahların yaygınlaşmasını önlemeye yönelik geniş bir ittifak ve güvenlik alanı yaratılması: Bu konuda Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı’nın daha fazla etkinleştirilmesi ve yetkilerinin artırılması gerektiği vurgulanmıştır. v- Bush döneminin jeopolitik vizyonu yerine jeo-ekonomik bir yaklaşıma geçiş yapılması: Demokratikleşme ve terörizmle mücadele etme yönünde yapılan Afganistan ve Irak müdahalelerinin ekonomik maliyetinin fazlalığı ve 2008 küresel mali krizle birlikte, bu görevin yerine getirilmesi için siyasi kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi ve desteklenmesi gerektiği belirtilmiştir. Diğer taraftan güvenlikte küresel sistemin daha iyi yönetilebilmesi adına “Uluslararası Güvenlik Ortaklığı” oluşturulması kararlaştırılmıştır. vi- Amerika’nın moral politik açıdan dünyadaki itibarını yeniden kazanması: Bush döneminde yapılan hukuk ve vicdan dışı uygulamalar sonucu uluslararası kamuoyunda kaybedilen prestijin geri kazanılması için yapılan hatalardan geri dönülmesi için harcanan çabalardır.⁵³⁸

Yukarıda bahsedilen altı madde çerçevesinde şekillenen Obama dönemi Amerikan dış politikası ve buna bağlı güvenlik politikasındaki “değişim” söyleminin, Ortadoğu’ya açısından ciddi etkileri olmuştur. Barack Obama bu politikaların mesajını 2009’da göreve başlama töreninde yaptığı konuşmada, “saygıya verilen yeni bir önem ve görüşmeye yeni bir isteklilik ile yeni bir yaklaşım benimsemek zorunda olacağız” ifadeleri ile belirlemiştir. Bu ifadelere rağmen özellikle Ortadoğu’da bu söylemin dışına çıkmış, son elli yıldaki herhangi bir Amerikan başkanından daha fazla ülkede, daha fazla savaş, operasyon, gizli operasyon, suikast seferleri ve silahlı mücadele başlatmıştır. Göreve gelişinden itibaren Irak’ta yapılan askeri üsler ve kıyım; Afganistan’daki Amerikalı asker sayısında kırk binden fazla artış; Libya’ya karşı -ülkeyi enkaz haline getiren, yoksulluğa ve istikrarsızlığa sürükleyen, çok sayıda terörist grubun ülkeyi bölmesine sebep olan- sebepsiz saldırı; Pakistan, Afganistan, Somali, ve Yemen’de dört binden fazla sivilin ölümüne sebep olan insansız hava uçağı saldırıları; Pakistan’da sınır ötesi kara ve hava saldırı ile bir buçuk milyondan fazla mültecinin

⁵³⁸ Bahçeşehir Üniversitesi, 2009: 4-7.

göçmesine neden olan kontr-gerilla savaşları; binlerce Filistinliyi ve Bedeviyi yerlerinden etme, öldürme, tutuklama ve işkence etmenin yanı sıra işgal edilmiş Batı Şeria ve Doğu Kudüs'te daha fazla toprak gasp etmeye çalışan İsrail'e koşulsuz destek; kapatılması için söz vermesine rağmen yüzlerce mahkumun yargılanmadan tutuklu olduğu Guantanamo işkence kampının muhafaza edilmesi; Suriye'deki devlet-dışı aktörlerin eğitilmesi ve silahlandırılması sonucu milyonlarca Suriyelinin mülteci olması gibi gelişmeler Ortadoğu'da Obama'nın söylemlerinin tam zıttı şekilde olduğu göstermiştir.⁵³⁹

Barack Obama ikinci kez başkan olarak seçildikten sonra uluslararası arenada yaşanan gelişmelerden dolayı bir doktrin daha açıklama gereği duymuştur. 6 Şubat 2015 tarihinde Obama yönetimi o dönemdeki konjonktürü dikkate alarak yeni Ulusal Güvenlik Belgesi açıklanmıştır.⁵⁴⁰ Obama'nın ikinci kez bir doktrin ortaya koymasında; Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharı süreci, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, ABD'nin Bingazi büyükelçiliğine terör saldırısı gerçekleştirilmesi, DAESH' in ortaya çıkıp büyümesi ve ABD'nin Afganistan politikasından yaşanan değişimler etkili olmuştur. Bu yeni belge, kapsam olarak bir önceki belgeden çok da farklılıklar içermiyordu. ABD'nin evrensel politikadaki liderliğine vurgu yapılıyordu. ABD'nin güvenlik hedefleri ve terörler mücadele politikasına ilişkin olası problemler ve çözüm tavsiyelerinden ziyade, Obama'nın ilk başkan olduğu dönemden belgenin açıklandığı döneme kadar olan zaman dilimindeki yönetimin icraatları anlatılmıştır. Belgede güvenlik konusu ile ilgili olarak ülkenin savunma gücünün geliştirilmesi, ulusal güvenliğin güçlendirilmesi, küresel çapta kitle imha silahları yayılmasının ve kullanımının engellenmesi, siber güvenlik gibi genel hususlardan bahsedilmiştir. Küresel güvenliğin sağlanması konusunda özellikle NATO üyeleri olmak üzere, Asya-Pasifik'teki müttefik ülkelerin önemine dikkat çekilmiştir.⁵⁴¹

3.3.2.1. Yarım Kalan İşler “Afganistan ve Irak”

Obama küresel güvenlik bakımında Afganistan ve Irak meselelerinin ivedilikle çözüme kavuşturulmasını önemli görüyordu. Bunun için Ortadoğu'da yarım kalan Afganistan Savaşı ve Bin Ladin'in öldürülmesi, Irak'tan geri çekilme gibi konuları güvenlik politikalarında odak noktası olarak almıştır.

Obama, 2008 küresel mali kriz nedeniyle ülke ekonomisini düzeltmek için reformlar yapma çabasında idi. Bundan dolayı Afganistan'da asker bulundurmanın çok maliyetli olduğunu gördüğü için, bu ülkeden askerlerini çekmeyi ve otoriteyi yerel güçlere devretmeyi

⁵³⁹ Petras, 2016: 111-112.

⁵⁴⁰ <http://www.bilgesam.org/incele/2032/-amerika-nin-yeni-guvenlik-stratejisi/#.XN8pthQzbIU> (erişim tarihi: 12.05.2019)

⁵⁴¹ Bilensoy, 2018: 68.

planlamıştır. Obama bu fikrini resmen 1 Aralık 2009 tarihinde West Point Askeri Akademisi'nde açıklamıştır. Bu konuşmada, Afganistan'daki mevcut düzenin sürdürülemeyeceğini ve ABD'nin ulusal çıkarları için bu ülkeye otuz bin ek asker göndereceğini belirtmiştir. Ayrıca Afganistan'ın el-Kaide için bir sığınak olmaması için yerel otoritenin kurulmasına ve yerel güçlerin kapasitesinin artırılması gerektiğini vurgulamıştır. Konuşmada şu anda asker artırılmasına rağmen, 2011'den sonra ülkedeki Amerikan askeri sayısının azaltacağını belirtmiş, bunun nedeni ise Afgan halkını "ulus inşası" sürecinde korumak ve el-Kaide'ye karşı yapılan operasyonlardan verim almak için olduğunu belirtmiştir.⁵⁴² Bu konuşmada Afganistan stratejisini açıkça belirten Obama'nın stratejisine karşı eleştiriler yapılmıştır. Afganistan'ın siyasi ve fiziki yapısı gereği asker çekmenin tehlikeli olacağı belirtilmesine rağmen Obama, stratejisi doğrultusunda adımlar atmıştır. Stratejiye göre, Afganistan'daki 70 bini ABD Silahlı Kuvvetleri'ne ait olan toplam 110 bin kişilik kuvvet, 30 bin ABD'nin, 10 bin de müttefik ülkelerin takviyesi ile 150 bine çıkarılacak, muharebeler şiddetlendirilerek Taliban'ın gücü zayıflatılacak, bu arada Afganistan'daki yerel güvenlik kuvvetleri desteklenerek güç hale getirilmesi planmış ve Taliban ile mücadele edebilecek seviyeye getirilmeye çalışılmıştır. Bu konuda ve diğer ülkedeki problemlerin giderilmesi için süratle diğer düzenlemeler de yapılarak 2011 sonu 2012 başında Müttefik Kuvvetler Afganistan'dan çekilmeleri öngörülmüştür.⁵⁴³

11 Eylül sonrası ABD'nin Afganistan konusundaki bölgedeki müttefiki Pakistan olmuştur. İki ülke ortak düşmana karşı zoraki bir evlilik yapmıştır. "Zoraki evlilik" ifadesini kullanmanın sebebi, Pakistan ile Taliban arasındaki bağlantının olduğunu düşünmesi, Pakistan'ın özellikle Bush dönemindeki NATO operasyonları sırasında gevşek davranması, Batı Pakistan'ın el-Kaide militanları tarafından sığınak yapılarak buradan NATO güçlerine saldırıların Pakistan güçleri tarafından engellenememesidir. Keza Pakistan tarafından da iki ülke arasındaki ilişkiler güvensiz işlemekte idi. ABD'nin silahlı insansız hava araçlarının Afganistan-Pakistan sınırındaki terör yuvalarını bombalarken yanlışlıkla Pakistan kuvvetlerini veya vatandaşlarını öldürmesi gibi olaylar gerginlik ve karşılıklı güvenliksiz bir ilişkiye sebep olmuştur.⁵⁴⁴

ABD'nin Afganistan'dan çekilme sürecinde yaşanan kritik gelişmelerden biri de el-Kaide lideri Usame bin Ladin'in yakalanarak öldürülmesi olmuştur. Amerikan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı özel kuvvetlerden "Seal Tims Six" tarafından 1-2 Mayıs 2011 gecesi yarısı Pakistan'da yapılan operasyon sonucu el-Kaide lideri öldürülmüştür.

⁵⁴² Özdemir, 2018: 75-76.

⁵⁴³ Kuloğlu, 2011: 75.

⁵⁴⁴ Hook ve Spanier, 2018: 333-334.

Öldürüldükten sonra simgesel bir rol oynamasın ve kışkırtmalara sebep olmaması için cesedi Kızıldeniz'e atılmıştır.⁵⁴⁵ Bin Ladin'in öldürülmesi üzerine eski Başkan Bush yaptığı açıklamada, "teröre karşı savaş devam ediyor, ancak bu gece Amerika çok net bir mesaj verdi; eninde sonunda adalet yerini bulacaktır" ifadesini kullandı.⁵⁴⁶ Bu ifadeler Amerikan'ın zaferinin dile gelmiş haliydi. Bu olaydan sonra, 11 Eylül'den sonra psikolojik ağır çöküntü yaşayan Amerikan halkında rahatlayıcı bir etki oldu. Uluslararası arenadaki Amerikan imajı olumlu yönde etkilendi. Bu operasyonun önemini ise daha Obama seçim kampanyası sırasında yaptığı şu konuşmada vurgulamaktaydı: "Eğer Usame bin Ladin Pakistan'da ise ve Pakistan hükümeti bir şey yapmıyorsa biz harekete geçeriz." Ek olarak Obama, bin Ladin meselesinin ABD için birincil dereceden ulusal güvenlik meselesi olduğunun altını çizmiştir.⁵⁴⁷

ABD'nin ulusal güvenliği açısından asıl önemli gelişmeler, bu olaydan sonra baş göstermiştir. İlk olarak Amerikan çevreleri tarafından el-Kaide'nin bu olaya karşı misilleme yapması beklenmiştir ancak bu konu ile ilgili olarak en azından Amerika'ya yönelik kayda değer bir eylem olmamıştır. Dahası ABD çeşitli ülkelerde el-Kaide'nin üst düzey yöneticilerine karşı operasyonlarını devam ettirmiştir. Diğer meselesi ise nükleer silahlardır. Usame bin Ladin'in yakalanmasından sonra Amerika'ya yönelik bir saldırı gerçekleşmediğini belirttik fakat müttefikleri Pakistan'da el-Kaide eylemleri gerçekleştirildi. ABD kuvvetlerinin Afganistan'dan çekilmesinden sonra el-Kaide'nin bu bölgede güçlenerek Pakistan'ın sahip olduğu nükleer silahları ele geçirme tehdidi, ABD için ciddi bir ulusal güvenlik tehdididir.

Obama'nın Ortadoğu politikalarından diğeri Irak'tan Amerikan askerlerini geri çekmek olmuştur. Aslından Amerikan askerlerinin geri çekilmesi ile ilgili girişimler Bush dönemine rastlamaktadır. Aralık 2008'de ABD ile Irak arasında Amerikan askerlerinin geri çekilmesi ve mevcut statüleri ile ilgili "Status of Forces Agreement" (SOFA) imzalanmıştır. Anlaşmaya göre, ABD askerleri 2009 Haziran ayına kadar Irak'ın şehirlerinden, 2011 sonuna kadar ise Irak'tan çekilmiş olacaktır.⁵⁴⁸ Obama yönetimi ise, önceki yönetimin yaptığı bu güvenlik anlaşmasını desteklediklerini belirtmiştir.

Obama yönetiminin Irak'tan çekilme stratejisi Kuveyt üzerinden gerçekleştirilmiştir. Böylece güçsüz ve savaştan yeni çıkan Irak'ın yerine bölgede kuvvetli bir ülke bırak istemiştir. Çünkü giderken Kuveyt'e mühimmat ve malzemeler bırakılmıştır. Daha sonra Irak'taki seçimlerin bir an önce yapılıp siyasi istikrarsızlığın giderilmesi istenmiştir. Fakat

⁵⁴⁵ Kuloğlu, 2011: 76.

⁵⁴⁶ Kepsutlu, 2016: 234.

⁵⁴⁷ Özdemir, 2018: 79.

⁵⁴⁸ <https://www.everycrsreport.com/reports/R40011.html> (erişim tarihi: 14.05.2019)

ülke içinde yapılan anayasa gereği Şii-Sünni-Kürt ayrışması gerçekleşmiş ve ülke üç bölgeye ayrılmıştır. Bu da ülke içinde güvenlik sorunlarının çıkmasına ve DAESH, PKK, Haşdi Şabi, ... vd. gibi terör örgütlerini ortaya çıkmasına/önceden var olanların bu bölgede soluk almasına sebep olmuştur. Son olarak Irak'taki Şii kesimin temsilcileri olan Mukteda el-Sadr, El-Hekim gibi gruplar İran'la yakınlaşmaya içinde olmaları, ABD'den sonra İran ve Suudi Arabistan'ın Şii-Sünni çatışması üzerinden Irak'ta güç mücadelesi içine girme tehdidi barındırmaktaydı.⁵⁴⁹ Tüm bu sorunlar ABD'nin Irak'tan çekilmesinin ardından teker teker güvenlik sorunu ve tehdidi olarak ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak, 11 Eylül'den sonra ABD'nin "küresel teröre karşı" kurduğu strateji Ortadoğu bölgesinin güvenliğini oldukça etkiledi. Bu anlamda gerçekleştirilen Irak İşgali dönüm noktası olmuştur. İşgalden sonra Irak'ın çökmüş bir devlet halini alması, terör örgütlerinin bölgede yapılanması ve yaygınlaşmasını sağlamıştır. Başta el-Kaide olmak üzere DEASH ve PKK gibi terör örgütleri ABD işgalinin yarattığı güç boşluğunda etkili olmuştur. Obama dönemi bitmesinden sonra Trump döneminde Irak topraklarının bir kısmı hala DEASH ve PKK kontrolü altındadır.

3.3.2.2. Obama'nın "DAESH" Sınavı

2010 yılının Aralık ayında Tunus'ta başlayıp, sonraları çeşitli Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerindeki halk ayaklanmaları "Arap Uyanışı", "Arap Devrimleri", "Arap Baharı" gibi farklı şekilde isimlendirilmiştir. 17 Aralık 2010 tarihinde Tunuslu işportacı Muhammed Buazizi' nin, polislin sokakta satış yapabilmesi için kendisinden rüşvet istemesi ve kendisinin bunu kabul etmemesi üzerine mallarına el koymasıyla Sid Bu Zeyd şehrinde sokak ortasında kendisini yakmasıyla olaylar başlamıştır.⁵⁵⁰ Tunus'ta başlayan olaylar sırasıyla Mısır ve Libya'ya sıçramıştır. Buradan da Bahreyn, Ürdün, Yemen gibi Ortadoğu ülkelerine yayılmıştır. Ancak Arap Baharının en sıkıntılı ve en kanlı geçtiği yer Suriye oluşmuştur.

2011 yılı içerisinde ülke içinde halk ayaklanmaları başladığı sıralarda ABD, Irak ve Afganistan'daki uzun süreli savaşların tamiratu ve "geri çekilme" ile uğraşıyordu. Bu nedenle ABD için Suriye'deki çıkan bu ayaklanmalar, Arap Baharı kapsamında diğer ülkelerde meydana gelen ayaklanmalar gibi görülmüştü. Obama yönetimi bu kapsamda gelişen ayaklanmalara müdahalenin mali yükümlülüklerden dolayı ve otoriter rejimlere karşı demokrasi yayılmacılığını destekledikleri için ikincil konumda görüyorlardı. Çünkü Suriye'de ABD'nin geri durmasına rağmen uluslararası kurumlar bu boşluğu dolduramamıştır. Kısacası

⁵⁴⁹ Kepsutlu, 2016: 241.

⁵⁵⁰ Hook ve Spanier, 2018: 354.

Obama ayaklanmaların başladığı ilk zamanlarda retorikte destekleyen –Kahire’deki halkı destekleyen konuşması⁵⁵¹- ancak pratikte müdahale etmeyen genel bir görüntüye sahiptir.

2003’te ABD’nin bölgede serbest ekonomi programları ve demokrasiyi destekleme programları bölgedeki Arap muhalif hareketin cesaretlenmesini ve organize olabilmelerinin önünü açmıştır. Bu açıdan bakıldığı zaman Obama yönetiminin bölgeden çekilmesi ile Arap hareketlerinin arasında doğrudan bir bağlantı vardır.⁵⁵² Arap İsyanlarının ilk baştaki demokratik formu, bir sonra kaotik forma dönüşmüştür. Bu dönüşüm bölgede önemli tehditlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Devlet dışı silahlı örgütlerin çökmüş devletlerin çökmüş devletlerde alan kazanması, terörün yaygınlaşarak toprak olarak alanları kontrol altına alması ve bölgenin uluslararası aktörler arasında hesaplaşma alanı olarak “vekalet savaşları”na sahne olmuştur.

Arap Baharı sürecinde ayaklanmaların olduğu Arap ülkelerinde meydana gelen olaylarda Obama, doğrudan müdahaleci bir rol oynamak yerine BM ve NATO gibi uluslararası kuruluşların rol almasını benimsemiştir. Obama’nın bu davranışının ardındaki niyeti yumuşak güç kullanımı ile işbirliği ve ittifak temelli dış politika anlayışının bulunmasının yanı sıra, birçok politika eleştirmeni tarafından ayrıca ABD’nin bu süreçte bir ikilem durumu yaşamış olduğu, söz konusu otoriter ve baskıcı liderler ile ABD arasında iyi ilişkiler bulunmasına rağmen ABD çoğunlukla bir tarafsızlık politikası sergilemiştir.⁵⁵³

Obama’nın gelişmeler karşısındaki politikası, olayları kontrol altına alabilecek siyasi bir güç yerine sürekli pozisyon değiştiren politikalar izlemiştir. Fakat genel Ortadoğu stratejisi, güvenlik belgelerinde belirtildiği gibi devam etmiştir. Obama, Ortadoğu’da güvenlik merkezli meseleler karşısında mevzilenme ile liberal kuramsalcılığa dayalı stratejisi benimsemiştir. Böylece ABD Ortadoğu’da maliyetli sorunlardan kaçabilecek ve uluslararası kurumlara daha fazla sorumluluk yükleyebilecekti ancak bu strateji İran ile nükleer görüşmeler sırasında işe yarama da, Suriye’de etkili olmamıştır. Çünkü Suriye’de ABD’nin geri durmasına rağmen uluslararası kurumlar bu boşluğu dolduramamıştır.⁵⁵⁴

ABD’de 2009 yılında Barack Obama’nın yönetime gelmesiyle birlikte dış politikada izlenen diplomasi ve diyaloga dayalı politik yöntem Suriye ile olan ilişkileri düzeltmek amacıyla da kullanma kararı alınmıştır.⁵⁵⁵ Böylece Obama yönetiminin Ortadoğu’da barış ve istikrarın kurmayı amaçlamıştır. Bu yönde Suriye ile üst düzey diplomatik görüşmeler tekrar

⁵⁵¹ Obama’nın 4 Haziran 2009’da Kahire/Mısır’daki konuşması için detaylı olarak bkz. Hook ve Spanier, 2018: 351.

⁵⁵² Kurt, 2018: 33.

⁵⁵³ Bilensoy, 2018: 67.

⁵⁵⁴ Kurt, 2018: 34.

⁵⁵⁵ Akgün, 2012: 11.

başlatıldı. Hatta 2004'te ABD'nin Suriye'ye yönelik yaptırımları içeren yasadaki sonraki diplomatik krizden sonra ABD, Şam'a büyükelçi göndermiştir. Obama'nın seçim kampanyası esnasında sürekli altını çizdiği "ABD'nin yeni dönem dış politikasında diplomasi, arabuluculuk gibi unsurların ağırlıkta olacağı" düşüncesi Suriye için umut verici bir gelişmeydi.⁵⁵⁶ Ancak Arap Baharının çıkması ve sonucundaki Suriye'deki işleyişin bozulması, iki ülke ilişkilerindeki olumlu gidişatı değiştirdi.

Arap Baharı 2011 yılının başlarında Suriye'ye sirayet etti. Suriye'nin Dara şehrinde rejime karşı isyanlar başladı. Bu isyanları demokrasi hareketi olduğunu öngören ABD, ilk başlarda bu isyanlara herhangi bir müdahalede bulunmadı. Aynı yılın Ağustos ayında Obama tarafından Esad'a yapılan "geri çekilme" çağırısı, ABD'nin olaya bu şekilde baktığının kanıtıydı. Obama konuşmasında,

"Suriye'nin geleceği halkı tarafından belirlenmelidir, ama Cumhurbaşkanı Beşar Esad onların önüne çıkıyor, O kendi halkını hapse atar, işkenceden geçirir ve katlederken, diyalog ve reform çağrıları uzun zamandır boş laftan ibaret kalıyor. Cumhurbaşkanı Esad'ın ya demokratik geçişe liderlik etmesi, ya da yoldan çekilmesi gerektiğini hep söyledik. Liderlik etmedi. Suriye halkının yararı adına, Cumhurbaşkanı Esad'ın kenara çekilme zamanı gelmiştir."⁵⁵⁷

ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler iç muhalefeti daha fazla hareketlendirmiş ve Suriye için uluslararası müdahale beklentisini arttırmıştır. Fakat Obama'nın Suriye ile ilgili kararı – Esad'ın BM aracılığıyla iktidardan indirilmesi- BM'nin Güvenlik Konseyi tarafından veto edilmiştir. Bu durum Suriye'deki ayaklanmaların "müdahalesiz" kalmasına ve daha fazla ateşlenerek iç savaşa dönüşmesine sebep olmuştur. Tabi ki uluslararası sorunlar karşısında işbirliğini öncelik stratejisi olarak belirleyen Obama yönetiminin Suriye'ye karşı mesafeli durması ve bunun oluşturduğu boşluk, İran ve Rusya tarafından derhal doldurulmuştur. Bu durum İran'ın Suriye'de ve bölgedeki etkinliğini arttırmıştır. İran Şii milisler üzerinden bölgedeki nüfuz alanını arttırmış ve bölgedeki rejim değişim süreçlerini kendi lehine etkilemiştir. Suriye, Yemen, Irak ve Lübnan'daki siyasi gelişmeler İran'ın lehine değişmiştir. Irak'ta 2017 Eylülünde İran destekli Haşdi Şabi milislerinin Irak ordusuna katılması, Lübnan'da "paralel devlet" rolündeki Hizbullah ve diğer Şii milislerin Suriye'de güvenlik alanını domine etmesi, Yemen'de Husiler⁵⁵⁸den oluşan milisleri de "Ensarullah" adı altında

⁵⁵⁶ <http://politikaakademisi.org/2012/10/16/abd-nin-suriye-politikasini-anlamak/> (erişim tarihi: 15.05.2019)

⁵⁵⁷ Kissinger, 2016: 143.

⁵⁵⁸ *Yemen ile Suudi Arabistan arasındaki sınırında bulunan ve Arap Baharı sonrası İran'ın destekleriyle Yemen'deki krizde önemli faktör olan "Husiler" ile ilgili detaylı olarak bkz. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/yemende-iran-suud-savasi>* (erişim tarihi: 17.05.2019)

yenilenmesi ve bu ülkede askeri/siyasi dengeyi kendi lehine çevirmesi⁵⁵⁹ gibi gelişmelerin yaşanması İran'ın etkinliğinin örnekleridir.

Güvenlik açısından Suriye'deki isyanlar PKK, DAEŞ gibi terör örgütlerinin bölgede teritoryal kazanımlar sağlanmasına sebep olmuştur. Suriye'nin otorite olarak çökmesi ve Irak'ın ABD'nin askeri çekilmesinden sonra yaşadığı güç boşluğu bu örgütlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Özellikle DAEŞ terör örgütü bu durumdan ciddi şekilde çıkar sağlamıştır. DAEŞ, cihatçı, radikal, Sünni İslam'ın Hz. Peygamber'in hayatta olduğu dönem içerisinde olduğu dönem içerisinde uygulandığı şekliyle uygulanması gerektiğini savunan (selefilik) bir ideolojiye sahip olan silahlı terör örgütüdür.⁵⁶⁰ Kökenleri 1999 yılına kadar dayanmaktadır. ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra Irak el-Kaide'si, 2006'dan sonra ise Irak İslam Devleti olarak adlandırılmaya başlamıştır. 2013 yılından sonra örgütün liderinin El-Bağdadi olması ile, ismi Irak Şam İslam Devleti olarak değiştirilmiştir.⁵⁶¹

İlk zamanlarda DAEŞ elde ettiği topraklarda yaptığı katliamlar ABD ve uluslararası kamuoyu tarafından fazla ciddiye alınmamış ve gündemlerinde kalmamıştır. Ancak DAEŞ özellikle Irak topraklarında ilerleyişi, etnik ve dini gruplara karşı yaptığı infazlar DAEŞ sorununa karşı Obama yönetimini harekete geçirmiştir.⁵⁶² Ancak Obama yönetimi daha çok Irak'taki DAEŞ yapılanması ile mücadeleye öncelik verirken, Suriye'deki DAEŞ yapılanması ile mücadeleye yönelik bir düşünce içerisinde bulunmamıştır.⁵⁶³

DAEŞ' in – özellikle infaz görüntülerini internette yayınlaması, Türkiye'nin Musul Başkonsoloslughunu ele geçirmesi, Reyhanlı, Suruç, Ankara, Paris'teki terör eylemlerini üstlenmesinden sonra- uluslararası güvenlik tehdit unsuru olduğunun kabul edilmesinin ardından Obama yönetimi, DAEŞ' e karşı önlemler almak üzere DAEŞ' i “geriletme ve ortadan kaldırmak” ana temalı stratejilerini açıklamıştır. Bu doğrultuda Obama yönetimi 8 Ağustos 2014'ten itibaren DAEŞ hedeflerine hava saldırıları düzenlenmeye başlamıştır. Ek olarak, DAEŞ ile mücadele etmekte Amerikan kuvvetlerinin bölgede fiili olarak mücadelesi değil, Irak ordusunun ve Kürt güçlerinin sahada desteklenmesi öngörülmüştür. Diğer strateji, DAEŞ' i finanse eden kaynakların, istihbarat ağlarının ve onlar için savaşan yabancı savaşların bölgeye gelmesini engellemeye yönelik terörle mücadelenin kapasitesinin artırılması olmuştur. Son stratejisi ise, DAEŞ saldırıları nedeniyle yerinden edilmiş Sünni, Şii, Hıristiyan ve diğer dini azınlıklara insani yardım vermeye devam edileceğidir.⁵⁶⁴ Bu

⁵⁵⁹ Kurt, 2018: 35.

⁵⁶⁰ Sönmezoğlu, 2017: 285.

⁵⁶¹ <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/isidi-anlamak-ve-analiz-etmek-neden-gerekli> (erişim tarihi: 17.05.2019)

⁵⁶² Pirinççi vd. , 2014: 11.

⁵⁶³ <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/obamanin-dis-politika-karnesi> (erişim tarihi: 17.05.2019)

⁵⁶⁴ Pirinççi vd. , 2014: 12-13.

stratejiler kapsamında Obama'nın başkanlık döneminin son iki yılında DAESŞ ile yoğun bir mücadele süreci yaşanmıştır. Özellikle 2015-2016 yılları arasında Irak'ta DAESŞ' le ciddi mücadele edilmiştir. Birçok Irak şehri DAESŞ' in elinden kurtarılmıştır. 17 Ekim 2016 tarihinde ise DAESŞ' in Irak'taki en önemli merkezi konumunda bulunan Musul'a ABD'nin lojistik ve stratejik desteğiyle askeri bir operasyon başlatılmıştır.⁵⁶⁵

Diğer taraftan DAESŞ' le mücadelenin diğer ayağı Suriye'de yapılmıştır. Obama yönetimi buradaki stratejisinin temelini hava saldırıları yerine bölgedeki PKK/YPG terör örgütlerini desteklenmesi üzerine kurmuştur. Suriye'de DAESŞ' e karşı savaşan bu tür gruplar sürekli olarak silahlandırılmıştır. Fakat bu stratejiler bölgede DAESŞ' i zayıflatmış olsa da, diğer terör örgütlerinin (PKK/YPG gibi) önünü açmıştır. Bu desteğin sonuçları Suriye'de daha yıkıcı olmuş ve ülkedeki iç savaşı iyice körüklemiştir.⁵⁶⁶

Sonuç olarak Arap Baharı sonucu Suriye'deki ayaklanmaların iç savaşa dönüşmesinden sonra bu bölgede terör örgütü DAESŞ oldukça güçlenmiştir. Ardı ardını birkaç olayın bağlanması sonucu oluşan bölgesel sorunlar uluslararası bir terör tehdidini ortaya çıkarmıştır. Aslında bu tehdidin ortaya çıkması daha en başından Suriye'deki olayların fiili bir yerel ya da küresel güvenlik sistemi tarafından engellenebilir ve olaylar felakete dönüşmeyebilirdi. Ama ulusal çıkar ağlarının çok farklı ve istikrarı sağlama maliyetinin göz korkutucu olmasından dolayı, ABD dahil hiçbir ulusal ve ya ulus-üstü aktör erken safhada müdahalede bulunmadı. Irak'ta siyasi bir işbirliğine ulaşılması çatışmayı Suriye sınırında durdurabilirdi, ama Irak yönetiminin ve bölgesel ortaklarının mezhep dürtüleri bunun önüne geçti. Ya da uluslararası aktörler Suriye'ye ve DAESŞ' e silah ambargosu getirebilirdi. Ama BM Güvenlik Konseyi üyelerinin arasındaki çıkar çatışması buna da izin vermedi. Nihayetinde tek seçenek kaldı ki, zor kullanılarak dayatılan düzenin kurulması ve kaosla şekillenen bölge.⁵⁶⁷

3.3.2.3. İran ile “Anlaşma”

Obama döneminde ABD'nin Ortadoğu politikasındaki güvenlik açısından en önemli unsurlardan biri İran'ın nükleer programı olmuştur. ABD özellikle 11 Eylül saldırılarından itibaren İran'ın sahip olduğu ve geliştirmeye çalıştığı nükleer programı ülkesi için güvenlik tehdidi olarak görmüştür. Keza İran da aynı görüşleri ABD'ye karşı taşımaktadır. 11 Eylül sonrası ABD'nin BOP' u uygulamaya başlayarak, Afganistan ve Irak'ı işgal etmesinden sonra sıranın kendine geleceğini düşünen İran'ın caydırma amaçlı nükleer silaha sahip olma düşüncesi yadsınmaz. Bush döneminde iki ülke arasında sert söylemlerin olduğu ve gergin bir

⁵⁶⁵ Duman, 2017: 14.

⁵⁶⁶ Özdemir, 2018: 97.

⁵⁶⁷ Kissinger, 2016: 145-146.

ortamda oluşan ilişkilerden sonra, Obama döneminde “değişim” e sahne olmuştur. Bush döneminde İran’a karşı tek taraflı ve askeri güce dayalı politikalar izlenmiştir. Obama ise, daha seçilmeden önce bu politikaları eleştirmiş ve seçildikten sonra diplomasiye dayalı ekonomik ve siyasi araçları kullanmaya yönelik politikalar uygulayacağını belirtmiştir. Bu doğrultuda Obama geçmişte İran’a yönelik uygulanan politikalardan ders çıkararak, İran yönetimi ile ilişkilerini geliştirmek için çaba sarf etmiştir.

Başkan Obama’nın seçilmesinden sonra İran Cumhurbaşkanı Ahmadinejad, 1979 Devrimi’nden beri geçen süreçte bir Amerikan başkanını tebrik eden ilk İran yöneticisi olmuştur.⁵⁶⁸ Yine 2009 yılının başlarında Obama’nın Nevruz kutlamaları sırasında, ABD’nin İran’daki rejimi değiştirmeye yönelik bir hamlesi olmadığını belirtmesi ve iki ülke arasındaki ortak çıkarları gözetilmesi gerektiğini vurgulaması ifadeleri barındıran ifadeler iki ülke arasındaki ilişkilerin pozitif yönde ilerleyeceğinin mesajlarını veriyordu.⁵⁶⁹ Ancak aynı yıl içerisinde geçmiş Bush dönemine dayanan İran’ın nükleer programını durdurması amacıyla BM Güvenlik Konseyi üye ülkeleri, Almanya (P5+1) ile İran arasında yapılan görüşmelerden (Tahran Deklarasyonu) bir sonuç alınamaması⁵⁷⁰ ve 2010 yılının Şubat ayındaki CIA tehdit raporunda İran’ın nükleer silah üretme potansiyeline sahip olduğunun belirtilmesi⁵⁷¹, ABD ile İran arasında olumlu giden ilişkileri tersine çevirmiştir. Bu gelişmeden sonra İran’ı kaçınılmaz gerçekler bekliyordu. ABD derhal hamlesini yaptı. BM Güvenlik Konseyi üyelerini ikna ederek, 9 Haziran 2010 günü on iki olumlu, iki ret, bir çekimser oyla 1929 sayılı yaptırım kararı alınmıştır. Bu karar, İran’ın nükleer kapasitesini sınırlandırmayı ve uranyum zenginleştirme imkanını engellemeyi amaçlamaktaydı. Ayrıca karar, daha önce İran’a ilişkin alınmış olan BM kararlarını (1696 sayılı karar-2006, 1737 sayılı karar-2006, 1747 sayılı karar-2007, 1803 sayılı karar-2008) doğrulayan nitelikte olmuştur.⁵⁷² Karar alındıktan sonra, İsrail lobisinin büyük başarısı olarak algılandı.⁵⁷³ Fakat bu kararın çıkmasına rağmen Obama, sorunun çözümü için halen diplomasi yolunun açık olduğunu vurgulamıştır.

2009’dan sonraki süreçte yaptırımlar devam etmiştir. Bu dönemde P5+1 ülkeleri ve İran arasında görüşmeler olmuştur. Özellikle 2011’de İstanbul’da görüşmelerin devam etmesi kararı alınmıştır. Ancak buradaki görüşmelerde de herhangi bir anlaşmaya varılamamıştır. ABD’nin 2011 Aralık ayında Irak’tan çekilmesi, Irak’taki yaklaşık yüzde 60 Şii olan nüfusun İran’la işbirliği yaparak Irak’ı İran’ın nüfuz alanına çevirme potansiyeli Amerikan çıkarlarına

⁵⁶⁸ Mahmoud Ahmadinejad’ın Obama’nın Amerikan başkanlığına seçildikten sonra yazdığı tebrik mektubu için detaylı olarak bkz. Kepsutlu, 2016: 244.

⁵⁶⁹ Özdemir, 2018: 170-171.

⁵⁷⁰ Petras, 2016: 182-183.

⁵⁷¹ Pakin Albayrakoğlu, 2011: 101.

⁵⁷² Arı, 2017b: 447.

⁵⁷³ İnat, 2014: 5.

ters düşmüştür.⁵⁷⁴ Yine bu dönemde yayılmaya başlayan Arap Baharında İran'ın bölgede hakimiyet kurması ABD tarafından tasdik görmemiştir.⁵⁷⁵ Obama yönetimi İran'ın bu olaylardaki tutumunu ve yayılmacı politikasını engellemek için nükleer görüşmeleri kullanarak önüne geçmeyi amaçlamıştır.

Obama yönetimi, 2011 yılından sonra da uluslararası alanda ve tek taraflı olarak İran'a karşı yaptırımlarını sürdürmeye devam etmiştir. İran'a karşı uluslararası toplumu bir arada tutmak için diplomasiyi sonuna kadar kullanmıştır. İran'a karşı askeri yöntem kullanmadan uygun şekilde kendi çıkarlarını korumuştur. Bu yollarla İran'ın nükleer programını geliştirmesini engellemeyi amaçlayan anlaşmayı İran'a kabul ettirmeyi planlamıştır. Bu planlama işe yaradı ve en sonunda İran yaptırımlara dayanamadı. 24 Kasım 2013'te Cenevre'de P5+1 ülkeleri ile İran arasında altı ay içinde uygulamaya konması kararlaştırılan "Ortak Kapsamlı Eylem Planı" (Joint Comprehensive Plan of Action- JCPOA)'nı içeren taslak metin imzalandı. 26 Mart-2 Nisan 2015 arasında taraflar arasında müzakereler yapıldı ve 14 Temmuz 2015'te nihai anlaşma imzalandı.⁵⁷⁶

Obama yönetimi bu imza ile Ortadoğu'daki çok taraflı diplomasiye dayalı dış politikasında ve güvenlik politikasında başarıya ulaşmıştır.⁵⁷⁷ Her ne kadar İran ile ABD'deki Obama sonrası yönetim arasında İran'ın balistik füze denemeleri ve yönetimdeki ağır İsrail lobisi baskısı sebebiyle anlaşmanın iptali tartışmaları yaşansa da Obama yönetimi Ortadoğu'daki bu soruna çözüm bulmuş durumdadır. İran'ın küresel stratejik dengeyi karmaşık hale getirmesini engellemişlerdir. Ortadoğu'daki gerilimin daha fazla ateşlenmesinin önüne geçmişlerdir. Çünkü İran'ın nükleer silaha sahip olması, bölgede Mısır ve Suudi Arabistan gibi İran'a düşmanlık besleyen diğer İslami Devletlerin nükleer silahlanma yolunda politikalar izlemesine sebep olacaktır. Bu durumdan en zararlı çıkan ülke de bölgede ABD dostu İsrail olurdu.⁵⁷⁸

ABD'nin Ortadoğu'da artan gerginliklerden dolayı İran'ın nükleer silahlanma çabaları bu denli önemli görmüştür. Aslında nükleer silah sahibi olan İran'ın kısa ve orta vadede ABD'nin ulusal güvenliğine tehdit olması mümkün değildir. Çünkü İran'ın üretebileceği nükleer başlıklı füzeleri ne ABD'ye gönderebilecek füze sistemi, bombardıman uçağı, nükleer denizaltısı, ne de kıtalararası füze sistemini desteleyecek uydu teknolojisi bulunmaktadır. Ayrıca nükleer savaşta asıl belirleyici ilk vuruş değil, ikinci vuruştur. Yani İran, ABD'yi,

⁵⁷⁴ Hook ve Spanier, 2018: 341-342.

⁵⁷⁵ <https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/bolme/2011/11/12/uaeanin-kanitlari-neyi-kanitliyor> (erişim tarihi: 18.05.2019)

⁵⁷⁶ Sarı, 2018: 55.

⁵⁷⁷ Özdemir, 2018: 181.

⁵⁷⁸ Hook ve Spanier, 2018: 342.

müttefiklerinden birini/birkaçını ya da bölgede ABD'yi vursa bile ABD misilleme için çok geniş imkanlara sahiptir. Bundan dolayı İran, ABD ve İsrail için nükleer tehdit olasılığı çok az olan, sadece elindeki kozu caydırıcı bir unsur olarak değerlendirmektedir.⁵⁷⁹

⁵⁷⁹ Yalçın, 2015: 19.

SONUÇ

Tarihsel süreçte devletler güvenliklerini sağlayabilmek için çeşitli anlayışlar benimsemişler ve bu anlayışlar doğrultusunda hareket etmişlerdir. Eski tarz olan anlayış yani geleneksel güvenlik anlayışları bütünüyle askeri güce dayalı anlayışlardır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle bu anlayış değişmeye başlamıştır. Özellikle 1990'ların ikinci yarısında görev yapan Başkan Bill Clinton'ın insan hakları, barış ve insan hakları söylemleri güvenlik anlayışlarının değişimini göstermektedir. 11 Eylül sonrası dönemde ise, ulusal güvenlikten insani güvenliğe doğru kayma yaşanmıştır. Bu anlayış temel olarak ortak/kolektif güvenliği ve uluslararası güvenliğin oluşmasını benimsemiştir. Bu doğrultuda güvenlik aktörleri içinde, devletlerden uluslararası kurum ve kuruluşlara doğru bir geçiş yaşanmıştır.

Diğer taraftan ülkelerin güvenlik tanımlaması, tehdit algısı ve tehditlere karşı koyma yöntemleri/ulusal güvenlik stratejisi yöntemlerini içerir. Bu unsurlar çerçevesinde bir ülkenin güvenlik yapısına ve anlayışına ilişkin tablo ortaya çıkar. Yani ülkenin güvenliğe karşı eğilimi ve bu eğilim doğrultusunda hareket tarzına yönelik tahminler yapılabilir. Bu tahminleri yapmak zordur. Ancak tutarlı ve özverili çalışmalar sonucunda iyi analizler çıkarmak imkansız değildir. Bu doğrultuda çoğunun ulusal güvenliğine dair belgesi olmayan Ortadoğu ülkelerinin politikalarını, sadece liderlerin söylemleri ve tepkileri üzerinden öngörüle bulunarak değerlendirilir. Bu nedenle Ortadoğu'da meydana gelen bazı olaylar hakkında ABD'nin karşı stratejileri tutmayabilmektedir.

11 Eylül sonrası Bush yönetimindeki ABD, Ortadoğu'da tek taraflı müdahaleyi benimseyerek saldırgan bir politika izlemiştir. Terör saldırılarına karşı Amerikan halkının desteğini yanına almıştır. Bu süreçten sonra Bush yönetimi “ya bizdensiniz, ya teröristlerseniz” söylemi ile Ortadoğu'daki İslam dünyasını ötekileştiren politikalarını uygulamıştır. Bu mantık doğrultusunda ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikası ve buna bağlı güvenlik politikasının temelini “Bush Doktrini” ve “Önleyici Savaş” stratejileri oluşturmuştur. Bu politikalar doğrultusunda 11 Eylül sonrası el-Kaide terör örgütü ile mücadele etmek ve küresel terör bitirmek amacıyla 2001'de Afganistan'ı işgal etmiştir. Yayılmacı politikalarının önüne geçilemeyen ABD, hızını alamayıp iki sene sonra Irak'ı işgal etmiştir. Irak hükümetinin teröre destek verdiği ve kitle imha silahları bulundurduğu gerekçelerini öne sürerek, teröre karşı “önleyici savaş” politikası doğrultusunda Irak Savaşı başlamıştır. Aslında ABD dış politikasında ulusal güvenliğini koruma bahanesi çatısı altında yapılan bu hamleler, ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarlarını maksimize etmek amacıyla yapılmıştır. Kısacası ABD hükümeti, Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında zengin petrol

kaynaklarının, her açıdan (askeri, ticari, ...) önemli olan ulaşım yollarının (kara, deniz) ve petrolün sağladığı küresel ekonomik dolaşımı kontrolünde tutmak için bu ülkeleri işgal etmiştir, özellikle Irak'ı.

Bush yönetiminin ilk yılı dolmadan gerçekleşen 11 Eylül terör saldırıları, Bush'un Ortadoğu'ya yönelik dış politikaları ulusal güvenliği ilk sıraya koymasını sağlamıştır. Özellikle Bush yönetiminde etkili olan Yeni Muhafazakarlar (Neo-con'lar), dış politikanın şekillendirilmesinde oldukça söz sahibi oldular. Demokrasinin bütün dünyaya yayılması, insan haklarına karşı tehdit olan diktatörlerin gerektiğinde askeri müdahalelerle yıkılması düşüncelerine sahiptiler. Bu anlayış doğrultusunda iki dönem boyunca başkan olan Bush, Ortadoğu'daki askeri müdahalelerine, operasyonlarına ve sert güç araçlarını kullanan politikaları devam etmiştir. Bu durumun tek istisnası, Bush'un başkanlıktaki görev süresinin dolmasına yakın bir sürede gerçekleşen, ABD'nin Irak'taki askerlerini çekmesi konusunda ABD ile Irak arasında yapılan anlaşmadır.

Bush döneminde Ortadoğu'da yapılan Afganistan ve Irak müdahaleleri, bu müdahalelerin getirdiği ekonomik yükümlülükler sonucu ortaya çıkan 2008 küresel mali krizi, Bush sonrası başkan olan Barack Obama'yı zor bir durum içine atmıştır. ABD'nin iç bunalıma sürüklendiği yıllarda –özellikle sosyo-ekonomik olarak- başa geçen Obama yönetimi ciddi problemlerle karşılaştı. Zaten Obama adaylığı döneminde Bush yönetimini yaptıkları uygulamalardan –özellikle Irak müdahalesi konusunda- dolayı eleştirmiş, bunları onaylamamış ve seçildikten sonra bunları değiştireceğini belirtmiştir.

Obama başkan olduktan sonra ABD'nin Ortadoğu politikası değişmiştir. Obama, Ortadoğu'da çok taraflı uluslararası konsensüse dayalı ve diplomatik yolların kullanıldığı politikaların uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Obama'nın yumuşak güce dayalı görece "ılımlı" görülen politikasına rağmen bazı zamanlarda bu politika uygulanmamıştır. 2010'dan itibaren Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler ABD'nin bölge ile güvenlik anlayışını ve tehdit tanımlamalarını gözden geçirmesine sebep oldu. Zaten Obama yönetiminin Ortadoğu'daki Bush'un politikalarını devam ettirmemesi ve "değişim" sloganları doğrultusunda yeni politikalar yapması, Ortadoğu'daki yeni gelişmelerin olacağı yönündeki tahminlere dayalı politikalar üretilmesine sebep olmuştur. Ortadoğu'daki yeni gelişmeler tarihsel/geleneksel güvenlik ve ittifakları derinden sarsmış ve yeni güvenlik sorunlarını ortaya çıkarmıştır. ABD ise bu sorunlara "yeni cevaplar" hazırlamıştır. Tabi ki küresel güç olarak ABD'nin verdiği cevaplar bölgedeki meselelerin yeniden şekil sağlamıştır.

Obama yönetiminin güvenlik bakımından ele alındığında Arap Baharı kapsamında yaşanan halk ayaklanmaları –özellikle Suriye iç savaşındaki ABD tutumu, Libya'daki NATO

Operasyonu- İnan'la yapılan nükleer görüşmelerde ve terörle mücadelede Amerikan politikalarında esnemeler yaanmıtır.

Obama'nın Afganistan ve Irak'tan askeri kuvvetlerini geri çekme kararı ile bölgede oluşan boşluk, terörist grupların ve Amerikan karşıtı bölgesel gler tarafından doldurulmaya balanmıtır. Burada Amerikan ulusal güvenliği için öncelikli durum, bu sayede bölgede canlanmaya balayan terörist gruplar olmuştur. Bölgede terörizm yeniden canlanması büyük yıkıma ve insani krizlerin artmasına neden olmuştur. Özellikle DAES ve PKK'nın g kazanması Suriye'deki i savaşın daha fazla alevlenmesini ve daha karmaşık bir hal almasını sağlamıştır. Bu durum Ortadoğu'daki müdahalelerde uluslararası işbirliği ve daha az maliyetli operasyonlar yapmayı yeğleyen Obama yönetiminin bölgedeki terörle mücadele etmekte geri durmuştur. Fakat aynı politikayı Irak'ta uygulamamıtır. Irak'ta ortaya çıkan Irak el-Kaidesi olarak bilinen DAES' e karşı mücadelede ABD aktif bir politika izlemiştir. Çünkü ABD'nin kendi sistemi içinde şekillenen ve kendi güdümünde olan bu ülkedeki ekonomik ve siyasi çıkarları, İnan ve Rusya ile yakın ilişkileri bulunan ve müttefiki İsrail'le çatışma içinde bulunan Esad'lı Suriye'den daha fazlaydı.

Son olarak ABD'nin Ortadoğu'daki güvenlik açısından nükleer silahların kullanımını ve üretilmesini engelleme hedefini gerçekleştirmek için İnan'la görüşme masasına oturmuştur. İnan'la yapılan görüşmeler, nükleer tehdidin ortadan kaldırılmasını sağlayabilmek için, ABD açısından ülkenin ulusal güvenliği için önemli görülmüştür. Aslında bu görüşmelerin sebebi, İnan'ın ABD için nükleer tehdit olabileceği değildi. Çünkü İnan'ın nükleer teknolojisinin alt yapısı ve uzay teknolojisi, ABD ile nükleer bir savaşa girmeye yeterli değildi. ABD yönetimi de bunu biliyordu. İnan, ABD'nin Irak'tan çekilmesinden sonra ve Arap Baharının bölgede yayılmasından sonra ülkelerde oluşan otorite boşlukları, istikrarsızlık ve kaostan yararlanarak, o ülkelerdeki ii gruplarla yakınlık sağlamış ve bu ülkelerde yayılmacı/nüfuz alanını genişleten politika izlemiştir. ABD bu yayılmacılığı engellemek için, İnan ile görüşme masasına oturmuş, bu sırada uyguladığı yaptırımlarla da İnan'ı dizginleyerek yola getirmeyi planlamı ve bu doğrultuda büyük ölçüde planladığı hedeflere ulaşmıştır.

Obama yönetimi, Ortadoğu'da olaylara karşı genelde ikircikli bir tutum izlemiştir. Arap Baharı sırasında bazı ülkelerde demokrasi isteyen halkları desteklemiş, bazı ülkelerde iktidardaki kendi yandaı olan otoriter lideri desteklemiştir. Yine İnan'la grmesinden müttefiki İsrail rahatsız olması ve bu rahatsızlığını Ortadoğu'daki igalci politikalarına yansıtmasına neden olmuştur. Obama terörle mücadele diğer operasyonlara göre daha az maliyetli olan Silahlı İnsansız Hava Araçlarını (SİHA) kullanmıştır. Bu operasyonlar kökten

özüm getirmemiş, bölgeyi daha karmaşık hale getirmiştir. Bu karmaşa, kaos, krizler arasında Obama görev süresini doldurmuş ve görevini sonraki Başkan Donald Trump' a devretmiştir.

KAYNAKÇA

- Akbay, M. (1950). “Amerika Birleşik Devletleri Anayasa Metinleri”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (1): 446-493.
- Akdemir, E. (2014). “Avrupa Bütünleşmesinin Tarihi”. B. Akçay ve İ. Göçmen (ed.), *Avrupa Birliği Tarihi, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 39-69.
- Akgül Açıkmeşe, S. (2012). “Realist Güvenlik Çalışmaları”. M. Aydın ve A. H. Atalay (ed.), *Strateji ve Güvenlik*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 84-101.
- Akgül Açıkmeşe, S. (2012). “Strateji ve Güvenlik Kavramları”. M. Aydın ve A. H. Atalay (ed.), *Strateji ve Güvenlik*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 2-21.
- Akgün, B. (2012). “ABD’nin Suriye Politikası” . B. Akgün (ed.). *Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*. Stratejik Düşünceler Enstitüsü (SDE) Analiz, 10-15.
- Aladağ Görentaş, I. (2009). “Realizm ve İkilem” . H. Çomak (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış*. Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 41-66.
- Arı, T. (2012). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. (3. Bs.). MKM Yayıncılık, Bursa.
- Arı, T. (2015). *Amerika’da Siyasal Yapı, Lobiler ve Dış Politika Türk, Yunan, Ermeni, İsrail ve Arap Lobilerinin ABD’nin Dış Politikasına Etkileri*. (5. Bs.). Dora Yayıncılık, Bursa.
- Arı, T. (2017a). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. (11. Bs.). Alfa Akademi Yayıncılık, Bursa.
- Arı, T. (2017b). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Irak, İran, ABD, Petrol, Filistin Sorunu ve Arap Baharı (Cilt II)*. Alfa Akademi Yayıncılık, Bursa.
- Arı, T. ve Toprak, E. (ed.). (2014). *Uluslararası İlişkiler Kuramları-I*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir.
- Armaoğlu, F. (1994). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Armaoğlu, F. (2015). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1994-1995*. (20. Bs.). Ti-maş Yayınları, İstanbul.
- Arslan, Y. (2014). *ABD ve İngiltere’de Kamu Diplomasisi Uygulamalarının Karşılaştırmalı Analizi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

- Ateş, D. (2012). *Uluslararası Örgütler Devletlerin Örgütlenme Mantığı*. Dora Yayıncılık, Bursa.
- Aydemir, C. ve Güneş, H. H. (2006). “Merkantilizmin Ortaya Çıkışı”. *Dergipark Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (15): 136-158.
- Aydın Koyuncu, Ç. (2013). “Feminizm”. T. Arı ve E. Toprak (ed.), *Uluslararası İlişkiler Kuramları-II*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 92-114.
- Aydın, M. (2004). “Uluslararası İlişkilerin “Gerçekçi” Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1 (1): 33-60.
- Bahçeşehir Üniversitesi. (2009). *Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar (Analiz)*. Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul.
- Bakan, Z. A. (2007). “Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algulamaları” . *21. Yüzyıl Dergisi*, Ekim-Kasım-Aralık (3): 35-51.
- Balcı, A. ve Kardeş, T. (2014). “Realizm”. A. Balcı ve Ş. Kardeş (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. Küre Yayınları, İstanbul, 85-96.
- Baldwin, D. A. (2004). “Güvenlik Kavramı”. (Çev. Ç. Şahin), K. Kasım ve Z. A. Bakan (der.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları*. Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 1-37.
- Baylis, J. (2008). “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5 (18): 69-85.
- Bayraktar, Ü. (2015). *Arap Baharı Sonrası Ortadoğu'daki Statüko Karşısı Yapılanmaların Türkiye'nin Güvenlik Stratejilerine Etkileri*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Baysal, B. ve Lülecı, Ç. (2015). “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11 (22): 61-96.
- Bilensoy, İ. (2018). “George W. Bush ve Barack Obama Dönemlerinde Terörizme Karşı Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması.” *Lectio Socialis*, 2 (1): 50-73.
- Bilgin, P. (2010). “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”. *Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Stratejik Araştırmalar*, 8 (14): 70-96.
- Bingöl, O. (2014). “ABD Ulusal Güvenlik Stratejisinin Küresel Uygulayıcıları: Coğrafi Muharip Komutanlıkları”. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10 (19): 133-166.

- Birdişli, F. (2014). “Eleştirel Güvenlik alışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Okulu”. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 10 (20): 229-256.
- Birleşmiş Milletler. (2001). *1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*. Birleşmiş Milletler Enformasyon Merkezi (UNIC), Ankara, Türkiye.
- Black, J. (2017). *Kısa İngiltere Tarihi*. (ev. E. Duru). Say Sayınları, İstanbul.
- Brauch, H. G. (2008). “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve evre Kavramsal Dörtlüsü”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5 (18): 1-47.
- Brzezinski, Z. (2017). *Büyük Satranç Tahtası*. (ev. Y. Türedi) . İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Bushkovitch, P. (2016). *Rusya'nın Kısa Tarihi*. (ev. M. Doğan). Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, İstanbul.
- Buzan, B. (2008). “Askeri Güvenliğin Değişen Gündemi”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5 (18): s. 107-123.
- Carr, E. H. (2015). *Yirmi Yıl Krizi (1919-1939)*. (ev. C. Cemgil). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Caşın, M. H. ve Derman, G. S. (2016). *Rus Dış Politikasındaki Değişim ve Kremlin Penceresinden Yeni Ufuklar*. SRT Yayınları, Ankara.
- Central Intelligence Agency (CIA). (2003). *National Strategy for Combating Terrorism*. The White House, Washington D. C. .
- Chomsky, N. (2012). *Dünyayı Kim Yönetiyor?* . (ev. . Çiftci). İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- alık, N. (2013). *Amerika Birleşik Devletleri'nin 11 Eylül Sonrası Asya Pasifik Politikası*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çetinkaya, ř. (2012). “Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları” . *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012 (2): 241-260.
- Çiftçi, K. (2009). “Soğuk Savaş Sonrasında ABD: ‘Rıza’ya Dayalı ‘Hegemonya’dan ‘İmparatorluk’ Düzenine” . *ZK Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (10): 203-219.
- Dağı, Z. (2002). “Rusya'nın Güvenlik Politikası ve Rusya”. R. Yinanç ve H. Taşdemir (ed.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 167-210.
- Davutoğlu, A. (2017). *Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları*. (Haz. F. Deniz). Küre Yayınları, İstanbul.

- Dedeoğlu, B. (2004). “Yeniden Güvenlik Topluluğu: Benzerliklerin Karşılıklı Bağımlılığından Farklılıkların Birlikteliğine”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1 (4): 1-21.
- Dedeoğlu, B. (2014). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. Yeniyyüzyıl Yayınları, İstanbul.
- Değirmencioğlu, İ. B. (2007). “Rakipsiz Kalan Güç Kendini Yok Eder- ABD İmparatorluğu” . *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3 (6): 71-92.
- Demirtaş, B. (2014). “İnşacılık”. A. Balcı ve Ş. Kardeş (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. Küre Yayınları, İstanbul, 110-122.
- Dikici Bilgin, H. (2014). “Seçimler ve Seçim Sistemleri”. S. Sayarı ve H. Dikici Bilgin (der.), *Karşılaştırmalı Siyaset Temel Konular ve Yaklaşımlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 145-168.
- Dizdaroğlu, C. (2012). “Büyük Güçlerin Güvenlik Politikaları: ABD, Rusya, Avrupa Birliği, Çin” . M. Aydın ve A. H. Atalay (ed.), *Strateji ve Güvenlik*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 116-141.
- Duman, B. (2017). *Musul operasyonu ve Musul’un Geleceği: Fırsatlar ve Riskler. (Rapor No: 206)*. Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Ankara.
- Duran, A. (2013). *Amerikan Hegemonyasının Devamı ve Ortadoğu’nun Yeniden Yapılandırılması Arasındaki Pozitif Korelasyon*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdoğdu, H. (2004). *Avrupa’nın Geleceğinde Türkiye’nin Önemi ve NATO İttifakı*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- Ergül, N. (2012). “Yeni Güvenlik Anlayışı Kapsamında Birleşmiş Milletler’in Rolü ve Uygulamaları”. A. Sandıklı (ed.), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. Bilgesam Yayınları, İstanbul, 165-210.
- Erhan, Ç. (2001). “ABD’nin Ulusal Güvenlik Anlayışı”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56 (4): 77-93.
- Erhan, Ç. (2002). “Soğuk Savaş Sonrası ABD’nin Güvenlik Algılamaları”. R. Yinanç ve H. Taşdemir (ed.), *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve Türkiye*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 55-83.
- Eрмаğan, İ. (2012). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Dış Politikası – Obama Dönemi ve Ak Parti” . *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 3 (2): 21-35.
- Eroğlu, H. (1957). “Kuzey Atlantik Paktı”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 21 (1-4): 21-47.

- Falk, R. A. (2005). *Dünya Düzeni Nereye? Amerikan Emperyal Jeopolitikası*. (Çev. N. Domaniç ve N. Arhan). Metis Yayınları, İstanbul.
- Freedman, L. (2017). *Strateji*. (Çev. B. Çorakçı Dişbudak ve T. Belge) (3. Bs.). Alfa Yayınevi, İstanbul.
- Friedman, G. (2014). *Amerika'nın Gizli Savaşı Amerika ve Düşmanları Arasındaki Küresel Çatışma*. (Çev. E. Günsel). Pegasus Yayınları, İstanbul.
- Fukuyama, F. (2005). *Devlet İnşası 21. Yüzyılda Dünya Düzeni ve Yönetişim*. (Çev. D. Çetinkasap). Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Fukuyama, F. (2016). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (Çev. Z. Dicleli). Profil Yayıncılık, İstanbul.
- Fukuyama, F. (2018). *Siyasi Düzen ve Siyasi Çürüme Sanayi Devrimi'nden Demokrasinin Küreselleşmesine*. (Çev. M. M. Özeren). Profil Kitap, İstanbul.
- Galtung, J. (2004). "Emperyalizmin Yapısal Teorisi". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1 (2): 25-46.
- Gelişim Hachette. (1993). "Güvenlik". *Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi*, Sabah Yayıncılık.
- Giddens, A. (2007). *Sosyoloji*. (Haz. C. Güzel). Ayraç Yayınevi, İstanbul.
- Gönlübol, M., Ülman, A. H., Bilge, A. S. ve Sezer, D. (1974). "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikası 1945-1965 Yılları". M. Gönlübol (ed.), *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 205-532.
- Göze, A. (2011). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. (13. bs). Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Gül, M. (2015). "Kuruluşundan 21. Yüzyıla: 1990'larda NATO'da Devamlılık ve Dönüşüm". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 10 (1): 247-265.
- Gün, Ç. (2014). *Ulusal Güvenlik Politikalarının Belirlenmesinde İstihbaratın Rolü ve Önemi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Gündoğan, Ü. (2016). *Amerika Birleşik Devletleri ve Dünya*. SRT Yayınları, Ankara.
- Günyel, C. (2011). *Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikalarının Oluşum ve Gelişim Süreci*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Haass, R. N. (2014). *Yeni Amerika Dış Politika İçeride Başlar*. (Çev. M. T. Paşaoğlu) Tuti Kitap (Nefes Yayıncılık), İstanbul.

- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. B. (2014). *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Hook, S. W. ve Spanier, J. (2018). *Amerikan Dış Politikası İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze*. (Çev. Ö. Zihnioğlu). İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Huntington, S. P. (2014). *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*. (Çev. M. Turhan ve Y. Z. Cem Soydemir). Okyanus Yayınları, İstanbul.
- İnat, K. (2014). "ABD-İran İlişkilerinin Ortadoğu ve Türkiye'ye Etkileri" . *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Perspektif*, Aralık (85): 1-7.
- Judt, T. (2009). *Savaş Sonrası 1945 Sonrası Avrupa Tarihi*. (çev. D. Şendil). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kandemir, E. (2011). "ABD Başkanları G.W. Bush ve B. Obama Dönemlerinde Yayımlanan Ulusal Güvenlik Stratejilerinde İttifak Söylemleri ve S.Walt'un İttifak Teorisi". *Savunma Bilimleri Dergisi*, 10 (2): 122-151.
- Kantarcı, Ş. (2004). *Amerika Birleşik Devletleri'nde Ermeniler ve Ermeni Lobisi*. Aktüel Yayınları, İstanbul.
- Karabulut, B. (2015). *Güvenlik "Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek"*. Barış Kitabevi, Ankara.
- Kardaş, T. (2014). "Güvenlik". A. Balcı ve Ş. Kardaş (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. Küre Yayınları, İstanbul, 226-234.
- Kaya, S. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 63 (3): 83-111.
- Kennedy, P. (2015). *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri 16. Yüzyıldan Günümüze Ekonomik Değişim ve Askeri Çatışmalar*. (Çev. B. Karanakçı) (14. Bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kepsutlu, B. (2016). *Amerika'nın Ortadoğu Politikası 90'lardan Bugüne, Başkandan Başkana Ortadoğu Politikası...* . İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Kılıçlıoğlu, S. , Araz, N. ve Devrim, H. (hızl.) (1992a). "Güvenlik". *Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*. Meydan Larousse, 8, 266.
- Kılıçlıoğlu, S. , Araz, N. ve Devrim, H. (hızl.) (1992b). "Anglosaksonlar". *Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi*. Meydan Larousse, 1, 522.
- Kissinger, H. (2002). *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?* . (Çev. T. Evyapan). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kissinger, H. (2014). *Diplomasi*. (Çev. İ. H. Kurt) (13. Bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

- Kissinger, H. (2016). *Dünya Düzeni*. (Çev. S. S. Gül). Boyner Yayınları, İstanbul.
- Kocakenar, M. (2015). “Amerikan Dış Politikasında İdealizm ve Realizm İlişkisi: Çatışma mı, İşbirliği mi?”. *Türk Asya Stratejik Araştırmaları Merkezi (TASAM)*, 1-12.
- Köse, T. (2008). *İran Nükleer Programı ve Orta Doğu Siyaseti: Güç Dengeleri ve Diplomasinin İmkanları*. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Yayınları, Ankara.
- Kuloğlu, A. (2011). “El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları” . *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) Ortadoğu Analiz*, 3 (30): 74-81.
- Kurt, V. (2018). “Ortadoğu’da Güvenliğin Dönüşümü”. V. Kurt (ed.). *Ortadoğu’da Ulusal Güvenlik Stratejileri*. SETA Kitapları, İstanbul, 15-36.
- Küçük, M. (2009). “Uluslararası İlişkiler Kuramında Konstrüktivist Dönüşü Anlamak”, *Ege Akademik Bakış*, 9 (2): 771-795.
- Küçükşahin, A. (2006). “Güvenlik Bağlamında, Risk ve Tehdit Kavramları Arasındaki Farklar Nelerdir ve Nasıl Belirlenmelidir?”. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2 (4): 7-41.
- Machiavelli, N. (2018). *Hükümdar*. (Çev. N. Adabağ) (16. Bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları Hasan Ali Yücel Klasikleri Dizisi, İstanbul.
- Milli Güvenlik Kurulu. (2004). *Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Yönetmeliği*. (2945 sayılı kanun). MGK, Ankara.
- Nevins, A. ve Commager, H. S. (2015). *ABD Tarihi*. (Çev. H. İnalçık). Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Nye, J. S. (2016). *Amerikan Yüzyılı Bitti Mi?* . (Çev. B. Beşgül). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi (Röle Akademik Yayıncılık), İstanbul.
- Nye, J. S. ve Welch, D. A. (2015). *Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak Kurama ve Tarihe Giriş*. (Çev. R. Akman) (4. Bs.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Odabaş, U. K. (2018). “Tarihsel Süreçte Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü ve Habermas”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Ekim (Özel Sayı) (22): 2051-2066.
- Oran, B. (ed.). (2013a). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt II: 1980-2001*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oran, B. (ed.). (2013b). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt III: 2001-2012*. İletişim Yayınları, İstanbul.

- Oran, B. (ed.). (2015). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt I: 1919-1980*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Önder, M. (2018). “Amerika Birleşik Devletleri”. B. Aykaç, H. Altunok ve F. G. Gedikkaya (ed.), *Yönetişel Yapı İncelemeleri*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 59-106.
- Öngör, Ö. (2005). *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin Ortadoğu Coğrafyasında Uyguladığı Güvenlik Politikaları ve Bu Politikaların Türkiye Üzerine Yansımaları*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Örmeci, O. (2017). *Amerikan İç ve Dış Politikası*. Cinius Yayınları, İstanbul.
- Özcan, A. B. (2004). *Uluslararası Güvenlik Sorunları ve ABD'nin Güvenlik Stratejileri*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Özdemir, Ç. (2018). *Amerikan Grand Stratejisi Obama'nın Ortadoğu Mirası*. SETA Kitapları, İstanbul.
- Özey, R. (2017). “Mackinder'in Heartland Teorisi'nin Düşündürdükleri”. *Marmara Coğrafya Dergisi*, Ocak (35): 95-100.
- Özkan, B. (2011). “Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası”. *Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 9 (16): 51-91.
- Pakin Albayrakoğlu, E. (2011). “ABD-Körfez İşbirliği Konseyi İlişkilerinde İran Faktörü”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8 (31): 95-116.
- Pazarıcı, H. (2013). *Uluslararası Hukuk*. (Gözden Geçirilmiş 12. Bs.). Turhan Kitabevi, Ankara.
- Petras, J. (2016). *İmparatorluk Politikası ABD, İsrail ve Ortadoğu*. (Çev. Ö. Zihnioğlu). İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Pirinççi, F. , Orhan, O. ve Duman, B. (2014). *ABD'nin IŞİD stratejisi ve Irak ile Suriye'ye Olası Yansımaları*. (Rapor No: 191). Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Ankara.
- Roskin, G. R. (2014). *Çağdaş Devlet Sistemleri Siyaset, Coğrafya, Kültür*. (Çev. B. Seçilmişoğlu) (7. Bs.). Adres Yayınları, Ankara.
- Rrapaj, J. (2014). “Barış Çalışmaları ve Güvenlik”. E. Çıtak ve O. Şen (der.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler*. Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 81-107.

- Rumelili, B. (2018). “İnşacılık/Konstrüktivizm”. E. Balta (ed.), *Küresel Siyasete Giriş Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler*. İletişim Yayınları, İstanbul, 151-174.
- Sancak, K. (2013). “21. Yüzyılda Güvenlik Sorunları: Bir Tehdit Unsuru Olarak Nükleer Silahlar”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6 (8): 499-510.
- Sander, O. (2013a). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918’e*. (25. Bs.) İmge Kitabevi, Ankara.
- Sander, O. (2013b). *Siyasi Tarih 1918-1994*. (22. Bs.) İmge Kitabevi, Ankara.
- Sandıklı, A. ve Emeklier, B. (2012). “Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm”. A. Sandıklı (ed.), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2-70.
- Sarı Ertem, H. (2012). “Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: ‘Kimliğin Güvenliği’ ve ‘Güvenliğin Kimliği’”. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 8 (16): 177-236.
- Sarı, İ. (2018). “Devrimden Günümüze İran’ın Güvenlik Stratejisi”. V. Kurt (ed.). *Ortadoğu’da Ulusal Güvenlik Stratejileri*. SETA Kitapları, İstanbul, 37-61.
- Schneer, J. (2015). *Balfour Deklarasyonu Arap-İsrail Çatışmasının Kökenleri*. (Çev. A. C. Akkoyunlu). Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Sönmezoğlu, F. (2014). “Amerika Birleşik Devletleri’nin Dış Politikası”. F. Sönmezoğlu ve Ö. E. Bayır (der.), *Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış*. Der Yayınları, İstanbul, 147-212.
- Sönmezoğlu, F. (der.) (2017). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. (5. bs.). Der Yayınları, İstanbul.
- Şahin, G. (2017). “Küresel Güvenliğin Dönüşümü; NATO Bağlamında Kavramsal, Tarihsel ve Teorik Bir Analiz” . *Milli Savunma Üniversitesi Savunma Bilimleri Dergisi*, 16 (2): 59-81.
- Şen, O. (2017). *21.Yüzyılın Başlangıcında Terörizmle Stratejik Mücadele*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- T. C. Resmi Gazete. (1945). *Birleşmiş Milletler Andlaşması*. (sayı: 6092). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Ankara.
- Tangör, B. (2014). “Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları”. B. Akçay ve İ. Göçmen (ed.), *Avrupa Birliği Tarihçe, Teoriler, Kurumlar ve Politikalar*. Seçkin Yayıncılık, Ankara, 591-623.
- Taşcıoğlu, Ö. L. (2009). *ABD’nin Küreselleştirme Politikaları Ortadoğu’da Türkiye’ye Bıçılan Rol*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

- Tellal, E. (2010). “Zümrüdüanka: Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası”. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 65 (3): 189-236.
- Tellal, E. (2013). “Savaş Sonrasında Dünya Düzeni (1945-1950)”. İ. Ortaylı (ed.), *Siyasi Tarih-II*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 64-90.
- Temel Britannica. (1993). “Anglosaksonlar”. *Temel Britannica Temel Eğitim ve Kültür Ansiklopedisi*. Ana Yayıncılık, İstanbul, 9, 40.
- Terry, J. J. (2013). *Ortadoğu'da Amerikan Dış Politikası Lobiler ve Özel Çıkar Gruplarının Rolü*. (Çev. S. Tezcan ve M. A. Kireççi). Ankara Siyasal ve Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları (ASEM), Ankara.
- Tezkan, Y. ve Taşar, M. M. (2013). *Dünden Bugüne Jeopolitik Dünya ve Türkiye*. Ülke Yayınları, İstanbul.
- The White House. (1991). *National Security Strategy of the United States*. (No: 3131). The White House, Washington D. C. .
- The White House. (1993). *National Security Strategy of the United States*. (No: 4298). The White House, Washington D. C. .
- The White House. (2002). *The National Strategy of the United States of America*. The White House, Washington D. C. .
- Tuncer, H. (2005). *Eski ve Yeni Diplomasi*. (4. Bs.). Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Turan, H. C. (2017). “Amerika Birleşik Devletleri'nde Yerel Yönetimler”. *International Journal Of Education Technology and Scientific Researches*, (2): 1-19.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe Sözlük*. (11. bs.). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Tzu, S. (2013). *Savaş Sanatı*. (Çev. S. Özbudun ve Z. Ataman) (6. Bs.). Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Umerova, Z. (2006). *Yahudi Lobisinin ABD İçindeki Konumu ve Ortadoğu Politikasındaki Rolü*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- United Nations. (2002). *Resolution 1441*. United Nations Security Council, New York.
- Uşaklı, A. B. (2009). “Nükleer Güç Olarak İran'ın Uluslararası Sistemdeki Yeni Konumu ve Konunun Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”. *Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM) Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 7 (13): 107-122.
- Van Der Pijl, K. (2014). *Küresel Rekabetler Soğuk Savaştan Irak'a*. (Çev. K. Kurtul). İmge Kitabevi, Ankara.
- Weinbaum, M. G. (2012). “Afganistan'ın Yeniden İnşası Engeller, Dersler ve Beklentiler” . F. Fukuyama (ed.), *Ulus İnşası*. (Çev. H. Kaya). Profil Yayıncılık, İstanbul, 194-224.

- Yalçın, H. B. (2015). “İran Nükleer Müzakereleri Kim, Neyi, Nasıl ve Neden Aldı?”. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Analiz*, Haziran (130), Ankara.
- Yalçın, H. B. (2018). *Ulusal Güvenlik Stratejisi ABD-İngiltere-Fransa-Rusya-Çin*. (3. bs.). SETA Kitapları, Ankara.
- Yalçınkaya, A. (2013). “İktidarın Evrenselliğinden Parçalanmış İktidara: Roma ve Orta Çağ”. A. Yalçınkaya ve M. A. Ağaoğulları, *Siyasi Düşünceler Tarihi*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, Eskişehir, 36-67.
- Yalvaç, F. (2014). “Eleştirel Teori”. A. Balcı ve Ş. Kardaş (ed.), *Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular*. Küre Yayınları, İstanbul, 149-159.
- Yaramış, V. ve Kolasi, K. (2014). “Eleştirel Teori, Hegemonya ve Güvenlik”. M. Şahin ve O. Şen (der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar*. Kripto Yayınları, Ankara, 171-208.
- Yavuz, B. (2009). “Ken Booth (Der.), Critical Security Studies and World Politics”. (Kitap İncelemesi). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6 (21): 139-145.
- Yılmaz, S. (2007). “Güçsüz Güç”. *Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3 (5): 67-104.
- Yılmaz, S. (2008). *Güç ve Politika*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, S. (2017). *Uluslararası Güvenlik Teori, Pratik ve Gelecek*. Kaynak Yayınları, Ankara.
- Yiğittepe, L. (2017). “Avrupa Birliği’nin Güvenlik Politikaları”. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4 (7): 12-27.
- Yüksel, M. A. (2017). *Güvenlik Perspektifinden ABD’nin Afrika Politikası*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yükselbaba, Ü. (2008). “Kamusal Alan Modelleri ve Modellerin Bağlamları”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, XLVI (2): 227-272.

İnternet Kaynakları

- Akçadağ Alagöz, E. , “Amerika’nın Yeni Güvenlik Stratejisi”. *Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)*. <http://www.bilgesam.org/incele/2032/-amerika-nin-yeni-guvenlik-stratejisi/#.XN8qkRQzbiU> (erişim tarihi: 12.05.2019)
- Arıkan, T. C. , “Eleştirel Güvenlik Çalışmalarının Kökeni ve Teorik Yaklaşımları”. https://www.academia.edu/35729014/Ele%C5%9Ftirel_G%C3%BCvenlik_%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1n%C4%B1n_K%C3%B6keni_ve_Teorik_Yakla%C5%9F%C4%B1mlar%C4%B1 (erişim tarihi: 05.03.2019)

- Atıcı, C. , “ABD’nin Yönetim Yapısı”.
https://www.academia.edu/30440032/ABD_y%C3%B6netim_yap%C4%B1s%C4%B1_yasama_y%C3%BCr%C3%BCtme_yarg%C4%B1?auto=download (erişim tarihi: 19.03.2019)
- Aydın, M. G. , “Başkanlık Sistemi Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”.
http://www.turkhukuk sitesi.com/makale_1016.htm (erişim tarihi: 19.03.2019)
- Bardakçı, S. , “Bölgesel Güvenlik ve Bölgesel Çatışma Ekseninde ASEAN Örneği”.
Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği (TUİÇ).
<http://www.tuicakademi.org/bolgesel-guvenlik/> (erişim tarihi: 12.02.2019)
- Bölme, S. , “UAEA’NIN Kanıtları Neyi Kanıtlıyor?” , *Sabah Gazetesi İnternet Sitesi*.
<https://www.sabah.com.tr/yazarlar/perspektif/bolme/2011/11/12/uaeanin-kanitlari-neyi-kanitliyor> (erişim tarihi: 18.05.2019)
- Dağ, D. “Evanjelizm ve Ortadoğu” . *Genç Birikim Aylık Eğitim ve Düşünce Dergisi*.
<http://www.gencbirikim.net/evanjelizm-ve-ortadogu/> (erişim tarihi: 30.04.2019)
- Duygu, N. , “Uluslararası Sistem Açısından Güvenlik ve Güvenlik Algısında Yaşanan Değişmeler” . *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği (TUİÇ)*.
<http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-sistem-acisindan-guvenlik-ve-guvenlik-algisinda-yasanan-degismeler/> (erişim tarihi: 17.02.2019)
- Emeklier, B. , “Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi”. *Bilge İnsanlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)*.
<http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.XEmZe1UzbIU> (erişim tarihi: 04.01.2019)
- Erkmen, S. , “İŞİD'i anlamak ve analiz etmek neden gerekli?” . *Al-Jazeera Türk*.
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/isidi-anlamak-ve-analiz-etmek-neden-gerekli> (erişim tarihi: 17.05.2019)
- Evren, G. , “ Amerika Birleşik Devletleri’ne Başkan Yetiştiren Gemi” . *Evrensel Bakış Açısı*.
<http://www.butundunya.com/pdfs/2018/06/075-078.pdf> (erişim tarihi: 29.03.2019)
- Fukuyama, F. , “Tarihin Sonu Mu?” .
https://panel.kku.edu.tr/Content/sosyoloji/Gelisim/Francis_Fukuyama-The_End_of_History.pdf (erişim tarihi: 20.04.2019)
- Günel, A. “ Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye” . <https://dergipark.org.tr/download/article-file/556861> (erişim tarihi: 12.05.2019)
- Hür, A. , “Püritenlik ve Evanjelizm” . *Yeni Ortam Dergisi*.
<http://www.enyeniortam.com/yor179.html> (erişim tarihi: 30.03.2019)

- Kaplan, F. , “Obama'nın dış politika karnesi” . *Al-Jazeera Türk*.
<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/obamanin-dis-politika-karnesi> (erişim tarihi: 17.05.2019)
- Kısacık, S. , “ABD'nin Suriye Politikasını Anlamak” . *Uluslararası Politika Akademisi*.
<http://politikaakademisi.org/2012/10/16/abd-nin-suriye-politikasini-anlamak/> (erişim tarihi: 10.05.2019)
- Kurut, D. , “Süper Güç (Superpower)” . *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği (TUIÇ)*.
<http://www.tuicakademi.org/super-guc-superpower/> (erişim tarihi: 02.01.2019)
- Küpeli, Y. , “ABD'nin Askeri Gücü, Toprakları Dışındaki Askeri Üsleri, Yayılması ve Dünya Egemenliği Düşleri Üzerine Notlar” . <http://www.sinbad.nu/abd02.htm> (erişim tarihi: 13.04.2019)
- Martin, L. W. , “Arnold Wolfers, 1892–1968 Member of the ISS Council, 1964–68”.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00396336808440903?journalCode=tsur20> (erişim tarihi: 14.11.2018)
- Selçuk, E. , “Pax Romana'nın Sınırları”. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*.
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2185/pax_romaninin_sinirlari (erişim tarihi: 02.01.2019)
- Sezgin, K. , “Merkantilizm”. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği (TUIÇ)*.
<http://www.tuicakademi.org/merkantilizm/> (erişim tarihi: 06.01.2019)
- Şir, A. Y. , “Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Enerji Güvenliği ve Rusya”. *II. Uluslararası Sosyal Bilimciler Kongresi*.
<http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-291-2014063043sosbilkongre23.pdf> (erişim tarihi: 12.02.2019)
- Yaylalılar, D. “Amerika İnceleme Gözlem Yorum” .
https://www.academia.edu/33528549/Amerika_%C4%B0nceleme_Gozlem_Yorum (erişim tarihi: 02.04.2019)
- Yıldızoğlu, E. , “Bourbons Alla Turca”. *Cumhuriyet Gazetesi*.
http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/421268/Bourbons_Alla_Turca.html (erişim tarihi: 11.01.2019)
- Yılmaz, S. , “Küresel terörün geldiği aşamayı nasıl okumalıyız?” . *Ulusal Kanal*.
<https://www.ulusal.com.tr/kuresel-terorun-geldigi-asamayi-nasil-okumaliyiz-makale,3769.html> (erişim tarihi: 06.05.2019)
- “About America: The Constitution of The United States of America”. *United States Department of States*.

- https://www.adaletbiz.com/images/dosyalarim/abd_anayasasi.pdf (erişim tarihi: 22.03.2019)
- “About the National Endowment for Democracy” . *The National Endowment for Democracy*. <https://www.ned.org/about/> (erişim tarihi: 12.05.2019)
- “About the RAND Corporation” . *RAND Corporation*. <https://www.rand.org/about.html> (erişim tarihi: 12.05.2019)
- “About the U.S. Department of State”. *United States Department of States*. <https://www.state.gov/aboutstate/> (erişim tarihi: 24.03.2019)
- “Annual Country Reports on Terrorism (22 U.S. Code § 2656f)” . *Cornell Law School Legal Information Institute*. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/22/2656f> (erişim tarihi: 06.05.2019)
- “A Report to the National Security Council”. *National Security Council*. https://www.trumanlibrary.org/whistlestop/study_collections/coldwar/documents/pdf/10-1.pdf (erişim tarihi: 09.04.2019)
- “Amerika Birleşik Devletleri'nin Siyasi Görünümü”. *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. <http://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri-siyasi-gorunumu.tr.mfa> (erişim tarihi: 19.03.2019)
- “Birleşmiş Milletler ve Barış Arayışı” . *Birleşmiş Milletler Bilgi Enformasyon Merkezi*. <http://www.unicankara.org.tr/filistin/6.html> (erişim tarihi: 10.05.2019)
- “CIA Hakkında”. *Central Intelligence Agency*. <https://www.cia.gov/tr> (erişim tarihi: 27.03.2019)
- “Demir Perde'yi siyaset literatürüne Churchill kazandırmıştı”. *Dünya Bülteni*. <https://www.dunyabulteni.net/dunya/demir-perdeyi-siyaset-literaturune-churchill-kazandirmisti-h323949.html> (erişim tarihi: 22.01.2019)
- “Foreign Terrorist Organizations” . *United States Department of States*. <https://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm> (erişim tarihi: 06.05.2019)
- “Kadeş Savaşı ve Barış Antlaşması”. *T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çorum İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü*. <http://www.corumkulturturizm.gov.tr/TR-58685/kades-savasi-ve-baris-antlasmasi.html> (erişim tarihi: 02.01.2019)
- “Kanlı Pazar'dan Hayırlı Cuma'ya İrlanda barışı”. *Dünya Bülteni*. <https://www.dunyabulteni.net/avrupa/kanli-pazardan-hayirli-cumaya-irlanda-barisi-h245107.html> (erişim tarihi: 06.03.2019)

- “Kim Bu Evanjelicler?”. *Haber Türk Videosu*. (00:00.00-03:28.00 dakikaları arası).
<https://www.haberturk.com/evangelist-nedir-evanjelizm-ne-anlama-geliyor-2095048>
(erişim tarihi: 30.03.2019)
- “Kronoloji: Devrim Sonrası İran-ABD İlişkileri” . *Al-Jazeera Türk*.
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/kronoloji-devrim-sonrasi-iran-abd-iliskileri>
(erişim tarihi: 07.05.2019)
- “List of National Security Advisers of The United States”. *Encyclopaedia Britannica*.
<https://www.britannica.com/topic/list-of-national-security-advisers-of-the-United-States-1788874> (erişim tarihi: 23.03.2019)
- “Marshall Plan, 1948” . *Office of The Historian of United States Department of States*.
<https://history.state.gov/milestones/1945-1952/marshall-plan> (erişim tarihi: 12.04.2019)
- “Mission & Values”. *National Security Agency*. <https://www.nsa.gov/about/mission-values/>
(erişim tarihi: 24.03.2019)
- “Monroe Doctrine, 1823” . *Office of The Historian of United States Department of States*.
<https://history.state.gov/milestones/1801-1829/monroe> (erişim tarihi: 04.04.2019)
- “National Security Council” . *National Security Council*. <https://www.whitehouse.gov/nsc/>
(erişim tarihi: 26.03.2019)
- “NSC-68, 1950”. *Office of The Historian of United States Department of States*.
<https://history.state.gov/milestones/1945-1952/NSC68> (erişim tarihi: 09.04.2019)
- “Office of Management and Budget”. *The White House*. <https://www.whitehouse.gov/omb/>
(erişim tarihi: 23.03.2019)
- “Our Story” . *Department of Defense*. <https://www.defense.gov/Our-Story/> (erişim tarihi: 24.03.2019)
- “Pearl Harbor Attack” . *Naval History and Heritage Command*.
<https://www.history.navy.mil/browse-by-topic/wars-conflicts-and-operations/world-war-ii/1941/pearl-harbor.html> (erişim tarihi: 05.04.2019)
- “Petrol” . *Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*.
<https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (erişim tarihi: 03.05.2019)
- “Portre: Mahmud Abbas” . *Al-Jazeera Türk*. <http://www.aljazeera.com.tr/portre/portre-mahmud-abbas> (erişim tarihi: 10.05.2019)
- “Project for The New American Century”. *Project for The Old American Century (POAC)*.
<http://www.oldamericancentury.org/pnac.htm> (erişim tarihi: 10.05.2019)

- “Report by the Policy Planning Staff”. *Foreign Relations, 1948, Volume I*.
<http://perso.infonie.be/le.feu/ms/histdoc/kennaag.htm> (erişim tarihi: 09.04.2019)
- “SACEUR”. *North Atlantic Treaty Organization*. <https://shape.nato.int/saceur> (erişim tarihi: 15.04.2019)
- “September 11 Terror Attacks Fast Facts”. *Cable News Network World (CNN World)*.
<https://edition.cnn.com/2013/07/27/us/september-11-anniversary-fast-facts/index.html> (erişim tarihi: 30.04.2019)
- “Sivil Demokratik İslam/ Ortaklar, Kaynaklar ve Stratejiler”. *MüslimPort*.
<http://www.muslimport.com/sivil-demokratik-islam-ortaklar-kaynaklar-ve-stratejiler-3088h.htm> (erişim tarihi: 12.05.2019)
- “Statement of Principles” . *Project for The New American Century (PNAC)*.
<https://www.rrojasdatabank.info/pfpc/PNAC---statement%20of%20principles.pdf>
(erişim tarihi: 10.05.2019)
- “Sun Tzu’dan Clausewitz’e Savaş Anlayışında Değişim”. *Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM)*. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3169/sun_tzudan_clausewitze_savas_anlayisinda_degisim (erişim tarihi: 26.03.2019)
- “The Nuclear Non-Proliferation Treaty (NPT), 1968”. *Office of The Historian of United States Department of States*. <https://history.state.gov/milestones/1961-1968/npt>
(erişim tarihi: 07.05.2019)
- “The Open Door Policy and Immigration to 1928”. *British Broadcasting Corporation (BBC)*.
<https://www.bbc.com/bitesize/guides/zkng87h/revision/3> (erişim tarihi: 30.03.2019)
- “Uniting and Strengthening America by Providing Appropriate Tools Required to Intercept and Obstruct Terrorism (USA PATRIOT ACT) Act of 2001”.
<https://www.congress.gov/bill/107th-congress/house-bill/3162> (erişim tarihi: 13.05.2019)
- “U.S.-Iraq Withdrawal/Status of Forces Agreement: Issues for Congressional Oversight”.
<https://www.everycrsreport.com/reports/R40011.html> (erişim tarihi: 14.05.2019)
- “Yemen’de İran-Suud savaşı” . *Al-Jazeera Türk*.
<http://www.aljazeera.com.tr/haber/yemende-iran-suud-savasi> (erişim tarihi: 17.05.2019)
- “What is NATO?” . *North Atlantic Treaty Organization*. <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html> (erişim tarihi: 15.04.2019).

- “What is SHAPE?” . *North Atlantic Treaty Organization*. <https://shape.nato.int/page1167311> (erişim tarihi: 15.04.2019)
- “What We Do”. *National Security Agency*. <https://www.nsa.gov/what-we-do/> (erişim tarihi: 24.03.2019)
- “Who we are”. *European Committee for Standardization*. <https://www.cen.eu/about/Pages/default.aspx> (erişim tarihi: 14.11.2018)
- “Who We Are”. *Office of The Director of National Intelligence*. <https://www.dni.gov/index.php/who-we-are> (erişim tarihi: 27.03.2019)
- “4. Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty”. *United Nations Treaty Collection*. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVI-4&chapter=26&lang=en (erişim tarihi: 07.05.2019)
- “9/11 Attacks” . *HISTORY®* . <https://www.history.com/topics/21st-century/9-11-attacks> (erişim tarihi: 30.04.2019)
- “108th Congress (2003-2004)” . *Congress.Gov*. <https://www.congress.gov/bill/108th-congress/house-bill/1828> (erişim tarihi: 10.05.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Ad ve Soyadı	Yusuf SARI
Doğum Yeri	Antalya, Kumluca
Doğum Tarihi	31.08.1992
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Hacı Dudu Mehmet Gebizli Lisesi
Mezun Olduğu Üniversite	T. C. Akdeniz Üniversitesi
Mezun Olduğu Bölüm	Uluslararası İlişkiler
Yabancı Diller	İngilizce